

HONISMERET

375

A HONISMERETI SZÖVETSÉG FOLYÓIRATA

XXVIII. ÉVFOLYAM

2000 375

HONISMERET

XXVIII. évfolyam • 5. szám
2000. október

Kiadja a
HONISMERETI SZÖVETSÉG

Szerkesztőbizottság:

ANDRÁSFALVY BERTALAN
BARTHA ÉVA BENCZE GÉZA
CSORBA CSABA HAVASSY PÉTER
KANYAR JÓZSEF KOVÁTS DÁNIEL
SEBESTYÉN KÁLMÁN
SELMECZI KOVÁCS ATTILA
SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN
TOLNAY GÁBOR VIGA GYULA

Szerkeszti:
HALÁSZ PÉTER

Szerkesztőség:
Budapest I., Corvin tér 8.
Postacím:
1251 Budapest, Pf. 101
Levelezési cím:
1370 Budapest, Pf. 364
Tel/fax: 36-1-327-7761

Megjelenik
a József Attila Kulturális és Szociális
Alapítvány, a Nemzeti Kulturális
Örökség Minisztériuma, a Nemzeti
Kulturális Alapprogram, valamint az
Oktatási Minisztérium támogatásával
évente hatszor

Előfizetési díj egy évre 840 Ft,
fél évre 420 Ft,
az egyes számok ára 158 Ft.
Terjeszti a Levél- és Hírlapüzletági
Igazgatóság,
valamint alternatív terjesztők.
Előfizethető postautalványon:
1900 Budapest, Orczy tér 1.,
valamint a Postabanknál
az 11991102-02102799 számlán.
Internetes elérési cím:
vjrktf.hu/honisme.htm
INDEX 25387
E-mail: acsai@hnm.hu

Nyomdai előkészítés:
Acsai Istvánné, Halminé Bartó Anna,
Kovács Gyula

Készült a CERBERUS KFT.
nyomdájában
1066 Budapest, Lovag u. 14.
Telefon/Fax: 331-3042
Felelős vezető: Schmidt Gábor
ISSN 0324-7627

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

Ágoston István György dr. egyháztörténész,
Miskolc

Balassa Iván dr. c. egyetemi tanár, Budapest

Barsi Ernő dr. ny. főiskolai tanár, Győr

Beöthy György Budapest

Bodrits István Szentes

B. Hellebrandt Magdolna dr. régész, Miskolc

Czaja, Marius egyetemi hallgató, Krakkó

Dankó Imre dr. etnográfus, c. egyetemi tanár,
Debrecen

Farkas Csaba Szeged

Frankovics György egyetemi tanár, Pécs

Gábrriel András dr. adjunktus, Budapest

Györe Pál Abony

Jaksa Helga egyetemi hallgató, Szeged

Kozma Huba tanár, Kiskunmajsa

Krisztián Béla dr. tanszékvezető, Pécs

Kovács Dániel dr. ny. főiskolai tanár, Szeged

Küllös Imre ref. lelkipásztor, Budapest

Lanczendorfer Zsuzsanna etnográfus,
főiskolai adjunktus, Győr

Losonci Miklós dr. művészettörténész,
Dunaharaszti

Méri Edina néprajzkutató, Sopron

Miklós Péter egyetemi hallgató, Szeged

Miklósi-Sikes Csaba művelődéstörténész,
Sümeg

Mód László néprajzkutató, Szentes

+ Molnár Ambrus dr. ny. esperes, Mátraháza

Molnár Márta óvodapedagógus, Veszprém

Németh László egyetemi hallgató, Tök

Néző István könyvtáros, Kisvárd

P. Veress Ildikó tanár, Miskolc

Rapajkó Tibor középiskolai tanár, Elek

Rozsnyai János tanár, Makó

Róbert Péter dr. tanár, Budapest

Sebestyén Kálmán dr. történész, Budapest

Škrilec, Ksenija másodtitkár, Szlovén Nagykövetség,
Budapest

Székely András Bertalan dr. kisebbségi referens,
NKÖM Budapest

Tolnay Gábor dr. múzeumigazgató, Mezőtúr

Tuba László megyei könyvtárigazgató, Győr

Vass Erika néprajzkutató, Szekszárd

A Honismereti Szövetség köszönetet mond mindazon
szerzőknek, akik lemondtak tiszteletdíjukról.

A címlapon Szentlászló református templomának
maradványa látható (1998) (vitéz Küllös Imre felvétele)

TARTALOM

Készenő indulatok (Kozma Huba).....	3
„Egy hazában...” Rádiós vitaműsor a magyarországi nemzetiségekről (Összeállította: Székely András Bertalan).....	5

ÉVFORDULÓK

Brunszvik Teréz emlékezete (Molnár Márta).....	24
Kettőszáz éve született a szlovén himnusz költője, France Prešeren (Kresnija Škrilec).....	28
Nyolcvanéves a Nagyatádi-féle földreform törvény (Tolnay Gábor).....	31
Száz éve született Papp Imre (Mód László).....	34

SORSKÉRDÉSEK

Az „ősök jussán” († Dr. Molnár Ambrus).....	35
Sorskérdések az Aranyosvidéken (Sebestyén Kálmán).....	41

ISKOLA ÉS HONISMERET

Bálint Sándor: Néprajz és népiskola.....	46
„Elődök lombjából növekszik...” Táplálkoznak az utódok belőle? (P. Veres Ildikó).....	47
A helytörténet oktatása Maroslelén (Rozsnyai János).....	49
Gondolatok, tanácsok a népdalgyűjtéshez (Dr. Barsi Ernő).....	52
Íróink és költőink a magyar nyelvről (Kováts Dániel).....	53

TERMÉS

Bosnyákok Baranyában (Dr. Gábrriel András).....	55
A kolozsvári ferences-rend építkezései (Miklósi-Sikes Csaba).....	62
Újszentiván vallási élete a XIX. században (Miklós Péter).....	68
Az állami elemi népiskola megszervezése Kisvárdán (Néző István).....	72

HAGYOMÁNY

A Lehel kürt eredetéről (Beöthy György).....	74
Szent Katalin a horvát apokrifokban (Frankovics György).....	76
Több nemzet hőse: Dunyov István (Róbert Péter).....	77

KILÁTÓ

Árpád-házi Kinga és Hedvig emléke egy lengyel faluban (Czaja, Mariusz–Jaksa Helga–Vass Erika).....	79
---	----

TÁRLAT

Tizenöt éves a Művészeti Tárló (Dr. Losonci Miklós).....	84
--	----

KRÓNIKA

Találkozások Galambos Ferenc Iréneusz atyával (<i>Balassa Iván</i>).....	88
Szkíta-kori leletek Bodroghalom határában (<i>B. dr. Hellebrandt Magdolna</i>)	91
Szoborállítás a fejedelemszóny szülöhelyén, Ónodon (<i>Dr. Ágoston István György</i>)	92
Honismeret – határok nélkül (<i>Dr. Székely András Bertalan</i>).....	93

KÖNYVESPOLC

Kanyar József: Honismeret és nemzettudat (<i>Tolnay Gábor</i>)	95
Fejezetek Kimle múltjából (<i>Tuba László</i>)	95
Ladányi András: Negyedik kapu (<i>Dr. Krisztián Béla</i>).....	96
A térség, amiben élünk (<i>Rapajkó Tibor</i>)	97
Berecz József: Borsod megye és Miskolc múzeumügye a helyi sajtó tükrében 1892–1949 (<i>Dankó Imre</i>)	98
Szentes évlapjai (<i>Bodrits István</i>)	99
Deáky Zita: A bába a magyarországi népi társadalomban (<i>Lanczendorfer Zsuzsanna</i>)	99
Domonkos Ottó: Méhészeti irodalmunk néprajza (<i>Méri Edina</i>)	101
Rácz Sándor: Életművem leltára (<i>Farkas Csaba</i>).....	102
HÍREK – Emlékkereszt Mikelakában (<i>Györe Pál</i>)	103
A HONISMERET ÉVFORDULÓNAPTÁRA, 2001	104
HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA	130

Tisztelt Szerzőink!

A Honismeret folyóirat nyomdai előállításánál könnyebbé szeretnénk tenni a munkát, ha a korrektúra megtakarításával esetenként gyorsíthatja a megjelenést, ha a közlésre szánt írásokat *hajlékony (flopy) lemezen* küldi el számunkra. Ezeket azonban csak WORD 6/95, WORD 97 formában, magyar ékezetekkel ellátva tudjuk használni. A szöveget kinyomtatva is kérjük.

Köszönettel a
Szerkesztőbizottság

A Honismeret folyóirat megvásárolható:

Unitárius Könyvesbolt (Bp. V. Alkotmány u. 12.)

Magyarok Háza (Bp. V. Semmelweis u. 1–3.)

„Kis Magszter” Könyvesbolt, Balassi Kiadó
1053 Budapest V. Magyar u. 40.

Dunaújváros, Intercisa Múzeum
Városház tér 4.

Késfenő indulatok

János és Ioan jó szomszédok voltak. Felmenőik nemzedékeken át ugyanazon a portán éltek egy bihari kis faluban, ők maguk együtt gyerekeskedtek, aztán jártak a lányok után, felköszöntötték egymást, ha arra jó alkalom nyílt, disznótörbe is átjártak a szomszédba jókedvű téli esteleken. Egyik délután János hazaérkezvén látja ám, hogy szomszédja feni a nagykest közös kerítésük túlsó oldalán. – *Kinek fenéd te azt a kést, Ioan?* – kérdi meglepődve. – *En azt neked!* – válaszolja indulatosan a különben galambepéjú szomszéd. – *Nekem?! De hát mi mindig jóban voltunk, egy rossz szó nem sok, amiyit sem mondtunk egymásra... Miért teszel velem ilyet, Ioan?* – *Azért, mert ti megöltétek Horeát!* – válaszolja vérben forgó szemmel a késfenő. – *Jó, jó, csakhogy annak már több mint kétszáz esztendeje!* – *Igen ám* – válaszolja engesztelhetetlenül Ioan – *de én ezt csak most tudtam meg!*

Néha valóban jobb lenne, ha nem tudnánk mi történt velünk az elmúlt ezer évben. Elfelejt-hetnénk Mihai Viteazult, Horeát, Avram Iancut, Vasvári Pált, Bem apót és a többieket. Csakhogy nem tehetjük, mert a múlt erős gyökér, jelen és jövődől belőle él. Nem törölhetjük ki emlékezetünkől drakulás történelmünket, Szárazalját, Ompolygyepüt, aranyat, ólmot és ciánt, valódi és vélt sérelmeinket, szégyenünket.

A szórványmagyarság sorsát kutatva határainkon túl lépten nyomon temetetlen holtakba, elnémult harangokba ütközünk. A kalotaszegi Egeres református templomában Bocskai István sírköve mellett egy kézzel írt névsort olvashatunk. Azoknak a nevei sorakoznak egymás alatt szigorú konoksággal, akiket 1918-ban a román impérium kezdetekor a helybéli románok megkínóztak, majd kivégezték a közeli erdőben. Tizennégy ember, legalább tíz család, akiknek utódai együtt élnek immáron csaknem száz esztendeje a gyilkosokkal, azok maradékai-val. Együtt jártak iskolába, kocsnába, lányok-legények után, szomszédok voltak, lettek. Lehet-e tartós megbékélés egy ilyen faluban? Kőröstárkányban a református templom szomszédságában új emlékművet építettek az elmúlt esztendőben. Siratófalat. A falon ugyancsak nevek, az első, majd a második világháborúban elesetteket jelzők. A harmadik, legnépesebb lista azokat őrzi köbe véve, akik 1919 Virágvasárnapján haltak meg erőszakos halállal a falu főterén. Román martalócok ide terelték a tárkányi férfilakosok zömét, legéppuskázták őket, majd engedélyt adtak a hozzátartozóknak a holtak elszállítására. A gyászoló asszonyokra, gyerekekre ugyanaz a sors várt, mint hozzátartozóikra: újból közéjük lőttek, hogy teljes legyen a leszámolás. Kilencvenegyen haltak meg ott és akkor. Elfelejtheti-e ezt egy falu közössége, ha nincs család, amely ne gyászolja? Temetetlen holtak, néma harangok. Zalatna lakói a közeledő Avram Iancu seregei elől Gyulafehérvárra menekültek. A város magyar közössége, hétszáz ember. Gyerekek, asszonyok, meglett férfiak, öregek. A megérkező román sereg vérszomjasan utánuk eredt, és Ompolygyepünél utolérte őket, lemészárolta mindahányat. Gyerekeket, asszonyokat, meglett férfiakat, öregeket. A korábban többségi magyar bányavárosban azóta nem hallani magyar szót. Elfelejthetjük-e ezt a gyalázatot? Vigaszt, elégtételt jelenthet-e, hogy a tömeggyilkosok vezére, Avram Iancu háborodott elmével élete alkonyán az akkor még színmagyar Marosvásárhely főterén énekes koldusként tengette életét haláláig? Elfelejthetjük-e a délvidéki szerb vérengzést? Negyvenezer magyart, zömmel férfiakat végeztek ki ott a második világháború utolsó éveiben. Apákat, nagyapákat, testvéreket. Több tíz hadosztálynyi békés és békességben élni akaró magyar sereget.

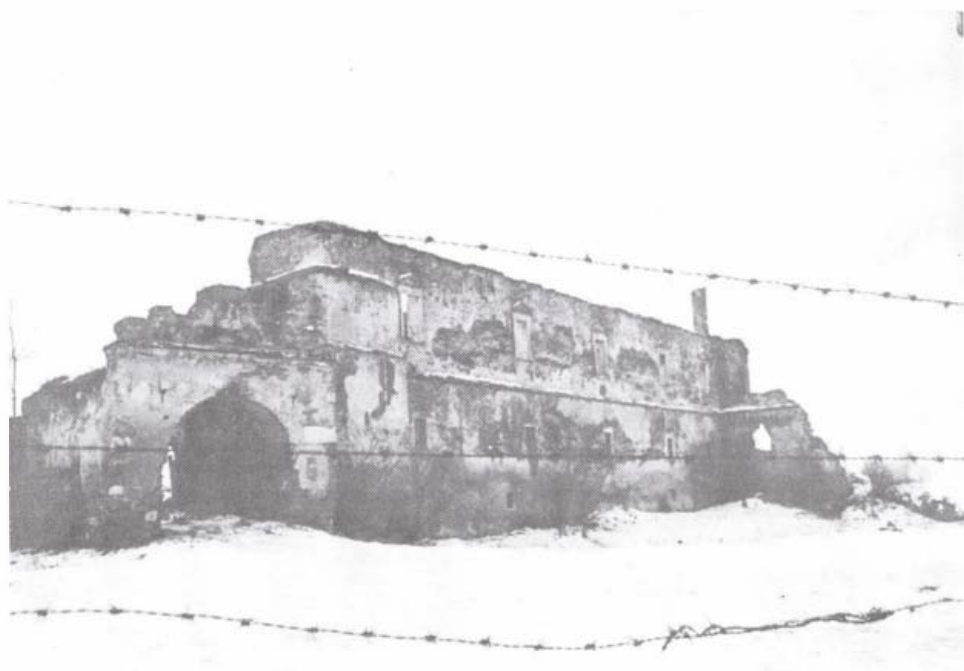
Megbocsáthatjuk-e mindezt? Kisajátított és átírt történelmet tanulnak a határainkon túl élő gyerekek, még néhány nemzedék, és elhiszik azt, amit az anyaországban is sulykoltak néhány évtizede az itt felnövő kis magyarokba, hogy bűnös nép vagyunk, és csak nélkülünk lehet megbékélés a Kárpát-medencében. *Hírünk a világban rettenetes* – írta le a szomorú végkövetkeztetést Illyés Gyula a második világháború végén a Magyar Csillag *Hírünk a világban* című vitáját lezárva. A környező országok diplomáciája és a suttogó propaganda jóvoltából Magyarország területét a nagyhatalmak megnyirbálták, nemzetünket elszigetelték, és lelki-furdalás nélkül a szovjet birodalom karjaiba lökték. *Megbűnhötte már e nép a múltat s jövődőt.*

Az újabb ezredévet mindezek ellenére töretlen gerinccel megéljük. Mert az a nép, amely ennyi szenvedést elvisel, alkalmas a túlélésre, megváltja, kibérelt helyét a jövő századokra. Hírünk a világban már nem annyira rettenetes, mint fél évszázaddal ezelőtt. Része van ebben az örömdetes változásban még annak is, hogy az ötvenes évek Aranycsapata tönkreverte a

világot a világvárosok labdaterein. Része van természetesen ötvenhatnak, amikor egy kis nemzet erősen megélt szabadságvágyától indítva megmérkőzött a földkerekség egyik legerősebb hadseregével, példát adva a világnak: éhesen, rongyosan lehet élni, de szabadság nélkül sohasem. És a legyőzhetetlennek látszó szovjet birodalom halálos sebet kapott Budapest utcáin. Része ennek a megváltozott közhangulatnak az is, hogy kultúrátlan, békésen, egyetlen pofon elcsattanása nélkül tudtunk rendszert változtatni, hogy sérülés nélkül kibontakoztunk egy világbirodalom szorításából. A keleti országok közül elsőként vettük fel országunkat a legerősebb katonai szervezetbe, ugyanezt a kivételezettséget érezzük uniós csatlakozásunk elbírálása során is. Széchenyi álma valóra vált, Európa *kényeztetett becéje* lettünk ötven év alatt, több évszázados kiátkozó ellenszenv után. Teljesítményünk rangját, súlyát növeli, hogy mindezért nem kellett eszmét s szívet cserélnünk, megmaradhattunk önérzetes magyarnak, európainak. Nem másoltuk szolgálait a *fejlett nyugatot*, nemzetünk java ellenáll napjainkig a nyugatmajmolásnak, a fogyasztói társadalom csábításainak. De a keleti diktatúra erőszakos beolvasztó politikájának is. Ötvenhat után a csepeli Lenin-szobor nyakába táblát akasztottak ezzel a felirattal: *Ne vigyorgj, Iljics, nem tart ez örökké, százötven év alatt sem váltunk mi törökké!*

Szenvedni már megtanultunk, halni is szépen tudunk jó ügyekért. Szépen, békében, okosan élni kellene még megtanulnunk. Wass Albert írja: *Hont foglalni alkalmas a kard, s annak védelmezésében is hasznos. Megtartani a hont azonban csak kaszával lehet. Kaszával, ekével, izzadságos, becsületes munkával.*

Kozma Huba

Alvinc. Itt ölték meg idegen zsoldosok Fráter Györgyöt (Kozma Huba felvétele)

„Egy hazában...”

Rádiós vitaműsor a magyarországi nemzetiségekről

A Magyar Rádió Regionális és Nemzetiségi Adások Igazgatósága 2000. április 27-én stúdióbeszélgetést rendezett a hazai kisebbségek ezredvégi helyzetéről. Miután a közel háromórás adásban a közösségek jelenének és jövőjének számos sarkalatos kérdése fölmerült, szerkesztőségünk úgy vélte, az elhangzottaknak ott a helye a Honismeret kisebbségekkel foglalkozó, tematikus összeállításában.

A 14-es stúdióban lezajlott vitaműsort Balog József, a közszolgálati rádió szegedi körzeti stúdiójának vezetője irányította, felelős szerkesztőként Avanesian Alex jegyezte. Résztvevői: Csúcs Lászlóné, az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat alelnöke, Czuczumanov Dimiter, a Bolgár Országos Önkormányzat elnöke, Dzindzisz Jorgosz, a Görög Országos Önkormányzat elnöke, Hattinger Gábor, az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat elnöke, Heinek Ottó, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnöke, Heizer Antal, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökhelyettese, Hutterer Ingrid, a Magyar Rádió örmény nemzetiségi műsorának felelős szerkesztője, Lásztity Péro, a Szerb Országos Önkormányzat elnöke, Osztoján Béla, az Országos Cigány Önkormányzat elnöke, dr. Palásti Sándor, a Nemzeti és Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosa hivatalának munkatársa, dr. Pálffy Ilona, az Igazságügyi Minisztérium helyettes államtitkára és dr. Székely András Bertalan, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának kisebbségi tanácsosa.

Országgyűlési képviselő

Balog József: A kisebbségek parlamenti képviselője azt hiszem, hogy a kisebbségek életében manapság a legfontosabb kérdés, hiszen a hétfői parlamenti bizottsági üléseken is előkerült ez a téma, illetve a rendszerváltás első tíz esztendejében ez végig napirenden volt. Ennek a sokszor elvetélt és aztán újra meg újra induló képviselői kérdésnek a részleteit is természetesen meg tudjuk ebben a műsorban beszélni, később pedig kulturális, illetve a millenniummal kapcsolatos témákat fogjuk áttekinteni. Próbáljuk meg azokat a szempontokat megvitatni és megbeszélni, amelyek alapján valóban a nemzetiségi életformának, sorsnak és a nemzetiségek életének kérdéseiben közelíteni lehet azokhoz, akik valóban élik ezt az életet. Egyébként a körzeti bejátszásokban majd lesz erre példa. Azt javaslom, hogy menjünk körbe, egyetlen tételemondatszerű kérdéssel. Mennyire érzik szükségesnek a parlamenti képviselőlet ebben a pillanatban, 2000. tavaszán?

Székely András Bertalan: Úgy gondolom, hogy a rendszerváltozás után tíz évvel ez egy elodázhatatlanul megoldandó kérdés. Talán a forma másodlagos, de hogy valamilyen megoldást kell találni, az egyértelmű.

Csúcs Lászlóné: Mi lengyelek nagyon-nagyon nagy örömmel vennénk, ha tudnánk a lengyel ügyeket a parlamentben képviselni.

Pálffy Ilona: 1993 óta dolgozom azon valahol, valamilyen formában, hogy ezt a nagyon fontos kérdést kodifikációs szinten megoldjuk. Jelen pillanatban is ezen dolgozunk, és én nagyon fontosnak tartanám.

Heinek Ottó: Ha nagyon röviden összefoglalnánk, akkor azt hiszem a dolognak van egy alkotmányos része, ez egy alkotmányos kötelezettsége a magyar törvényhozásnak, az Alkotmánybíróság is megállapította. Van egy politikai része természetesen, mi is rendkívül fontosnak tartanánk azt hogy az érdekeinket, véleményünket, érveinket a parlamentben meg tudjuk jeleníteni és el tudjuk mondani, ezért fontosnak tartjuk a parlamenti képviselőletet. Politikai akarati kérdése, hogy a törvényhozás ezt hogyan és milyen formában rendezi.

Dzindzisz Jorgosz: Csatlakozom Pálffy Ilonához, én is azt mondom, 1993 óta szükségesnek tartjuk azt, hogy a kisebbségek számára kedvező megoldás szülessen ebben a kérdésben.

Czuczumanov Dimiter: Mi is örömmel vennénk, hogyha végre ez az alkotmánymulasztásos téma rendeződne.

Osztoján Béla: Hát én egy kicsit rendhagyó módon azt gondolom, hogy a tízéves tapasztalatunk birtokában ma már egyre kevesebb reményünk van arra, hogy a jelenlegi parlamenti pártok meg tudnak egyezni. Közjogi értelemben nem igazán tartom fontosnak a parlamenti

képviselőket, politikai szempontból ennek természetesen van üzenete, inkább a kisebbségi önkormányzatok intézményesítése és fölfejllesztése lenne a legfontosabb. Vagy pedig egy másik konstrukcióban egy létszámarányos és egyenesen bejuttatandó parlamenti képviselőket tartok célravezetőnek

Balog József: Azt hiszem itt már egy olyan vitapont lesz, ami természetesen az önök helyzetéből is adódik, hiszen nagyon nehéz összehasonlítani mondjuk egy 15-20 ezres lélekszámú kisebbséget, akik Magyarországon élnek, és mondjuk egy félmilliót is elérő és ugyanebben a kisebbségi státuszban lévő roma kisebbséget.

Hutterer Ingrid: Mi örömeink, a kisebbségek között is a kisebbségek közé tartozunk, ez nem jelenti azt, hogy nem tartanánk fontosnak a parlamenti képviselőket, de némiképp csatlakozva Osztojkán Bélához, úgy vélem, az önkormányzatiságot kellene megerősíteni igazán, tehát ezt az intézményrendszert valóban jól működővé tenni.

Heizer Antal: A magam részéről szeretném hangsúlyozni, hogy a központi közigazgatás apparátusa felkészült arra, hogy a politika által kidolgozott, vagy jóváhagyott bármely variációt gyakorlatilag azonnal az országgyűlés elé terjessze. Ma is vannak kidolgozott variációk ennek a kérdésnek a megoldására. Úgy gondolom, hogy ez elsősorban politikai döntés kérdése.

Balog József: Ezek szerint nem a hivatalokon és az adminisztráción múlik, hogy ez a mulasztás ez gyakorlatilag hét esztendeje fennáll Magyarországon.

Palásti Sándor: Mint az asztalnál ülők többsége, a kisebbségi ombudsman munkatársaként is természetesen megoldandó és szükséges politikai kérdésnek gondolom a kisebbségi parlamenti képviselőket. Nem véletlenül hangsúlyozták, hogy ez igazából a nagy politika kérdése. Hiszen itt gyakorlatilag kisebbségi politikusok, illetve közigazgatási szakemberek vannak, és mondjuk valamennyien egyetértünk ebben a kérdésben. Valójában az az érdekes ebben, hogy a nagy politika mit gondol erről.

Balog József: A politikai pártok álláspontja a kisebbségek parlamenti képviselőinek kérdésében meglehetősen eltérő. Főleg akkor, ha tudjuk, hogy ezt összekapcsolták a parlament létszámának esetleges csökkentésével, illetve annak egykamarás, vagy kétkamarás voltáról a szintén tíz éve húzódó vitával.

A következő felvétel a napokban készült Tótkomlóson, *Bencsik János* szlovák műsorokat gondozó kollégám készítette. Természetesen a fő kérdés az ő felvételein is az volt, illetve lesz, hogy a parlamenti képviselő hiánya, illetve szükségessége hogyan érinti a szlovák kisebbséget.

- Ön szükségesnek tartja-e, hogy a szlovákoknak legyen parlamenti képviselőjük?

A: Természetesen erre nagyon nagy szükségünk lenne, mert saját erőnkől már nem tudjuk biztosítani azt, hogy a nyelvet megőrizzük, illetve a kultúránkat átadjuk az utánunk következő nemzedéknek.

- Most érzí hiányát ennek a képviselőnek?

A: Érzem, mert úgy érzem, én már az utolsó nemzedék vagyok, aki még őrzi a nyelvet és őrzi a kultúrát. Az én gyermekeim már nem tudnak pl. szlovákul, és ezért nemcsak én vagyok a hibás, hanem úgy érzem, a kialakult helyzet.

- Gondolja, hogy egy parlamenti képviselő ebben tudna segíteni?

A: Azt mondják, hogy egy fecske nem csinálhat nyarat, de mégis úgy érzem, hogy hasznos lenne. Ha a parlament elé kerülne az, hogy ez igenis élő probléma, és esetleg gondolatokat ébresztene másokban is, támogatókat szerezhetne, akkor biztos, hogy mások segítségével eredményeket érhetnénk el.

B: Nagyon érdekesnek tartom azt, hogy mi annyit beszélünk a magyarjainkról, akik a határon túl magyarok, hogy így nincs nekik képviselőjük, meg úgy nincs nekik képviselőjük. Hát kérem szépen, hogy lehet ez? Romániában van képviselő, Szlovákiában van képviselő, és itt miért nincsen? Egyik nemzetiségnek sincs képviselője.

- Igen, de a szlovákiai magyarok végül is egy párt révén jutottak be a parlamentbe.

B: Ha a nemzetiségeknek külön pártjuk lenne, nem lenne jó. Nem lenne jó már azért sem, mert így is nagy a széthúzás a nemzetiségek között, és egy nemzetiségen belül is, akár legyen

az szlovák, akár német, akár bármelyiket sorolhatnám. És ha még pártok lesznek, akkor még nagyobb széthúzás volna. Nem tartom helyesnek.

- Érti-e a hiányát, hogy nincs most a szlovákságnak, kifejezetten a szlovákságnak parlamenti képviselője a parlamentben?

B: És ki ne érezné azt?

- Miben nyilvánul ez meg?

B: Abban, hogy egyszerűen nincs, aki szót emeljen irántunk. Hát van? Nincs! Se a németeknek, se a szlovákoknak, se a románoknak, se a szlovéneknek nincs.

- De léteznek az országos önkormányzatok.

B: Én nem mondom, hogy nem léteznek, vannak, de az önkormányzat az önkormányzat, az nem képvisel bennünket az országgyűlésen.

C: Ha őszinte akarok lenni, szerintem már ez túlhaladott kérdés, régen meg kellett volna szavazni. Tudom, hogy nem megváltás, hogy a parlamentben egy szlovák képviselőnk lesz, de azért mégis valaki kell. Szeretném fölhívni még a képviselő urak figyelmét is, hogy sokkal egyszerűbb, és mondjuk rá, európaibb lenne az a gondolat, ha nem szégyellnék a gyökereiket, s ha egyszer valami szavazás lesz, ne pártok szerint, hanem tényleg a kötődésük szerint tegyék, ha mondjuk a nemzetiségi kérdésekről lenne szó. Tudomásom szerint legalább 10-15 szlovák kötődésű képviselő van. Ha Európába megyünk, ahol már túlhaladott kérdés mondjuk a vallási kérdés, ugyanúgy túlhaladottá kellene tenni a nemzetiségi kérdést. Végre mindenkinek a helyére kell tenni: egyforma és egyenlő állampolgárként kellene tisztelni egymást és ugyanúgy a többségieknek is.

Balog József: Ahogy az előbbiekből is kiderült, tótkomlói szlovák lakosok osztották meg velünk a véleményüket. Azt hiszem, hogy enciklopédikusan elég sok kérdést érintettek ebben a kis beszélgetésfűzében. Valaki azt mondta, hogy a nyelv és a kultúra megőrzésének is létetemenyese lehet az a valaki, vagy azok a valakik, akik a parlamentben képviselik a kisebbségeket. Más úgy vélte, hogy a kérdés túlhaladott, vagy régen meg kellett volna oldani, vagy a pártosodás és a pártokkal kapcsolatos kisebbségi megjelenés nem lesz, vagy nem lehet pozitív. Valaki pedig arra utal a beszélgetés végén, hogy vannak nemzetiségi gyökerű és kötődésű képviselők a parlamentben, miért nem húzzák át a különböző pártvonalakat, és miért nem a nemzetiségi gyökerek alapján politizálnak és képviselnek. Azt hiszem, hogy induljunk ki ebből a legutolsó tételtől. Elképzelhető, vagy lehet, hogy valaki bármilyen, akár demontsratív, akár valódi tartalmi formában megjelenítse a nemzetiségi kötődését a mai magyar parlamentben, mondjuk pártállástól függetlenül?

Palásti Sándor: Erre volt is már példa. Tudjuk azt, hogy Wekler Ferenc egyszer németül próbált megszólalni az országgyűlésben, de az egyik koalíciós párt akkori frakcióvezetője ezt egyből le is hurrogta, hivatkozva a házszabálynak arra a rendelkezésére, hogy egy nappal előbb be kell jelenteni ezt a felszólalási igényt, ebből következően ő nem tudta gyakorolni ezt a jogát, hogy az anyanyelvén szólalhasson meg. Tehát valóban vannak példák egy ilyen kötődésre, és én azért is hangsúlyozom, ez alapvetően politikai kérdés, mert gyakorlatilag hogyha egy többségi társadalom részéről nagyon nagy elutasítás nyilvánul meg akkor, amikor egy parlamenti képviselő az identitását hangsúlyozza, akkor ezt valamilyen módon politikai eszközökkel kell megoldani.

Osztójkán Béla: Nekünk az elmúlt időszakban tapasztalatunk van arról, hogy két pártban is volt parlamenti képviselőnk, a szocialista pártban és a SZDSZ-ben. Az elején még cigányként szerepelhettek, a ciklus végére azonban főleg a Szabad Demokraták Szövetségénél azt tapasztaltuk, hogy már nem a jelölő szervezet, vagy az indító szervezet képviseletében, hanem a SZDSZ-nek a színeiben kellettünk, úgyhogy Horváth Aladár az utolsó évben el is némult, éppen emiatt.

Balog József: Heinek Ottó úr a német országos önkormányzatot képviseli. Ugye, ha jól emlékszem és ez majd Stein Róbert felvételeiből ki is derül, önöknek, mármint a németeknek, 1994-ben volt párt-féle kísérletük, hogyha jól emlékszem, hogy ilyen alapon választási szövetségben jussanak be a parlamentbe, de ez kudarccal végződött.

Heinek Ottó: 1998-ban alakult egy Nemzetiségi Fórum nevű párt, nemcsak németek, hanem horvátok, szlovákok is részt vettek ennek a pártnak a megalapításában. Ez kifejezetten válasz-

tási pártként jött létre, nagyon gyenge eredménnyel szerepelt a választásokon. Ez egyébként, azt hiszem, várható is volt, és igazából valószínű, hogy akik ezt a pártot annak idején létrehozták is tudták, hogy itt nem arról van szó, hogy nagy eséllyel bejuthának a parlamentbe, hanem inkább jelezni szerették volna, hogy van egy megoldatlan probléma a kisebbségek képviselése esetében. Visszatérve az előző témához, tehát hogy vannak nemzetiségi gyökerű képviselők a parlamentben. Vannak, magyarországi német képviselők is a parlamentben, ellenzéki képviselők is, kormánypárti képviselők is, akik ezt vállalják, és mindig vállalták is. Olyan parlamenti képviselő is van, aki tagja az országos német önkormányzat elnökségének. Volt kísérlet arra, még az 1990-es választások után, hogy nemzetiségi képviselők egyfajta laza klubot hozzanak létre a parlamentben, és megpróbáljanak frakciókon átívelve együttműködni. Nem jött össze.

Balog József: Mondjuk ilyen lobbikör?

Heinek Ottó: Igen. Nem működött, egyszerűen nem jött össze, mert a frakcióhoz tartozás, valamely párt ideológiájához való tartozás, az erősebbnek bizonyult. És azt hiszem, hogy ez a jövőben is így lesz, és nem is várható el igazából, pártok listán, vagy pártok által egyéni körzetből bejutott képviselőktől, hogy a pártérdekeket abszolút félre tudják tenni. Ezért lenne fontos nemzetiségi alapon képviselőket bejuttatni az országgyűlésbe.

Lásztity Péro: Azt hiszem, nem szabad az olyan naívnak látszanunk, hogy ne tudnánk, mi az a frakciófegyelem, meg pártfegyelem, és hogy frakcióelven működik a magyar parlament is. És nyilvánvaló, hogyha a kisebbség érdeke ütközik egy párt adott kérdésben megfogalmazott programjával, akkor ő nem dönthet szabadon, hogy mit fog képviselni és hogyan fog szavazni. Bizonyos esetekben, pl. a kisebbségi törvény elfogadásakor azért szabadságot engedtek, hogy lelkiismeretük szerint szavazzanak ezek a képviselők, akik nyíltan vállalták kisebbségi hovatartozásukat. De alapvetően a párt programja és a frakciókban kialakított álláspont szerint kell szavazniuk. Nyilvánvaló, hogyha elismerjük, hogy egy kisebbség lehet politikai közösség és nem csak folklórisztikus közösség, akkor lehet saját elképzelése általános kérdésekről is, ami az országot illeti, de különösen a kisebbségeket érintő kérdésekben lehet speciális álláspontja. És nagyon fontos, hogy ezt a parlamentben meg lehessen jeleníteni, ez nyilvánosságot kapjon, ennek legitimitása legyen, és hát akár szavazatával is befolyásolhassa a kisebbség az eredményeket.

Úgy gondolom, úgy az alkotmányban, mint a kisebbségi törvényben, nem véletlenül vannak arra utaló passzusok, hogy a kisebbségek jogosultak parlamenti képviseletre, merthogy államalkotó tényezőknak ismerik el őket ezzel. A többségi társadalom is, a parlament is, amikor meghozta ezeket a jogszabályokat, akkor elismerte ezt a jogot, és azt, hogy a kisebbségeknek, mint politikai közösségeknek is véleményük lehet ebben a kérdésben. Az a lényeges különbség aközött, hogy külön saját képviselővel jelennek meg a parlamentben, vagy valaki kisebbségi származásuként, pártszínekben kerül be, hogy a kisebbségeket a Magyarországon politikailag integrálni, vagy politikailag asszimilálni akarjuk. Én úgy gondolom, hogy az önálló parlamenti képviselet a politikai integrációt jelenti a közösség számára, míg az a lehetőség, hogy csak pártszínekben, azzal politikailag asszimilálódnia kell valamilyen pártállásponthoz.

Balog József: Ilyen módon legalábbis képviselve vannak a németek, vagy szlovákok, vagy akár szerbek a mostani parlamentben, akkor erről beszélhetünk, de vannak azonban olyan kisebbségek, akik lélekszámuknál, vagy a kulturális jelenlétükénél fogva, kevésbé vannak képen legalábbis a többségi nemzet előtt, és ilyen, gondolom, a magyarországi lengyel, vagy éppen az örmény kisebbség. Lehet, hogy tévedek, akkor majd cáfoljanak meg.

Csúcs Lászlóné: Igen, én mint a kis létszámú, lengyel kisebbséghez tartozó, egy kicsit irigylem ezeket a kisebbségeket, amelyek nagyobb létszámmal rendelkeznek, mert nyilvánvaló, hogy lobbizás folyik a pártok és a kisebbségek részéről, hogy tudjanak valahogy a saját helyzetükről, igényükről hangot adni a magyar parlamentben. Nyilvánvaló, hogy nagyobb kisebbséget jobban igyekeznek a pártok megnyerni, mert az bizonyos szavazatot jelent. Most folyik egy lobbizás kívülről, ha bejuthának a parlamentbe, akkor ezt a mi képviselőnk, belülről meg tudná tenni.

Hutterer Ingrid: Nyilván később szóba kerül majd a parlamenti képviselő és a kultúra, illetve nyelv érvényesítésének a kapcsolata. Én ezt abszolút nem érzem szükségszerűnek, de lenne egy hozzászólásom az ombudsmani hivatal képviselőjének a mondataihoz.

Tehát pontosan azért, hogy ne az a százíz maradjon a beszélgetésünk után, hogy van egy többség amelyik vagy asszimilál, vagy nem, vagy formálisan, vagy informálisan. Biztos, hogy a házszabályban ez valamiért le van fektetve, gondolom, hogy annak technikai okai vannak, hogy fordítás legyen stb. Lehet persze rugalmasabban kezelni a dolgokat, de szóval azon se nagyon háborodjunk föl, hogy valaki ezt fölveti. Megtehetette volna, hogy nem veti föl, de végül is a jog meg van adva. És mi most arról beszélgetünk ugye, a jogainkkal hogy tudunk élni, és talán akkor tudunk a legjobban élni velük, hogyha az adott keretek között, amikben nem mindig egyedül mi döntünk, hanem – ahogy itt mindenki hangsúlyozta – a nagy politikai akarat, nagyjából a szabályok mentén próbálunk mozgolódni.

Székely András Bertalan: Gondolkodó értelmiségiként mondom amit mondok, hiszen nem vagyok politikus, bár 1989 óta kis megszakítással ott vagyok köztisztviselőként a kisebbségi ügy közelében. A tótkomlósi bejárásában utalás történt a határon túli példákra. Valóban nem szabad összekeverni azt, ahol lélekszámban akkora például a határon túli magyarság, hogy politikai pártja, vagy pártjai vannak, és ily módon bejuttat képviselőket a szlovák, a román, sőt a jugoszláv parlamentbe. Ami tehát hasonló a kívánt, vagy elképzelt magyarországi gyakorlathoz, az, ami például Szlovéniában, vagy Horvátországban, vagy Romániában a kis nemzetiségek esetén van, tehát, hogy alanyi jogon – bizonyos választási rendszer szerint – kisebbségi képviselőként jut a parlamentbe. Ez az egyik megjegyzésem.

A másik, hogy a magyar parlamentben vannak nemzetiségi, nemzetiséghez tartozó, vagy nemzetiségi eredetű képviselők. Emberség kérdése, hogy az illető nem felejt el, hogy honnan érkezik, és szükség esetén összeegyeztethető ez a két szempont. Tehát azért példa volt rá az elmúlt tíz-tizenegy évben, hogy nemzetiségi nyelven szóaltak meg, hát Uram bocsá', akkor 24 órával előbb lehet jelezni, hogy anyanyelvét használná, és akkor a tolmács- és egyéb berendezések működnek. És a nemzetiségi érdekek megjelenítésére is nem egyszer volt példa, akár kormánypárti, akár ellenzéki részről. Nem állítom, hogy túl gyakran, de azért, aki odafigyelt, ezt nem tagadhatja. Egy biztos, hogy megoldást kell találni, az én személyes véleményem az, hogy a kétkamarás parlament lenne igazán ennek a megfelelő formája, hiszen az egykamarás parlament egyértelműen a pártok szerinti delegálást helyezi előtérbe.

Balog József: Ez majd szóba kerül természetesen. Vannak olyan politikai pártok a jelenlegi parlamentben is, például a Független Kisgazdapárt, akik a kétkamarás parlamentet támogatják, és úgy látják megoldhatónak a nemzetiségek képviseletét.

Dzindzisz Jorgosz: A kérdést úgy értelmezem, ami itt elhangzott, hogy helyettesíti-e, helyettesítheti-e önálló képviselőt az a tény, hogy jelen pillanatban a magyar parlamentben kisebbségi származású parlamenti képviselők is ülnek. Határozottan tudom mondani, hogy nem, több példa is elhangzott itt. Például elhangzott, hogy Wekler Ferenc SZDSZ-es képviselő németül szólalt fel a parlamentben. Azt, hogy 24 órával korábban jelezte, vagy nem, ez egy jogi kérdés, megoldható stb. De ez nem jelenti azt, hogy az SZDSZ képviselője, aki anyanyelven, németül szólalt fel, a magyarországi német kisebbség képviselőjeként ülne bent a parlamentben, – nem, ő egy parlamenti párt képviselőjeként ül ott. A képviselők pártpolitikuskok, pártpreferencia szerint, pártok által jelölve, pártok által támogatva kerülnek be a parlamentbe, a kisebbségi képviselők viszont kisebbségi szervezetek által támogatva kerülnek be. Ez két különböző dolog. Amennyiben kisebbségi képviseletet akarunk, akkor ezt csak azon módon lehet, hogy kisebbségi szervezetek ajánlanak, kisebbségi szervezetek támogatnak, és a kisebbség képviseletében vannak bent a parlamentben.

Palásti Sándor: Köszönöm. Én nagyon örülök annak, hogy Balog József az előbb női kollégáknak adta meg a szót helyettem, mert ez is egy példa arra, és én tulajdonképpen erre szeretnék hivatkozni, hogy egy elvet lehet érvényesíteni egy másik elv ellenében. Tudjuk azt is, hogy egy párt meghatározott arányú nő képviselőt szeretne bejuttatni majd a következő parlamentbe. Hát én igazából csak azt szerettem volna mondani, és arra példát, hogyha egy politikai párt fontosnak tartja ennek az elvnek az érvényesülését, jelen esetben mondjuk egy kisebbségi elv érvényesülését, akkor igenis önszabályozás folytán megteheti azt is, hogy a listáit úgy állítja össze, hogy kisebbségi képviselők is legyenek benne. De természetesen ezzel nem

szerettem volna azt mondani, hogy ez nem egy fontos kérdés, és nem jogilag rendezendő kérdés. Az önszabályozás lehet a kérdés politikai szintű szabályozása, a másik része pedig egy megfelelő garanciákkal biztosított jogi szabályozás is.

Balog József: A következő összeállításban Pécs a helyszín, a riporter Stein Róbert. A kérdés természetesen ugyanaz, a nemzetiségek parlamenti képvisellete.

Stein Róbert: A magyarországi németek igényét jelzi az a tény is, hogy 1998-ban állampolgári alapon jónéhányan részt vettek közülük a Nemzetiségi Fórum nevű választási párt megalapításában, amely akkor sok oknál fogva elbukott, a parlamenti képviselet iránti igény azonban maradt. Hábel János, a Nikolaus Lenau Kulturális Egyesület elnöke, mely pécsi központú, országos hatáskörű szervezet.

Hábel János: Úgy gondolom, hogy a képviselet fontos lenne akkor, hogyha jogosítványok is járulnának hozzá. Tehát nemcsak egy kipipálandó feladat lenne ezzel megoldva, hogy ott ülnék a képviselők, és követik a parlament munkáját, hanem lenne döntési jogkörük is. Azt kéne kimunkálni, hogy milyen mandátummal, tehát szavazatokkal képviselhetnék ezek az emberek a Magyarországon élő kisebbségeket.

Stein Róbert: Akárhogy is lesz, a vélemények megoszlanak. Szugfil József, a Baranya megyei német önkormányzati szövetség elnöke nem szívesen látna túl magas szavazati küszöböt.

Szugfil József: Semmiképp sem nagy szám kellene a kisebbségek megválasztásához, amiről a nagyobb létszámúak beszélnek az országban, mint például a romák. A cigányság lehet, hogy több lehetőséghez jut, de ugyanakkor más kisebbségek, akiknek tényleg megvan a kulturális öröksége, meg ugyanolyan hasznos állampolgára ennek a hazának, az lehet, hogy nem tudna itt labdába rúgni.

Stein Róbert: Hábel János úgy látja, hogy kézzelfogható választói tábornak kell állnia egy-egy kisebbségi jelölt mögött ahhoz, hogy a választás valóban választás legyen.

Hábel János: A kiválasztott egyrészt a saját kisebbsége által elismert ember kell, hogy legyen, hogy elkerüljük azokat a kellemetlenségeket, amelyek a legutóbbi kisebbségi önkormányzati választásokon voltak tapasztalhatók. Olyan emberek is föltűntek egyes listákon, sőt bekerültek önkormányzatokba, akikről nem is tudott a kisebbség, hogy egyáltalán az közülük való lenne. Annak nem látom értelmét, hogy minden kisebbségnek egy képviselője automatikusan bekerüljön, és mint valami lodszáról, előkelő idegenként kövesse a magyar parlament munkáját. Igenis legyen mögöttük egyfajta szavazóbázis.

Szugfil József: Mindenképp jogokkal, lehetőségekkel ruházzanak fel minket, és természetesen az ehhez szükséges anyagi háttérrel boldogan a hátunkra vesszük a saját oktatási rendszerünket. Itt elsősorban ebben tudnának a kisebbségeknek segíteni kultúrájuk, anyanyelvűl ápolásában. Ha már ott ülnék a képviselők a parlamentben, akkor szerintem logikus, – hiszen ugyanolyan állampolgárai e honnak, mint a honi magyarság –, hogy ők is teljes joggal beleszólhassanak a napi politikai életbe.

Stein Róbert: A teljes jog mellett egyre mindig figyelni kell, véli Hábel János. Egy kisebbség soha sem lehet ellenzéke a mindenkori kormánynak. Ez ellen időben és határozottan kell lépni.

Hábel János: Tehát félő, hogy a kisebbségi képviselők is valamiféle ellenzéki, kormánypárti, lobbizásukba kerülnek, elragadja őket a többség. Itt kéne ügyesnek lenni és okosnak lenni, hogy majd ne a többség oldalán politizáljanak, hanem elsősorban a saját kisebbségi népcsoportjuk kulturális és identitással kapcsolatos érdekeit próbálják megjeleníteni a parlamentben.

Stein Róbert: A magyarországi németek hangulatára egyébként jellemző, ha bármilyen lehetőség lesz a parlamenti képviselet elnyerésére, mindenképpen meg fogják kísérelni ennek elérését.

Balog József: Egy hölgyet jeleztek a kollegáim, aki a telefonvonalban van. Jó napot kívánok! Gondolom, a műsor eddig eltelt közel háromnegyed óráját tetszett hallgatni.

Telefonáló: Hallgattam, igen. És ezzel kapcsolatban szeretném elmondani a véleményemet. Kérem szépen ne kövessenek meg érte. De a határokon túli kisebbségek helyzete nem tévesz-

tendő össze a Magyarországon lévő kisebbségek helyzetével. Ugyanis ha a magyarok Szlovákiában harcolnak az önállóságukért, vagy a jogaikért, az egyértelmű, miután Magyarországból a területet magukkal vitték. Nagyon csúnya dolog az, hogy a politikát a kisebbségi kérdésbe belekeverik.

Balog József: Ami viszont valószínűleg kikerülhetetlen, mert hát Közép-Európában vagyunk. Nem is történhetett másként, mint hogy a kisebbségi kérdés abszolút politikai kérdés, és ez nem ennek az évszázadnak a terméke.

Telefonáló: Na igen, csak a következő választásokat ne keverjék ebbe bele. És sajnos, hadd mondjam azt, hogy a kisebbségek helyzete kezd egy kicsit eldurvulni. Konkrétan arra gondolok, hogy régen is voltak újmagyarok, romák, vagy cigányok, de tisztelettudóak voltak, hangsúlyozom udvariasak, tisztelettudóak. Most ott tartok, hogy ha egyedül vagyok a házban, nem merem nyitva hagyni a bejárati ajtót, mert félek, hogy bejönnek. Legyünk tárgyilagosak, sajnos ez a mai Magyarország.

Balog József: Vagy hát a mai Magyarországnak egy részlete. Köszönöm szépen, hogy hívtok bennünket. Mi pedig folytassuk ott, ahol a Stein Róbert által készített felvétel véget ért, mert, hogy egy olyan ponton ért véget, amely ugye feltételez egy politikai gesztust, vagy pedig alkotmányból adódó szükségességet: a képviseletet. Ezen képviseletnek viszont már úgy tűnik, hogy az előzetes megvitatásában sincs, például a német kisebbségen belül sem egységes álláspontja.

Pálffy Ilona: Az eddigiekben mindaz a probléma felvetődött, amivel a mindenkori kormány találkozott 1990 óta. Az egyik probléma a parlament oldaláról mutatkozik, hiszen mai napig téma, hogy egy-, vagy kétkamarás parlament legyen. Most beszélünk az egykamarásról, csökkenjen-e a parlamenti képviselők létszáma, vagy pedig a kisebbségek számával emelkedjen meg a jelenleg is többek és több párt által magasnak tartott parlamenti képviselők száma. A másik, ami szintén elhangzott, és amitől tulajdonképpen minden párt fél egy kicsit, hogyha kisebbségek bekerülnek, és nincs szabályozva a helyzetük a házszabályban. Amikor ennyi törvény elfogadása pengeélen tancol, hogy megvan-e a kétharmados többség, akkor bizony meg fogják próbálni megnyerni a bekerült kisebbségeket. Az is lehet, hogy egy olyan törvényt, amely nagyon fontos politikai kérdés, azok a kisebbségek döntenek el, akik tulajdonképpen nem politikusként kerülnek be, hanem kisebbségi képviseletben.

Ez az egyik oldal, a másik a kisebbségek oldaláról, ami mindig probléma, hogy hogyan kerüljenek be? A kisebbségek Magyarországon nem egy meghatározott területen élnek, hanem szétszórva az ország területén, és a tizenhárom kisebbség létszáma is különböző. Van olyan nagyszámú kisebbség, romák, németek, szlovákok, akik tulajdonképpen könnyen be tudnak juttatni egy képviselőt, ugyanakkor a kis létszámúak nagyon nehezen. Mindenképpen a törvények során, a törvénytervezetek készítésénél pozitív diszkriminációt kell alkalmazni. Kérdés, hogy ez a pozitív diszkrimináció milyen mértékű legyen, a jelöltállításnál már, a listaállításnál és a szavazásnál. Mennyi legyen az a szavazati szám, szavazati arány, amellyel bekerülhet egy kisebbség, és arányos legyen-e a választás? Tehát az arányosítást is össze kell hangolni. Az is elhangzott, hogy nem lenne jó, ha automatikusan minden kisebbséget egy ember képviselne. Tehát ezt is össze kell hozni. A különböző törvénytervezetek során ezer szavazatszámától eljutottunk már tizenötezerig. Természetesen a tizenötezer már nem lenne jó a kisebbségek legalább felének, az ezer az úgy tűnik, hogy mindenkinek jó lenne, de akkor mi legyen a romákkal, akik ilyen alapon számos képviselőt be tudnak juttatni. Tehát e gondokkal mindig találkozok az adott kormány és az adott parlament, amikor egy tervezetet készít.

Hattinger Gábor: Van egy olyan állami statisztika, amit az önkormányzati választásokra le-adott szavazatok arányában készítettek el. Ennek alapján a ruszinok a tízezer alatti kisebbség közül a legnagyobb nemzetiségnek számítanak. Ha ezt nézzük, szerintem rendesen el is van nyomva a hazai ruszinság, viszont a törvénytervezetben hétezer szavazatra volna szükség ahhoz, hogy bekerüljön valaki a parlamentbe. Ez számomra semmi mást nem mond, mint-hogy az összes tízezer alatti létszámú kisebbségeket ki akarják ejteni. Ezt muszáj volt elmondanom.

Balog József: Ez egy kisebbségi vélemény, és ha Osztóján Bélára nézek, és őt kérdezem a képviseleti arányosítással kapcsolatban, akkor egész más, nem kevésbé fontos problémákat tud sorolni.

Osztóján Béla: Az előbbi kérdéshez szeretnék még hozzászólni. Elhangzott, hogy a kisebbség mint ilyen képviselő, nem lenne politikus. Én azt gondolom, hogy kisebbségi ember is, hogyha parlamenti képviselő, vagy azon kívül is lehet politikus. Ha az országgyűlésben ott van mint parlamenti képviselő, akkor hiszem, hogy képes felelősen dönteni bármilyen kisebbségi, vagy nemzetiségi képviselő országos ügyekben is úgy, hogy ne csak a saját nemzetisége ügyében döntsön. Tehát ezek nem lehetnek kérdések. Ami pedig a kis létszámú kisebbségeket és a „nagy” kisebbséget illeti, nos itt természetesen én ambivalens érzéssel vagyok emiatt, mert egyrészt azt gondolom, hogy minden nemzetiségnek fontos a maga ügyeinek, sorsának intézése akár parlamenti szinten is. Soha nem fékeznénk, vagy gátolnánk pusztán olyan oknál fogva, hogy mi vagyunk a legtöbben és persze tiszteletlenek, mint ahogy azt a telefonáló hölgy megjegyezte. Éppen ezért mint tisztelettudó és jogkövető állampolgár, azt gondolom, hogy nem lehetne megkülönböztetést tenni a kis kisebbségek és a nagy kisebbségek között. A technikákon múlik, hogy a törvényhozók hogyan oldják meg ezt technikailag, hogy egy kis kisebbség is megfelelő súllyal, tehát létszámarányának megfelelő súlyával legyen jelen a magyar országgyűlésben, és persze a nagy létszámú kisebbségek is ilyen alapon értelemszerűen, súlyuknak megfelelően foglaljanak helyet a parlamentben. De nem hiszek ebben, hozzáteszem, mert én azt hiszem, hogy a mai magyar országgyűlés asszimilál, és esze ágában sincs integrálni Magyarországon a kisebbségeket.

Heinek Ottó: Ahhoz csatlakozom, amit Osztóján Béla mondott az ország ügyeibe való beleszólásról. Tudom, hogy a pártoknál valóban komoly dilemma, a „mérlegnyelv-effektus” a kisebbségi képviselők esetében. De ez valahol abból az alapfelfogásból indul ki, ami szerintem alapvetően rossz, hogy a kisebbségi képviselők – ha egyszer már talán bejutnak az országgyűlésbe – csak a saját ügyeikben illetékesek. Azt gondolom, hogy a kisebbségi képviselők, már csak azért is, mert az alkotmány azt mondja, hogy a kisebbségek államalkotó tényezők, az ország ügyeiben is illetékesek. Különösen akkor, ha arra gondolunk, hogy a kétharmados törvények, a legalapvetőbb emberi jogviszonyokat szabályozó törvények, akkor meg különösen érintettek is a kisebbségek ebben. Nem gondolom, hogy szűkíteni kéne a jogosítványokat a parlamentben.

Balog József: A hölgy, aki korábban telefonált, az így vagy úgy, mégis olyan problémát vetett föl, ami politikai, illetve pártpolitikai szinten is megjelenik. Nem tartom véletlennek, hogy a kisebbségek képviselőit olyan forró kérdésként kezelték az elmúlt három demokratikus választás során, hogy nem nagyon mertek, akartak hozzászólni. Ez a mulasztások, alkotmány-sértés tulajdonképpen, hogy nincsenek képviselve Magyarországon parlamenti szinten a kisebbségek, azért nem véletlen. Hiszen valaki azt is mondhatja, hogy ezek a parlamenti helyek – s most direkt fogalmazok radikálisan – a magyar képviselőktől vannak elvéve. Nem mintha mondjuk ennél az asztalnál nem magyar nyelven beszéltünk volna az elmúlt egy órában. Valódi kérdés-e ez, foglalkoznak-e önök így ezzel a kérdéssel, vagy pedig ez csupán egy olyan hang, ami hol politikai szinten, hol pedig mondjuk egy ilyen műsorba való telefonálás szintjén megjelenik a magyar társadalomban?

Dzindzisz Jorgosz: Válasszuk ketté a kérdést. Ami itt elhangzott – hallottuk a telefont – abszolút kisebbségi vélemény Magyarországon. Ehhez kapcsolódva én korrigálnám az ön megjegyzését, hogy ugye a magyar képviselőktől vennénk el a parlamenti helyeket. Már csak azért is, ha jól tudom egyetlen egy megoldás van jelen pillanatban napirenden, hogy a meglévő 380 mellett 13-mal nőne a parlamenti helyek száma. Ha az lenne a helyzet, nem a magyaroktól vennénk el a helyet, hanem a pártoktól vennénk el. Ez óriási differencia. Ha így nézzük a dolgot, akkor a magyar és a kisebbségi szembeállítás, azt hiszem, tárgytalan és abszolút felesleges.

Balog József: Természetesen magam sem a szembeállítás miatt mondtam ezt, hanem én nagyon sok ilyen szembeállítással találkozom és találkoztam pl. a „Magyarországról jövők” című műsor kapcsán. Ezt azért említem, mert a Magyar Rádióban viszonylag kevés olyan műsor van, amely mint ez az alkalom is, mondjuk nemzetiségekről szólna. Ugyanakkor a vidék magazinjában, és főleg akkor, amikor roma témákkal foglalkozunk, nagyon sok ehhez hasonló telefonos véleményt hallunk, ők bizony ebben a szembeállításban gondolkodnak. Nyilván nemcsak, vagy nem kifejezetten a parlamenti képviselet miatt.

Együttélés, globalizáció, autonómia

Osztojkán Béla: A kérdés önmagában is kirekesztő gondolkodásmód, pedig mi elsősorban magyar állampolgárként gondolkodunk kisebbségként, vagy nemzetiségként. Az előbbi telefonálóra visszatérve nem szívesen dobnam fel a labdát roma ügyben, de ez sajnos nem egyedi és magánvélemény, viszont semmi köze nincs a parlamenti képviselőhöz és a kisebbségi képviselőhöz. Az a gyakorlat, illetve tapasztalat amit naponta megélek, ez számtalan történelmi ténynek a következménye az, ahogy az utca embere ma így találkozik a roma népességgel. Nem vagyok benne biztos, hogy egy parlamenti képviselőt ezt megoldani természetesen, hanem a közgondolkodáson kellene alapvetően változtatni, hogy ezek a finoman megfogalmazott előítéletek eltűnjenek az utca embere fejéből vagy gondolkodásmódjából. És azért tartanám valóban fontosnak a parlamenti képviselőt, hogy a legmagasabb döntéshozói fórumokban fölléphessenek az ilyen gondolkodásmód ellen. Ebben nyilvánvalóan lehetne számítani a többségi parlamenti képviselőre is, hiszen egy jogállamiságban nem engedhető meg az, hogy nyilvánosan és nyilvánosság előtt kirekesszék, diszkriminálják, vagy vitriolos megjegyzéseket tegyenek egy népcsoportra, vagy az ahhoz tartozó egyénekre. Engedjék meg, hogy személyes észrevételt tegyek. Olyan házban lakom, ahol egyedül lakom cigányként, és meg kell mondanom, nálam sokkal furcsábban gondolkodó és rosszabb magatartású emberek is laknak abban a házban.

Balog József: Ha jól hallom, akkor egy újabb hallgatót köszönhetünk. Jó napot kívánok!

Telefonáló: Jó napot kívánok mindannyiuknak. Szeretném ehhez a műsorhoz a nevemet adni, tehát én dr. Kojtovics Katalin vagyok. Vegyes házasságban éltem, sajnos a férjem meghalt, ő szerb származású volt. Lehet, hogy indulatosan fogok fogalmazni, kérem, nézzék el nekem. Amikor az összeírások voltak, közelharcot kellett folytatnom vele azért, hogy a férjem a származását beírja, mert volt benne egy félelem. Elértem azt, hogy az összeírásakor igenis jelezzék, hogy szerb származású a férjem. Nem egészen értek egyet viszont azzal, hogy a határokon túli magyarok elvitték a területet is, tehát nincs közünk hozzájuk. Igenis van. Tehát őket ezért nem szabad egy szóval sem illetni, őket kell támogatni. Viszont szeretném hangsúlyozni, a nemzetiségek most, ebben a rendszerben, ha akarják, hazatelepülhetnek a saját anyaországukba. Nem teszik, itt élnek, itt dolgoznak és nagyon-nagyon hasznos tagjai a társadalomnak, méghozzá nagyon becsületesen és nagyon keményen dolgoznak. Tehát őket itt Magyarországon kell megbecsülni, méghozzá azért, mert oly szint hoztak ebbe az országba, szépséget, saját kultúrájukat, amit meg kell becsülni. Tekintve, hogy itt élnek Magyarországon, nem magyaroktól veszik el a parlamenti helyeket, hisz ők is magyar állampolgárok. Azzal, hogy nemzetiségét képviseli, nem veszi el a helyet senkitől se. Én nagyon-nagyon magyarnak érzem magam, voltak konfliktusaink a házasságunkban pont a nemzetiségi dolgok miatt, tehát én a magyar mondom, jó, ha valakinek kettős identitása van, mert ragaszkodik ide is és ápolja az ottanit is, de helye van a parlamentben és ezt nagyon-nagyon gyorsan meg kellene oldani.

Balog József: Hallgassunk meg most egy szegedi felvételt, amit Tóth Andrea kolleganőm készített egy nemzetiségi konferencián, néhány nappal ezelőtt, Kaltenbach Jenővel, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosával.

Kaltenbach Jenő: Magyarországon a nép etnikailag nem homogén, ezt az alkotmány maga is kimondja, hiszen kijelenti, hogy a Magyarországon élő nemzetiségi közösségek államalkotó tényezők. Arra is utal az alkotmány, hogy ők önkormányzatra jogosultak, sőt arra is, hogy a közös döntésekben szervezetter, intézményesen részt vegyenek. Itt egy óriási, eszmei átalakulásról van szó, ami nem megy máról holnapra. De én azt hiszem, hogy a valóság egyre inkább utat fog törni magának a gondolkodásban is, biztos vagyok benne, hogy ez végbe fog menni.

Tóth Andrea: A multikulturális eszmén alapuló társadalmak mitől tudnak jobban megfelelni a kor kihívásainak?

Kaltenbach Jenő: A nemzetállami keretek ma már nem adnak válaszokat a társadalommal kapcsolatos kihívásokra, társadalmi szükségletekre. Közhely, hogy egy ország ma már gazdaságilag nemcsak, hogy nem önálló, hanem a gazdasági cselekvésének önállósága ezerféle módon van korlátozva a különböző nemzetközi összefüggések miatt. Közismert dolog a

globalizáció, amit vannak akik elítélnek, vannak akik üdvözlnek. Azt viszont nem lehet elvitatni, hogy van, hogy létezik, és én nem látom annak a lehetőségét se, hogy ez ellen eredményesen föl lehetne lépni a nemzetállamok szintjén. Egész egyszerűen a nemzetállami politikai döntéshozók nincsenek abban a helyzetben, hogy ilyen nemzeti külön utat járjanak, hiszen ez szükségképpen katasztrófához vezetne. Hogyha ezt meghaladjuk és hátunk mögött hagyjuk, akkor ez egyáltalán nem baj.

Sokan mondják persze azt, hogy ez a nemzeti identitás elvesztéséhez, vagy fellazulásához vezet. Ugyanakkor ha azt nézem, hogy a több mint harminc éve az integráció útját járó nyugat-európai államok mit sem veszítettek a kulturális identitásukból, akkor egyáltalán nem látom igazolva ezt. Sokan szokták mondani, hogy Magyarország kis nemzet, kis ország, mi lesz, hogyha felolvadunk a népek tengerében. Hollandia legalább olyan kis ország, mint Magyarország, hogy egy példát mondjak, mégsem gondolom azt, hogy a hollandok ezalatt bármit veszítettek volna saját nemzeti identitásukból. Az azonosságtudatuk természetesen változik, de nem úgy, hogy egyre kevesebb lesz, hanem úgy, hogy más lesz. És azt hiszem, hogy ugyanez fog bekövetkezni Magyarországon is.

Tóth Andrea: Milyen fórumok, milyen eszközök kellenek ahhoz, hogy a kisebbségek jogai megfelelően érvényesüljenek a társadalomban?

Kaltenbach Jenő: Egy többnemzetiségű, – használjuk ezt a kifejezést – mechanizmus csak akkor működőképes, hogyha biztosítjuk, hogy ez a tény tükröződjön a politikai döntési folyamatokban is. Hogyan lehet ezt elérni? Erre vannak nagyon jól ismert és jól bevált módszerek. Az egyik az, hogy autonómiát kell biztosítani az érintetteknek, tehát ki kell jelölni, a közügyeknek azt a körét, amit nyugodtan rájuk lehet bízni, és amelyekben ők nem tárgyai egy kívülről történő meghatározottságnak, hanem egy belső önállósággal rendelkeznek. És ez nem fogja veszélyeztetni az állam egységét, erről meg vagyok győződve, hiszen számos jó példa van Európában. Másrészt, ami nagyon fontos, hogy az autonómia csak az érem egyik oldala, ezeket az autonómiákat közösséggé kell integrálni. Ez nem mehet úgy, ha azt várjuk el, hogy a kis közösségek integrálódjanak a nagy közösséghez, a nagy közösség pedig egy helyben marad. Az integráció az én fogalmaim szerint legalábbis kölcsönös mozgást jelent. Az eredő a lényeg, ami sohasem az egyik vagy a másik oldalon van, hanem valahol középen.

Ma nagyon sokszor hallom, hogy hát csak nem gondolod, hogy a kisebbséghez fogunk alkalmazkodni. Természetesen azt gondolom, hogy igen. De ezzel nem azt akarom mondani, hogy egyforma mértékben, itt nyilvánvaló, hogy ésszerű határok vannak. Hacsak a kicsik integrálódna a nagyba, nem volna más, mint asszimiláció, ami az azonosságelemek teljes feladását jelentené. Nyilvánvaló, hogy a kölcsönös közeledés, s a kölcsönös forgalom, a dolgok egymástól való átvétele vezethet csak eredményhez. Ez a politika szintjén azt jelenti, hogy ezek az autonómiák valamilyen mechanizmus szerint részt vesznek a politikai döntéshozatalban, egyrészt a törvényhozás szintjén, másrészt a közigazgatási rendszerben.

Tóth Andrea: Ön meglehetősen sokat küzdött a kisebbségek parlamenti képviseléséért. Ez mennyire lehet jogérvényesítő eszköz?

Kaltenbach Jenő: A jogi szabályozásban az alkotmány teljesen egyértelműen fogalmaz, az alkotmánybíróság álláspontja tiszta, itt semmiféle alternatívát nem tudok elképzelni, kivéve ha megváltoztatjuk az alkotmányt.

Balog József: Az országgyűlési biztos arról beszélt, miszerint egyértelmű, hogy a kisebbségek parlamenti képvisellete alkotmányos jog. Olyan felvetéseket hallottunk, amelybe új fogalmak is beléptek, például az, hogy az identitás megőrzését nem zárja ki a globalizáció, továbbá, hogy az autonómia járható út. Hadd kérdezzem meg Heizer Antal urat, hogy mint a kisebbségi hivatal képviselőjeként, hogyan szűrődött le önben a vita eddigi része?

Heizer Antal: Nézzék, a magyar kisebbségpolitikai gyakorlat az elmúlt tíz évben felépített egy rendszert. Ez a rendszer jórészt elméleti alapokról indult ki, gyakorlati tapasztalat nem volt mögötte. Eltelt egy évtized, ma tartunk ott, hogy ennek a rendszernek gyakorlati hibáit, pozitívumait ki lehet értékelni, és pont ez az a periódus, amikor folyik többek között a kisebbségi törvény módosítása, a rendszer továbbfejlesztésének szándékával. Ennek a rendszernek a lényege, hogy bizonyos nemzetközi normákat, nemzetközi gyakorlatokat Magyarországon

egyfajta élharcos-szereppel is próbál érvényesíteni a kisebbségpolitikában, és ezt Európa igencsak komolyan figyelemmel kíséri.

Balog József: Ugyanakkor – bocsánat, hogy közbevárok – mintha pontosan ebben a kérdésben lennének elmaradva. Legalábbis az Unió elvárása szerint.

Heizer Antal: A figyelemmel kísérés egyik eleme az, hogy a vonatkozó – többek között uniós, Európa Tanácsi, vagy más – dokumentumokban jelzik azt a problémát az európai szervezetek, hogy Magyarország önként felvállalt egy kötelezettséget, amelyet az alkotmányban rögzített, és ezt a kötelezettséget a gyakorlatban még nem valósította meg. Bármennyire is tudjuk, hogy 1990-ben, 1993-ban, 1997-ben, 1998-ban, egész az országgyűlési végszavazásig jutó próbálkozások voltak a parlamenti képviselő megválasztása ügyében. Ebből következik rögtön az is, amiről az első órában a résztvevők már beszélgettek, hogy a kisebbségi jogérvényesítés nem politikai gesztus kérdése. Itt olyan normák vannak, amiket Magyarország maga vállalt, amelyek összhangban vannak az európai törekvésekkel, még hogyha Európa nem minden tagországában van olyan szinten az európai jogok érvényesítése mint hazánkban.

Pontosan azon dolgozunk közösen az asztal körül ülőkkel és a jelen nem lévőkkel, hogy a kulturális autonómiát az elmélet szintjéről a gyakorlatra lefordítsuk. Ehhez nagyon fontos az – az én személyes véleményem szerint –, hogy a központi döntéshozatal szerveiben, a magyar országgyűlésben a kisebbségek közvetlenül is beleszólhassanak a döntések meghozatalának minden lépésébe. Hisz ma is vannak már olyan fórumok, ahol érvényesíthetik, elmondhatják a véleményüket, pl. az Emberi Jogok Bizottság különböző ülésein jelen vannak, véleményüket nyilváníthatnak. Ez azonban nem ugyanaz, mint hogyha nap mint nap szembesíthetnék a magyar országgyűlés 386 tagját napi problémáikkal. Tapasztalatom szerint a parlamenti döntések mögött, természetes módon, személyes élmények is megjelennek. Akkor tud egy parlamenti képviselő érdemben mondjuk a kisebbségi iskolarendszerre vonatkozó javaslattal foglalkozni, ha érti ennek a lényegét, tudja, hogy a gyermekeink miért veszítik el a nyelvüket, hogy nem tanulják meg a nyelvüket az iskolarendszerben, hol vannak a hibák? És ehhez az kell, hogy a közvetlen élményeket a képviselők eljuttassák a parlamenti képviselőknek. És ez megjelenik a költségvetési törvény megszavazásában, megjelenik a szakirányú jogszabályok megszavazásában.

Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy a kisebbségi törvény az, ami Magyarországon ezt a kisebbségi rendszert működteti. Igen, ez egy központi eleme, de nagyon sok eleme jelenik meg egyéb területeken, akár az alkotmány szintjén is.

Székely András Bertalan: Két gondolatot engedjenek meg, egyrészt a telefonálók hozzászólásával kapcsolatban, másrészt a jelenlévők elhangzott megszólalásaival kapcsolatban.

Ne felejtjük el, hogy a becslések szerint a mai magyarországi lakosság kb. 1/10-e nemzeti-ségi. Ez egy becslés természetesen, a népszámlálási bevallás ennél sokkal kisebb lélekszámot mutat ki, tehát a valóság a kettő között van. Akár tetszik egyeseknek, akár nem, ez figyelembe veendő a politikai döntéshozatalnál, úgy a kulturális politikában, mint az élet különböző szintjein. Tehát, ha valaki demokratának tartja magát, akkor komolyan olyan véleményt nem képviselhet, hogy úgymond a magyarok elől veszik el a helyet akár a parlamentben, akár másutt. A magyar állampolgárság jogán, az itt élés jogán, adófizető polgárként az anyanyelvűség legkülönbözőbb megnyilvánulásaihoz, a politikai érdekképviselőhöz igenis joga van annak az embernek, aki kisebbségi, vagy kettős identitással rendelkezik.

Megint más kérdés, hogy mi a nyelvi realitás? A nyelvi realitást nem lehet figyelmen kívül hagyni. A diktatúra fél évszázada olyan gyalulást végzett mindenféle közösségen – ebbe a többségi közösségek, egyházak, civil szervezetek, bármiféle közösség beletartozik –, ami nem múlt el nyomtalanul. A mai magyarországi nemzetiségek döntő többsége a kettős identitásában, nyelvi állapotában sokszor magyar dominanciájú azonosságtudattal rendelkezik. Tehát bármiféle korrekció és sebek betapasztása csak szociológiai valóság talaján tervezhető, és csak akkor lesz eredményes, ha erre épül.

Nincs kétféle mérce. Még akkor sem, hogyha szociológiaiilag egész másféle típust képvisel a fejlett nemzeti – tehát nem nemzetiségi – tudattal elcsatolt határon túli magyarság, mint a magyarországi kisebbségek. Emberi jogilag és etikailag nincs kétféle mérce. Ha egy magyar a határon túli magyaroknak jót akar, akkor ne mérjen másképpen az országon belüliekkel, és viszont.

Hattinger Gábor: Nagyon örülök, hogy szóba került itt a nyelv elvesztése. Azonban a dolog nem ilyen egyszerű, ha ma Magyarországon, a ruszinokról akarok beszélni. Az én korosztályom viszonylag jól beszéli a ruszin nyelvet, annak ellenére, hogy az 1930-as években bizony Magyarországon – tetszik, nem tetszik, ez az igazság – az én édesanyámnak is volt kolonc a nyakában, azaz egy székelytábla, mert ruszinul beszélt az iskolában. Jött a szocialista rendszer, ugye ismerjük Kárpátalja történetét, egyszerűen leírták, egy kis kenyérdarabként megkapta a Szovjetunió azt a területet, ettől a perctől kezdve Magyarországon a ruszin nemzetiség megszűnt. De nemcsak Magyarországon, hanem Kárpátalján, Szlovákiában is megszűnt a ruszin, egyedül Jugoszláviában lehetett ruszinok lenni az elmúlt ötven esztendőben. Ettől kezdve szlováknak kellett lenni, tetszett, nem tetszett. Tehát elkezdünk szlovákul beszélni. Ez magával hozta azt a természetes folyamatot, hogy a mi nyelvünkben azért érződik szlovák hatás, ami tulajdonképpen valahol nem baj, hiszen ezzel már rögtön három nyelvet beszél az ember és akár azt is el lehetne mondani, hogy hármas identitású. Igen, három kötődése is van egy hazai ruszinoknak.

Ami már zavaróbb, az az, hogy nincs meg a lehetőség arra, hogy pl. egy kis, 400-500 fős településen, akkorában egyébként zömében élnek a hazai nemzetiségek, nincs meg a választási lehetőség. Nem mondhatja meg, illetve nem választhatja meg azt, hogy ruszin iskolában akar tanulni, vagy magyar iskolában. Mi megpróbálunk természetesen vasárnapi iskolákkal segíteni a ruszinul tanulni vágyó gyerekeken, sőt általános iskolát is sikerült elindítanunk Mucsonyban. Azonban, ha továbbgondoljuk a kérdést, akkor ismét probléma adódik, mert hiába van Nyíregyházán a tanárképző főiskola ruszin tanszéke, miközben nincs gimnáziumunk. Tehát megint kiesik egy láncszem. A felnövekvő generáció természetesen csak magyar gimnáziumban tanulhat, amit esetleg az általános iskolában megtanult, azt a négy év alatt el fogja felejtetni, mert az ő szülei már nem beszélnek otthon, tehát gyakorolni sem tudja a nyelvet. Azt hiszem ez a legnagyobb probléma, és itt kellene ezeken a kis nemzetiségeken még inkább segíteni, itt kéne valamiféle pozitív diszkriminációt alkalmazni. Azt hiszem, hogy ezek a hétköznapi dolgok legalább olyan fontosak, mint a parlamentbe jutás. Viszont ha benn lennénk a parlamentben, akkor azt hiszem, hogy ott háromhetente legalább egyszer lehetne hallatni a hangunkat, hogy márpedig nincs iskola, márpedig nincs ez, az és folytathatnánk a sort.

Pálffy Ilona: Ott kezdeném, ahol a kisebbségi biztos úr is kezdte, hogy nem megy azonnal ezeknek a dolgoknak a megoldása. A nyelvhasználat negyvenéves eróziója az örökség, amin túl kell emelkedni. A kisebbségeknek újra kell tanulniuk a nyelvet, amihez biztosítani kell a feltételeket. A kisebbségi törvény módosítása során úgy a parlamenti ad hoc bizottság, tehát a politika, mint ennek alapján mi, tisztviselők egyaránt segítünk a törvény módosítás előkészítésében. A kisebbségi biztos úr munkatársaival közösen is kifejezetten ezt tekintettük az egyik legfontosabb feladatnak, hogy a kulturális autonómiát megoldjuk, és itt legyen előrelépés. Tehát lehetőséget adni arra, hogy a kisebbségek átvegyenek vagy alapíthassanak iskolákat: általános iskolát, középiskolát. Ehhez kell megteremteni a feltételeket. Amíg nem tudják a nyelvet az adott kisebbségek használni, nehéz lenne kulturális autonómiáról beszélni.

Ennek komoly anyagi vonzata van, de itt is tudtunk az egyeztetés során eredményeket elérni, hogy a kisebbségi iskoláknak a fenntartásához kb. az állam olyan normatívákat adna, mint az egyházi iskoláknak a fenntartásához. Ami úgy tűnik, hogy azért alkalmas lenne arra, hogy pl. az országos kisebbségi önkormányzatok egy-egy ilyen iskolát átvegyenek, és annak a veszélye nélkül, hogy előbb-utóbb csődbe megy, ezt fenn tudják tartani és folytatni ott az oktatást.

Szeretnék reagálni arra is, hogy az Európai Unió és az Európa Tanács állandóan a szemünkre veti, hogy el vagyunk maradva. Ez nem jellemző, egyáltalán nem vagyunk elmaradva Európához képest.

Balog József: Kifejezetten a képviseleti ügyről volt szó.

Pálffy Ilona: A képviseleti ügyben valóban van, de a kisebbségi törvény, – tulajdonképpen azt lehet mondani – a világon egyedülálló. Tehát olyan megoldás, hogy kisebbségi önkormányzatok választhatók, egyáltalán létrehozhatók, máshol nincsen. A múltkor jártak nálam az észak-tiroliak, és csodálkozva veszik tudomásul, hogy itt a kisebbségi törvény milyen új jogintézményeket vezetett be. Valóban, nagyon sok mindent kell még csinálnunk, de nagyon

sok megoldás az, amit az eddigi kormányok már megvalósítottak. A parlamenti képviselő megoldása tényleg problémás, de azt is tudomásul kell venni, hogy ezen tényleg folyamatosan dolgoznak a kormányok. Ott volt 1993-ban és ott volt 1997-ben a parlament előtt, sajnos kétharmados szavazati arány kell hozzá és ez nem jött össze. Most újra ott van és foglalkozik vele a kisebbségi mellett az alkotmányügyi bizottság ad hoc bizottsága.

Osztóján Béla: Nemrég hosszan volt szerencsém beszélni Hargittai Jánossal, az emberjogi bizottság ad hoc bizottságának elnökével, amely a kisebbségi törvény módosításán dolgozik. Tőle tudom, hogy Európa nem igazán kéri számon a magyar kormányzattól a parlamenti képviselőt. Rákérdeznék, de nem feltétel, az uniós csatlakozáshoz. Nem tudom, ez mennyiben felel meg a valóságnak.

Elhangzott itt a határon túli magyarság gondja. Én egy percig sem vonnék párhuzamot a hazai nemzetiségek és a határon túli kisebbségek, illetve magyarok között. Az nagyon-nagy hiba lenne. Ne tegyünk kísérletet erre, egészen más konstellációban keletkezett az a helyzet. Viszont a magyar államiság területén mindig is soknemzetiségű ország volt. Most is az, és úgy tűnik, hogy egyre több nemzetiségből áll össze. Éppen ezért ahhoz, hogy ebben a soknemzetiségű országban ne érezzék magukat fenyegetve a többséghez tartozók, szeretném elmondani, hogy nemrég olvastam el a mostani kormány programját, amelyben az áll, hogy minden negyedik, ötödik magyar állampolgárnak van valamilyen nemzetiségi felmenője. Ez nagyon erőteljes érv arra, hogy ne nagyon magyarkodjunk, mert minden negyedik, ötödik magyar állampolgárnak van valamilyen nemzetiségi őse, rokona.

Palásti Sándor: Kerületünk folyton egy kérdést, legalábbis én mindegyik megszólalás mögött azt a kérdést érzem kihallani, amiről már volt szó, hogy Magyarország lakosságának kb. tíz százaléka tartozik valamilyen nemzetiséghez. De amikor konkrét jogosultságok meghatározásáról van szó – tehát pl. ki válasszon meg egy kisebbségi önkormányzatot, ki válasszon meg egy parlamenti képviselőt, ki képviselhesen egy kisebbségi közösséget – akkor már mindig gond és probléma adódik. Magyarországon az identitás vállalásának a szabadsága adott. Tehát: mindenki el is titkolhatja az identitását, vagy fel is vállalhatja. Ez ma különlegesen védett adatnak minősül. Tehát amikor a probléma konkrét, gyakorlati megvalósításához érkezünk, mindig avval a problémával találjuk magunkat szembe, hogy ki számít kisebbséginek. Amikor kisebbségi önkormányzati választásról van szó, akkor ki választhat és kit választhasson? Milyen ismérvek alapján határozható meg egy állampolgár kisebbségi mivolta? Meghatározható-e egyáltalán, köthetjük-e nyelvtudáshoz, köthetjük-e tradíció ismeretéhez?

Balog József: Mármost nyilván vannak olyan pontok, amik kívülről is meghatározhatók, de igazából ennek az identitásnak a vállalása tesz valakit nemzetiségivé.

Palásti Sándor: Egy példát hadd mondjak erre, egy szociológiai példát. Amikor cigánykutatásokat végeznek, akkor két meghatározást alkalmaznak, van egy úgynevezett szabad bevallás, amikor megkérdezzük embereket, hogy ki tartja magát romának, és akkor vele kapcsolatban folytatják a kutatásokat, vagy pedig van egy olyan módszer, ami szintén elfogadott szociológiai körökben, amikor a kérdezőbiztos ránézésre állapítja meg, hogy ki a roma. Tehát ezt a fajta kettőséget szerettem volna igazából csak érzékeltetni, hogy ez a fajta azonosságtudat, meg a külső társadalomnak a meghatározása, ez egy élő probléma és nagyon nehéz ezt jogilag meghatározni.

Balog József: A modern társadalmak arra törekszenek, hogy jogi úton és jogi lefedettséggel biztosítsanak olyan jogosítványokat, amelyek bizonyos státuszokat elismernek, illetőleg amelyeket képviselendőnek tartanak. De ugyanakkor – s én most egy kicsit másként használom a szót – az együttélés kultúrájának a kérdése is, hogyan jelenhet meg akár egy önbevallás, vagy egy identitásvállalás szintjén az, hogy valaki nemzetiségiként képzei és a gyakorlatban is úgy akarja élni, úgy is éli az életét.

Hutterer Ingrid: Nem vagyok jogász, de azt hiszem, a jog abból a természetes elvből indul ki, miszerint a logikus az, hogy az ember annak vallja magát ami. Tehát észébe sem jut a jogalkotónak, hogy itt bármilyen gond lehet. És hogy egy kicsit a praktikus szintre hozzam a beszélgetést, szembe kell nézni azzal, hogy igenis az önkormányzatiság két ciklusa alatt megjelentek az álnemzetiségek. Álnemzetiségek, vagy nem álnemzetiségek, de egzisztenciális lehetőséggé vált, ami éppen a kodifikálatlansága, vagy részleges kodifikáltsága miatt lehetőséget adott embereknek az érvényesülésre. Ezzel – gondolom – a kisebbségi törvény módosítása so-

rán, valamilyen módon szembe kívánnak nézni. Lehet, hogy a nyelv nem meghatározó, de rendkívül fontos, ez lehet egy kritérium. A ruszin kollegához csak annyit, hogy – megint csak egy kicsit az egyénre visszavezetve – én nem jártam soha örmény iskolába, és mégis tudok örményül. Tehát a család nagyon-nagyon fontos. Nem is nagyon üldöztek sohasem azért, mert örményül beszéltem volna. Valóban, a szüleink korosztályának gondjait sikerült genetikailag megkerülnöm. Szóval én az egyénnek, az embernek a jelentőségét hangsúlyoznám itt. Százféle lehetőség lehet – jogi, intézményes – nagyon nehéz lesz visszatérni embereket egy nemzetségre, ha azt a közvetlen környezet természetes módon nem segíti.

Balog József: Az elmúlt két órában elhangzottakat mintegy összefoglalja most Rádity Milenko felvétele, aki Pörös Bélával, Baranya megye önkormányzatának alelnökével beszélgetett, természetesen nemzetségi képviselő-ügyben.

Pörös Béla: Én a magam részéről azt az álláspontot képviselem, hogy a kisebbségek kapják meg a parlamenti képviseletet, tehát váljon lehetővé Magyarországon is, hogy a különböző kisebbségek parlamenti képviselettel bírnak. Az egy teljesen tiszta helyzet, hogyha a kisebbségek maguk vállalkoznak arra, hogy megszervezik a képviseletet. Én egy dologtól félek, hogyha be is jutnak a kisebbségek a parlamentbe, Isten-igazából nagy erőt nem képviselnek, tehát kompromisszumokba kénytelenek szorulni, de hát ez a parlamenti demokrácia lényege. A jelenlétet tartom nagyon fontosnak, hogy a magyar parlamentben a Magyarországon élő kisebbségek képviselettel rendelkezzenek.

Rádity Milenko: De hát ismerős ugye, hogy nem volt elég politikai akarat sem arra, hogy egyáltalán a kisebbségi képviselet a parlamentben megoldódjon. Hiszen nagyon sokan azt mondják, hogy a kisebbségek a mérleg nyelvét képviselnék bizonyos törvények meghozásában.

Pörös Béla: Ha a kisebbségek parlamenti képviselettel rendelkeznek, akkor nemcsak a kisebbséget érintő ügyekben kell, hogy állást foglaljanak, hanem más kérdésekben is. Azt látom, hogy esetleg ebben az esetben használhatók föl a kisebbségi képviselők más politikai célokra, illetve különböző politikai erők nyilván bizonyos engedmények fejében maguk mellé állíthatnak bizonyos kisebbségi képviselőket. A veszély megvan, ennek ellenére vállalni kell. És ugyanúgy, ahogy más országokban erre láttunk példát, meg kell teremteni a kisebbségi képviseletet is a magyar parlamentben. Baranya megyében, ahol sokféle nemzetiség él együtt, ez különösen fontos kérdés lenne. Nyilván azt az alapvető jogot kell szem előtt tartani, ami az általános emberi és polgári jogokból következik, hogy biztosítani kell a kisebbségek önrendelkezését Magyarországon is, tehát hogy a kisebbségek a saját képviseletüket saját maguk lássák el, és ezt ne mások tegyék meg helyettük.

Rádity Milenko: A kisebbségek parlamenti képviselethez jutásával kapcsolatban több alternatíva is napvilágot látott már. Szó van arról is egyébként, hogy nem teljes jogú parlamenti képviseletet kapjanak a kisebbségek, azaz nem rendelkeznének szavazati joggal. Ez ön szerint elképzelhető-e?

Pörös Béla: Nem tarom jónak. Ha valaki parlamenti képviselő, akkor az ugyanolyan parlamenti képviselő, mint az a képviselő, akit mondjuk valamilyen pártlistán, vagy egyéni körzetben megválasztanak. Ez egy nagyon fontos alkotmányjogi kérdést is fölvet, hogy nem lehetnek olyan parlamenti képviselők, akiknek kevesebb, vagy korlátozottabb jogai vannak a másikonál. Ha Magyarországon létrejön a kisebbségek parlamenti képviseletének intézménye, akkor nyilvánvaló dolog, hogy azoknak ugyanolyan rangú és rendű képviselőknek kell lenni, mint azok, akik listákról, vagy az egyéni választókerületekből jutnak be a parlamentbe.

Rádity Milenko: A parlamenti képviselethez jutás megerősítené-e a kisebbségek politikai helyzetét ma Magyarországon?

Pörös Béla: Bizom abban, hogy igen. Más lenne, ha kisebbségi képviselők megjelenének a parlamentben. Olyan szempontokat hoznának be a különböző döntések előkészítésében, amiket a pártok, illetve a pártlistákon megválasztott képviselők jelen pillanatban nem tudnak behozni, vagy nem képesek erre, mert egészen másfajta szempontokat próbálnak érvényesíteni. De a lényeg az az, hogy felszínre kerülnének olyan kisebbségekkel kapcsolatos kérdések, amelyeket jelen pillanatban a szőnyeg alá söpörtek, vagy nem foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel. Magyarországot sok vonatkozásban pont a kisebbségi ügyek kezelése miatt marasz-

talják el, és én azt gondolom, hogy ha ez a parlamenti képviselet megvalósulna, akkor hát ezen a területen is jelentős előrelépés történne, vagy történhetne.

Ráday Milenko: Ön szerint minden egyes magyarországi kisebbségnek kellene hogy legyen parlamenti képviselője?

Pörös Béla: Természetes, minden magyarországi kisebbségnek. De hát hogyha körülnézünk, akkor jónéhány szomszédos országban képviselettel rendelkeznek a kisebbségek, gondoljunk csak Horvátországra, vagy más példákat is lehetne mondani. Jó példát mutatna azoknak az országoknak, amelyek még ezt a fajta képviseletet nem valósították meg, és szerintem jót tenne a határokon túli magyar kisebbségeknek is, mert inspirálná a különböző kormányokat arra, hogy ezeket a lépéseket megtegyék ők is.

Balog József: Újabb telefonálónk van a vonalban

Telefonáló: Vezetés közben kapcsolódtam be az önök adásába. A saját véleményem az lenne, hogy a parlamenti képviselet nagyon fontos volna a fővárosi cigányság számára. Én cigány származású ember vagyok, és ezt nem szégyellem, és itt kívánnám azt is megemlíteni, hogy a nemzetiséget, vagy a kisebbséghez tartozását ki-ki vállalja Magyarországon. Nyilván a cigányság a külső jeleit magán hordozza és lényegében ő ez alól nem bír kibújni, még ha kellemetlen dolga is származik belőle. A többi nemzetiség ezt vagy eltitkolja, vagy artikulálja, de kellő időben, vagy kellő esetben, ha kell, akkor vállalja is. Magyarországon manapság, amikor demokráciáról, uniós csatlakozásról, európaiságról beszélünk, egy 800 ezres populáció, a cigányság olyan rendszerváltást élt át, ami inkább hátrányos helyzetbe hozza. Itt gondolok a nagyfokú munkanélküliségre, amit az iskolázatlanság, vagy maga a felkészületlenség is hoz magával. Magyarországon vajon ezekben a kérdésekben, mekkora a tolerancia? Úgy gondolom, hogy a cigánysággal kapcsolatban egyre jobban nő az előítéletesség, és mindkét oldalon nagyfokú szemléletváltásra volna szükség, mert és lényegében lehet bármilyen törvényeket alkotni, azt maga az érintett nép is el kell, hogy fogadja, és olyan szellemben kell gondolkodnia.

Balog József: Köszönöm szépen a hozzászólását, csak annyival egészítem ki, hogy az alkotmányosságban, vagy a törvény szükségességében itt nem volt vita, ugyanakkor elkelne a szemléletváltás, tudatosulhatna a kisebbségekkel való együttélés. Gondolom az sem véletlen, hogy roma ügyben jelent meg legelősebben, vagy leginkább ez a kérdés.

Beszéljünk a következőkben olyan égető kérdésekről, mint az oktatás, vagy a nyelvhasználat örök kérdése. Többször elhangzott már, hogy nem egyszerűen megoldható dolog, pl. az, hogy valaki ma Magyarországon egy hivatalban, vagy akár egy iskolában görögül, románul, vagy szlovákul beszélhessen. Mi erről az önök véleménye?

Pálffy Ilona: Ez is kétoldalú dolog. Egyrészt, hogy maga az adott kisebbséghez tartozó állampolgár igényelje azt, hogy ővele az adott kisebbség nyelvén beszéljenek, illetve ő úgy menjen be egy polgármesteri hivatalba, vagy menjen el a bíróságra, hogy ő kisebbségi nyelven adja be a beadványát, vagy a kérő igényelje azt, hogy ővele mondjuk kisebbségi nyelven beszéljenek. A törvények ezt a jogot biztosítják, hiszen ha csak az államigazgatási eljárási törvényt értem, 1957 óta biztosíték van arra, hogy ha valaki idegen nyelven igényli, akkor tolmácsot biztosítani kell az állam költségén.

Balog József: És ez azt jelenti, hogy mondjuk, hogyha én bemegyek a szegedi önkormányzat valamelyik irodájába és mondjuk románul, szlovákul, vagy ruszinul szeretnék beszélni, akkor nekem ott öt perc alatt tolmácsom lesz?

Pálffy Ilona: Lehetséges, hogy öt perc alatt nem, hanem úgy fog járni, mint ahogy a műsor elején beszéltünk arról, hogy az országgyűlési képviselő is az anyanyelvén kívánt megszólalni a parlament előtt, és 24 óra múlva tudták ezt neki lehetővé tenni. De ehhez neki joga van, és ezt biztosítani kell. Egyelőre azonban ilyen igény nem is nagyon vetődik fel.

Balog József: Éppen ezt akartam mondani, hogy más a jog és más a jogtudat, az azzal való élés.

Pálffy Ilona: A regionális és kisebbségi nyelvek európai kartájához csatlakozva az Európa Tanács végzett egy vizsgálatot nálunk. Megkérdezték többek között az Igazságügyi Minisztériumot, tudunk-e olyan statisztikát bemutatni, hogy bíróságon hányszor fordult elő valame-

lyik kisebbség anyanyelvén folytatódott volna az eljárás. Miután ezt végignéztük, kiderült, hogy egyetlen egy ilyen kérdés nem volt.

Balog József: Telefonálónk van a vonalban.

Telefonáló: Az eddigiektől eltérő aspektusból szeretnék hozzászólni a kérdéshez. Jómagam egy nagyon népes, ma romániai magyar családból, Nagyvárad, Déva, Arad, környékéről származok, de ide születtem, mert a nagyanyám ide jött férjhez, úgy kerültem én ide magyarként. Tudjuk, hogy a magyar lakosság elöregszik, és fogy is, veszélyesen fogy. Gondolom, ez a betelepítési politika is nyilván a határon túli magyarokra irányul. Nem tudom, hogy ez mennyiben lesz nekünk jó, amíg a városban, pl. Budapesten munkanélküliek, meg hajléktalanok tömelegét látom az utcán. Láttak-e egyetlen-egy áttelepült határon túli magyart hajléktalannak, vagy munkanélkülinek? Joga van a hajlékhoz, joga van a munkához. Ugyanakkor szakmával, diplomával rendelkező emberek naponta kerülnek ki az utcára, itt élők. Én ezt most nem azért mondom, nekem senki ellen nem hogy kifogásom nincs, nincs is bennem ilyen, hogy szeretem, nem szeretem, cigányokkal is elszoktam beszélgetni, kereskedő cigányokkal nagyon is jóban vagyok, különösen itt a Moszkva téren, ami közel esik hozzám. Azt tapasztalom, hogy a baráti körben, ismeretségi körben, ha kimondom azt saját ismerőseimről, hogy ez az erdélyi barátom, ismerősöm stb., úgy reagálnak, hogy ki ne mondja azt a szót, hogy erdélyi, hallani nem akarom. Van egy hangulat, nem tudom érzékelték-e?

Na most, nem tudom, hogy miért fontos a parlamentbe való bejutás? Hiszen ha a nemzeti-ségek, hogy is mondjam, magyarnak vallják, érzik magukat, akkor nekik azonosulniuk kell az itt élő törvényekkel, rendeletekkel, ha jók, ha rosszak – mi is élvezzük, esszük, nyelvük úgy, ahogy van. Tehát én azt szeretném mondani, hogy nem annyira különféle autonómiákra kellene törekedni, iskolákat követelni, mert akkor kínai iskolát is kéne nyitni, vietnámit kellene nyitni, gondoljunk bele. Attól még megőrizheti az anyanyelvét, gátol valaki is bárkit? Külön választom ezektől a cigányokat, mert ott van antipátia, még ellenséges szemlélet, a többiekkel nem annyira. De őket is bántja-e valaki, üldözi-e valaki gazdaságilag, politikailag?

Balog József: Azt hiszem, hogy ennél egy kicsit mi, legalábbis itt ennél a kerekasztalnál problémásabbnak látjuk a dolgot. Köszönöm szépen, hogy hívott bennünket.

Lehetőségek és igények

Dzindzisz Jorgosz: Ebben a harmadik órában oktatás, nyelvhasználat, nyelvtudás kérdései merültek fel. Valóban rendkívül különböző dolgokról van szó, az iskolarendszernek van története, hogy van-e egyes kisebbségeknek iskolájuk, vagy nincs, volt, vagy megszűnt, volt-e lehetősége anyanyelvet tanulni, tömbben, vagy szétszórta. Ez mind szerepet játszik abban, hogy valaki ismeri-e az anyanyelvét, tudja-e az anyanyelvet használni. A probléma az lenne, hogyha hazamennék és látnám a lányomat, hogy rosszkodik, és nem tudnám neki görögül azt mondani, hogy ejnye, ejnye. Tehát arra kell törekedni, hogy mi, kisebbségek tudjuk, ismerjük, használjuk az anyanyelvünket, legyen kontaktusunk az anyaországgal, az ottani kultúrával. Viszont teljesen más az, hogy tudom-e használni az anyanyelvemet a különböző hivatalos terepeken, lásd bíróságok, önkormányzatok stb., stb. Itt csatlakoznék ahhoz, amit Pálffy Ilona mondott: a jog meg van adva. Az, hogy én élek-e ezzel a jogommal, vagy nem, az az én saját szuverén elhatározásomon múlik. Ha egy önkormányzat csinál egy próbapert, nem tudom, annak milyen hatása lesz. Végig fog menni egy megadott nyelven ez a próbaper, nagyon sikeres lesz, de az, hogy az emberek ezt használni fogják-e az egyéni helyzetekben, az megint különböző dolog. A probléma ott lenne, hogyha nem lenne meg ez a joga. A jogom megvan, az, hogy én élek-e vele, az egy másik kérdés.

Balog József: Ez majdnem olyan, mint amit a hölgy mondott, hogy mi itt a probléma? Valóban ilyen egyszerű volna a helyzet? Most hallgassuk meg azt a felvételt, amelyben Kimpján Péter a Magyar Rádió szegedi körzeti stúdiójában dolgozó kollégánkkal beszélgetett.

Kimpján Péter: Még be sem töltötte a 30. életévét Jova Éva, aki két hónapja kapott megbízást a „Foaia românească” hetilap főszerkesztői tevékenységének ellátására.

Jova Éva: Ismereteim szerint a legfiatalabb főszerkesztő vagyok Magyarországon, a kisebbségi hetilapok közül. Nagyon nagy kihívás volt, amikor elvállaltam ezt a feladatot, a tévés és a rádiós munka után egyáltalán nem volt könnyű. Mindig is volt egyfajta vonzódásom az írott

sajtó felé is, gyerekkoromban szerettem volna nyomdász lenni. Főleg azért, mert érdekelt egy újság elkészítése.

Kimpián Péter: Az a két hónap, ami az előkészületek jegyében telt, most ért el csúcspontjára, mégpediglen azzal, hogy a román húsvét ünnepére egy új formátumú lap megváltozott tartalommal fog az olvasók kezébe kerülni. Ez nem kis teljesítmény, hogy jött ez így létre?

Jova Éva: Nem titkolt szándékom természetesen az, hogy a tizenhárom hazai kisebbségé közül a miénk legyen a legjobb lap, gondolom mindenki ezt akarná. Azért is kötöttük a változtatásokat, az újításokat ehhez a nagy ünnephez, mert úgy gondolom, hogy a tavasz, a húsvét ünnep, Krisztus feltámadásának ünnepé egy jó omen lehet a mi lapunknak. A román hetilap különben is idén ünnepli 50. évfordulóját, és ennek emlékére visszatérünk a legelső számunk formátumához, egy B/4-es formátumhoz, ami sokkal inkább megengedi azt, hogy a hetilapunk magazin jellegű legyen. Meg vagyok győződve arról, hogy a hazai kisebbségeknek magazinokra van szükségük, nem politikai, nem ülésekről szóló beszámolókból álló újságokra, hanem egy érdekesre. Hiszen ha az érdekes írásokat elolvassák, ezzel a nyelvüket is próbálják megőrizni, vagy bővíteni, fejleszteni. Az új formátumú újság 16 oldallal fog megjelenni, mindenesetre az első szám az színesben, hiszen ünnepi szám is, de szeretnénk továbbra is színes elő- és hátlappal megjelenni. Az elmúlt két-három évben a gyulai román szerkesztőséget a román kormány támogatta papíradományokkal. Hogyha az idén is megkapjuk ezt a papírmennyiséget, akkor valószínűleg tudunk gondolkodni abban, hogy színesben jelenjen meg az első és az utolsó oldal, ezzel is kicsit megfelelve a kornak.

Kimpián Péter: Mi fog ebből az új formátumból és a megújult gondolatíságból egyértelműen és markánsan megjelenni? Mi lesz a szlogenje mondjuk ennek a lapnak?

Jova Éva: Az újság szlogenje az, hogy a Foaia românească, a magyarországi román családok lapja. Nem én találtam ki ezt, nálam sokkal okosabbak, Iosif Vulcan, amikor a múlt század közepén elindította a Familia, vagyis Család című hetilapját. Akkor azt mondta, hogy az ő lapja a román családokhoz szól, ő főleg a nőket és az anyákat, a nagymamákat célozta meg. Hiszen ha a családban a nő, az anya, vagy a nagymama nem beszéli jól a nyelvet, nem képezi magát, nincs aki átadja a gyerekeknek a nyelvet.

Kimpián Péter: A román közéletünk, mint tudjuk, legalábbis mi jól tudjuk, hogy eléggé megosztott. Ebben a csatározásoktól sem mentes mikrovilágunkban hol fog a Foaia românească elhelyezkedni?

Jova Éva: Nagyon remélem, hogy közösen. Egy sajtónak mindig közösen kell állnia, minden véleményre nyitottnak kell lennie, mindig mindenki fele bizalommal kell fordulnia. Ezzel a 16 oldallal is éppen azt akarjuk elérni, hogy mindenki találjon a lapban olvasnivalót.

Balog József: A következő percekben, ami maradt még, végszavazni fogunk.

Heizer Antal: Államtitkár asszony említette, hogy a közelmúltban Magyarországon járt a regionális és kisebbségi nyelvek európai chartáját monitorozó szakértői bizottság, és ennek a bizottságnak volt egy olyan kérése, hogy a helyszínen is ellenőrizhesse a jog érvényesülését. Igazán problémának én azt érzem, amikor egy autentikus helyi közösségben az elméletileg biztosított jogok gyakorlati feltételei nincsenek meg. Tehát, hogy egy megyei bíróságon egy 24, vagy 48 óra, vagy egy hét múlva tudnak tolmácsot biztosítani, ez valahogy megoldható és egyedi eset. De ha egy autentikus szlovák faluban, német faluban a jegyző asszony, adott esetben a monitoring bizottságnak azt mondja, hogy nincsenek a 13 magyarországi kisebbség nyelvén a születéstől a halálig dokumentumok, és nem lehet ezeket az anyanyelven kitölteni, akkor ezt már sokkal nagyobb problémának gondolom, hisz a jog ezt biztosítja, és ezek a nyomtatványok léteznek, és ezek gyakorlatilag a mindennapi rutin eljárásban benne kellene, hogy legyenek. Ugyanakkor én magam is, mondjuk utólevéllel a múlt héten találkoztam először, ami nemzetiségi nyelven volt kitöltve. Hozzá kell tennem, hogy az új személyi azonosító kártyánál már tényleg odafigyeltünk az országos elnökökkel együtt, hogy olyan típusú nyomtatvány szülessen, amiből egyértelműen látszik, hogy az a lehetőség adott. Ott van tehát a feladatunk, hogy a helyi közösségek szintjén, a mindennapok során a lehetőség kézzel fogható és adott legyen, és ne kérni kelljen ezt a lehetőséget, hanem természetes legyen az, hogy a helyi önkormányzati hivatalnál ezek a nyomtatványok megvannak, élni lehet ezzel a joggal. Az óvodában természetes legyen az, hogy a német faluban, szlovák faluban működik német,

szlovák csoport, és ott nem csak a nyelvi foglalkozásokon beszélnek a gyerekekkel németül, szlovákul, adott esetben ruszinul, hanem szünetben is; vannak olyan dadák, pedagógusok, akik ezt fel tudják vállalni. Ekkor indulhat el valamiféle pozitív folyamat. Ez egy nagyon hosszú építkezés lesz.

Osztoján Béla: Én azért gondolom, hogy a kisebbségi ügyet Magyarországon nem volna szabad folklorizálni, tehát folklór politikát folytatni, merthogy most, úgy látom, hogy az van. Nagyon szép deklarációk születtek természetesen az elmúlt évtizedben, viszont nem érzem, hogy kiteljesedett volna a nemzetiségek számára az a politikai jog, amiről itt szó volt, a képviseleti rendszert is beleértve, egy kulturális autonómiára építkező önkormányzatiság. Ami természetesen hogyha az jól kifejlődik és fölfejlesztjük, akkor az akár egy képviseleti rendszernek is megfelelhet. De ha a kulturális autonómia fogalma bennem is, meg másokban is egy kicsinyítő, lekicsinyítő fogalmat takar, akkor mire való? Öltözködünk, táncolunk, énekelünk? No most rendben van, táncolunk, énekelünk, de rendkívül zavarba kerülne, ha történetesen én bemennék akár valami közhivatalba és romani nyelven szólnék. Nem hiszem, hogy akár három nap alatt is tudnák prezentálni, ha csak nem telefonálnának valakinek, hogy gyere Osztojáknak a dumáját fordítsd le. Miközben egyébként jól beszélnek magyarul is.

Százezer ember beszéli Magyarországon a romani nyelvet, kb. 25-30 ezer az óromán nyelvet. Nem tudják használni, gyakorolni ezt a nyelvet, csak egymás között, családi, familiáris környezetben. Sajnálatosan be kell jelentenem azt is, hogy tavaly áprilisig még lehetett romani nyelvből a Rigó utcában vizsgát tenni, ma már nem lehet, miközben itt az európai nyelvek kártájáról vitázunk, vagy esik szó.

Balog József: Ez azzal függ össze, hogy a Rigó utcából elment az a monopolisztikus jog, hogy csak ők adhatnak nyelvvizsgabizonyítványt? És ezt mások nem vállalták?

Osztoján Béla: Nem. Fontos még, hogy a kulturális autonómiánk keretén belül, én nem tudom, hogy a többi nemzetiségnek hogy néz ki mondjuk az országos művelődési központjuk, vagy kutatóközpontjuk. Nekünk is van, az előző kormányzatban kaptunk is a világ végén, tehát a város végén egy lehetőséget, hogy megvásárolják. Ez az országos művelődési központ ma működésképtelen, merthogy a költségvetés elfeledkezett róla, úgy a kulturális autonómiát miképpen lehessen megélni? Én először hozom szóba a pénzt, az anyagi feltételeket, nem volt szándékom. De hogyha már egyszer a politikai, képviseleti jogunkkal nem tudunk kívánságunknak, érdekeinknek megfelelően élni, akkor hogyan valósítsuk meg azt a bűvös kulturális autonómiát, amely sok minden – oktatás, kultúrálódás, nyelvhasználat, vagy egyáltalán a közművelődés – fejlesztésére szolgáló építményünk, és romos állapotban ott van, és senkinek nincs gondja rá, hogy mi lesz vele. Nyilvánvalóan az országgyűlésnek, vagy valamelyik tárcának kell ezt komolyabban venni, mint ahogy most veszik.

Balog József: Közben többen gondolkodtunk, hogy kulturális autonómia kérdéseként felvetni a nemzetiségi kérdést, nem maga ez a dolog az, ami eleve folklorizál? Tehát, hogy itt válik láthatóvá egy-egy nemzetiség a többség számára. A folklorizáció abból is adódhat, mert, hogy a kultúrájában, a nyelvében tud megjelenni a nemzetiség. Tehát nagyjából abban maradtunk, hogy ez ha hiányzik is, vagy ha rosszul is működik, de akkor is kevés. Ugyanakkor a deklarált politikai jogok megvannak, de a gyakorlatban nem működnek.

Székely András Bertalan: Cigány ügyekben nem vagyok naprakész, tehát illetékes sem lehetek megszólalni. Inkább arról a támogatási rendszerről beszélnék dióhéjban, ami nálunk a Kulturális Minisztérium kisebbségi főosztályán megvalósul. Ebben az évben döntően pályázati úton, de kisebb mértékben eseti támogatások rendszerében is támogatást nyújtunk kisebbségi kulturális kezdeményezések megvalósításához. Ezt én nem csupán folklorizációnak nevezném, hiszen számos, a magas kultúra körébe eső kezdeményezés is kap támogatást a rendszerben. Nagyságrendileg 100-120 millió ez az összeg, amit a 13 nemzetiség céljaira fordíthatunk, ebből pl. 28 millió a cigány kulturális program pályázat, tíz millió az integrációs tábor pályázat, tíz millió pedig a könyvkiadási támogatás, a nemzeti kisebbségek esetében összesen 21 milliós összegről beszélhetünk a kulturális pályázaton, és 15 millió fordítódik a könyvkiadásra. Az eseti támogatásokkal együtt tehát ez összességében 120 millió körüli összegre emelkedik föl. A saját főosztályunkon kívül tudunk működési-költség pályázatról az országos hatáskörű, kulturális társadalmi szervezetek számára nemzetiségtől függetlenül, de nemzetiségiakat is magában foglaló rendszerben. A könyvtári osztály a nemzetiségi álló-

mányt is magába foglaló megyei könyvtárakat több tíz millióval támogatja, a színházi osztály pedig hasonló nagyságrenddel a kisebbségi társulatokat. Ez kevés, én tudom, sokkal több kellene, de hát ez csak egy csatorna, hiszen a nemzetiségi közalapítvány, a cigányok közalapítványa, az országgyűlés kisebbségi bizottsága jóval jelentősebb pénzeszközökkel rendelkezik, és a sajnos jelen nem lévő oktatási tárca hasonlóképpen.

Hattinger Gábor: Elhangzottak itt valós problémák, azonban ezek a ruszinság számára már valami borzasztóan távoli dolgok, illetve inkább úgy mondanám, elérhetetlen dolgok, mint pl. egy kulturális központ, amit az államtól kaphatna, de úgyse fog kapni soha, hiszen ott tartunk még, hogy a hazai nemzetiségek közül az egyetlen nemzetiség, akinek még a székházát sem oldotta meg a kormány. Mondhatnánk, hogy ez anyagi probléma, a másik oldal természetesen az, hogy ez nem anyagi kérdés, törvény hiába írja elő, hogy ennek meg kell lennie, s folytathatnám még, hogy mi minden probléma. Itt elhangzott, hogy a románok új hetilapja magazin jellegű lesz, el kell mondjuk, hogy a kisebbségi közalapítvány a ruszinok egyetlen lapját, amely országos lap, nem támogatja, e helyett egy helyi csoport kapta meg a helyi kis lapjára a támogatást. Szerintünk ez is törvényellenes, és még folytathatnánk, hogy mi minden törvényellenes. Miért mondom mindezt el? Azért, mert úgy kezdtem az első megszólalásomat, hogy Magyarországon a ruszinok el vannak nyomva, ezt egy kicsit most szerettem volna alátámasztani néhány példával. Mondhatnánk azt is, hogy diszkriminálják őket, ez így szebben hangzik, de a valóság az, hogy ez igenis megkülönböztetés. Nem lehet ma Magyarországon egy demokráciában egyes embereknek a bűnét, vagy, hogy mondjam, mulasztását, egy egész nemzetiségen elverni. Ezt végszóként, köszönöm szépen.

Czuczmanor Dimiter: Egyrészt a kollégák szinte mindent érintettek, amit én elmondtam volna, másrészt érdeklődéssel hallgattam a beszélgetést. Azt tartottam fontosabbnak, hogy inkább leszűrjem magamnak a tapasztalatokat ebből a beszélgetésből.

Balog József: Köszönöm szépen, remélem, hogy a hallgatóink is így tettek, akik telefonáltak nekünk, őket is köszönet illeti. Minden munkatársamnak – természetesen a vidéki stúdiókban is – megköszönöm az együttműködést, ugyanígy vendégeinknek is. Köszönöm szépen, hogy velünk töltötték ezt a két és háromnegyed órát. Reményeink szerint a jövőben is negyedévenként jelentkezik a Magyar Rádió regionális hullámhosszán az „Egy hazában...” című, nemzetiségi magazinműsor.

(A rádióbeszélgetés anyagát Székely András Bertalan rendezte sajtó alá.)

Segesvári szász polgárházak, XVIII. szd. – Kós Károly rajza

ÉVFORDULÓK

Brunszvik Teréz emlékezete

225 éve Pozsonyban született Korompai Brunszvik Antal gróf és Seeberg Anna bárónő leánya: Brunszvik Teréz. Óvodai nevelésünk megteremtője ő, ezen kívül a magyar nevelés lelkes harcosa, a magyar reformkor egyik nagy alakja. Neki köszönhetően ma már természetes az, hogy gyermekeink az édesanya munkábaállásától kezdve az iskolakezdésig (3-7 éves korig) az óvoda biztonságát jelentő falai között tölthetik idejüket, s részesülhetnek az életkoruknak megfelelő oktatásban, nevelésben.

Tevékenységet már élete során is több szakember kísérté figyelemmel, s értékelte próbálkozásait, úttörő – reformer – elképzeléseit. Az 1960–1970-es években pedig már a neveléstörténet kutatói is feltárták, elemezték kitarató – megújulásra képes – erőfeszítéseit, különös tekintettel a magyar nevelés megteremtésére és az óvodaalapító és szervező munkájára. Ez a két, alapvetően fontos elképzelése végigkísérte az életét, s ezzel kapcsolatos terveit kitartással, küzdelemmel nagyrészt meg is valósította.

1775. július 27-én hajnali négy órakor született meg Brunszvik Teréz, s nyolc nap múlva már keresztvíz alá is tartotta Mária Terézia, akiről élete végéig eszményített alakot őriz. A róla készült festmények – a martonvásári Brunszvik-kastély falán – hűen tükrözik alakját: derűt, méltóságteljeséget sugároznak. Mária Terézia, aki megszervezte a közoktatásügyet, bölcs uralkodónője egy nagy birodalomnak, fenséges, de közvetlen is. Mindezekon kívül pedig az ő közbenjárására jött létre a házasság Teréz szülei között!

Tetteinek megértéséhez ismerjük meg családi hátterét, amely fundamentum és hajtóerő, szellemi iránymutatás is egyben számára. Ez a légkör alapozta, fejlesztette, formálta egyéniségét, s amelyben kiemelt szerepe volt a felvilágosult apának. Brunszvik Antal hitt a nevelés hatáiban, meggyőződéses reformer, ráadásul zeneértő, sőt zenerajongó. Nyitott, befogadó az emberek problémái iránt és végtelenségig adakozó.

Gyermekeit korán (3 évesen) zongorához ülteti, megismerteti vele a nagy görög gondolkodókat is, a tanítón s a nevelőnőn kívül angol tanárt is fogad mellé. Teréz rajongással szereti, tiszteli apját, akinek élete, gondolatai mintát adnak számára. Az édesanyja kemény és józan, gyakorlatias és a fukarságig takarékos. Ő az, aki a vagyont óvja, minden áron gyarapítja. Leányának lelki sorsát is vasmarokkal tartja kézben. Gyermekeit ő tanítja franciára. Mária Terézia korában ugyanis a társaságbeliséghez szorosan hozzátartozott a francia nyelvtudás. E két, egymástól oly távoli nevelési gyakorlat hatása alatt állt a gyermek Teréz.

Az ifjú Teréz lelkesen és aggódva figyelte apja reformtörekvéseit. 1787-ben egy előkelő bécsi nevelőintézetbe kerül, 12 évesen. Átéli a magányt, a különbözőséget, és ezek már ekkor arra sarkallják, hogy egyénisége megőrzése mellett, formálja önmagát. Eredményes volt zenei tanulmánya és a kötelező tantárgyakon kívül még olasz nyelvet is tanult. A Brunszvik család igen sok időt töltött a martonvásári kastélyban. Hogyan is került birtokukba ez a Fejér megyei, kezdetben nem éppen ideális viszonyokkal rendelkező birtok? Kezdetben, az 1700-as években csupán bérlő, majd más birtokért cserébe meg is szerzi a családi birtokot.

Teréz Naplójából tudjuk, hogy nagyapja (Brunszvik Antal) vásárolta a nagyrészt vízzel borított pusztaságot, melynek helyzetében, földrajzi adottságaiban rejlő lehetőségeket ismerte fel talán az okos és tevékeny ember? Rendkívüli erőfeszítések után felépíttette az uradalmi épületeket és a hozzá tartozó lakóházakat, ahova parasztcsaládokat telepített. Elkészültek az istállók, a kertész és bírői ház is. Teréz édesanyja is kivette a birtokrendezésből: az ő gondolata volt, hogy a nagy hasznosítatlan vizes területeket átalakítsák jövedelmező rétekké.

Brunszvik Teréz (Barabás Miklós)

Mindezt meg is valósította, mégpedig – Teréz Naplója szerint – mérnöki segítség nélkül. Így a második nemzedék tette igazán rendezetté és mintabirtokká Martonvásárt.

Az 1788–1789-es évek politikai változásai megnehezítették Brunszvik Antal életét. A hangulat viharossá vált, elvadult viták, szónoklatok hangzottak el, melyeket több ízben Teréz is végighallgatott. A sok pipafüstben eltöltött éjszaka, az indulatok csillapítására tett, és a testi-lelki erőfeszítések aláásták Brunszvik Antal – egyébként sem erős tüdejű – egészségét. Utolsó tervezete – amit elő is terjesztett az 1790–1791. évi diétán – magyar anyanyelvű, nemzeti szellemű nőnevelésről, állami leányiskolákról és azok megszervezéséről szólt. Az országgyűlés ugyan elfogadta ezt, de a megvalósítására már nem kerülhetett sor. Brunszvik Antal 1792-ben halt meg a Nagyszombathoz közeli fehéregyházi villájában. Az utolsó hónapokban még szorosabbá vált a kapcsolat az apa és Teréz között, a halott apa alakja pedig még nagyobbra nő lelkében.

Az 1799-es évben útra kelnek a család nőtagjai s elköltöznek Bécsbe. Az anya célja az, hogy bemutassa az eladósorban levő leányait a birodalmi főváros társaságának. Az özvegy hű marad önmagához. A szegényes ruhátár azonban nem hűtötte le Teréz boldogságát: anyja ugyanis Beethovent akarja felkérni, hogy bécsi tartózkodásuk alatt vállalja el a két grófnő zenei oktatását. A meghallgatás után a nagy művész elvállalja tanítását. A Memoárokból tudjuk, hogy Beethoven nem csupán a zeneórára járt el Terézékhez, hanem az is előfordult, hogy a nap nagy részét ott töltötte a családnál. Akkoriban kötötték azt a szívélyes és bensőséges barátságot, amely Teréz életének végéig tartott. Közvetlenül nem bizonyítható, ám valószínű az, hogy Beethoven a Brunszvik család vendégeként egyszer, esetleg többször is megfordult Martonvásáron. Erre négy magyarországi látogatása is nyújthatott lehetőséget. A kapcsolat a nagy művész és Brunszvik család között mély, erős barátsággá kovácsolódott az idők során, és Beethoven művei közül hármat a Brunszvikoknak ajánlott.

Beethoven 1827-ben bekövetkezett halála után megindult a találgatás a titokzatos „halhatatlan kedves” kilétéről. Többféle vélemény is napvilágot látott, de a legelfogadottabb: Czeke Marianne-é, aki hatalmas kutatómunkája során kifejtette s bizonyította, hogy Teréz nem volt, nem lehetett a „halhatatlan kedves”, bár ezt teljességgel máig sem tudjuk.

Brunszvik Teréz munkásságának, pedagógiai tevékenységének meghatározója, megalapozója, hogy szinte gyermekkorától kezdve egyfajta életprogramot állít fel önmagának. Szereti az embereket és ezt először a saját családjában érezteti. Mindenkinek az anyja szeretne lenni. Így a nevelésügy lesz az a terület, melyben eszményeit valóra váltja. Húga megözvegyülése után részt vállal a gyermekek neveléséből is. 1808-ban Yverdonban felkeresi személyesen Pestalozzit, hogy nevelési tanácsokat kérjen tőle.

Brunszvik Teréz hatalmas lelki erőtaláléka segíti át azon a nehéz időszakon, amit a családi viszályok s a meg nem értés okozott. Áhítatos istenhite és ébredező hivatástudata is segíti ebben. Ekkor kezdődik meg az az átalakulás a személyiségében, mely az eddigi szenvedélyes, ugyanakkor önmagába süppedő lényét átalakítja a világ felé kitárulkozó, nyitott, nemes tevékenységre hivatott gazdag személyiséggé. Egyre inkább erősödik benne a nevelés mindenhatóságába vetett hit. Pestalozzin kívül Herbart és Rousseau munkáját tekinti iránymutatásnak, amelyekből válogat és a célszerűséget figyelembe véve alkalmazza azokat saját elképzeléseiben, húga gyermekeinek nevelési gyakorlatában.

1817-ben és a rákövetkező évben is éhínség sújtja Magyarországot. Brunszvik Teréz – kinek lelkében rémület és szájalom volt – azonnal cselekszik. Együttérzéstől áthatva jótékonyági nőegyletet szervez, amelynek bevételét igen okosan munkásotthonok, szegényházak és elsősorban gyermekfoglalkoztatók megépítésére fordítja. Már ebben az időszakban foglalkoztatja az a terv – amit nagy kitartással szorgalmazott –, hogy a leánygyermekeknél olyan mesterségbeli vagy kézügyességbeli készséget kell kifejleszteni, amivel – amennyiben az szükséges – gondoskodni tudnak magukról. Felveti a kenyérgéző, sőt a szellemi pályára alkalmas nő fogalmát is, abban az időben, amikor ez meglehetősen merésznek számított.

Ösztönzésére a pesti Nőegylet árva és elhagyott, veszélyeztetett gyermekek számára szorgalomiskolát létesít. Amikor Pestalozzi és Wilderspin pedagógiai munkájának alapján *kisgyermekeket óvó intézetet* kíván létrehozni környezetének ellenállásába ütközik, de hajthatatlan és elszánt marad. Küzdelme győzelemmel végződik: 1828. június 1-jén, Budán a Mikó utcában, Brunszvik Teréz kezdeményezésére megnyitja kapuit az *első magyarországi óvoda*.

1828-ban még kevés európai város dicsekedhetett effajta intézménnyel, a Habsburg-monarchia területén az első a budai „angyalkert” volt. Samuel Wilderspin 1823-ban adta közre első munkáját a kisgyermek neveléséről. Ennek Werheimer-féle fordítása adta a példát Brunsvík Teréznek és ez a mű ösztönözte arra, hogy ezt az új nevelési intézményt meghonosítsa hazánkban. Az angliai példa hatására itthon is létrejött olyan egyesület, melynek feladata az óvodai nevelés elterjesztése, szervezése. 1828-ban kezd létrejönni csíráiban a hazai egyesület, mely az első intézmény körül található pártoló szervezetekből alakult ki „az intézetek egyesülete” néven (korábbi neve: „nemzeti egyesület a kisdedek koránti nevelésére nézve, gyám és képző intézetek által”).

Brunsvík Teréz terve az, hogy a budai és pesti kisdedovók mintájára az ország más városaiban is létesüljenek óvodák. E tekintetben első eredménye a beszercebányai óvoda megnyitása volt, és ezt követte még két pozsonyi, majd egy kolozsvári is, 1830-ban. Az angyalkertet kétéves kortól hétéves korig látogathatták a gyermekek, utolsó évben elemi ismereteket sajátítva el. Ennek különösen a szegényebb népréteg gyermekei között volt jelentősége, mivel ők nem juthattak el az alsó fokú iskolába. Így hát már az „óvoda” elvégzése után hasznos tagjává váltak a családnak, illetve a háztartásnak. Szintén angliai mintára férfi tanítók látták el az angyalkert vezetését, Brunsvík Teréz azonban már az első intézmény megalapításakor hangoztatta, hogy erre a feladatra elsősorban a nők alkalmasak. A foglalkozások imákkal és énekekkel kezdődtek, majd világi ismereteket nyújtott a tananyag. A játék ekkor már a napi tevékenységnek hozzátartozóan csupán negyedét tette ki. Yverdoni tapasztalatai alapján Teréz a játékot – ezt a legöztönösebb tevékenységet – igen fontosnak tartotta. Többször hangsúlyozza is, hogy a gyermekeknek ne kelljen sokat dolgozniuk, és a legtöbb idő a játéka legyen. Pestalozzi hatását tükrözi az alaktan, az ábrázoltatás és szemléletesség.

Brunsvík Teréznek átfogó pedagógiai terve volt: az angyalkert után a második nevelési intézmény, amit létrehozott a krisztinavárosi ipariskola, vagy ahogyan akkoriban nevezték: „kézmű iskola” a naphosszat dolgozó szülők nagyobb gyermekei számára. Az apja szellemében működő nevelőintézetet főleg a nemes lányok részére tervezi, *cselédiskolája* pedig valóban a nemesség és a jómódú polgárság érdekeit szolgálja. Ez utóbbi iskolatípus Reed lelkész hatására, illetve ösztönzésére jött létre, mivel szerinte a cseléd is hozzátartozik a gyermek életéhez és ezért fontos megalapozott erkölce és bizonyos fokú tanultsága is. Ez az intézmény mindössze egy évig állt fenn.

Teréz azon is gondolkodott, hogyan lehetne az anyákat alkalmassá tenni a gyermekeik nevelésére, „...a tudatlan és durva anya mindig csak vadócokat fog nevelni, ...és az ilyen jellemtelenül, logikátlanul támoanyag végig az életen...”

A csapás után, amit a Nádor rendelkezése jelentett számára – miszerint Teréz kezéből kiveszi az Egyesület irányítását – rengeteget utazik. Küzd az elképzeléseinek megvalósításáért, eszméiért. Külföldi útjain többször vele tart unokahúga: Teleki Blanka is. Drezda, München, majd Stuttgart; Svájc után Itália, Franciaország és Anglia. Ezeken az útjain nem csupán arra törekszik, hogy ott is szorgalmazza az új óvodák létesítését, hanem tanulmányozta is a már meglévő óvodákat. Tapasztalatait feljegyezte, s igyekezett azokat hasznosítani a magyar óvodák munkájában. Amíg más országokban tapasztalatokat gyűjt, tanulmányozza az egyéb nevelési lehetőségeket is, addig itthon kedvező fordulatot vesz a nevelés ügye. Festetics Leó gróf és Bezerédj felkarolta az óvodaügyet: így jöhetett létre két mintaóvoda és a tolnai képezde. Az Európában is első óvóképző intézetbe Tolnában csak férfiakat vettek fel. A Kisdednevelő Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület 1845-ben készíti el a szabályzatot az óvóképzésről, 1892-től már csak leány növendékeket vesznek fel az intézménybe. Egyéniségének közvetlen hatása családjá egyik tagjára volt a legerősebb: unokahúga, Teleki Blanka grófnő az ő útmutatásai alapján nyitotta meg Pesten 1846-ban az *első magyar leánynevelő intézetet*.

Brunsvík Teréz pedagógiai munkássága nem ért véget az óvoda alapításokkal, óvóképzéssel. Életének talán kevésbé látványos és sikeres része a nőnevelés, illetve a nőnevelés reformjával kapcsolatos tevékenysége. Elsősorban emlékirataiból, naplóból és jegyzeteiből, valamint kortársainak megemlékezéseiből tudjuk, hogy a nőnevelés reformja szinte egész életén át foglalkoztatta, így joggal mondhatjuk őt a magyar nőnevelés egyik úttörőjének s egyben ihletőjének. Egyik legkövetkezetesebb híve a női nem egyenjogúsításának. Pestalozsihoz hasonlóan ő is eszményíti és a nevelés ősforrásának tekinti a családjányakat.

Utolsó éveiben is írja az eseményeket, melyek vele történnek meg, reményeit, csalódásait. Nyolcvannégy éves korában van még benne annyi erő, szellemi frissesség, hogy Drezdába utazzon. Megéri még azt az országgyűlést is, melytől a nevelésügy felkarolását várja – de – hiába. Az országgyűlés halála hónapjában ér véget.

Nem a martonvásári „idegenek között” érte a halál; báró Forray Andrásné dukai birtokán halt meg 1861-ben 86 évesen.

Tevékenysége igen sokrétű volt, s jelentőset alkotott a pedagógia és közéleti tevékenység más területein is, de valamennyi közül a legmaradandóbbnak az bizonyult, amit az óvodai nevelés meghonosítása és elterjesztése érdekében tett. Talán pontosan ezért érzem méltánytalanul kevésnek azt és ahogyan napjainkban nevével találkozhatunk. A teljesség igénye nélkül sorolom fel azokat a helyeket, ahol nevével „fémjelzik” az intézményt. (1) Budapest, Brunszvik Teréz Napköziotthonos óvoda [Bp., Attila út 89.]; (2) Budapest, Erzsébetvárosi Gr. Brunszvik Teréz óvodavédő Egyesület; (3) Körös Főiskola Brunszvik Teréz Óvóképző Intézete [Békéscsaba]; (4) Tessedik Sámuel Főiskola Brunszvik Teréz Óvóképző Intézete; (5) Vecsés, Brunszvik Teréz Óvoda [Vecsés, Telepi út 41–43.]

Természetesen az ő nevét viseli a martonvásári Óvodatörténeti Múzeum is, és ami a ma óvónőjének igazi büszkeség, érdem, hogy a pedagógiai munkáért egybeként a Brunszvik Teréz-díjat veheti át.

Ha mozaikszerűen is, de e rövid emlékeztető is igazolja azt, hogy nem volt könnyű életút Brunszvik Terézé. Nemes célt, kitartó, jó munkával szolgált. Amennyiben a 8-as számú főúton Kőrmend felé utazunk, ahol a 84-es út keresztezi a főutat, található Duka község. A falu temetőjében alussza örök álmát Brunszvik Teréz grófnő, rokonai sírboltjában. Utazásunk közben pihenünk meg, menjünk be a falu temetőjébe, keressük fel sírját, s emlékezzünk az első óvoda megalapítójára!

Molnár Márta

Irodalom: Brunszvik Teréz pedagógiai munkássága. Tankönyvkiadó, Bp., 1962.; *Dániel Anna:* Teréz küldetése. Kossuth Könyvkiadó. Bp., 1986.; „Ezer éves a magyarországi iskola” Veszprém megyei neveléstörténelmi tanulmányuk, Veszprém megyei Pedagógiai Intézet. Veszprém, 1995.; *Élet és Tudomány* 1990. VII. 6.; *Keleni Elemér:* Ezeréves a magyar iskola. Lapok a neveléstörténetből. Kiadja a Pedagógusok Szakszervezete Országos Irodája, 1994.; *Lázár István:* S középen ott a Velencei-tó... Móra Könyvkiadó 1979.; Neveléstörténelem. A tanító és a Tanítóképző Intézetek V. osztályának számára. Bp. A Szent István Társulat kiadása. Bp., 1945.

Kettőszáz éve született a szlovén himnusz költője, France Prešeren¹

Az idén a legnagyobb szlovén költő születésének kétszázadik évfordulóját ünnepeljük, az elmúlt évben a halálának 150-ik évfordulójára emlékeztünk. Prešeren helye a szlovén kultúrában és szerepe a nemzettudat alakításában olyan jelentős, hogy Szlovéniában úgy döntöttek, 2000 legyen Prešeren, és a szlovén kultúra éve. Miért volt Prešeren munkássága a szlovén nép nyelvének és irodalmának sarokköve?

Prešeren a szlovén költészet első klasszikusa, akinek munkássága a fejlett európai költészet élvonalába tartozik. Ő volt az első, aki szuverén módon átlépte a provinciális irodalom határait, az addigi tanító jellegű költészetet autonóm művészetté alakította át. Prešeren munkásságának jelentőségét emeli, hogy nem egy csoportos, generációs áttörést jelentett, hanem egy magányos, személyes vívmányt.

A szlovének a róluk szóló első írott emlékek óta – a VIII. századtól egészen 1990-ig – mindig a szomszédos nagyobb népcsoportok uralma alatt éltek, nagy, többnemzetiségű és több-

¹ Elhangzott 2000. február 6-án a Budapesti Szlovének Egyesületében, a szlovén kultúra ünnepe alkalmából.

Dr. Prešeren

A költő arcképét emlékezetből rajzolta M. Koželj 1862-ben.

nyelvű államalakulatokban, ahol az önálló szlovén identitás és nyelv iránti törekvéseket nemigen tűrték el. A történelem során többször fenyegette őket a nemzeti identitás elvesztése, de ezeket a veszélyeket mindig sikerült legyőzniük. Ennek a szívósságnak az okai többértékesek, és nagyon fontos szerepet játszott közöttük a nyelv. Az 1000 körüli brizini emlékek azt bizonyítják, hogy a szlovén nyelv korai változata a keresztény tanok leírását szolgálta. Ekkor a szlovének a kereszténység felvételével hivatalosan az európai kultúra részévé váltak. A teljes Szentírás 1584-es fordítása a szlovén protestánsok által hozzájárult a szlovén irodalmi norma megalapozásához. A XVIII. század végi szlovén nemzeti megújódást a különböző szlovén nyelvjárásokban megjelentetett drámák, versek és újságok alapozták meg. A nemzeti öntudat lényegét azonban France Prešeren fogalmazta meg.

Prešeren a gorenyszkói Vrba-n, egy jellegzetesen szlovén faluban született. Gyermekkora viszonylag boldog lehetett. A nyolc gyermek közül a legtehetségesebbet, Francet, tanulni küldték, ebben nagybátyja támogatását is élvezte. Később ügyvédnek tanult Bécsben. Hazatérése után, 1828-ban nem sikerült saját ügyvédi irodát nyitnia, életének nagy részében másoknak dolgozott. Az osztrák hatóságok élete utolsó éveiben engedélyezték számára, hogy saját ügyvédi irodát nyisson Kranjban. Meghalt, még mielőtt megvalósíthatta volna hosszú éveken át dédelgetett vágyát.

Verseket az 1820-as években kezdett írni, még egyetemista korában. Korai verseit azonban elégette. Nyilvános költői pályafutása 1830-ban kezdődött, amikor megjelent első verse a Krajnska èbelica költői almanachban, melyet barátja, Matija Čop szerkesztett. Prešeren költészete ezzel ismertté vált, de nemcsak azért, mert a versek jók voltak, hanem mert botrányt kavart velük. A legismertebb Szonettkoszorúban ugyanis nyilvánosan megnevezte azt a jómódú fiatal hölgyet, aki meghihette.

1846 decemberében jelent meg egyetlen verseskötete, France Prešeren Versei címmel. Ennek a vékony kötetnek a jelentősége óriási, vele a szlovén nyelv elnyerte helyét az európai irodalomban. Prešerennel a szlovén nemzetnek világ színvonalú költője lett, aki tehetségét a legkülönbözőbb versformák mesteri alkalmazásával bizonyította. Prešeren Versei megalapozták a modern szlovén irodalmat.

A balladákat, románcokat, gázeleket² is tartalmazó kötet legjelentősebb alkotásai a szonettek. A Szonettkoszorú mesteri remekmű. Minden szonett utolsó sora a következő szonett első soraként tér vissza, egészen a tizennegyedik szonettig, amelynek utolsó sora az első szonett első sorának ismétlése. A tizenötödik szonett a tizennégy megismételt verssor alkotja. Ezt Prešeren azzal tetőzi, hogy minden szonett első betűjéből szerelmének neve olvasható: Primcovi Juliji. A Szonettkoszorú nemcsak technikailag tökéletes, hanem mély tartalmat is közvetít: a koszorúba Prešeren belefonja a szerelmet, hazaszeretetet és a költészetet.

A kötet utolsó részét a Keresztelés a Savicánál eposz alkotja, amely a költő gondolatait összegzi alkotói pályafutásának csúcán. A költemény leírja a szlovének áttérését a kereszténységre a VIII. században. A költő a szerelmi, történelmi és vallási tematikát úgy köti össze, hogy az egyben önvallomás is. Az eposz két részből áll, a Bevezetőből és a Keresztelésből, mindkettőt Črtomir, a főszereplő és annak története köti össze. Az eposz történelmi háttere az alpesi szlávok katolikus hitre való erőszakos térítése a VIII. század második felében és a bajor

² A közel-keleti és perzsa költészetre jellemző versforma, amely a német romantika közvetítésével jutott el Kelet-Közép-Európába.

keresztény hadakkal való harc. A Bevezetőben Črtomir eposzi hős, a kicsi, de hajlíthatatlan pogány sereg vezetője, amelynek egy harc során minden tagja odavész. Csak Črtomir marad élve. A vereség után Črtomir először öngyilkosságra gondol, de az elkeseredésből Bogomilára, a pogány pap lányára való emlékezés menti ki. Črtomir újból reménykedni kezd, s már a szerelmi boldogság tervét szövi a történelmi vereség után. De itt is vereséget szenved. Bogomila a néppel együtt áttért a keresztény hitre és fogadalmat tett Istennek, azért, hogy Črtomirt megóvja a haláltól, lemondva ezzel a földi boldogságukról. Črtomir mindezt vereségként fogja fel, Bogomila határtalan szerelme azonban új elhatározásra bírja. Népe iránti hűsége is arra ösztönzi, hogy elfogadja Bogomila és a nép új hitét, a kereszténységet és a papi hivatást választja az élethez való ragaszkodás egyetlen lehetőségeként. Mindezt azonban inkább lemondóan teszi, mint lelkesedéssel, a személyes boldogtalanság teljes tudatában. Črtomir az eposz második részében már nem eposzi hős, hanem megtört személyiség, a modern, lelkiileg megosztott hősökre emlékeztet.

A hősköltemény komoly és sikeres kísérlet a szlovén történelem döntő pillanatának bemutatására, amikor a nemzet sorsa dőlt el, a szlovén érdekek iránti legmélyebb elkötelezettséggel. Figyelembe véve a szlovén nemzet nagyságát és korlátozott erejét, a külső nyomásokkal való nyílt ellenszegülés a nemzet teljes megszűnéséhez vezetett volna, ami más szláv népek esetében meg is történt. Črtomir nemcsak hogy megkeresztelkedett, hanem az új hit képviselőjévé kellett válnia, és a hitet testvérei között kellett hirdetnie. A változást a nemzet csak így fogadhatta el, így őrizve meg saját identitását. Ha jól belegondolunk, ez a tanulság ma is érvényes. Prešeren ebből a szemszögből is példa nélkül álló nemzeti költő, hiszen a nemzettel kapcsolatos megítélésai még ma is időszerűek.

Prešeren költészetének csúcsa a Pohárköszöntő. 1844 őszén keletkezett, de a cenzúra nem engedélyezte megjelenését a verseskötetben, így csak a metternichi abszolútizmus bukása után jelenhetett meg 1848-ban a Novice újságban. A vers vezérgondolata, a szlovén nép szabadságának radikális követelése, a nemzetek egyenjogúságának és baráti együttélésének humanista víziójából fakad. Ennek alapja a francia forradalom ideája a nemzetek egyenlőségéről, szabadságáról és barátságáról. Prešeren programversét a nemzeti önállóság gondolatán kívül az intim emberségesség is jellemzi. A záró részben fő értéként maga az ember áll, saját személyes értékeivel: „Eljenek mindenk, akik köztünk jó emberek!” A szlovén nemzet történelme során a Pohárköszöntő fontos szerepet játszott, erősen időszerű volt a megszállás és a II. világháború alatt. Az önálló állam megalakulásakor a hetedik versszaka nemzeti himnusz lett.

*Éljenek mind a népek,
kik várják már a nagy napot,
mely a földkerekségnek
hoz békésebb virradatot;
mennyi rab
lesz szabad
és jó szomszéd a nap alatt!*

Prešeren 1849. február 8-án halt meg. Annak ellenére, hogy temetése Kranjban nagy esemény volt, úgy tűnt, hogy munkásságát gyorsan elfelejtik. Josip Stritar volt az első, aki 1866-ban kimondta: „Ami az angoloknak Shakespeare, olaszoknak Dante, németeknek Goethe, oroszoknak Puskin, lengyeleknek Mickiewicz, az a szlovéneknek Prešeren.” Ettől kezdve számított Prešeren munkássága a szlovén nemzeti kultúra csúcsának, ekkor vált szlovén nemzeti mítosszá. Munkássága a későbbi szlovén irodalom példaképe és modellje lett.

Követelések a szlovén nyelv egyenjogúságára az iskolákban és hivatalokban határozottabb formában csak 1849 után jelentkeztek. Az Osztrák–Magyar Monarchiában a szlovén nyelv a bíróságokon 1882-ben nyert egyenjogúságot, ez évben vezették be, mint hivatalos nyelvet a ljubljana-i városházán; az 1870-es évektől az 1890-es évekig a szlovének önálló osztályokat alapíthattak a kétnyelvű gimnáziumokban. A bécsi parlamentben az első szlovén beszédet 1896-ban tartotta meg Ivan Šušteršič; az Osztrák–Magyar Monarchia szétesésekor 1919-ben jutottak a szlovének önálló saját egyetemhez. Az 1920-ban létrejött Délsláv Királyságban közvetlenül a második világháború előtt alakult meg az első tisztán szlovén gimnázium

Goricában. 1938-ban alakult meg a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia. A szuverén szlovén állam pedig csak 1991-ben jött létre.

Prešeren költészete ezek meglétét feltételezte és burkoltan követelte. Költészetében a fejlett, szabad nemzet ideája élt, bár az maga ilyen formában még nem létezett és csak lassan, nehezen alakult ki. Így történhetett, hogy az irodalmi nemzet a politikai nemzeteknél sokkal korábban kialakult. Prešeren nemcsak a legnagyobb szlovén költő, hanem a szlovén nemzet központi történelmi személyisége is, nemzeti identitásának jelképe. A szlovének újkori történelme során Prešeren neve és küldetése iránytű volt a nemzeti öntudat fejlesztésében, a szlovének önállósulási törekvéseinek szellemi vezéralakja.

Egy nemzet kultúrájának egyik legfontosabb alapja a nyelv. A legnehezebb időkben a nyelv volt az, aminek köszönhetően a szlovén nemzet nem tűnt el a népek sülyesztőjében. A nyelv az a csillag, ami alapján messziről felismerik egymást az egyazon kultúrához tartozók. Ma itt együtt ünnepelünk és emlékezünk szlovének Szlovéniából és a nemzetállam határain kívül élők. Nehéz a kisebbségi lét, de egyben egy nemzet szívósságának bizonyítéka is. Amíg a költők és írók nemzettársaik legmélyebb gondolatait, reményeit, érzelmeit közvetítették, a nemzet élni fog, a nehéz körülmények ellenére is. Amíg Prešerenjeink, Messnerjeink lesznek, nem kell félni az eltűnéstől.

Ksenija Škrilec

80 éves a Nagyatádi-féle földreform törvény

A földnek, olyan országban, mint hazánk, különös jelentősége van, hiszen az élet alapja, a termelés nélkülözhetetlen tényezője. A föld fontos szerepe készteti az államot arra, hogy a birtoklás kérdését szabályozza. Ez a földbirtok-politika, ami nem más, mint azoknak az elveknek és tevékenységeknek az összessége, amelyekkel az állam a birtokrend kialakítását irányítani törekszik. A birtokpolitikának az a célja, hogy a mezőgazdaság területén az életlehetőséget gyarapítsa, a szaporodó népesség számára új megélhetési formát teremtsen, de legyen figyelemmel a birtokmegosztás gazdasági hatásaira is, tehát az életképes, önálló birtokok szaporítását tekinti főfeladatának.

Ezeket a célkitűzéseket szerette volna megvalósítani az első világháború befejezését követően Nagyatádi Szabó István is eredeti földreform-programjával. Annak, hogy végül is nem az eredeti elképzelést fogadták el, nagyon sok okra vezethető vissza. Ettől függetlenül úgy érezzük, hogy a mostani kerek évforduló kapcsán emlékeznünk kell erre az eseménysorra.

2000. október 1-jén volt nyolcvan éve annak, hogy a Magyar Nemzetgyűlés elfogadta az 1920:XXIX. számú törvénycikket a házhelyek kijelöléséről és kishaszonbérletek alakításáról. Ugyancsak 80 éve lesz annak, hogy 1920. december 1-jén elfogadták az 1920:XXXVI. számú törvénycikket a földbirtok helyesebb megosztását szabályzó rendelkezésekről. Noha nem mindig szokás törvények kihirdetéséről megemlékezni, most mégis kivételt teszünk. E jogszabályrendszer hosszadalmas végrehajtása igénybe vette szinte az egész két világháború közötti időszakot, másrészt ez az aktus az elbukott forradalom árnyékában olyan nagy várakozással és reménnyel töltötte el a magyar parasztság szegényebb rétegeit, hogy ennek jelentőségét az utókornak is illik érzékeln.

Az Országos Kiszgazda és Földmívelő Párt, amelyet Nagyatádi Szabó István újjászervezett, 1919. október 12-én tette közzé pártprogramját a Kaposváron tartott nagygyűlésen. Ebben becsületes föld- és progresszív adóreformot követeltek. Követelték valamennyi kötött formájú földbirtok (hitbizományi, egyházi, részvénytársasági stb.) teljes területének kisajátítását. Ugyanakkor a külföldi állampolgársággal rendelkezők birtokainak az eljövendő földreform céljaira való kisajátítását is javasolták. A párt programja a szabad forgalmú nagy- és közép-birtokok 500 kat. holdon felüli területét, valamint a háború alatt szerzett földbirtokok 200 kat. holdon felüli területét is a földreform céljaira javasolta igénybe venni. A Kiszgazdapárt programja azt is követelte, hogy a földreformot állami közreműködéssel hajtsák végre, de a helyi önkormányzati szervek – a községek, az úrbéres testületek, a falusi hitelszövetkezetek – köz-

reműködésével. Ez lényegében a Búza Barna-féle földreform – az 1919. évi XVIII. néptörvény – átmentése volt.

Rubinek Gyula 1919. augusztus 27-én lett földművelésügyi miniszter, tárcáját éppen Nagyatádi Szabó Istvántól vette át. Székfoglaló beszédében 1920 tavaszára ígérte a földreformprogram közzétételét. Ezt azonban a Köztelek című lap 1918. október 18-i számában Az új földbirtokpolitikáról címmel már megjelentette, hiszen ennek közreadása válasz volt a Nagyatádi Szabó István-féle földreform-programra. Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter irányításával készült el a földreform-törvény tervezete, amelyet először az érdekelt szervek elé terjesztettek. A vitára bocsátásra azért került sor, hogy a nemzetgyűlés elé kerülő törvényjavaslatból ekkorra kiszűrjék azokat a pontokat, amelyek elfogadása már eleve illuzórikus volt.

A fentiek ismeretében került sor az Országház delegációs termében 1920. május 12–14-én a földreform-törvényjavaslat vitájára, amely a Rubinek-féle előkészítő bizottság szövegezését tárgyalta. A tanácskozáson főként a nagybirtokosok érdekvédelmi szervezetének (OMGE, Gazdaszövetség, Megyei Gazdasági Egyesületek) képviselői jelentek meg. Bár felszínre hozta a földreformmal kapcsolatos kormányon belüli ellentéteket, mégis egy konzervatív földreform szükségessége mellett kardoskodtak. Végül Rubinek Gyula a törvényjavaslat végleges szövegét a birtokpolitikai tanácskozáson elhangzott kívánságokhoz igazította.

Mészáros Károly a következőként összegzi ezt a folyamatot: „Ezzel lezárult a földreformról szóló törvényjavaslat előkészítő szakasza. Rubinek és tábora minden oldalról elhatárolta magát. Egyfelől azonban a Tisza István követőiként jelentkező nagybirtokosoktól, akik ugyan számottevő földreformra nem gondoltak, de a hitbizományi birtokok egy jelentősebb hányadát készek voltak feláldozni; másfelől a legitimista-arisztokrata csoporttól is, amely Rubinek javaslatánál liberálisabb felfogást képviselt; végül azoktól a nagybirtokosoktól, akik mindenfajta földreformtól elzárkóztak.”¹

Ezt követően – hol nyílt, hol a színpad mögötti – minden részletre kiterjedő vita folyt Nagyatádi Szabó István és Rubinek Gyula és hívei között. A vita eredményeként Nagyatádi Szabó István kénytelen volt kompromisszumot kötni annak érdekében, hogy a földreform-javaslatból valami mégis megvalósulhasson. Ennek végső állomásai a miniszterközi értekezlet és Rubinek Gyulával Horthy Miklósnál tett látogatása volt. A miniszterközi értekezleten meggyeztek a nemzetgyűlés elé terjesztendő törvényjavaslat főbb elvi kérdéseiről.

A földreform végrehajtását két nagyobb jelentőségű elhatározás indította el: (1) A földbirtok helyesebb megoszlását célzó törvény, amely tulajdonképpen magának a földbirtokreform egészének kodifikálása volt. Ez volt az 1920. évi XXXVI. törvénycikk. (2) A halasztást nem tűző sürgős esetekben házhelyek kijelöléséről és haszonbérletek alakításáról szóló törvény: az 1920. évi XXIX. törvénycikk. Ez a törvény kiragadta és külön gyorsabb végrehajtás alá vonta az előző törvénynek azokat a részeit, amelyek szociálpolitikai szempontból sürgősebbek voltak annál, hogy azokat a földreform végrehajtásának lassú menetébe beillesztették volna.

Gyakorlatilag ez utóbbi jelent meg hamarabb – 1920. október 1-jén – majd két hónap múlva ezt követte a XXXVI. t. c. megjelenése. E két törvény alapján azután elindult egy olyan jogszabályrendszer felépítése, amely az eredeti elhatározást javította, finomította, a hiányokat pótolta, és az 1930-as évek közepére azok főbb elhatározásait, nevezetesen: a házhelyrendezést, a kishaszonbérletek alakítását, az örök tulajdonjoggal juttatott földek kiosztását, a legelőjuttatást² (bizonyos vonatkozásokban mindezeket még tagosítással is összekapcsolta) külön-külön jogszabályokban megismételte. Ennek adott azután keretet végül az 1942. évi XVI. törvénycikk. Ez a *mezőgazdaság-fejlesztési törvény és munkaterv* nevet viselte. (Ennek néhány része – szözszerinti átvétellel – megjelenik majd az 1947. augusztus 1-jén megkezdett hároméves terv törvényi indoklásában is.)

Nem volt véletlen Szeifű Gyula átgondolt véleménye 1934 szeptemberében, amikor az első világháború utáni földreformról így ír: „A háború utáni földreform előtt és azóta is igen sokat írtak és beszéltek a földkérdésről, sokat vitatkoztak azon, vajjon megszakítaná-e a termelés folytonosságát a kiadósabb földreform vagy sem, – mindezen bizonyára lényeges kérdé-

¹ Mészáros Károly: A Nagyatádi-féle földreformtörvények megalkotása. I. A nagybirtokos osztály és a földreform. Az 1920. május 12–14-i birtokpolitikai tanácskozás. Agrártörténeti Szemle, 1978. 3–4. szám. 480. old.

² Ötödik osztási nemként lehet megemlíteni még a közcélú juttatást, amely során az új települések utcákat, tereket, temetőket, jegyzői, papi, tanítói földeket kaptak.

sek mellett azonban teljesen háttérbe szorul az a tény, hogy nagy tömege él közöttünk a szegény magyaroknak, akiknek méltánytalan helyzetén ma már nem lehet sem kivándoroltatással, sem iparosítással, nagyvárosba küldéssel segíteni, miként a háború előtt történt, nem marad tehát egyéb hátra, mint a telepítés és ezzel kapcsolatban a földbirtok reformja.”³

E megállapítást követően is sokat vitatkoztak és vitatkoznak még ma is. Egymás után születnek a földreform egészét taglaló és az országos eredményeket közlő tanulmányok, amelyek legtöbbször elítélik, elmarasztalják annak hatását, eredményét. Tettek róla, hogy főleg az 1945-ös földreform árnyékában tűnjön jelentéktelennek. Ugyancsak sok elmarasztalás érte akkor a földreformot, ha a külföldi, a környező országok földreformjával hasonlították össze. A külföldi földreformokkal kapcsolatos összehasonlítás során azonban egy dologról megfigyeltek az elemzések: a környező országok földreformjai az *átlageredményt* tekintve számolnak be a miénknél jelentősebb földreformról, de mindezt az egyes országok nemzeti kisebbségének – a magyarságnak – kárára hajtották végre.

Az 1920-as évek földreformjának története során elhagyhatatlan a földreform *végrehajtásának* az elemzése. Nem tartjuk elégségesnek, ha az értékelés során csak egy felülről való rátekintés alapján értékeljük a földreformot, vonunk le elhamarkodott következtetéseket, ítélnünk meg eljárásokat, eseményeket. Teljes és reális képet csak úgy kaphatunk, ha a végrehajtás folyamatát is vizsgáljuk. Ez pedig nem történhet meg csak alulról fölfelé történő építkezéssel. Meggyőződésünk, ha a zárt közigazgatási egységek – község, város, járás, megye – vizsgálata, az azokban történt események tüzetes elemzése, ha nem is módosítja, de bizonyos fókig motiválja a földreformról alkotott képet.

Ennek az elvnek az alkalmazása – nézetünk szerint – azért fontos, mert a Nagyatádi-féle földreformmal foglalkozó kutatók munkáikban tárgyalva az eseményeket, lelki alkatuknak és politikai beállítottságuknak megfelelően hoznak fel, mutatnak be pozitív és negatív példát állításai, véleményük alátámasztására. A példák mennyiségével igyekeznek állításait, véleményüket alátámasztani, sőt abszolutizálni. Holott, ha egy-egy zárt közigazgatási egység – község, város, járás, megye, régió – végrehajtását teljes egészében feldolgozva a pozitív és negatív jelenségeknek az egészhez viszonyított arányát bemutatta csak véges számú példát lehet felhozni, bármely álláspont, vélemény alátámasztására, és így reálisabb képet lehet alkotni az illető eseménysorról is. Ez ugyanakkor a szerzőt is fegyelmezi, nagyobb tárgyilagosságra kényszeríti és így a valóságot jobban megközelítő kép kerül bemutatásra. Ezzel a módszerrel készült el a Jász-Nagykun-Szolnok megyében végrehajtott földreform elemzése, amely során az eddig regisztrált 4,71 %-os földmozgás 8,29 %-ra emelkedett. Most készül Békés megye végrehajtásának elemzése, aminek alapján még ennél jelentősebb növekedésre lehet számítani. Ennek ugyanis az volt az oka, hogy a történelemtudomány által eddig figyelembe vett források és feldolgozások számadatai csak egy adott időpontra voltak érvényesek. Ezek döntő többségének megjelenése után még bizonyítható volt a földmozgás az eddig vizsgált helységekben a LEBO SZ (a Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet) naprakészen vezetett kimutatásai alapján, amelyet eddig nem vontak be a földreform történetének vizsgálatakor forrásként az elemzésbe.

Álláspontunk szerint – noha néhány agrártörténettel foglalkozó történész csak könnyen felejtethető epizódként kezeli ezt a földreformot – teljes, szisztematikus feltárása még meglepetéseket is tartogathat a történettudomány számára. Bízunk abban – még ha az ország egészének igen nagy munkát jelentő feldolgozása nem is készül el –, hogy egy-egy megye, régió reprezentatív felmérése megtörténhet, aminek eredményeként a valóságnak megfelelő helyre kerülhet ennek az eseménysornak a története, amely az országban jelentős tömeget mozgató meg.

„A parasztságnak az önmagán túllevő története meglehetősen hangtalan és talán színtelen is, de a magyarság történeti életének a mérlegén a helye.”⁴ – írja Szabó István professzor. Ez a földreform is a magyar parasztság történetéhez tartozik, része annak a folyamatnak, amely végső sorban a XX. század végére a parasztság polgárosodásához vezetett. Ezért is érdemes megemlékezni róla.

Tolnay Gábor

³ Matolcsy Máttyás: Az új földreform munkaterve. *Szekfű Gyula* előszava. Bp., 1934. 1–3. Old.

⁴ Szabó István: A parasztság a magyarság történetében. In: Szabó István emlékkönyv. Szerk.: Rácz István. Debrecen, 1998. 70. old.

Száz éve született Papp Imre

(1990. július 31.–1973. október 3.)

A magyar néprajztudomány történetében a „hivatásos” kutatók mellett azok a parasztemberek is fontos szerepet tölthettek be, akik írásaikban életük egyes állomásait, a paraszti lét mindennapjait próbálták megörökíteni. Ezeknek a munkáknak a jelentősége elsősorban abban rejlik, hogy szerzőik belülről láttatva, a paraszti kultúra képviselőiként mutatják be azt a gazdag és sokszínű világot, amely ma már csak az emlékezet segítségével eleveníthető meg. Papp Imre is ezen írogató parasztemberek közé tartozott, jóllehet művei nem váltak annyira közzismertté, mint Tamás Gáspár vagy Vankóné Dudás Juli önéletrajzai. Tehetségére Gilicze László felsőpárti református lelkész figyelt fel elsőként. Felkérése nyomán Papp Imre 1953-tól bekapcsolódott a szentesi református egyházi krónika összeállításába. Első néprajzi írása 1953 májusában készült el „Hogyan ünnepeltünk nagypénteken gyermekeibeimben?” címmel. 1955-től Gilicze László és Csalog József múzeumigazgató biztatásának köszönhetően a Néprajzi Múzeum pályázataira is elküldte dolgozatait, amelyeken számos pályadíjat (12 országos és 10 megyei díj) nyert, 1967-ben pedig az önkéntes néprajzi gyűjtők számára alapított Sebestyén Gyula Emlékérmet kapta meg. Ő maga a szentesi tájon élő emberek iránti mély és őszinte kötődéséről, ami egyfajta ars poeticaként is felfogható, így vall egyik írásában: *„Állandóan a nép között élve, nem kellett velük ismerkednem, mert beleszülettem és beleéltem magam a tanyai földműves ember... küzdelmes életébe, amely küzdelmes életről már eddigi munkáimban is írtam, de a jövőben is még szándékozok írni, mivel ez a nagy tanyavilág annyi sok szép témát ad a néprajz írásához.”*

Papp Imre 51 néprajzi munkát készített csaknem 2700 oldalnyi terjedelemben. Írásai inkább tudományos dolgozatoknak tekinthetők, mintsem szubjektív hangvételű vallomásoknak. A paraszti gazdálkodással foglalkozó munkái közül az egyik legkiemelkedőbb vállalkozásának számít a gabonatermesztés hagyományos munkamenetének ismertetése a szántás-vetéstől egészen a kenyérsütésig. Papp Imre írásaiban nem statikus módon mutatja be a paraszti világot, hanem különös érzékenységgel ismeri fel azokat a változásokat, amelyek az 1910-es 1920-as években gyökeresen átforgalmazták a tanyai emberek életmódját. Munkáiban a hatalmas kiterjedésű szentesi határ szinte minden részére jellemző tanyás gazdálkodás mindennapjai elevenednek meg. Írásai hitelét növeli, hogy saját maga is gazdálkodott azon a tanyaföldön, amelyen még ükapja telepedett meg 1816-ban. Szülei halála után a ráeső 10 holdnyi öröksézt művelte, majd 1955-ben belépett az Új Barázda Tsz-be, ahol 1969-ig, nyugdíjba vonulásáig dolgozott.

A paraszti gazdálkodást bemutató dolgozatai mellett különös figyelmet érdemelnek azok a munkái, amelyek a vallásos népelet jellegzetességeit mutatják be. Vallásossága mellett az egyházközösségben betöltött tisztségei ösztönözhatték arra, hogy jó néhány dolgozatát a mind a mai napig kevésbé kutatott református népi vallásosság jelenségeinek szentelje. Pálya-munkáiban az emberélet fordulóihoz kapcsolódó gazdag szokásvilág bemutatása mellett a felsőpárti református parókián található írásos források (móringlevelek, halotti anyakönyvek stb.) elemzésére is kísérletet tett.

Papp Imre munkáinak a tematikai sokszínűség mellett különös szint ad a tájnyelvi fordulatokban gazdag nyelvhasználat, amely időnként a reformáció prédikáció irodalmának archaikus nyelvezetére emlékeztet. Írásai közül jó néhány nyomtatásban is megjelent. A Honismeret, a Confessio, a Református Egyház, a Tiszatáj és a Szentesi Élet közölt munkái közül számosat. 1982-ben Szentes város támogatásával látott napvilágot *A paraszti élet Szentes tanyavilágában* című kötet, amely Papp Imre válogatott néprajzi írásait tartalmazza 282 oldal terjedelemben. Munkáinak tudományos értéke elsősorban a paraszti élet aprólékos, valóságghű dokumentálásában rejlik. Dolgozatai a szentesi tanyás gazdálkodás mindennapjainak, a századforduló paraszti világának lenyomataként foghatók fel, amelyek egy letűnt életforma üzenetét hordozzák a jövő embere számára.

Mód László

Fontosabb néprajzi írásai (kéziratok, pályamunkák): A tanyai ember élete Szentes tanyavilágában. 1955. 81 old.; Mindennapi kenyerünk útja asztalunkig I–VII. 357 old.; Kukoricatermesztésünk fejlődésének Szentes környékén. 1969. 81 old.; A régi szentesi disznótorok. 1973. 174 old.; Moring. 1969. 59 old.; A szentesi ref. egyházi tagok temetkezési szokásai. 1970. 70 old.; Sírfeliratok gyűjteménye a szentesi temetőkből. 1971. 128 old.; Nagypapaink gyógyító szokásai. 1971. 81 old.

SORSKÉRDÉSEK

Az „ősök jussán”¹

A Református Teológia Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekciója az elmúlt évben azt a megbízást kapta, hogy a Drávaszögben és Szlavóniában lévő református gyülekezetek javait írja össze. Ezt az összeírást az indokolta, hogy az 1991-ben kiobbant etnikai háború és az azt követő szerb megszállás szinte helyrehozhatatlan kárt tett és veszteségeket okozott az egyházközségek épületeiben és ingó javaiban is. Az összeírás során támadt az a gondolatunk, hogy az összegyűlt fényképekből *Ősök jussán* főcímmel egy három részből álló, 32-32 képet tartalmazó fényképkiallítást készítünk. Az első rész – *Imádság háború után* – 1998 őszén elkészült és december 9-én mutattuk be a Ráday Kollégium dísztermében az alábbi megnyitóbeszéd kíséretében.

1998 tavaszán – amikor több mint ötévi rettegés és félelem után vége lett a drávaszögi szerb megszállásnak – visszajöttek a golyák is, és mint eddig még sohasem, egy-egy golyapár fészket rakott a laskói és a várbaróci templom tetejére. Tompa Mihály örökszép sorai visszhangoznak bennem: *„Megenyhült a lég, vidul a határ, / S te újra itt vagy jó golyamadar / Az őcska fészket megigazítod, / Hogy ott kikelthesd pelyhes magzatod.”*

Jelt adott az Isten, adventi jelt a nagy, sötét éjszakában, mint Bódi Vencelnek a Hargitán, amikor kettős lángot mutatott a régen elment leány gyertyája, hirdetve: érdemes várni, lesz boldogabb jövőendő, lesz boldog találkozás. Üzenetet hoztak ezek a golyák az elűzötteknek, a hontalanná lett földönfutóknak, a drávaszögieknek, szlavóniaiaknak: *„Nagy vihar volt feldúlt berkeinkben / Enyhe árnyas rejtek nem fogad.”* De mégis! Jöjjetek haza, mert elvonult a vihar. Igazítsátok meg a régi fészket, a szülőházat, az otthont – ha egyáltalán maradt belőle valami. Üzenetet – adventi üzenetet – hozott azoknak, akik otthon vészelték át a borzalmakat, akik azt a sorsot vállalták, amit Reményik Sándor fogalmazott meg egy másik megszállás idején: *„Itthon maradok én! / Károgya és sötéten / Mint téli varjú száraz jegenyén. / Még nem tudom: / Jut-e nekem egy nyugalmas sarok, / De itthon maradok.”*

Most újra ősz van, sőt eljött újra advent áldott ideje. A laskói templom tornyának tetejéről elszállott a golya, de a fészke háborítatlanul ott van. A drávaszögi és szlavóniai magyarok egyre többen jönnek, hogy újra birtokba vegyék az ősi jussot, a telket, a házat, a templomot, hogy tisztességgel eltemessék azokat, akiket itthon bősor hordák agyonverték, meggyilkoltak, hogy megbékélést, adventi reménységet találjanak őseik földjén.

A laskói templomdombon – talán éppen azon a helyen –, ahol hajdanán Sztárai Mihály reformátor hegedűjén felsírtak az ősi zsoltárok, most egy szobor áll, melyet az első és a második világháborúban elesett laskói magyarok emlékére állítottak. A hősök neve felett Árpád apánk

¹ Elhangzott az *Imádság háború után* című fotókiállítás megnyitóján. A fényképek közvetlenül a délvédelmi polgárháború után készültek, s a Drávaszög és Kelet-Szlavónia ősi református falvainak állapotát mutatják be. Ezt követően még két kiállításra való anyag gyűlt össze, így mindezeket az *Ősök jussán* összefoglaló sorozatcím alatt további, saját címeikkel láttuk el. A fentiek szerint tehát a kiállítások címei: *Ősök jussán I. – Imádság háború után*; *Ősök jussán II. – Végük dicsérete*; *Ősök jussán III. – Magyarának számikéve*. A második témakör a Drávaszög „gyöngyszemeit”, a magyar falvakat és a magyar idők tárgyi emlékeit mutatja be. A harmadik kiállítás anyaga pedig a horvátországi magyar emlékművek (és a velük élő közösség) sorsába enged bepillantást. A fotókiállítások anyagát az OTKA támogatásával, a Református Teológiai Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekciójának munkatársaiként gyűjtöttük. A fényképfelvételeket Küllös Imre református lelképásztor készítette, a kiállításokat pedig P. Szalay Emőke kandidátus, a debreceni Déry Múzeum gyűjteményvezetője rendezte. Mindhárom anyagot több kiállítóhelyen bemutattuk, az első részt Horvátországban és Szlovéniában is. (v. K. I.)

egyik honszerző vitéze hatalmas pallosára támaszkodva kémleli a tájat. Feje fölött a sejtelmes két szó: „Ősök jussán”. Végvári (Reményik Sándor) kemény sorait idézik fel bennem: „Ez a föld a miénk... / Ezer éve mi vagyunk itt urak / Isteni, ősi jussom: / Honszerző vér jogán!... / Hogy ez a föld hitvány kezekre jusson, / Az nem lehet...”

És mégis végig kellett néznie bizony, hogy lehet. A trianoni nagy kótya-vetye után láthatta a szerb királyi hadsereg megszálló katonáit, az 1940-es évek elején egy rövid időre összevilant tekintete a magyar honvédekével, aztán látta a felszabadítónak titulált sötétvörös csillagos katonákat, majd a különutas kommunista „Nagy-Jugoszlávia” összeomlását, a rettenést és félelmet hozó szerb megszállást, a szerb suhancok és fegyveresek garázdálkodását, az orgonakarból felcsapó templompusztító lángokat, a féktelen, de oktan gyűlöletet, melyet el kellett hordozniuk azoknak, akik otthon maradtak. De látta a múltó vihart, a visszatérő tavaszt, amikor visszaköltöztek a golyák is és fészket raktak a templomtorony tetejére. A föld-rengés, a szélvész és a tűz után hallotta és hallja velünk együtt az Úr csendes és halk szavát: „Azon a napon felelem a Dávid leomlott sátorát, és kijavítom repedezéseit, és felelem omladékait, és megépítem azt, mint volt hajdanán. Hogy örökségképpen bírják...” azt! (Ámos 9, 11–12)

A háború és a megszállás után jártunk ezen a vidéken, hogy a nagy vihar után számbavegyük a megmaradt egyházi értékeket és épületeket. Amilyen megdöbbentőek a pusztulás méretei és képei, olyan felemelő az újjáépítés erőfeletti igyekezete. Az elűzöttek egy része is visszaköltözöb, vagy legalább nappalra, építeni hazáján. A kertek alatt még ott a sárga szalag. Minden bozót halálos aknát rejt, de újra szántani és vetni akarnak, hogy meginduljon az élet. Ott jártunk a Drávaszögben és Szlavóniában, ahol néhány évvel ezelőtt a magyarok és a horvátok ellen fellázított szerbek ezt üvöltötték: *Baranya szerb föld a Balatonig. Itt minden a miénk!* és kirabolták, szétlőtték, felgyújtották a templomokat, parókiákat, otthonokat, amiket nem ők építettek. Elpusztítani szándékoztak ezeréves kultúránkat. A református és katolikus templomokat azzal a hamis szándékkal lőtték szét, vagy jóval a háború után azért gyújtották fel, hogy azokból fényjeleket adnak az ellenségnek. Aknákat vagy kézigránátot, szelídebb esetben halálfejes figyelmeztetést dobtak arra a házra, amelyet kiszemeltek, hogy a megfélemlített család elmenekülése után kirabolhassák. Sokan azért hagyták ott otthonukat, mert, ahogyan egy szemtanú nyilatkozott: *„...napirenden van az emberek megcsonkítása, körmönfont*

Református parókia, Szentlászló, 1998. (vitéz Küllös Imre felvételei)

I. világháborús emlékmű, Laskó, 1999. (A szobor a pécsi Zsolnay gyár készítménye, a zománcos kerámia test világháborús és friss golyónyomokat őriz.)

megkínzása, fiatal nők megerősöztetése, gyilkosságok: éjszakai lövéssorozatok az utcán...” Ezeket hallva csodálkozhatunk-e azon, hogy valaki, aki átélte ezeket a borzalmat, így fakadt ki: „Minden elismerésem az Önök, Nyugati Urak! Hogy a trianoni rabszolgaságon bennünket, ázsiai barbárokat »igazi európai« civilizációnak sikerült eladniuk”!

Az öregek mégis maradtak, őrizni a tűzhelyt, az ősi jussot. Megőrizni még valamit, néhány bútort vagy néhány jószágot a gazdaságból. Fogcsikorgató, rettegő türelemmel, összeszorított szájjal hordozták azt a hordozhatatlan, kinszenvedést virágzó életet. Ahogyan Végvári biztatja egykoron az otthonmaradt erdélyieket: „Védd ezt a talpalatnyi telkedet, / Cserépkancsodat és tűzhelyedet, / Utolsó darab szárász kenyered! / De azt azután foggal, tűz körömmel, / Démoni dühvel és örült örömmel / Ahogy lehet...”

A fiatalabbaknak, a gyerekeknek el kellett menni, hogy megmaradjanak azok, akikért és akiknek érdemes őrizni az ősi jussot, az otthont, a telket, a termőföldet. Vajon ki mondja meg, kik voltak a bátrabbak, kik szenvedtek többet, azok-e, akik semmi nélkül elmentek, vagy azok, akik otthon szenvedték át az üldöztetéseket. Kovács Zoltán, a szentlászói gyülekezet kúrátora családjával együtt az utolsók között hagyta el a falut. Szép emeletes házát, gazdasági épületeit földig rombolták. Kombájnait, traktorait, gazdasági felszereléseit a szerb hordák elrabolták, 150 lábasjóságát elhajtották. Gajnok Illés presbiter az ostromlott faluba visszatérve a harcok közben mentette ki a gyülekezet úrvacsorai kelyhét. S sorolhatnám tovább százak és ezrek nevét, akik áldozatai lettek az értelmetlenül feltüzelt indulatoknak, vagy talán a nagyon is tudatosan kitervelt etnikai tisztogatásnak?

Küllös Imre fényképei már nemcsak a pusztítást, a romokat, hanem az újjáépítést is mutatják. Nemcsak a halált, hanem az élet indulását is. A kiállítás képei, és az általunk készített videofilm a múltat is idézi. Sztárai Mihály reformátor emléktáblája, a hercegszöllősi zsinat színhelye, vagy a laskói templom falában beépített XV. századi tabernákulum maradványa arról beszélnek, hogy ősi jussunk mindez, mert református és magyar. Széltől vagy felgyújtott, kiégett templomok falai között, ahol zsoltár zengett és az Úr igéje hangzott, most mélységes csend honol. Ahogy a XVI. századi templomaikra vonatkoztatva fogalmazta meg Csanádi Imre, az ezekre a templomokra is érvényes: „...tojáshéj, akárki melyet földbe taposhat, / hadak tengerében / rút sarka, törekény, / tárgya minden gonoszak. / Mégis megtartódat benne becsüld, magyarság, / ország lappangott itt, mikor nem vala ország: / ő árváit Isten vezérelvén hitben, / lett Bástyán és Bátor-ság.”

Igen! Drávaszögben és Szlavóniában minden református templom eleitől fogva egy-egy ostromlott vár bástyafoka volt. Idegen népek tengerében évszázadokon át magyarnak és reformátusnak megmaradni csak úgy lehetett, ha mindenik bástyán hűség és áldozatos vigyázó állott. Csaknem százhusz esztendővel előtt Szász Károly dunántúli püspök a generális vizitáció során így szólt a szentlászóiakhoz: „Mint kis sziget a tenger közepén, mindenfelől csapkodva a hullámok által, mint magános fa a pusztaságban, hajlongva az erős szelektől, úgy állotok itt atyámfiai az idegen elem közepette. Századok teltek el, mióta a reformáció és a magyarság e kised kőszikláját itt ellenséges szelek és hullámok csapkodják.” Ez a kised kőszikla templomával együtt leromboltatott, gyülekezete szétszóródott, de már épül a templom, már legalább 10 magyar család véglegesen visszaköltözött, a befedett templomban vasárnaponként, vagy keresztrejelésre összegyülekeznek és újra hangzik a zsoltár és az Ige. „Ősi juss honszerző vér jogán” újra visszaveszik azt, ami mindig is az övék volt. Mert nem azoké a föld, ez a templom, akik féktelen dühükben lerombolták és népét elűzték, hanem azoké, akik újra felépítik.

A régiség homályába nyúlnak a ködlepte emlékek, melyek arról szólnak, hogy Szentlászón már a XIII. század elején, a reformációnak Baranyába s Szlavóniába érkezése előtt magyar templom volt; Luther, majd Kálvin tanítása állandó fészekre talált itt. „A régi templomból alig látszanak maradványok – jegyezte meg a generalis vizitáció 1885-ben – mindössze egy hatalmas kőküszöb, őseink lábnyomától koptatva. A protestáns magyarság azonban fennmaradt, nemzedékről-nemzedékre újra szülte magát. Megtartotta a nyelvéhez, hitéhez való ragaszkodását.”

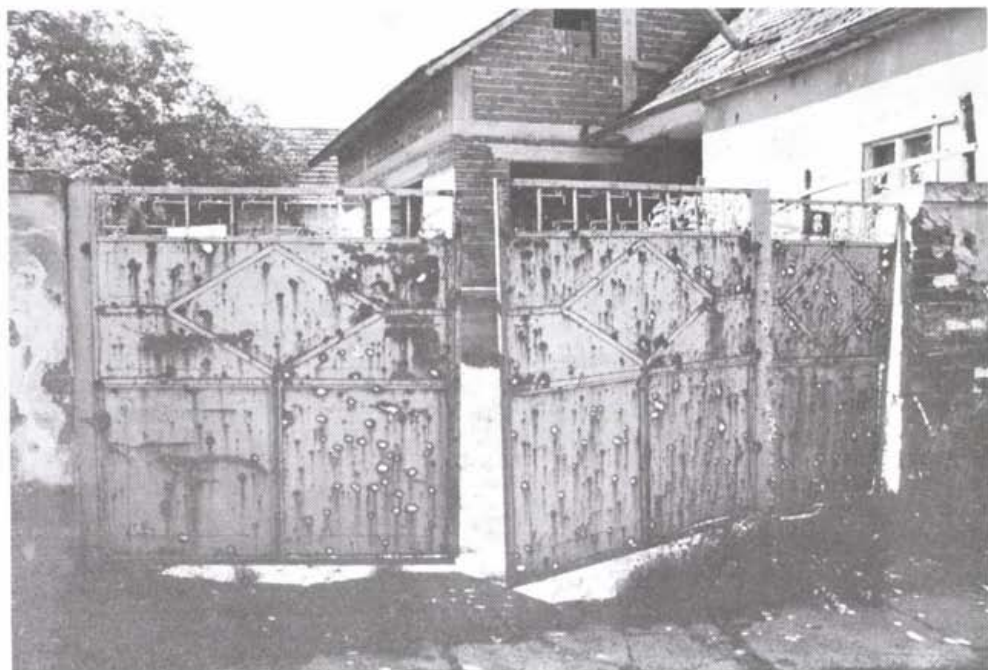
Szentlászó templomának küszöbe – amit a szerb gránátok sem tudtak a földből kiforgatni – honszerző magyarok lábnyomait őrzi. Sőt a hagyomány szerint abban a templomban, melynek fundamentumán e most lerombolt templom felépült, maga Pál apostol is prédikált, amikor Illyriában térítő úton járt.

Kórógy magyar népe Kálvin hitét vallja a reformációtól fogva. Amikor a torony az első aknátalálást kapta, a kurátor éppen fenn volt ott egy presbiterrel, hogy megnézzék, merre szabad még az út, hogy az asszonyokat és a gyermekeket kimenekíthessék a háború gyilkos tüzéből. Az akna levetette őket a toronyból. Gyöke József kurátor zuhanó testét átszúrta a toronyóra nagymutatója. Házának kertjében temették el. Szöllőse János presbiter évek múlva úgy-ahogy felépült sérüléseiből.

A kórógyi templomot teljesen szétlőtték, a parókiával együtt. Nem érhetette meg építésének 125. évfordulóját. A 100 éves évfordulóra íródott versből idézek néhány ma is időszerű strófát a lerombolt hajlék üszkös falaira gondolva: „Kórógyi magyarok, / hősök unokái! / Isten hőse vagy-e, / mint voltak apáid? / Küzdesz-e, győzöl-e / hitetlenség ellen, / Küzdesz-e, győzöl-e / önmagaddal szemben? / A négy szele felől / jöjj elő Szentlélek, / Lehelj a „kövekre” / hogy megélednének! / Nyisd meg szemünk, lássunk, / Csodás dolgaiddra, / Fölfelé tekintsünk / feltámadt Urunkra”

Laskó a török hódoltság kezdetére forgalmas dunai kikötővé és vásártartási jogú, virágzó mezővárossá fejlődött, melynek kőtemploma volt. Ennek egyik emléke a templom északi falába beépített ablakzáró kő, vagy szentségtartó tabernákulum darabja, melyen az 1475-ös évszám látható. Alatta Marcus Flavius Félix hajdani római tiszt fogadalmi kőtáblája idézi a római időköt. Két évezred történetét építették és égették bele a laskói templom falaiba.

Maga a gótstílus templom, melynek egyik eredeti ajtaját a század elején tárták fel, szintén a római erőd köveire épült. Ez a templom vált Luther és Kálvin új vallásának fellegetvára, innen sugárzott szét Sztárai Mihály hegedűjén és a dávidi zsoltárok dallamain az Ige: „Idáig lopódzott, / itt talált lakozásra / napnyugati Kálvin / tilalmas tanítása...” A laskói templom kőfalain visszhangoztak először Sztárai ma is időszerű, népet sanyargató hatalmasságokat korholó kemény szavait: „Ezek Úristen, a te népedet rontják, nyomorgatják, / Számtalanképen örökségedet nagyon dúlják, fosztják, / Sok álnoksággal az szegényeket nyúzzák, ostromozzák, / Lám, özvegyeknek és árváknak hajokat szaggatják, / Szegény jövevény jó embereknek véreket kiontják, / Ó szállásokról kiteszígálják és ugyan levágják. / Sok gonoszszágot, hogy cselekesznek, akkor azt gondolják, / Isten nem látja és ezt nem érti, lám, őt azt állítják. / Azért éltekben soha magatokat őt meg nem jobbítják.”

Golyóverte vaskapu, Kórógy, 1998.

A 120 baranyai reformált egyház püspöki székhelye, az egykor hangos, forgalmas kikötőváros elcsendesült, amióta elvonult a Duna, s faluként vetődött szárazra, de kertjei még mindig megcsalatra, sóváran tekintenek a határ felé, a jóval alacsonyabb, nedvesebb réti földekre, az elpártolt víz helyére, ahol egy-egy szakállas, csavarodott törzsű, öreg fűzfa áll magánosan, tehetetlenül, szomjazva, az egykori táj ittlejtett jegyeként.

Hercegszöllős időverte, hulló vakolatú, kitöredezett ablakú templomában 1576-ban 40 baranyai prédikátor tett hitet Kálvin tanításának követelése mellett. A szöllősi egyházi törvények „őseink bölcsességének e ragyogó bizonyágai”, megdöbbenően szigorúak voltak: „...valaki úgy mond ez tudománt nem veszi közitökben, annak se ne köszönjete, se házatokba ne fogadjátok...” Veresmarti Illés püspök, a zsinat elnöke, aki nem sokkal a zsinat előtt szabadult ki a budai börtönből ma is megfontolandó üzenettel zárta be a zsinatot: „...véget kellene immáron vetni minden haszontalan vitatkozásoknak!”

A fényképek között látjuk a kiégett belyei templomot. Itt írta és rajzolta tizenegy esztendőn át *Angyalosi Demjén* prédikátor a XVII. század közepén szívét, lelkét, szemet gyönyörködtető énekeskönyvét, a *Belyei Graduált*, református és magyar kulturális kincsünk, örökségünk egyik gyöngyszemét. Vajon az 50 főnyi reformátusság felépítheti-e újra templomát?

Küllős Imre képei üzenetet hoztak, felhívást és szelid parancsot a drávaszögi és szlavóniai, illetve a horvátországi magyar református testvéreinktől, ahol a hívek száma a mostani háború előtt 4500 fő volt. Most ugyan jóval kevesebb, de hála Istennek egyre gyarapodik, mert mindenki haza akar menni. Húsz megszervezett gyülekezetben és sok-sok szórványban jelenleg 8 lekipásztor szolgál. Nekünk az érettük való buzgó imádság, az áldozatos szeretet, a tényleges segítségnyújtás parancsát kell teljesítenünk. Nekik az ősi juss visszanyerésének, megújításának parancsát. De nemcsak a templomot, a házakat, az elaknásított földeket kell megtisztítani, megújítani, hanem lélekben is meg kell újulni, és meg kell békélni Istennel. Úgy ahogyan *Ády* imádkozott:

*„Uram, háborúból jövök én, Mindennek vége, vége:
Békíts ki Magaddal, s magammal, Hiszen Te vagy a Béke.”*

Mindnyájunkat, akik magyarok és reformátusok vagyunk, határokon innen és túl, ami most megesezt a Horvátországban élő testvéreinkkel – ezeknek a képeknek a segítségével is – késztesen bűnbánatra és könyörgésre! Mondjuk együtt Sztárai Mihály énekével: „Sok inségünkben hozzád kilátunk, / Felséges Uristen, / Mert megparancsoltad, / hogy megkeressünk a mi szűkségünkben. / Tudjuk, hogy méltán mi bűneinkért / Te megvertél minket, / Mert nem tiszteltünk, sőt ingereltük / Te szent Felségedet. / Réad maradtunk, / Mert, mindenektől mi elhagyattunk, / Az ellenségétől ostromoltatunk, / Naponként rontatunk. / Végy ki immáron e nagy inségből, / Pokol köteléből, / Hogy Te szent neved magasztaltassék / Mi nemzetségünkötől...”

A kiállítás záróképe a gólyafészkes *várdaróci* templomot mutatja. A gólyafészkek a templomtornyokon a horvátországi magyarok legújabb adventjének áldott jele: „És hazahozom a fogságból az én népemet, az Izraelt, és fölépítik az elpusztult városokat, és lakoznak bennök. Szőlőket plántálnak és isszák azok borát, és kerteket csinálnak, és eszik azoknak gyümölcsét. És elplántálom őket az ő földjökbe; és nem szaggattatnak ki többé az ő földjökéből, amelyet adtam nekik, azt mondja az Úr, a Te Istened!” (Ámos 9, 14–15.)

1999 tavaszán újra visszajöttek a gólyapárok a laskói és a várdaróci torony tetejére és fiókákat költöttek, mintegy biztatva a sok szenvedést, pusztulást, veszteséget, tragédiát átélt drávaszögieket: „Az élet él, és élni akar!” Igen, de a gólyák, ha közeleg az ősz, melegebb tájakra szállhatnak!

„Könnyű szárnyúak, jó – csak menjete! / Én a verébről mondok éneket, / S dicsérvén ezt a kis madarat / koldus, kopott, de hű és itt marad! / Lásd egy a sorsunk, ez köt engem is: / Hüség a földhöz zordon téiben is. / S bár soha se érjünk enyhébb sugarat, / – Szenvedve, sírva, ha így van megírva. / Élünk, halunk magyar ég alatt!” (Sajó Sándor)

† Dr. Molnár Ambrus

Sorskérdések az Aranyosvidékben

A XIX. század végén a gazdasági fellendülés időszakában az iparosodó-polgárosodó Torda *Aranyosvidék* címmel hetilapot indított Torda-Aranyos megye, a táj gazdasági, politikai, társadalmi, művelődési, emberbaráti érdekeinek szolgálatára. A vállalkozás tartósan bizonyult, 1891 és 1940 között negyvennyolc évfolyam látott napvilágot, ami sajtótörténeti szempontból – a születő és elhulló vidéki lapok sorában – rendkívüli teljesítmény volt. A lap honismereti szempontból is jelentőset alkotott, hiszen évtizedeken keresztül bemutatta az Aranyos menti tájat, a föld népét, viseletét, háziiparát, történelmi emlékeit, foglalkozott gazdasági életével, a kisebbségbe jutott magyarság nemzetiségi gondjaival stb.

Az 1970-es években a kolozsvári *Korunk* című folyóirat – mely akkor a nemzetiségi önismeret jelentős orgánuma volt – aranyosszéki szám megjelentetését tervezte. A felelős szerkesztő, Herédi Gusztáv felkért, hogy nézzem át az Aranyosvidéket, ismeressem a lapot, és elsősorban azokra az írásokra hívjuk fel az olvasó figyelmét, amelyek a nemzetiségi önismeret szempontjából aktuálisak lehetnek. Az aranyosszéki számot a cenzúra azonban nem engedélyezte, az Aranyosvidéket bemutató írás később megjelent ugyan (*Korunk*, 1979. 3.), de alaposan megkurtítva, a nemzetiségi sorsproblémákat felvető részeket kihúzták.

A következőkben elsősorban a cenzúrázott részekből, az erdélyi sorsproblémákat felvető írásokból tallóztam.

Az Aranyos mente kenyere

E táj gazdasági-társadalmi tekintetben heterogén terület, iparosodás és kezdetleges paraszti gazdálkodás, fejlődés és visszaesés gondja kavarg az Aranyosvidék című lap hasábjain. Tordát, Aranyosgyérest, Marosújvárt és környéküket az iparosodás átforgalmazta, e körzet lakossága átrétegződött. Ezt a metamorfózist hitelesen tükrözi az időszak sajtóanyaga.

1892-ben felépült a tordai „cellulose-gyár, amely a rengeteg havasnak idővel amúgy is elkorhadó fáiból papírt csinál”. E gyárban munkához jutottak azok a szőlőmunkások, akik a filoxéra pusztításai miatt ép ez idő tájt kenyér nélkül maradtak. Az új üzem elsősorban külföldre szállított, s így módon növekedett Torda város részvétele az erdélyi exportban.

A környék népe dolgozott a tordai gipszgyárban is, „mely a város mellett lévő mészkőbányából szállított alabástromkővet dolgozta fel égetett és nyers gipszszé”, valamint a gyéresi téglagyárban, „ahol 1909-ben Aranyosgyéres, Egerbegy, Gyéres-Szentkirály községekből 150 munkás kapott kenyeret...naponta 12 ezer darab cserepet és 18 ezer darab. téglát állított elő”.

Az egyre növekedő természetes népszaporulat és az ezt követő földhiány az iparosodás ellenére munkaerő-vándorlást, illetve kivándorlást eredményezett. 1913 márciusában *Egy kis statisztika* címmel a lap a kivándorlásról írt és annak mutatóit elemezte: adatai szerint 1912-ben Torda-Aranyos vármegyéből 527 személy (479 napszámos, 23 iparos, 3 értelmiségi stb.) vándorolt ki, 331-en Észak-Amerikába, 169-en Romániába, 26-an Németországba, 1 pedig Angliába. Nemzetiségi megoszlás szerint 450 román és 77 magyar vándorolt ki. Figyelemre méltó az a jelenség, hogy Trianon után a román kivándorlás csaknem teljesen megszűnt, ellenben a magyar ugrásszerűen nőtt. A kivándorlás általános okáról Pálffy Miklós 1931 novemberében a következőket írta: „A népi szaporulat természetes térhódításával a földtáblák igen szerteforgácsolódtak, elaprózódtak. Azon a földön, melyen apáink egyedül gazdálkodtak, ma öt-hat család kénytelen megbirkózni az élet megszaporodott terheivel.” (Korkep Aranyosszéki népének mai életéből.) A kisebbségi sorba jutott magyarságot kivándorlásra kényszerítette az a tény, hogy a román uralom idején kiszorultak az állami hivatalokból, az állami tulajdonban lévő gyárakból, üzemekből, iskolákból stb., az új hatalom az önálló magyar gazdasági vállalkozásokat is jelentősen megnehezítette. A XX. század elején a vidéki iparosodást elősegítette a földgáz bevezetése a megyeszékhelyekre. A tordai cement-, szóda- és üvegyár így módon olcsó fűtőanyaghoz jutott. Erről az eseményről dr. Fried Farkas *Torda nagy napja* címmel 1914 tavaszán a következőképpen tudósított: „Ünnepnapok jelentőségével ér fel Tordán március huszonegyediké, az a nap, amelyen az Európára szóló hatalmas ipari alko-

tás a Sármás–Torda–Marosújvár földgázvezeték átadatott rendeltetésének. Ha a jövő történetírója megírja Torda város történetét, azt két fő korszakra fogja osztani: a földgáz előtti és földgáz utáni Torda korszakára.”

Vasút az Aranyos mentén

A XIX. század végén a vidék legfontosabb gazdasági-műszaki problémája az Aranyos menti vasút megépítése volt. Az Aranyosvidék 1892-ben javasolta a „Kolozsmonostorról Tordaszentlászlón át, Tordáig húzódó vaspálya építését”, de a legkitartóbban az Aranyos mentén építendő vasút kérdését tartotta napirenden. A *Vasútkérdés* című írásában mondandóját a következőképpen indokolta: „A volt Aranyosszék községei, hogy megélhessenek, kénytelenek termékeiket Kolozsvárra behordani és a havasokon át egészen Topánfalváig, keresni azoknak piacot. Ezt az utat hetenként megteszik s a telet kivéve az egész évet úton töltik. Kikaknázásra várnak a járai, kis-oklosi, a podságai völgyben lévő finom szemcsés fehér és rózsaszínű márványtelepek...a több helyen felbukkanó gránittelepek...az ércneműekben a pirit...mely különösen Offenbánya körül nagy mennyiségben fordul elő. Igen fontos a Torda város erdejében lévő mangánérc, valamint a Jára vize mentén lévő antimon érc. Az aranybányászat is rendkívül sokat nyerne a közlekedés megkönnyítésével. Az egész útvonal ősi rengeteg erdőségek közelében visz el, a vasút a faanyag kellő értékesítésének hozná meg századok óta hiába vált időpontját. Hogy a tordai sóbányák a vidékkel közvetlen kapcsolattal nem bírnak, annak már többször megadtuk az árát. A marosújvári szódagyárat építő társaság is először Tordán akart építeni.” (1894. 38. szám)

A vasút végül is megépült, és 1912. június 18-én Tordáról elindult az első szerelvény Topánfalva felé. Bodor Ákos írta *Vasút és turisztika* című fejtegetésében: „Torda-Aranyos vármegye és Torda város gazdasági életére nézve a közeli napokban szinte ki nem számítható fontossággal bíró esemény ment végbe: átadták a forgalomnak a Torda–Topánfalva–Abrudbánya-i vasutat. Városunk egész gazdasági élete megduzzad, mert egy 100–140 km hosszú völgy minden szükségletét Tordán, vagy legalább a város érintésével fogja beszerezni, fölöslegét pedig a gazdasági élet nagy vérkeringésébe itten fogja átadni...az új vasút mentén égbenyúló sziklák, erdős bércek terülnek el, melyeken gyöngyözve rohannak alá a hegyi patatok, hogy végül a változatos folyású Aranyosba vessék magukat. Ezeknek a hegyeknek a szépségét, a vizek zúgását, erdők susogását, friss levegőjét kell nekünk csengő aranyra beváltanunk.” (1912. 26. Szám)

Mi lesz Torockóval?

A kialakuló ipari körzeteken kívül eső területek – ebben az időszakban – gazdaságilag alig lépnek előre, vagy visszaesnek. Torockó egykor neves vasbányászata is végnapjait éli. Nagy Albert szomorúan írta Torockó iparáról című beszámolójában: „A torockói népnek virágzó vasbányászata volt (a XIX. század közepéig a modern vasipar létrejöttéig Erdély legjelentősebb vasműves központja), a romlás, a pusztulás nyomai láthatók a hajdan virágzó ipartelepen, a mai vasbányászat alig vánszorog, szinte minden haszon nélkül. A kohók tüze ugyan még pislákol, de a verők többsége hallgatásba merült, a nép kenyere egyre feketébb lesz. Torockón a lakosság alig 25 %-a foglalkozik földműveléssel, a többi ma már idegen helyeken, napszámmal keresi meg mindennapi kenyerét.” (1892. 46. szám)

A XIX. század végére a torockói vasbányászat helyzete még nehezebbé vált: „Ma csak két kohó és egy verő dolgozik, a közelben lévő bányák szőkekövei kiapadtak, az erdőket kiirtották és a faszén megdrágult, a torockói kohók nem tudták felvenni a versenyt a korszerűbb nagy olvasztókkal.” (1899. 9. szám)

Mi lesz a torockói nép sorsa? – tette fel több alkalommal a kérdést a hetilap, s a megoldást a korszerű állami ipartelep létesítésében látta. Ennek reménye csillant meg a XX. század elején, amikor elterjedt a hír, hogy „állami támogatással felújítják a torockói vasipart, villamosmű és vasút is épül”. A szép terv azonban nem valósult meg. Az utolsó próbálkozásra 1907-ben került sor, a torockói bányákat megvásárolta egy felső-sziléziai társaság, amely három évig kutatott – eredménytelenül – újabb vasérctelepek után, majd véglegesen beszüntette a termelést.

A torockói vasbányászat haldoklása újabb kivándorlási hullámot okozott: „Torockó 1800 lakosából 1906-ban 10 család költözött ki Amerikába – jelentette szomorúan az Aranyosvidék –, acélizmú vasember mindegyik, de itthon munkára nincs kilátás, s élni kell.” (1907. 4. szám)

A nehéz életkörülmények a torockói asszonyokat és leányokat arra indították, hogy varrottas háziipar teremtésével próbálkozzanak. Torockószentgyörgyön Csíky Viktorné tanítónő vezetésével csipkeverő tanfolyamot szerveztek. Erről 1909 januárjában számolt be az Aranyosvidék: „A tanfolyam célja e fontos háziipar versenyképessé fejlesztése és főleg a már feledésbe menő régi csipkeverő művészet felélesztése, közkinccsé tétele s a legszebb ősi minták felelevenítése”. Három évvel később a torockói csipke sikert arat: „Tavaly több mint 8 ezer méter csipkét vertek a Torockó vidéki nők s igen sokat szállítottak Angliába is” – szölte a tudósítás.

A *Háziipar Torockón* című írás 1910 májusában Buzogány Elekné tanítónő eredményeiről számolt be, aki Téglás István tanfelügyelő támogatásával kezdte a munkát: „Nyolcvan asszony és leány állandóan varrt egész télen és közel hétezer koronát keresett szorgalmas munkájával, olyan lendületet vett a torockói háziipar, amilyenre még gondolni sem lehetett, a sok szép varrottasról csak csodálattal beszélhetünk.”.

Az országos háziipari mozgalom keretén belül az Aranyos mentén is megkezdődött a jellegzetes népi mesterségekkel foglalkozó helységek és családok felkutatása, annak háziiparrá fejlesztése. Alsójárában 1909-ben háziipari szövetkezetet alapítottak, hogy „a harmincnegyzet fazekas családot a züllésről megmentsék”, Mészkon 1913 őszén alabástromfaragó, esztérgályozó tanfolyam indult. A lap napirenden tartotta, ösztönözte a létai, szentlászlói, kisbányai, bágyoni, ludasi, harasztosi, felvinci varrottas-készítés, a havasi fadaragás háziiparrá fejlesztését.

Torda-Aranyos magyarságának önrendelkezése 1918-ban

A vesztes első világháború után az erdélyi magyarság teljesen magára maradt, e kiszolgáltatott helyzetben a magyarság számára az egyetlen reményt a nemzetek önrendelkezési jogát kinyilvánító wilsoni elvek jelentették. (Később kiderült, hogy ezeket a demokratikus elveket

Torockó, felső piacsor (Furu Árpád felvétele)

csak a győztesekre vonatkozóan alkalmazták.) Ezekben a sorsdöntő hetekben Erdély több városában a magyarság kinyilvánította az önrendelkezéshez való jogát, és tömegtüntetéseken juttatta kifejezésre tiltakozását az anyaországtól való elszakítása ellen.

Az őszirózsás forradalom kitörését követő eseményekről az Aranyosvidék dokumentumértékű tudósításokban számolt be. Részletesen ismerteti Torda-Aranyos vármegye magyarsága 1918. december 8-án Tordán megtartott önrendelkező nagygyűlésének eseményeit. A tordai Vigadó nagytermében tartott gyűlésen – a lap szerint – Torda város és Egerbég, Aranyosgyéres, Mésző, Sinfalva, Szentmihályfalva, Torockó, Várfalva községek népes küldöttségei vettek részt. Több falu magyar képviselői azonban nem indulhattak el, mert a román nemzeti gárdák megakadályozták őket ebben.

Az önrendelkező gyűlés elnöke dr. Páll Vencel volt, aki az egyhangúlag elfogadott határozat lényegét az Aranyosvidéken a következőképpen foglalta össze: „Torda-Aranyos vármegye magyarsága tiltakozik a románság gyulafehérvári határozata ellen (amelyben kimondta Erdély egyesülését Ó-Romániával), és megalakítja a megye magyarságának védszövetségét. Követeli a wilsoni elvek alapján Erdély önrendelkezési jogát, ha pedig a románság impériumát mégis ki akarná terjeszteni reá, akkor a megalakulandó külön Erdélyi Magyar Köztársasághoz csatlakozását már most kimondja”. A védelmi szövetség elnöke Tómpa Árpád főgimnáziumi igazgató lett, a tordai és vidéki választmányba községenként két-két tagot választottak.

A győztesek azonban nem vették figyelembe az erdélyi magyarság önrendelkezését. 1918. december 18-án a román csapatok – Berthelot francia tábornok engedélyével – birtokba vették a stratégiai fontosságú székelykocsárdi Maros hidat. A hidat védő székely katonákat nehezen lehetett rávenni a visszavonulásra, Fényes László kormánybiztos pedig a román parancsnok előtt kijelentette: „A magyar nemzet soha, sem a Maroson túli földről, ahonnan Önök most jönnek, sem arról a földről, ahová most mennek, lemondani nem fog.”

1918. december 21-én az Aranyosvidék – a magyar impérium alatt megjelenő – utolsó számában ekképpen fogalmazott: „Polgártársak! Fényes László kormánybiztos alapján közlöm a polgársággal, hogy Vyx francia alezredes értesítése szerint a román csapatok a hadi szempontból fontos pontokat, köztük Székelykocsárdot és Kolozsvárt, valamint több más erdélyi várost ideiglenesen, míg a francia csapatok beérkeznek, jogosultak megszállni”. A lap ugyanabban a számában közölte az Erdélyi Főkormánybizottság felhívását, amelyben a magyarságot az 1918. december 22-én Kolozsváron tartandó önrendelkező nemzetgyűlésen való részvételre szólította fel. A győztesek a kolozsvári önrendelkező határozatot sem vették figyelembe, 1918 szomorú karácsonyán a román csapatok bevonultak Erdély fővárosába.

Benedek Elek „fiai” Tordán

Trianon után az erdélyi magyarság kisebbségi sorsba jutott és az új hatalom alig titkolt ellenszenvvel viseltetett a magyar irodalmi-művészeti élettel szemben.

Az erdélyi irodalmi-művelődési élet újjászervezését az első időkben Benedek Elek a Budapestről Székelyföldre visszatért író vállalta magára, aki választott író „fiai”-val – Nyíró Józseffel, Tamási Áronnal, Szentimrei Jenővel stb. – járta Erdély városait és irodalmi esteken népszerűsítette az erdélyi irodalmat, hirdette a kisebbségi magyarság élethez és munkához való jogát.

Az Aranyosvidék 1924. november 24-én *A magyar szó ünnepe Tordán* című vezércikkkel köszöntötte Benedek Elek „fiai”, de a székely írók a csaknem elszabotált engedély miatt, csak decemberben juthattak pódiumhoz. Ekkor Nyíró József, Szentimrei Jenő, Páll Árpád, György Dénes szavalóművész, Rezik Károly csellóművész, Albisy Margit énekesnő és Sürger Mária táncosnő lépett fel. 1927 novemberében *Benedek Elek és a kolozsvári székely írók estélye* címmel számolt be a lap az újabb vendégjátékról: „Benedek Eleket...percekig tartó ünneplés fogadta – írta a lelkes tudósítás. György Dénes, erdélyi költők verseit szavalta, Nyíró regényrészletet olvasott fel, Ferenczy Erzsébet székely népdalokat énekelt, Szentimrei a költői alkotás szépségeiről beszélt, Tamási novelláját olvasta”.

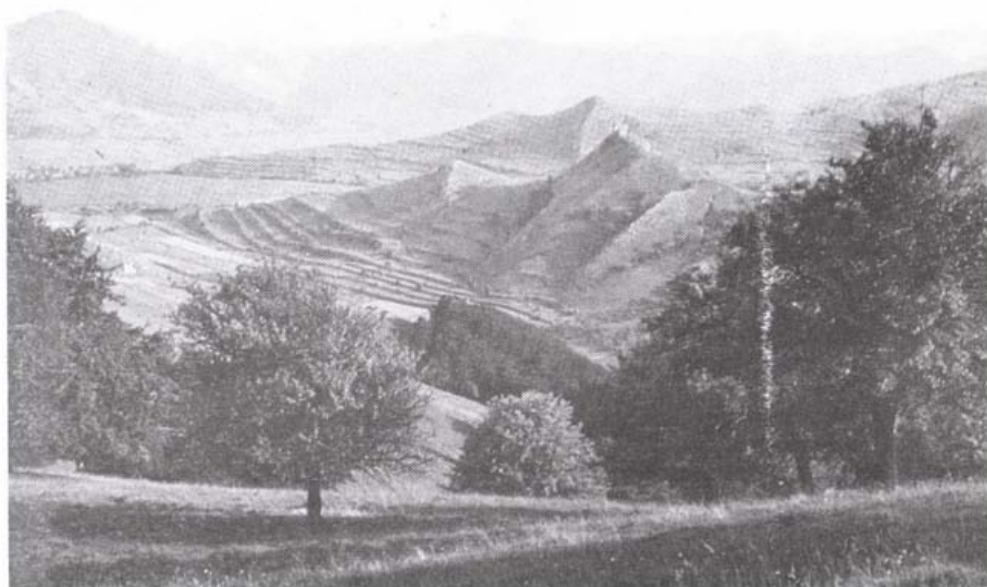
1926-ban Marosvécsen Kemény János kastélyában megalakult az *Erdélyi Helikon szabad írói munkaközösség*, mely huszonhét erdélyi íróat tömörített és amelynek egyik célja a szellemi mun-

kások közéleti szerepének növelése volt. Ennek a gondolatnak a jegyében az erdélyi írók több sikeres felolvasóestet rendeztek. Tordára 1927. április 30-án érkeztek. Az Aranyosvidék *Az Erdélyi Helikon irodalmi estélye* című írásában hatalmas sikerről számolt be. „Író és közönség bensőséges összhangban talált egymásra – szölt a beszámoló –, a közönség zúgó tapsa közepette foglalt helyet az emelvényen az estély tíz szereplője. A bevezetőt Kuncz Aladár tartotta *Az Erdélyi Helikon céljáról* címmel. Kemény János verset olvasott fel, majd Gyallay Domokos egyik derűs novellája, Szentimrei Jenő szabadvers-formájú költeménye, Tamási székely regényrészlete következett. Ligeti Ernő versei fejezték be a műsor első részét. Szünet után, Kádár Imre drámai hatású verseit, saját költeményeit és román ballada fordításait, Hunyadi Sándor *Gyöngyvér* című novelláját olvasta...leghatásosabb Áprily Lajos versei voltak, amelyeket zúgó taps követett, befejezésül Nyíró József székely történeteket mondott el”.

Később a kisebbségi magyarság szolgálata a lap számára véget ért: 1940-ben az Aranyosvidéket a román hatóságok betiltották, 1990-ben pedig rövid megjelenés után újra megszűnt.

Az Aranyosvidék csaknem fél évszázados tevékenysége, az Aranyos mente magyarságának mai időszerű gondoljai azonban az egykori sorskérdések megoldásáért síkraszálló lap igazát bizonyítják.

Sebestyén Kálmán

A Kőköz és a torockószentgyörgyi vár madártávlatból (Furu Árpád felvétele)

ISKOLA ÉS HONISMERET

Tanítómestereink

Bálint Sándor:

Néprajz és népiskola

A néprajz tudománya a népleket, népéletet a maga organikus teljességében és összes vonatkozásaiban akarja megismerni. Nem elégedhetik meg tehát egyes kiragadott, még olyan érdekes részletekkel sem, folyton a nagy összefüggéseket, a jelenségek mögött rejtőzködő lényegyet kell szem előtt tartania.

Minden tudománynak kettős feladata van, az első: az igazságnak önzetlen megismerése; a másik: a megismert igazságnak célszerű alkalmazása a nemzet és az emberiség javára. Eredményt azonban csak kitartó munkával lehet elérni, amely az adatgyűjtéssel, megfigyeléssel kezdődik.

A néprajz fiatal tudomány, mérhetetlen gyakorlati jelentőségét csak legújában kezdik fölismerni. Ezért van aztán, hogy – bár eddig is sokat gyűjtöttek – az összes népi jelenségek megfigyelésétől és összeírásától még nagyon messze vagyunk. Ezt a munkát a céhbeli etnográfusok, néprajztudósok még a legnagyobb ügybuzgalommal sem tudnák elvégezni. Sajnos, kevesen vannak, nem tudnak mindenhova eljutni. Pedig nincsen két olyan magyar falu, amelynek néprajzi adatai megegyeznének egymással. És itt, ezen a téren várnak nagy és nemes feladatok a tanítóra, egyebek között a most készülő magyar néprajzi szintézis továbbépítése is.

A tanítót hivatása az esztendő túlnyomó részében ugyanahhoz a helyhez köti, az ő alakját a nép megszokja, természetesnek találja, a maga valóságában nyilatkozik meg előtte. Nyilvánvaló tehát, hogy a tanító a maga körzetének népét sokkal közvetlenebbül, mélyebben, igazabban ismerheti meg, mint a véletlenül és rövid időre odavetődő etnográfus, aki iránt a bizalmatlanság nem olvad föl teljesen.

Sajnos, előadásunk elvi iránya miatt nem terjeszkedhetünk ki részletesebben arra a kérdésre, hogy mit és hogyan gyűjtsünk. A feladatok különben is jórészünk előtt ismereteseek: tüzetesen és elfogulatlanul meg kell figyelniünk népünket családi életében, lakás- és táplálkozási viszonyaiban, foglalkozásában, munkájában és ünnepeiben, vallásosságában és művészi ösztöneiben, erényeiben és hibáiban. E megfigyelések a legváltozatosabb és leggazdagabb világot tárják fel, amelyből mi „műveltek” is sok bölcs okulást meríthetnénk. Tanultságunknál fogva sok érdekes ismerettel rendelkezünk, messze népekről olvasunk, de közvetlenül mellettünk egy hatalmas, igazán nemzetfönntartó rétegnek, a parasztságnak életét alig ismerjük. Pedig majdnem mindnyájan belőle sarjadztunk ki, a hozzátartozásnak és felelősségnek érzését sem igen ápoljuk magunkban. ...

Ma már elengedhetetlen pedagógiai követelmény, hogy a tanítónak ismernie kell tanítványaik környezetét, tudnia kell azokról a körülményekről, amelyek a növendéket jó vagy rossz irányba befolyásolják, esetleg meg is határozzák. Ez a megfontolás iktatta a jelenlegi tanítóképzői tananyag keretébe a szülőföld földrajzát. Intézményesen akarja az új tanítónemzedék figyelmét a szülőföld meghatározó erejére, döntő élményére ráirányítani. Világos tehát, hogy a tanítónak a gyermek szülőföldjét ismernie kell. De vajon csak a táj, illetőleg a tájnak emberföldrajzi jellege határozná meg a gyermek lelkületét? Vaskos egyoldalúságba esnék az a nevelő, aki így gondolkodnék.

A földrajzi környezet mellett a szellemi miliőről is beszélnünk kell. A tanítónak ismernie kell a szülői háznak, annak a szűkebb emberközösségnek vallási, szellemi és szociális légkörét, amelyben a gyermek él és lélegzik. Ismernie kell tehát körzete népének világnézetét, hagyományos szokásait és életmódját, beszédében, közmondásaiban, felfogásában tükröződő egyéniségét. Munkája csak akkor lehet eredményes, ha számol azokkal a parancsoló erejű, bár tudattalan ráhatásokkal, amelyek a gyermeket iskolába lépés előtt és után is érik. ... Hogy az érzelmi nevelés is szerephez jusson, újabban mind többen jönnek rá a földrajzi és szellemi értelemben vett szülőföld, táj és emberközösség pedagógiai jelentőségére, amelynek okos kultuszával a XX. század szomorú elszíntelenedését, gyökértelenségét, rideg pragmatizmusát lehetne ellensúlyozni. Nemcsak nyelvében él a nemzet, de tradícióiban is.

Magában az oktatásban is érvényesülnie kell azonban a néprajzi szempontnak. A tanterv csak többé-kevésbé szintelen keretet, általános irányelveket ad, amelyek az egész ország népiskoláira nézve érvényesek, illetőleg kötelezőek. Sajnos, tankönyveink, főképpen az olvasókönyvek is ezt az egyezményes jelleget mutatják. A módosító követelmény megvan, helyi tantervet kell kidolgozni. Győzzük le ezáltal is a gyermek természetes húzódozását, keltsük föl benne az érdeklődést, tegyük tudatossá mindazon konkrét adottságokat, élményeket és tapasztalatokat, amelyek környezetével kapcsolatosak, és amelyek céljainkat szolgálhatják. Helyi tanmenet kidolgozása azonban megint csak lehetetlen néprajzi tudás nélkül. ...

A magyar népet az utolsó száz esztendő alatt súlyos szellemi, erkölcsi és anyagi megrázó kódtatások érték. ... És főképpen ezért van szükség arra, hogy népünk régi kultúráját a pusztulástól megmentsük, mert új légáramlást hozna az iskolába is. És itt látjuk a magyar néptanító áldott misszióját. Ő általa mintázhatja meg a XX. század minden magyarja népünknek nagy erőnyeit: az istenértményt és a munkát, a lélek rendjét és a belőle fakadó felelősségtudatot, továbbá azt az egyszerűséget, amely mindig a lényegre tekint.

(Bálint Sándor: *Néprajz és iskola*. Szeged, 1934. 6-11.)

„Elődök lombjából növekszik...” Táplálkoznak az utódok belőle?

*„Európa nem arra kíváncsi,
amit átvettünk az európai művelődésből,
hanem arra, hogy a magunkéból mivel gyarapítottuk.”
(Györffy István)*

Érzelemrejtő, csíz-mosolyú vagy éppen lehajtott fejű mai magyarokkal nehéz a múlt értékeiről, magyarságtudatról beszélgetni. Ha megtesszük, inkább a politikai helyzet taglalása, a pénzproblémák vagy a Nyugat imádata a válasz. A külhoni értékeket magasztalni egyet jelent ismerésükkel, tehát a jó móddal, az elit rétegbe tartozással. Aki hazai tájakat keres fel, szinte szégyenkezve mondja, nem mulasztva a „csak”-ot, a másod-harmadrendű állampolgár szégyenlős mosolyát.

Nyilvánvaló: a korábbi századok magyarjainak buzgó, pátoszos honszerelmét nem várhatjuk el a ma emberétől. Hamis is lenne; de a spontán beszélgetések éppúgy, mint az erre a kérdéskörre irányuló országos felmérések tapasztalatai mutatják: „igen megfogytunk magyarságunkban”, s fennen hangoztatott nemzetköziségünk sem a világpolgár műveltségeszményének birtoklásában van, inkább valamiféle különb-lét mutogatásában.

A gyerekek világa csak olyan lehet, mint a felnőtteké. Nem véletlen tehát, hogy a pedagógiával, iskolával foglalkozók a tananyagban, a tanítási tevékenységben próbálják a kedvezőtlen hatásokat megváltoztatni.

A felülvizsgált, újragondolt Nemzeti Alaptanterv lokálpatriótává nevelő szándéka csak erősödött, s – reméljük – az iskolai pedagógiai programok legfontosabb mondatai a következők: „A tanulók ... sajátítsák el azokat az egyéni és közösségi tevékenységeket, amelyek az

otthon, a lakóhely, a szülőföld megismeréséhez, megbecsüléséhez, az ezzel való azonosuláshoz vezetnek.” „A hon- és népismeret... ösztönözzön a szűkebb... környezet történelmi, kulturális és vallási emlékeinek, hagyományainak feltárására, ápolására.”

Természetesen ezek a gondolatok megfogalmazódhatnak az általánosságok szintjén, és így elsikkadhatnak. Ezért döntött úgy dr. Forgács Anna, Budapest vezető szaktanácsadója, tankönyvíró, hogy a regionális kultúra iskolai megismertetésére létrehoz egy alkotókört az ország valamennyi megyéjét képviselő tankönyvíró tanárokból. A három éve működő *Genius loci* csoport tagjai modulkönyvek írását határozták el. Az azóta forgalomban és tankönyvtárban lévő kis kötetek bemutatják a régiók kulturális értékeit, hagyományait, irodalmi emlékhelyeit, nyelvi egyediségeit, sajátos színeit.

A Borsod–Abaúj–Zemplén megyei háromkötetes regionális tankönyvsorozat¹ egyike a tizenkét más régióbelinek. Kronológiai és tematikai felépítésű egyszerre. Tájékoztató kortörténeti áttekintéseihez Csorba Zoltán, Révész László írásait, irodalmi anyagához Porkoláb Tibor, Kovács Dániel tudományos értekezéseit használtam, idéztem. Nagy segítségemre voltak a miskolci Herman Ottó Múzeum, a miskolci Megyei Levéltár szakembereinek kiadványai, a nagy múltú és sikeres helytörténeti vetélkedő anyagai, a gyönyörű – de csak szűk kör birtokába jutó – Megyekönyv írott és képes részei.

Felsorolni nehéz lenne, ki mindenki járult hozzá ötletekkel, kiegészítésekkel a munkához, melynek írásában, összeállításában az erősített: sokszor a szülői ház helyett is kell szemléletet formálnunk, kirándulástervekkel, a helyi színház, az ismétlődő rendezvények népszerűsítésével finoman orientálnunk. Szégyelltem magam, amikor néhány évvel ezelőtt az „Édes anyanyelvünk” verseny országos döntőjén a 120 versenyző közül senki nem választotta szónoki témául a „Történelmi emlékhelyeink lakóhelyünk közelében/régiókban” címűt. Talán ők még nem ismerték az immár három kiadást megért regionális tankönyveket.

A történelemtanítással kapcsolatos hosszúra nyúlt vita is erősít: az 5–6. osztály tematikai bizonytalanságait kiküszöbölendő: a helytörténet, néprajz, íratlan és írott kultúra dalban, táncban, játékban, irodalmi műben való megfogalmazása előkészítheti a talajt a szélesebb horizontú magyar, illetve egyetemes történelem számára. A rajzos, népviseletet bemutató, markettes anyagok kapcsolatot teremtenek a társelméletet tanítókkal, a játékok a drámapedagógusokat, a kirándulástervek az osztályfőnököket segítik.

Eleink élete, kultúrája, majd az írásbeli műveltség századai nem csupán felvezető szövegekkel, rajzokkal és Fejér Ernő művészfotóival ékes. Irodalomkönyvről lévén szó, alapját a feladatoktól is jól elhatárolt irodalmi szövegek adják. A vastag betűs kiemelés mutatja: ezek közlése a legfontosabb. A régió magyar anyagán kívül Bari Károly cigányirodalom-gyűjtését felhasználva etnikai blokkot is képeztem. Nem maradtak ki a helytörténeti szakkörös gyerekek által feljegyzett falusorolók, csúfolók, mesék sem.

Az írott kultúra névvel szereplő alkotói közül természetesen nem mindenki született, élt hosszabb ideig a megyében. De aki többször megfordult nálunk, akinek volt mondanivalója rólunk, az vendégalkotóként műveivel bekerült a tankönyvekbe. Így a Sárospatak váráért dicstelenül harcolt Balassi Bálint, a Gesztelyben sokszor vendégeskedett Csokonai, a rólunk két versben és több levélben megemlékezett Petőfi.

Ha élvonalbeli költőt nem is sokat adott megyénk az országnak, adott első közhírházat és nagy múltú diákszínháza, normatív nyelvű szép tájnyelvet, élen járó folyóirat-kiadást. Nem maradtunk tehát le a régiók meg nem hirdetett, de jó értelemben létező versenyében.

A borsodi, abaúji, tornai, gömöri, zempléni régiós I., II. és III. kötet Lévy és Vadnay korával zárul. Lévy József Itt születtem című versében így vall a lokálpatrióta-létről:

*Nem jártam a nagy világot,
Engem az nem igen látott,
Egy égbolt felettem, egy hű föld alattam,
Én a Sajó partján a völgyben maradtam.*

¹ P. Veres Ildikó: Régiók irodalmi hagyományai, I–III. Regionális tankönyvek az 5., 6. és 7. osztály tanulói számára. Miskolc, 1997–1999.

A most készülő IV. kötet a XX. századtól napjainkig nyújt majd betekintést irodalmunkba. Szabó Lőrinc felpanaszolta Tücsökzene című versciklusában:

*Szülvárossom, mikor lesz
szemed kőszá fiadon?*

Ez a kötet szeretné a diákok szemét ráirányítani a régieken kívül a maiakra is. Kalász Lászlóra, aki nemrég ment el közülünk, Serfőző Simonra, Fecske Csabára, Csorba Piroskára, Vass Tiborra és a többi közöttünk élő költőre, akik írják szép élményeiket a tájról, s olvasva őket mi érezzük – ha jobban figyelünk rá –, mit is jelent a haza tágabb és szűkebb értelemben.

P. Veres Ildikó

A helytörténet oktatása Maroslelén

Amíg nem kerültem Maroslelére, addig én is úgy voltam, mint oly sokan az országban: ha a Lele szót hallottam, inkább a Balaton partján fekvő településre gondoltam. Az elmúlt negyedszázadban azonban alaposan megismertem a falut lakóival, szép régi helyneveivel, a gyönyörű Marossal együtt, amely hol áldásként, hol fenyegető veszélyként kísérte végig múltját. 1986-ban kezdtem érdeklődni Lele helytörténete iránt. Meglehetősen járatlan ösvényt tapostam, mert a faluról – két-három főiskolai szakdolgozat kivételével – nem készült kutatómunkára épülő helytörténeti írás. A történeti hűség kedvéért levéltári kutatásokra támaszkodva próbáltam feltárni a település múltját.

Ekkoriban nem vezetett közlési vágy, csak *tudni* akartam. Hatalmas – soha nem kutatott – anyagot leltem a levéltárban. Rendezték a püspöki uradalom iratait. Nem *tanultam* a történelmet, hanem mikroszkopikus közelségből *láttam*, aztán leírhattam. Senki sem rága meg előttem, senki sem áztatta be mindenféle ideológia cserzőkádjába. Vegytiszta história volt, amelynek felderítése intellektuális örömet okozott. A csanádi püspök uradalmának iratanyaga valószínűleg kincseshányát jelentett számomra, mert éppen a „fehér folt”-nak számító 18-19. századi történet feldolgozásához nyújtott rengeteg adatot.

Az összegyűlt anyagból az 1990-es évek elején több helytörténeti tárgyú kiadványunk jelent meg, amelyeket a község lakossága nagy érdeklődéssel fogadott. Jóleső érzés volt látni, milyen sokan jöttek el ebből a kis faluból azokra az előadásokra, amelyeken Lele múltjáról beszéltem. Ekkor kezdtem el azon töprengeni, hogyan lehetne a helyismeretet még közelebb vinni a falu mai lakóihoz, hogyan lehetne azt elérni, hogy jobban megismerjék gyökereiket. Mivel a község általános iskolájában tanítok, e kérdésre egyre többször fogalmazódott meg bennem a válasz: a gyerekeken keresztül.

A kutatásaim során lelt adatokat, új ismereteket addig is gyakran csempésztem be a történelemórákra. A konkrét anyaghoz igyekeztem helyi példákat hozni, vagy elmondtam, hogy az éppen tanult események milyen hatást gyakoroltak településünkre. Örömmel tapasztaltam, mennyire tartós a tanulók érdeklődése. Ekkor merült föl bennem az a gondolat, hogy tanítani kellene a település múltját.

1992-ben összeállítottam egy munkafüzetet, amelyben a községnek az újjatelepülésétől a 19. század végéig terjedő időszakát dolgoztam fel. Benne 18 dokumentum fénymásolatát közöltem – főként bérszerződéseket, leveleket, listákat –, amelyek a tárgyalta kort időrendben követték végig. Mindegyikhez kérdéseket, feladatokat szerkesztettem arra törekedve, hogy megoldásuk során megismerjék a tanulók a hajdani Lelet. Ahol erre lehetőség nyílt, ott arra is igyekeztem ösztönözni a gyerekeket, hogy tekintsenek ki hazánk történelmére, esetleg Európa párhuzamos eseményeire is. Például egy 1799-es irat „hadi környúlálásról” tesz említést, ez lehetőséget teremtett a napóleoni háborúkról tanultak felelevenítésére. A kérdések mellett, rövid összefoglalásban, mindig ismertettem a dokumentum lényegét. Arra törekedtem, hogy lehetőleg önállóan is megoldhatóak legyenek a feladatok.

Komoly fejtörést okozott a munkafüzet összeállításakor, hogy vajon el tudják-e olvasni a tanulók az eredeti formátumban közölt iratokat, ezért használati utasítást készítettem számukra, amelyben tanácsokat, ötleteket adtam ahhoz, hogyan birkózzanak meg a régi szöveg-

gel. Javasoltam például, hogy minden elolvasott és megértett szót írjanak le a saját betűikkel, így majd össze tudnak állítani egy ABC-t, amelyet „tolmács”-ként használhatnak. A munkafüzetben szerepelnek olyan szemelvények, amelyekhez nem kapcsolódnak kérdések, feladatok, ezek tájékoztató jellegűek, a kor jobb megértését szolgálják.

A munkafüzetet úgy próbáltuk ki, hogy vetélkedőt szerveztünk. Az önként jelentkező tanulók megkapták a dokumentumokat a hozzájuk kapcsolódó feladatlapokkal. Több hónapos beadási határidőt szabtuk. Bár kezdetben nagy volt az érdeklődés, végül csak a vetélkedőre jelentkező tanulóknak mintegy 20 %-a adta be a megoldott feladatlapokat. Ők azonban ügyesen dolgoztak, több jó megoldás született.

Egyébként a munkafüzet nem titkolt célja volt, hogy eljusson a felnőttek kezébe is. Ez sikerült, mert néhány felnőtt is megoldotta és elhozta nekünk. (Természetesen versenyen kívül.) Ennek a munkafüzetnek az összeállítása és kipróbálása csak kísérlet volt, nem jelentette még a helyismeret tanítását, de a hozzá vezető állomásnak tekintetem.

1997-ben kezdtem el írni egy helytörténeti tankönyvet, azzal a céllal, hogy – amint lehetőség nyílik rá – ennek a segítségével tanítsam a helytörténetet. Igazából nem tudtam még ekkor, hogyan, milyen óra keretében, mekkora óraszámban, csak azt tudtam, hogy ezt el akarom készíteni. Voltak példák előttem, mert már gyűjtöttem az ilyen témájú könyveket. Ezeket olvasva tudatosult bennem, hogy én klasszikus értelemben vett tankönyvet akarok összeállítani rövid, tömör leckékkel, kiemelésekkel, szómagyarázatokkal, gondolkodtató kérdésekkel, cselekvésre, kutatásra ösztönző feladatokkal. Legyen a könyv tanítható, az anyag számon kérhető.

A kéziratot olyanná formáltam, amilyennek én a jó tankönyvet elképzeltem. Minden gyakorló tanárnak van tankönyv ideálja, ilyet akartam írni. Számomra nem volt kérdés, kiknek szóljon a könyv. Mivel településünkön nincs középiskola, így egyértelmű volt, hogy a 10-14 éves korosztálynak. Kimondottan helytörténeti tankönyvet készítettem. Mivel a könyv írása a 20. század történeteit még nem kutattuk, így az csak a 19. század végéig dolgozza fel az eseményeket. Néprajzi fejezetek sincsenek benne, ennek a területnek a szakszerű feltárása még várat magára.

1998 júniusára készült el a kézirat, amelynek megjelenését a Soros Alapítvány és a község önkormányzata támogatta.¹ A fedéltervet Frankó Tamás készítette, a nyomdai előkészítés Schulz János munkája volt. Az *Idézetek a múltból* címet kapta, mert minden fejezet (lecke) címe egy idézet. A tankönyv Lele múltját öleli fel a történelem előtti időktől a 19. század végéig 19 fejezetben, amelyből kettő olvasmány. A leckéket kérdések és feladatok követik. Térképrészletek, vaktérképek, fényképek teszik érthetőbbé a megtanulandó anyagot, amelyben félkövér betűkkel emeljük ki a lényegét. Ha ezt a tanuló egymásután olvassa, a lecke tömör vázlatát kapja meg. Dőlő betűkkel szedtük a tanuló számára ismeretlen szavakat, amelyeket a könyv végén megmagyarázunk. E fogalmak feloldása a gyerekek számára a lehető legegyszerűbb, közérthető módon történt. A lecek megírásánál arra is törekedtem, hogy a történelem órán tanultakra utaljak, ha erre mód nyílt. A tankönyv második része a korábban már említett *munkafüzet*. Az ebben szereplő kérdések, feladatok megoldása során készséget szerezhetnek a források önálló feldolgozásában, amire középiskolában nagy szükségük van.

Ösztönzést adott a könyv elkészítéséhez, hogy iskolánk vezetése – amint tudomást szerzett tervemről – mindenben támogatott, sőt felajánlotta, hogy az 1998-1999-es tanévben kísérletképpen tanítsam a helytörténetet a 7. és a 8. évfolyamon a történelem és állampolgári ismeretek tantárgy keretében. Ennek megfelelően állítottuk össze a helyi tantervünket, és a segítő szándék a tantárgy óraszámának bővítésében is megmutatkozott. Az anyagot két részre osztottam. Úgy terveztem, hogy a 7. és a 8. évfolyamon is 11 órában tanulják a gyerekek a helytörténetet (ahogy ők nevezték: a „Lele-törít”). Így a kísérlet az 1999-2000-es tanévben is folytatódott.

A tanítás során úgy tapasztaltam, hogy a gyerekek nagy érdeklődéssel fogadták a helytörténetet, gyakorlatilag nem volt szükség motiválásra. Több tanítványom néhány óra múlva jelezte, hogy már elolvasta az egész könyvet. Az a tény, hogy tulajdonképpen elődeik életéről

¹ Rozsnyai János: *Idézetek a múltból*. Helytörténeti tankönyv és munkafüzet maroslelei tanulók számára. Maroslele, 1998. 104 o.

szólnak a leckék, az események ott játszódtak, ahol ők élnek, igen érdekessé tette számukra az anyagot. Az ismerős nevek arra készítették őket, hogy megpróbáljanak családfákat összeállítani. Volt olyan tanuló, aki a 200 évvel ezelőtt élt kertészbíróhoz visszavezető családi szálat igyekezett kibogozni. Élvezték, hogy távoli rokonságokra derült fény. Felkerestek olyan idős németet, bácsikát, akik szívesen meséltek nekik a régi időről. Megismerték ma már feledésbe merült helyneveket, elbicikliztek többek közt a Kingéczi erdőbe, a Sulymoshoz és a Laci Matyi-dűlőbe. Bronzkori cseréptöredékeket is találtak. Gyakran „jött össze” a történelem tananyaga a helytörténetben tanultakkal. Így például jól lehetett szemléltetni a helyi történelem a kiegyezést követő változásokat. Ez egyébként gyakran előfordult, és mindkét tantárgy profitált belőle. Sokat gondolkodtam azon, hogy értékeljem-e őket érdemjegyekkel, s végül úgy döntöttem, hogy igen. Feleltek, sőt dolgozatot is írtak. A helytörténet-órákon szerzett jegyek az év végi osztályzatokban is éreztették hatásukat. Elégtelen osztályzatra egyszer sem volt szükség.

Az elmúlt két tanév tapasztalatait elemezve úgy gondolom, hogy a helyismeret sikeres tanításához szükséges a *tankönyv*. Abban is sok igazság rejlik, hogy egy jól felkészült helytörténész nélküle is magával tudja ragadni a tanulókat, számos ismeretet átadhat, azonban az írott szó ereje, az adott korosztály számára megfogalmazott kérdések, feladatok, a rendszerezett, esetleg periodizált, tananyagokra bontott helyi történet mindenképpen megkönnyíti, sikerebbé teheti az átadni szándékozóknak, ez esetben a tanárnak a munkáját.

Az is tény, hogy nem minden település képes arra, hogy saját helyismereti tankönyvet adjon ki. Városokban – ahol több iskola van, múzeum, levéltár működik – jobb a helyzet, hiszen könnyebb találni olyan személyeket, akik szívesen készítenének ilyen könyvet. Az apróbb falvakban azonban ehhez a feladathoz olyan „megszállott”, elkötelezett egyénre van szükség, aki ezt szívesen megírja. Erre kényszeríteni senkit sem lehet, és nincs is értelme. Központilag készített honismereti tankönyv pedig képtelen dolog, nem létezik. Talán ha egyszer a helytörténet, mint önálló szak megjelenne főiskoláinkon, egyetemünkön, ahol ennek kidolgozott módszertanát is tanítanák, előreléphetnénk a helyismereti, helytörténeti tankönyvek terén.

Rozsnyai János

A Magyar Nemzeti Múzeum és a Honismereti Szövetség által 2000-re meghirdetett helytörténeti pályázat eredményhirdetése

Felnőtt kategóriában: I. díj: Hárs József, Sopron; II. díj: Lenkefi Éva Veszprém, Néző István Kiszvára; III. díj: Fabinyi Gáborné Orosháza, Koleszár Krisztina Bódvaszilas, Fejes Sándor Pépa. A Honismereti Szövetség különdíját nyerte: dr. Bertha Árpád Sopron, Boldizsár-Zeyk Imre Tordaszentlászló Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum különdíját nyerte: dr. Tóth Dezső Veszprém; IV. díj: Ifj. Bertha Árpád Sopron, dr. Karácsony István Darnószeli, Hadobás Pál Edelény, Petrik Rezső Sátoraljaújhely, dr. Téglás Gyula Budapest, Tóth József Tapolca.

A zsüri dícséretben részesítette: Bertha Ágnes Sopron, ifj. Bertha Árpád Sopron, Deme-ter Pál Eger, Döbör Istvánné Ózd, Garamvölgyi György Mosonmagyaróvár, Hadobás Pál Edelény, Harsányi Ferencné Győr, László Miklós Székelykeresztúr, Mészáros József Győr, Petényi László Salgótarján, Puntigán József Szatmárnémeti, Répánszky Zoltán-Réményi Gyula Mezökövesd, Varga Attiláné Veszény.

Ifjúsági kategóriában: I. díj: Karácsony Imre Győr, II. díj: Nagy András Győr, III. díj: Frank György Mosonszentmiklós, Léhj Ákos Ózd, Skláncz Rudolf Győr.

A zsüri dícséretben részesítette: Cap Judit, Sátoraljaújhely, Bánfalvi Levente Ózd, Ispán Ágota Lúdia Tiszapalkonya, Illés László Hangony, Gáll Attila Edelény, Papp Gábor Csokvaomány, Paripás Laura, Szikszó, Kollár Andrea Bősárkány, Kovács Imre Szilsárkány, Völcsy András Csorna, Nagy Csongor István Győr, Szénási Attila Balatonalmádi.

Gondolatok, tanácsok a népdalgyűjtéshez

Bartók Béla írta: „A népzene szerves hozzátartozója falusi élet minden mozzanatának. Eredetileg mindenfajta népzene a falu életének csakis valamilyen kollektív megnyilvánulásához volt kötve... Nemcsak a dallam hangjai fontosak, hanem a dallam előadásával járó sok egyéb tulajdonság is, mint a dallam megjelenítő eszköze.”

A zenei folklórnak három területe, fokozata van:

1. Leíró zenefolklór. Számba veszi egy terület(vagy egy énekes) anyagát.
2. Összehasonlító zenefolklór.
3. Oknyomozó zenefolklór.

Mindegyik fokozathoz elsősorban adatra, adatra és adatra van szükség!

Hogyan gyűjtsünk?

Először is készülünk fel a gyűjtésre. Tanulmányozzuk át minden eddigi gyűjteményt, mely arról a területről vagy annak közeléből való. Írjuk ki a legjellemzőbb dallamokat, szövegeket. Ezeket végigkérdezhetjük majd adatközlőinktől. Ne csak a népzenejét tanulmányozzuk az adott területnek, hanem néprajza minden területét. Elsősorban szokásait, lakóinak életmódját, lehetőleg minél teljesebb anyagi és szellemi kultúráját. Elengedhetetlen követelmény a helyszíni gyűjtés.

Bartók azt fontosnak tartja, hogy közösség jelenlétében gyűjtsünk. Különben „hiányozni fog a kölcsönös reakció az énekes és falubeli társai között”. A dalok valóságos életét csak közösségben figyelhetjük meg. Nagyon fontos volna a dalok előadását funkciójukban megfigyelni és rögzíteni. Egészen másképp énekelnek pl. a legények egy feszes ritmusú, giusto dalomat, ha közben járnak rá az utcán, mintha leültetjük őket az asztal mellé, s a szájuk elé tartjuk a mikrofont.

Mit gyűjtsünk?

Az egészen közismert, mindenütt egyforma énekeket ne gyűjtsük. Csak akkor vegyük fel, ha sajátos, eltérő fordulat van bennük. A szövegkezdetet azonban a közismertnél is feljegyeztetjük. Arra szolgáltatt adatot, hogy ott, akkor, abban az időpontban ez is hozzátartozott a leghasználtabb dalok csoportjához. Minden egyebet, minden egyes faluban össze kell gyűjteni.

Bartók bizonyos válogatást ajánl. Elsősorban olyan dallamokat gyűjtsünk, melyek bizonyos régies állapotra jellemzőek. Olyanra, amikor határozott célt szolgált a dalolás. A régi életnek szertartásos kötöttsége volt. Bartók 1936-ban azt mondja, hogy 25-30 évvel azelőtt – tehát a század elején – talált elvétve ilyen régi állapotot. A szlovákoknál (akiket nem érintett még annyira a civilizáció) sokkal jobban megmaradtak például a Szent Iván éji, a szénagyűjtő, az arató, a lakodalmas dalok, a bölcsődalok. Nálunk már ritkábban találkozunk velük, de egyes népzenei dialektusterületeink ebben eltérő képet mutatnak. Zoborvidéken vagy Erdélyben ilyeneket is jobban találunk, mint például az Alföldön.

Bartók az úgynevezett alkalomhoz nem kötött dalokról is feltételezi, hogy egykor azok is alkalomhoz kötődtek, például kalákához, fonóhoz stb. Alkalomhoz kötődő dalok gyermekjátékaink. Csak ma akarjuk azokat iskolapadba ülve, énekkönyvből (olykor szolmizálva) énekelteni. Ma a gyűjtő főként újabb dallamainkkal találkozunk. Ezek mennek ma 90 %-ban. A gyűjtőnek tehát a 10 %-ra kell fordítania a figyelmét, még ha nagyon nehéz is ezeket előásni.

Gyűjtésnél nagyon fontos a rákérdezés. Kérdezhetünk, érdeklődhetünk szövegek alapján. De sohasem a kötött szöveget ismételjük el az adatközlő előtt, hanem csak annak tartalmát mondjuk el körülírva. Kérdezhetünk dallam alapján is - Dúdoljuk (s ne szövegesen énekeljük) adatközlőnknek a dallamot. Kérdéseinkkel megindíthatunk benne egy gondolatsort, s előjöhethet egy egészen más változat, akár egy új dal is.

Feltétlenül meg kell nyernünk az énekes bizalmát. Csak szeretettel, tisztelettel lehet adatközlőinkhez közeledni. S végtelen türelem kell a gyűjtéshez. Meg kell hallgatnunk még az elcsépelet műdalt is. Erre se mondjuk, hogy ez nem jó. Legfeljebb azt, hogy ezt már ismerem. S az énekes hangjára még ilyenkor is legyen egy-két elismerő szavunk. Aztán a kérdés, elbeszélgetés folyamán még ilyen énekesektől is előjöhethet valami érdemleges. Kérdezzessük ki fiatal-sága élményeiről, dalolási alkalmairól, régi szokásairól. Ha kezdetben nem sikeres a dal-

gyűjtés, ezek is értékes adatok a dalok életéről, s előhozhatják adatközlőinkből a már mélyen eltemetett értékeket is.

Néha a dallam jó, de előadása mesterkelt. Érezhető rajta az „úri nótázásnak sajnálatos befolyása”; a rádió, a tévé igen rossz hatással van népünk éneklésére. A dallamok tempóját mérjük le, s ha g záróhanggal jegyezzük le, jelöljük az abszolút magasságot a lejegyzés végén. Egystrófás dalt kétszer is vegyünk fel.

A felvétel nem ment fel a helyszíni lejegyzés kötelezettsége alól! Sokszor előfordul, hogy a magnóról érthetetlen a szöveg egy-egy része. Azután a lejegyzés áttekintést ad a gyűjtés anyagjáról. Betűsoros szövegmutatót is készíthetünk, s ebből azonnal tudjuk ellenőrizni, hogy gyűjtöttük-e már azt a dalt. A lejegyzések emlékeztetnek arra is, hogy a későbbi variánsok hoznak-e újat? Erdemes-e felvenni?

Bartók szerint nem elég a dalokat mint önálló objektumokat gyűjteni. „Az egyes dallamok való életének körülményeit töviről-hegyire kutassa” a gyűjtő. Vegyünk fel életrajzi adatokat az énekesinktől. Jegyezzük fel pontosan nevüket (asszonyoknál a leánykori nevet is), születési évüket s helyüket (ha más faluból kerültek oda), foglalkozásukat, vallásukat (ez különösen a szokásdaloknál fontos), laccímüket.

Vizsgáljuk a dal és énekes viszonyát. Hol, kitől tanulta? Rajta kívül kik tudják még a dalt? Melyik dalt szereti, miért? Milyen a dal szerepe a falu életében? Kötődik-e hozzá szokás, játék, mozgás? Ezt is részletesen írjuk le! Kik vesznek részt a dallal kapcsolatos szokásban?

Népi hangszernél a népi készítményt is írjuk le, méretekkel, a résznek feltüntetésével. Vegyük számba a népi hangszerjátékos zenei terminológiáját. Például a dal, dallam, szöveg, hangmagasság fogalma, a ritmus, a dinamika stb. milyen szóval szerepel az ő szóhasználatában. Egy dudás egyszer nekem nem azt mondta, hogy csak azt lehet megtanítani dudálni, akinek hallása van, hanem „akinek hangja van”, azaz tud tisztán énekelni. Érdekes, hogy a népi esztétika mit tart szépnek? Minek alapján? A szövegtartalom vagy esetleg a zeneiség folytán ragadja meg egy dal a tetszését? Hogyan adja át a nép a hangszertudását. Ez a „népi hangszer-pedagógia”.

Ugyanazt a dallamot másoktól is vegyük fel, különösen, ha nem énekel biztosan énekesünk. De he biztosan énekel, akkor is több énekestől rögzített felvétel mutatja, hogyan változik a dallam. Még egy énekestől is jó ugyanazt a dallamot akár évek múlva is felvenni. Ha neves népdalgyűjtő járt azon a tájon, 15-20 év múlva jó gyűjtésük anyagát újból felvenni, s látni a változásokat. Ezek világitanak rá a népdal életére.

Ma már videófilmet is készíthetünk énekesainkről. De legalább fényképet készítsünk róluk, környezetükről, a háttérrel, s ezeket próbáljuk meg szóban is leírni!

Dr. Barsi Ernő

Íróink és költőink a magyar nyelvről

Grétsy László szakavatott szerkesztésében *A mi nyelvünk* címmel impozáns kötet jelent meg e nyáron a Tinta Kiadó gondozásában. Az államiségünk ezredik évfordulója tiszteletére összeállított, csaknem 500 oldalas könyvet az Országos Erdészeti Egyesület elnöksége támogatásával indították útjára. Annak jelét látjuk ebben a gesztusban, hogy anyanyelvünk valóban közkinés. Kétszázhatvan magyar költő és író négyszázhatvanöt vallomása hirdeti a gyűjteményben a magyar nyelv értékeit. Kik is vallhatnának hitelesebben a magyar szó jelentőségéről, mint azok, akiknek mindennapi munkaeszköze a nyelv, akik alkotás közben a legkövetlenebbül tapasztalják meg a gondolat, az érzés, a hangulat kifejezésének lehetőségeit és korlátait?

A címet annak a Kazinczy-versnek az éléről vette át a szerkesztő, amelyet nyelvünk újtója 1817-ben küldött el Széphalomról Kis Jánosnak a Dunántúlra, s amelyben a költő tanúbizonyságot tesz a magyar nyelvnek a göröggel, latinnal, franciával, lengyelrel, olasszal egyenértékű kifejező erejéről. A témáról nem ez a legelső megnyilatkozás irodalmunk történetében, s Kazinczytól sem ez a legkorábbi. Fölismerte és hirdette a „hazai nyelv” értékét Sylvester János

(1539), Apáczai Csere János (1653), Baróti Szabó Dávid (1777), Bessenyei György (1778), Édes Gergely (1788), Kármán József (1794), Csokonai Vitéz Mihály (1805), Berzsenyi Dániel (1810), hogy csak azokat említsem, akik ebben a kötetben is szerepelnek. A sort folytatni lehetne a magyar nyelvi kultúra korai időszakából, hiszen – többek között – Tinódi, Balassi, Heltai, Károli, Szenczi Molnár, Gelei Katona, Pázmány, Zrínyi, Mikes, Faludi, Amadé készítette elő irodalmi nyelvünk kivirágzását, anyanyelvi tudatunk formálódását.

Az antológia ugyan nem időrendben, hanem a szerzők betűrendjében közli a szemelvényeket, mégis kitűnik olvasás közben, hogy a nyelvről szóló vallomások mennyire tükrözik keletkezésük idejének kihívásait. Előbb azt kellett bizonygatni, hogy a közműveltség emelése elképzelhetetlen az anyanyelvi műveltség magas szintjének megteremtése nélkül, és azt is, hogy a magyar nyelv alkalmas az európai kultúrkincs minden alkotásának, mondandójának, irodalmi műfajának, poétikai formájának közvetítésére. Óvni kellett a közös örökség tisztaságát; meg kellett szabadulni a latin, majd a német, újabban az angolszász szólásmód bilincseitől, s közben – akár épp az idegen nyelvi hatások átszűrésével – gazdagítani a szókincset, hajlékonyabbá tenni a nyelv szerkezeti sémáit. Újra meg újra föltörnek e kötetben is az örök élmények. Az öröm, hogy egy erőteljes és árnyalatokban gazdag nyelven szólalhatunk meg, valamint a felismerés, hogy anyanyelvünk birtoklása emberként gazdagabbá tesz bennünket. Hangot kapnak emellett a maradandó gondok, amelyekkel minden kor alkotója egyaránt szembesül. Hiszen egyéni erőfeszítésekkel kell megküzdeni az egyre bonyolultabbnak látszó világ nyelvi megragadásáért, miközben a közös eszközkészlet gyarapítása kikerülhetetlen parancs mindannyiunk számára a civilizáció egyre gyorsabb iramú fejlődéséhez igazodva.

Fentebb nyelvünk történeti útjának megismerése szempontjából jelentős alkotókat soroltam fel, akik nem kerültek be a kötetbe. Nem valamiféle hiánylista összeállításának szándékával tettem ezt, hiszen egy ilyen gyűjtemény keretei eleve határt szabnak a válogatásnak. Meggyőződésem szerint nem azt kell keresnünk, ami kimaradt a könyvből, hanem azt tanulmányozni, ami benne van! Nyitott lélekkel érdemes szemlélünk azt a tág világot, amelyet a megszólaló alkotók időben és térben áttekintenek, s amelyről sokféle magatartással, viszonyulással, eltérő problémaérzékenységgel szólnak. Megtapasztaljuk a hódolat hangját és az elégedetlenségét, a nyelvi egység és a kifejezésbeli különbözőség egymást kiegészítő értékelését, a közeleti tanító szándék mellett a teljes szubjektivitást, a nemzeti fenyegetettség és az öntudatos hit különböző árnyalatú megnyilvánulásait.

Amikor anyanyelvünkről vallunk, a hon és a nemzet iránti érzelmeinket is kifejezzük. Ezt bizonyítja ez a gyűjtemény, amely szövegeinek terjedelmével és tartalmi gazdagságával felülmúlja előzményeit. Amikor olvasgatjuk, olyan érzésünk támad, mintha egy személyes és mégis közösségi jellegű, lírai históriás könyvet lapozgatnánk. E közösségi élmény mellett legbenső lelkivilágát és sorsát látja meg mindenki, amikor édesanyjai nyelvvel néz szembe, erről tanúskodik a legtöbb alkotó. Az is, aki homogén nyelvi közegben él, az is, akinek kisebbségi magyarként kell megszólalnia. Nem véletlen, milyen sokan emlegetik történelmünk fordulóit és nagyjait, szellemi kultúránk meghatározó személyiségeit, hiszen a nyelvhez való viszonyunknak részeleme a hagyomány, a kollektív tudás, valamint az a testvéri kapocs, amely a nyelv által mindannyiunkat összeköt. Hiszen dacolva a történelmi és a földrajzi távolságokkal – ahogyan a Kanadában élő költő írja – „megmaradt egyetlen Hazának vég-fellegvárnak az édes anyanyelv” ma is, az ezredforduló globalizálódó világában is.

Grétsy László válogatása értékes ajándék mindannyiunknak, akik magyarként élünk a nagyvilágban.

Kováts Dániel

TERMÉS

Bosnyákok Baranyában

Pécsről délre-délkeletre nemrég még jelentős horvát nyelvsziget terült el. Lakosainak nagy többsége egy évszázada bosnyáknak tartotta magát, és „bosnyákul” beszélt. Elődeik Boszniából, a bosnyákok földjéről költöztek ide, márpedig minden boszniai bosnyák volt, amelynek fogalmát később csak a muzulmánokra értették. Századunk elején több közép-baranyai falu horvátjai bosnyák helyett „jobban hangzó” sokácnak kezdték magukat nevezni. A „bosnyák” szó becsületét rontotta, hogy *A pécsi bosnyákok* címmel a XIX. sz. végén Göre Gábor-szerű könyv jelent meg. Több geográfus, etnográfus mindnyájukat sokácnak nevezte. A sokácot propagálta a nagyhatású németi plébános Horváth Béla is. Unyi Bernardin mohácsi ferences sokác-bosnyákoknak írta őket.

Sarosácz György etnográfus a mohácsi délszláv múzeum igazgatója, 1973-ban közölt munkájában csak a Pécsről délkeletre fekvő falvak, Belvárd, Birján, Kátoly, Lothárd, Magyarsarlós, Nagykozár, Olasz horvátjait tekinti sokácoknak, a Pécsről délre fekvő Áta, Kökény, Németi, Pécsudvard, Pogány, Szalánta, Szemely, Szőkéd horvátjait bosnyákoknak tartja. Ezzel helyreállította a „bosnyák” szó becsületét. A sokácok között sok volt a magyar és a német lakos. A bosnyákok egységesebben horvátok voltak, s jellemzően megkülönböztette őket az asszonyok fején 1940 tájáig viselt szarvszerűen felálló *kongya*. Ebben a tájegységben az asszonyok

széles, lapos főkötőt viseltek. Hozzájuk tartoztak az elkülönülten fekvő Szőkéd horvátjai is, akik 1900-ban 142 fővel a falu lakosságának 36 %-át alkották, de hamar megmagyarosodtak és az 1930-as években a szülőfalumba, Pécsudvardra vendégségbe érkezett szőkei rokonok már nem tudtak horvátul. Itt 1941-ben 24-en még sokácnak vallották magukat. Mindezekben a falvakban az 1910. évi népszámlálás szerint összesen 5807 horvát élt. Számuk a két világháború között minden faluban csökkent, főleg az Unyi Bernardin által is szóvá tett erős egykezés miatt, ami inkább a gazdákra volt jellemző. A felbomlott Jugoszlávia utolsó évtizedeiben csak albánoktól hallottam a bosnyák megjelölést minden szerbhorvát nyelvű muzulmánra vonatkoztatva, akik sokáig törököknek mondták magukat, és Tito javaslatára lettek „muzulmán” nemzetiségűek.

A közép-baranyai horvátok lakta táj a Mecsektől délre nyúló, enyhén lejtő széles dombsorokból, kisebb völgyekből áll. A tájat az ormánságiak *Hegyföldnek* nevezték. A Pécsudvardnál bemélyedő „hágó” geomorfológiailag két részre osztja a tájat. A hágótól keletre a dombvonulatok egyenletesen lejtének a Mecsektől a Villányi-hegység alatti „árok”, illetve a dél-baranyai síkság felé. A nyugati részt a Pécsi-medence besüllyedése választotta el a Mecsektől. A tájat megkapóan érdekessé teszi a Mecseknek, és délen a Tenkesnek, Szársomlyónak (Harsányi-hegység) a látványa. Pécsudvard két utcája a hágótól délre induló völgy két oldalán, Szemely és a – Sarosácz György szerint – a sokác falvak a Hegyföld keleti oldalán, a többi horvátok lakta falu pedig a nyugati oldalán fekszik.

A táj falvainak nagy része már az Árpád-korban létezett a maival azonos névvel. De szülőfalum a XII. században még Szeles volt, a XIII. század végén már Udvard. Magyarok lakták ezeket a falvakat, de egyesekbe nyugati telepések költöztek (Németi, Olasz), és magyarosodtak. A török uralom alatt Baranya, – ez a Kogutowicz szerint az országnak a középkorban legvirágzóbb megyéje –, nagyon elnéptelenedett. Ezt a virágzó múltat mutatja a pécsi püspökség vagyoni helyzete az egyetemalapítás (1367) táján. Baranya össznépsége Taba István szerint az 1600-as évek végére a két évszázaddal korábbi kétszázezer tizedére csökkent.

Telepesként az akkor rácoknak mondott szerbek érkeztek Rascia-Raskából – már a török alatt is – Baranyába. A török telepítette is őket (Várady szerint, pl. 1577-ben 1050 szerb „maralócot”). A később telepítettek is nagyon mozgékonyak lévén és kevésbé hajlamosak jobbagymunkára, tömegesen elköltöztek, helyükre horvátok jöttek, pl. Átán, Ráczmárok (Márok), vagy a később érkező élelmesebb, szorgalmasabb, takarékos sváb németek (akik a kedélyes bajorok szerint azért élnek, hogy dolgozzanak) kiszorították őket. A szerbek emlékeit Baranyában több falu neve őrizte egy ideig. A horvátok Baranya északi szélén is tovább megmaradtak, mint a szerbek: Nagyhajmáson az 1836-ban közölt 118-ból 1940-ben még 15 horvát élt, a szomszédos Ráckozáron (Egyházaskozár) az 1851-ben számlált 137 szerbből 1910-ben már egy sem.

Boszniából katolikusok, azaz horvát-bosnyákok tömegesen a török kiűzése (1686) után jöttek jobbagyként, Radonay Mátyás püspök szorgalmazására, először egyházi birtokokra, később világiakra is, részben bosnyák ferencesek vezetésével. Pécsre is települtek, a város Gyűkés dűlőjében bosnyák szőlőművelőknek építették a Szent Bertalan kápolnát. 1848-ban bosnyák iparosok vállalták a Budai városrész őrzését, és ki is verték onnan a szerb gránicsárok.

Az előbbieken felsorolt falvakba települt horvátok Boszniának nem egy részéről települtek, ezért nyelvjárásuk sem egészen azonos. Szinte mind az egységes szerb-horvát nyelv *ijekávac* változatát beszélik, amely Bosznia-Hercegovina nagyobb részére, a déli Adria-mellékre, Szlavóniára, a szerbség nyugati szélére és Crna-Gorára jellemző. Ez felel meg a hivatalos horvát nyelvnek is. E szerint lijepo vrijeme (szép idő), bijel snijeg (fehér hó) kiejtés járja. A sokácok és bunyevácok *ikavácok* (lipo vrime), ilyenek Bosznia nyugati részének lakosai és az északi Adria-mellék horvátjai is. A szerbek nagytöbbsége pedig *ekavác* (lepo vreme), ugyanúgy a Zágráb–Varasd környéki horvátok is.

Az 1900. évi népszámlálás Baranyában csak ikavác horvátokat vett számba sokácokként, az 1910. évi szerint már a tájunk keleti szélén fekvő Olasz falu horvátjai is sokácok, 1941-ben pedig már azok is sokácok, akiket Sarosácz meghagyott bosnyákoknak. De a kökényiek 1941-ben magyaroknak vallották magukat, mert a népszámlálást végző Matusek László tanító – sógorom – szerint, nem tudtak különbséget tenni az akkor először kért nemzetiség

és az anyanyelv között. A „sokác” úgy terjedt keletről nyugatra, ahogy a nyugati falvakban az asszonyok a szoros főkötőn (a pocelicán) álló kongya helyett felvették a mohácsi sokácok kényelmesebb fejviseletét, főkötőjét, a kapticát. A lányok is átvették a mohácsiak hajviseletét, a széles, lapos hajfonat (a pletenica) helyett. Maradt – mert ugyanaz volt – a színes kasmir szoknya és a hernyós, színes gyapjúharisnya. Egy 1939-ben Pécsudvardon készült körtánc-kólós fényképen az asszonyok még szinte mind kongyát viselnek, 1941-ben a búcsún pedig már csak egy, a bosnyákság nyugati szélén fekvő Szalántára férjezett menyecskén volt kongya. Az 1970-es években pedig azt kérdezték tőlem, hogy „Nem felejtettél el sokácul?” „Nem tudjuk, kik vagyunk!” – hallottam néhány éve egy sokác-bosnyák-horvát között ingadozótól.

Balatinác Jeromos kutatása szerint Birjánban és a mai Magyarsarlóson bosnyák jobbágyokat vett számba az 1702. évi összeírás, Lothárdon az 1720. évi sokác lakosokat. Viszont 1890-ben Lothárdon született apám határozottan állította, hogy sem ott, sem a közeli Birjánban a horvátok nem sokácoknak, hanem bosnyákoknak mondták magukat. Lothárdon és Birjánban ellentétek voltak a magyarok és horvátok között, amit az keltett, hogy a XIX. század utolsó harmadában Tolnából – nagyszüleim Sióagárdról – sok magyar települt ezekbe a falvakba. Lothárdon az 1851-ben közöltek szerint 52 magyar és 568 horvát lakott, 1900-ban már 361 magyar és 284 horvát. A földéhes, szorgalmas magyaroktól – Balatinác szerint – „ide német soha nem tudott bejutni”. A magyarok itt minden eladó földet fölvasároltak a sokat kocsmázó horvátoktól. Az egy ideig még többségben lévő horvátok nem engedték be a magyarokat a kocsmába, ezért azok „csak a trágyadombom ihattak”. A jég akkor tört meg, amikor a legerősebb magyar fél kézzel áttemelte a kocsmasztalon a legerősebb bosnyákot, Tyutyót – amint ezt nagyanyánk nagyapánkról oly önérzetesen elmesélte. Utána próbálták leütni, kísértetnek öltözve megijeszteni, de végül a kísértet kérte, hogy „Ne bánts János, én vagyok M-ies Gyurka!”

Az 1918–1921-i szerb megszállás idején nagyon kiéleződtek az ellentétek, akkor többen „aláírtak a szerbeknek”, ezért Lothárdról 1929-ben 82 horvátot kitelepítettek Jugoszláviába, Birjából is hasonlóképpen. Ingóságait, jószágait elvihették. Dél-Baranyába hercegi birtokra kerültek. Közülük több család visszatelepült, amikor 1941–1944-ben Dél-Baranya ismét Magyarországhoz tartozott. Magyarsarlósról négy család már 1921-ben elköltözött a távozó szerb megszállókkal. Különös, hogy ott akkor – Balatinác szerint – három Szabó és egy Varga nevű család volt a legnagyobb horvát nacionalista. A több ezer közül itt más nem ismerte el aláírásával a szerb megszállás legitimítását, legfeljebb arra emlékeztek szívesen, hogy a megszállás alatt szabadon lehetett palinkát főzni. Mint 1848-ban, ekkor is hű fiai maradtak a magyar hazának, és nagyon rosszul esett nekik, hogy a szerbek kivonulása után őket is többször vadrácoknak szólították. Érdekes megemlíteni, hogy Lothárd népéről 1936-ban Kogutowicz azt írta, hogy „nemzeti agitátorok karjaiba dől”, mert közülük sokan szociáldemokraták voltak. Egyébként más falvakban is voltak a hatalom által nem jó szemmel nézett szociáldemokraták Pécsudvardon is, ahol 1931-ben a képviselőválasztáson a szavatok 35 %-át érték el. A közép-baranyai horvátok hűsége a magyar hazához 1945 után is kitűnt, amikor elkergették, kicsúfolták azt a Szvetozár nevű pópát, aki a Jugoszláviához való csatlakozás mellett próbált mozgalmat szítani.

A tájunk nyugati részén fekvő horvát falvak, Magyarsarlós és Kátoly lakossága a katolikus egyház jobbágya volt, a keletiek, Udvard és Szőkéd a bólyi Batthyány uradalomé. Sokáig természetesen a mezőgazdaságból éltek. Jelentős terményük volt – boszniai hagyományait követve – a fejeskáposzta, amelyet tarlóba ültettek. Öntözéséhez hordókban vittek vizet a határba, ha nem volt a közelben patak. Fényes Elek 1851-ben szinte minden faluról azt írta, hogy sok káposztát termelnek, bortermelésről Olasznál, sertéseladásról Kátolynál ad hírt. Az 1857-ben megépült mohácsi–pécsi vasút eleinte a mecseki szénnek a mohácsi kikötőbe való szállítására szolgált, hamarosan a személyforgalom is megindult, és vasúton is sok káposztát szállítottak. Szántóföldön is termesztettek sárgarépat és petrezselymet is, ezekből ők látták el a pécsi piac nagyobb részét. Kertjeik boszniai hazájukhoz hasonlóan valóságos szilvafaerdők voltak, gyümölcsükből sok került piacra. Többek vacsorájául szilva szolgált egy karéj kenyérrel. Különösen sok szilvát és zöldséget vittek a városba, a vasút mellett fekvő Pécsudvardról, Szőkédre és Átárról. Más, a városhoz közelebbi falvakból az asszonyok fejükön vitték a zöldséget a piacra, vagy többen összefogva, székéren. Kenderfeldolgozásukból említést érdemel

Bosnyák házaspár a XX. szd. elejéről

lábbal működtetett tilójuk, a *sztupa*, ami jóval nagyobb teljesítményű volt, mint a magyarok és németek kézi tilója, de két ember kellett hozzá.

A három vasút menti faluból egyre többen dolgoztak a vasútnál. Ipari munkás, bányász alig volt köztük, iparos is kevés. A falvak iparosai jobbára németek voltak, akiknél a hagyományos jogrend szerint a földet az első fiú örökölte, a többieknek iparosságot vagy más mesterséget kellett tanulniuk. Ezért is került ki közülük sok pap és tanító, nemeseik közül a kö-

zépkorban pedig a sok lovag. A horvát falvak sok szegénye a nagyobb gazdáknál aratórészt ért, harmados kukoricáért dolgozott, amivel néhány tyúkot tarthatott, süldőt vághatott. Nekik másban is a gazda rendelkezésére kellett állniuk. A magyar „pógárnak” megfelelő nagyobb gazdák rangja „paor” (Bauer) volt, némelyiket néha gúnyosan szpájiának is mondták a boszniai török szpáhi-birtokosok után. Sok szegény járt napszámba a pécsi szőlőkbe, bolgárkertészekhez. A déli falvakból egyesek a siklósi szőlőkbe szegődtek el tanyásnak, pincésnek. Szolgaleányoknak többen szegődtek el évi 4-5 pengő, esetleg kevesebb bérért, néhány ruhadarabért, bakancsért, ellátásért. A jobb gazdától ünnepnapokon kaptak külön kis pénzt is, hogy ők is megihassanak 1-2 pohár bort a kocsmában. A lányok alig mentek házicselédnek, ahogy az a sváboknál volt szokásban, akiknél ezt a gazdalányok is tették, hogy csiszolódjanak az úri családoknál.

1945-ben nem volt nagyarányú földosztás, kevés faluban lévén szétosztható föld. De a szegények helyzete könnyebbedett. Hamarosan tehene lett olyan családnak is, amelynél előbb erről nem lehetett szó. Az erőszakosan szervezett termelősövetkezetek eleinte nem jól működtek, miután a mezőgazdaság különben sem volt nagyon jövedelmező. Ezen több falu tsz-ének egyesítésével próbáltak felülről javítani. Annnyiban könnyebb lett az élet, hogy nem kellett adót fizetni, amire egykor sok pénz ment el. Az 1970-es években az ipari tevékenységet is űző egyesített tsz-ek megfelelően működtek, a szalántai tsz „kiváló” elismerést is kapott. Jól működött a hat falut egyesítő belvárdgyulai és a néhány horvát falut is egyesítő újpetrei tsz is. De az 1980-as években nehézségek kezdtek mutatkozni. A tagok nem érezték sajátjuknak azt a közös gazdaságot, amelynek központja esetleg a harmadik faluban volt. Aránylag nagy falvakból is csak kevesen dolgoztak a tsz-ben. A „háztáji” azonban jól működött, bika- és sertéshizlalásból, tejből, a kisebb területen termesztett káposztáért, zöldségért sok pénzt kaptak, amiből átalakították házukat, újakat építettek, autót vettek. Ma a visszakapott földön kevesen gazdálkodnak. 15–20 hektáron már meg lehetne élni, de keveseknek van ennyi. Némelyeknek vannak megfelelő gépeik, mások tsz-utód kft-vel műveltetik földjüket, sokan pedig bérbe adják nekik a földjüket. Tehenet a gazdálkodók túlnyomó része nem tart, csak baromfit, sertést, ezért szerves trágyájuk is kevés van. Talajjavító lucernát, lóherét nem termelnek, jobbra csak búzát, kukoricát, napraforgót. Az átaiak közül néhányan ma is sok káposztát állítanak elő. A többség városi munkahelyen dolgozik, de jelentős a munkanélküliség is.

Falvaink horvátjai nevüket nem a közismert -ics, -vicsnek mondták, hanem -ity, -vitynek, pl. Krupity, de nem ezen a néven szólították egymást, hanem többnyire valamely elődjük keresztnév vagy ragadványnevének -in, vagy -ov raggal képzett nevével, pl. Gyurin, Markov. Az anyanyelv használatá ugyanúgy, mint az népviselet, az 1960-as években kezdett tömegesen eltűnni. Az asszonyok, leányok a régebben elhagyott kongya után elhagyták a mohácsias főkötőt, illetve hajviseletet, a színes kasmírszoknyát, a hernyós gyapjúharisnyát, a férfiak pedig a két világháború között általánossá vált fekete kordbársony ruhát, csillogókkal díszített ünnepi színes inget. Nyári ünnepi viseletükből már az 1920-as években eltűnt a bő vászongatya és a himzett vászoning. Némely szegény leányok jóval korábban elhagyták a népviseletet, részben mert drágább volt a polgári kartonruhánál, részben mert napszámba korán induló anyjuknak nem volt ideje a vele járó széles, lapos pletenica befonásához. Búcsú még van, de fő látványossága, a kolo körtánc – amihez a korábbi duda után a mohácsi Sztipa zenekara húzta a talpalávalót hegedűjével, két tamburával és nagybőgővel – eltűnt.

A népviselet elveszésének és az anyanyelvhasználat gyengülésének fő oka, mint másutt is, a régi paraszti világ eltűnése, a termelősövetkezetek szervezése és már előbb, az ötvenes évek elejének durva kulákküldözése volt, ami elől sokan városi munkahelyekre menekültek. Amíg az 1950-es években az utcán még horvát beszéd járta, a következő évtizedekben már inkább magyar. A múlt emlékét őrizte az átai kultúrházban 1972-ben nyílt „bosnyák szoba”, de az, mint Pécsudvard előbbi gyűjteménye is, a mohács múzeumba került. Kátolyban 1985-ben nyílt a tájház.

Az anyanyelv megmaradását segíthette volna az iskola, ahol régebben a hittant horvátul tanulták. Volt kis horvát olvasókönyv, éitanka is, de az irodalmi nyelv elsajátításához ez nem volt elég. A felsorolt falvak jelentős része a még Szent István által rendelt tíz falu között az egerági plébániához tartozott, ahol vasárnaponként felváltva tartottak magyar, horvát és német misét, illetve prédikációt. A németi plébániához tartozó falvak népe egységesebben horvát volt, az olasz plébánia vegyes lakosságú falvakból állt. Ma egyikben sincs horvátul tudó

Bosnyák lány az 1930-as évekből

Amikor a nők még valóban fehérunépek, vászonszelédek voltak

pap. Többen megvették a Magyarországon kiadott horvát Danica kalendáriumot. A rózsafüzér-társulatok több tagja Zágrábban kiadott egyházi folyóiratot járatott. Az 1930-as években még előfordult, hogy széthulló könyvek elsárgult lapjairól téli napokon társaságban olvasták fel a délszláv népek közös hősről, a török ellen harcolt Kraljevity Markórol, Márkó királyfiról szóló verses elbeszélést. Az 1950-es évektől Narodnie Novine újság, majd a pécsi rádió szerb-horvát műsora segítette, és segíti ma is az anyanyelv megőrzését.

1945 után be akarták vezetni a teljes anyanyelvi oktatást, amit és aminek kötelező voltát erősen követelte az említett Szvetozár pópa. Ez ellen szülőfalumból küldöttséget menesztettek a kultuszminiszterhez azzal, hogy így a gyerekeik nem érvényesülhetnének a magyar környezetben. Képeztek is gyorsan anyanyelvi tanítókat, persze szegényebb néposztályba tartozókból, de az kevésbé volt sikeres. „Nem fog téged az a szegény tanítani” – mondta egy gazda a fiának, és városi általános iskolába járatta. A horvát többségű falvak iskoláiban előbb még folyt az anyanyelv oktatása. Az 1970-es években először a felső tagozatokat körzetesítették, és hamarosan az alsókat is. Nővérem Áta, húgom Pécsudvard utolsó tanítója volt. A körzeti iskolákban csak lassan indult a horvát nyelv oktatása, nem is igényelték. Szülőfalum körzeti iskolájában a horvát származású igazgató ismételt felszólítás ellenére sem vezette be a horvát nyelv tanítását. Erre csak legutóbb került sor.

Az 1952-ben létrejött pécsi szerbhorvát nyelvű általános iskolában néhány tárgyat anyanyelven, másokat magyarul tanultak. A legtöbb gyerek nem ide járt, hanem saját körzeti iskolájába. Ma Pécsen új épületben horvát óvoda, általános és középiskola működik – a 2000. júniusi állapot szerint az egész Dél-Dunántúlról és Bácskából való – 237 tanulóval, egyharmaduk kollégista. Körzeti iskola az egykor horvát többségű Olaszban és Szalántán van. Itt a horvát a választható nyelvek egyike, de több szülő inkább angolt, németet választ. A kulturális életet a falvakban többnyire az iskola, a tanító szervezte, még ha az magyarul folyt is. Amikor a kiskola, az alsó tagozat is megszűnt, az élet nagyon színtelenné vált az iskolai ünnepek, színdarabok elmaradásával.

Az anyanyelv megtartásában fontos daloló, táncoló együttesek már az 1950-es években alakultak. A birjániak az 1950-es években üveges táncukkal első helyezést értek el, 1960-ban az utolsó dudással, Klarics Márjával előadott műsorukkal a délszláv táncsoportok második díját nyerték. Pécsudvardon a Miklósy Gyula tanító által 1959-ben szervezett együttes főleg Lakodalmasával volt sikeres, amit más falvakban és Pécsen is előadott. Az 1970-es években nagy sikere volt a „bosnyák” dalokat előadó Átai Trónnak, amelyet Matussek László tanító vezetett. Ők a „Repülj páva” döntőjébe is bejutottak. A közép-baranyai bosnyákok folklórját, népviseletét Matussek László gyűjtötte össze és dolgozta fel; népdalaikat lektetizta. 80 éves korában, 1995-ben bekövetkezett haláláig vezette a Pécsre költözött horvát asszonyokból álló énekkart, amit 1985-ben az országos szintű zsűri aranydiplomával tüntetett ki. Honismereti pályázaton egyszer országos 3. helyezést ért el. Kilenc pap temette.

A pécsi horvát iskolának énekkara, táncsoportja, zenekara van. A Baranya- és a Tanac-együttes külföldön, a falvakban is sikeresen szerepel, és van utánpótlásuk. Az August Senoa Club rendezvényei szintén segítik a nyelv megőrzését. Az újabban alakult pécsi horvát színház szerepel a falvakban is, nemcsak a városokban. Ének-, tánc- és zenekar is van néhány faluban. Ezért a fennmaradásnak van esélye. Amikor másfél évtizede szülőfalumban házan-ként számba vettük a lakókat, kitűnt, hogy a házak túlnyomó részében a régi család utódai laknak, ma már jóval kevesebben. Akik az 1960-as 1970-es években a városba költöztek nem elkülönülésre, hanem beolvadásra, azonosulásra törekedtek. A mai szemlélet mindkét oldal-ról jobban elviseli a másságot, de a gyakorlat nem ilyen, a kistérségi globalizálódás ma erő-sebb, mint a közelmúltban volt. Többen otthon is magyarul beszélnek. Néhol azért jobban igyekeznek az anyanyelvet megtartani. Személyben a Sarosáczok törekednek ebben segíteni. A közép-baranyai horvátok száma a falvakban az 1910. évi népszámlálás szerint 5807-ről 1980-ra 2711-re, 1990-re 1553-ra csökkent; Birjánban 1990-re 12-re, Lothárdon 19-re. Legtöb-ben, 395-en a hozzácsatolt Németivel megnagyobbodott Szalántán maradtak meg (38 %), a keleti falvakban az elkülönülten fekvő Kátolyban 197 (51,5 %) horvát él. A Pécsre költözött horvátok száma viszont az egyre több beköltöző miatt nem csökkent. Itt 1980-ban 629-en, 1990-ben 637-en vallották magukat horvátoknak. Ugyanekkor a németek száma 996-ról 1990-re 1704-re nőtt.

A következő népszámlálás a falvakban valószínűleg további zsugorodást fog mutatni. A csökkenés oka a közismert egykezés, városba költözés mellett az egyre több vegyes házasság. Mind kevesebben vannak, akik jól megértik a horvát rádió- és televízióadást, könyvet, újsá-got, ezért is egyre kevesebbet érdekel. Nemzetiségük iránt is sokan közömbösek.

Pécsen a következő népszámláláskor talán már jóval többen vallják magukat horvátnak, mint 1990-ben, anélkül, hogy bosnyák vagy sokák mivoltukra gondolnának. A kis számú hor-vátság Baranyában néhány faluban és Mohácson esetleg ügyintéző szinten is létezhét majd, de Pécsen és a falvak többségében feltehetően csak daloló-táncoló formában marad meg. Ez remélhetőleg nemcsak azokat fogja érdekelni, akiknek életelemük volt, hanem az ifjúságot is. A fiatalok között többen már sajnálják, hogy az iskolában nem tanulták anyanyelvüket, de ön-tudatosan ragaszkodnak hozzá és kultúrájukhoz. Ebben segítik őket a kulturális csoportok, intézmények mellett az új horvát iskola és a már önálló Horvátország adta lehetőségek. 2000 júniusában Pécsen megalakították a Horvát Ifjúsági Szövetséget.

Dr. Gábrriel András

Irodalom: *Balatinácz Jeromos–Csepely-Knorr András:* Hat falu közös úton. Pécs, 1972. – *Erdődy György:* Pécsudvard község története. Pécsudvard, 1997. 168 old. – *Fényes Elek:* Magyarország geographiai szótá-ra. Pest, 1851. – *Győrffy György:* Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. k. Bp., 1987. 907 old. – *Klanczay Tibor:* Hagyományok ébresztése. Bp., 1976. 137. old. – *Kogutovics Károly:* Dunántúl és Kisalföld írásban és képen. II. kötet. Bp., 1936. – *Sarosácz György:* Magyarország délszláv nemzetiségei. In: *Népi Kultúra – Népi Társadalom*, 7. k. Bp., 1973. 369–390. old. – *Unyi Bernádin:* Sokácok-bunyevácok és a bos-nyák ferencesek története. Bp., 1947. – *Várady Ferenc:* Baranya múltja és jelene. I. k. Pécs, 1896. 694 old. – *Vörös Márton:* Pécs-Baranya részvétele az 1848–49. évi szabadságharcban. Pécs, Baranya MTVB Népműv. Oszt. kiadása. 1954. 60 old.

A kolozsvári ferences-rend építkezései

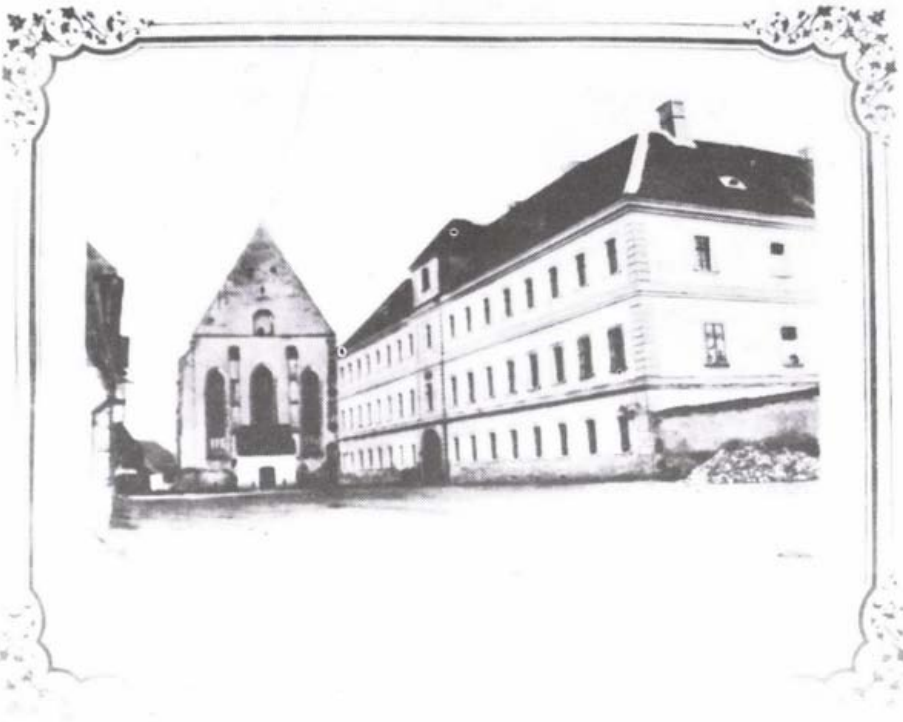
Történetük során a ferenceseknek Kolozsvárott két templomuk és rendházuk volt. Az első, amely a Farkas utcában áll, a XV. század második felében épült. A protestáns vallás térhódításának éveiben ez a templom és kolostor a reformátusok birtokába jutott, míg jelenlegi templomuk és a hozzá tartozó zárdaépületek – a Domonkos-rend egykori hajléka – az Óvár területén áll. Történetük több száz évre tekint vissza, s hűen tükrözi Kolozsvár és Erdély dicsőséges időszakainak és megpróbáltatásainak főbb stációit, velük a város sokszínű egyházi életének alakulását.

A rend megalakulása után a ferencesek korán megtelepedtek Erdélyben. Legkorábbi adataink 1227-ből valók, amikor a rend enyhébb, konventuális ágának követői, a minoriták találtak otthonra, majd hamarosan külön őrséget is alkottak. Eddigi ismereteink szerint kolostorai is voltak Szászvárosra, Besztercén, Marosvásárhelyen (a mai vártemplom, amit 1444-ben az obszervánsok kaptak meg) és egy Tementin nevű helységben, melyet a kutatás ez idáig nem tudott azonosítani. Kolozsvárra csak később, a XV. század folyamán érkeztek, amikor főleg a Hunyadiak támogatásával – a ferencesek szigorúbb, obszerváns ága – rövid idő alatt 13 erdélyi településen alapított kolostort. Épületeik – a marosszéki Felfalut és Fehéregyházát kivéve – ma is állnak (Csíksomlyó, Marosvásárhely, Tövis, Vajdahunyad, Medgyes, Hátszeg, Szászsebes, Brassó, Kolozsvár), s tudjuk, a rend tagjai a havaselvi Türgövište, és a moldvai Bákó városában is megtelepedtek.

Első kolozsvári templomuk építését Mátyás király rendelte el. 1486. szeptember 9-ét írtak, amikor a Szabó Ambrus bíró és a Kolozsvár városi tanácsa által kiadott oklevélben kijelentik, hogy a király és Báthory István vajda akarátának engedelmeskedvén, a szabók (Bethlen) bástyája közelében, a „Latea Luporum” (Farkas, ma Kogălniceanu) utca keleti felében a kisebb ferences-testvérek részére annyi területet adományoznak, amennyi egy kolostor és templom építésére elegendő, azzal a kikötéssel, hogy az e helyen levő házakat a barátoknak meg kell váltani a tulajdonosoktól. A következő év szeptember 5-én Mátyás király Bécsújhelyről írt levelében felszólítja a város vezetését, hogy minden eszközzel segítse a munkálatok megkezdését.¹ A későbbiekben sem feledkezett meg a szívéhez közelálló rendház munkálatainak támogatásáról. Alig négy hónappal halála előtt, 1490. január 18-án, Visegrádról Tharcsay Márton erdélyi sókamará-ispánnak küldött utasításában mindenre kiterjedő gondnal intézkedik, hogy a már megindított építkezések szakszerűbben folytatódjanak. Mint leveléből kitűnik, e célból Kolozsvárra küldte János testvért, aki szerzetestársaival átvette a munkálatok irányítását. Rendelkezett arról, hogy a mészégetést sóval fizessék, s elrendelte, hogy a kőművesek munkabérét, valamint a kőnek és a mésznek szállítását a királyi kincstárból fizessék.² Mátyás halála után négy évvel II. Ulászló erdélyi útja alkalmával 1494. augusztus 24-én Szebenből Ispánfi István és Kápolnai Miklós sókamara-ispánoknak megparancsolta, hogy a még be nem

¹ „Mivel Mi abban a városunkban az általatok kijelölt helyen az obszerváns ferences rend kisebb testvérei részére kolostor építését határoztuk el, azért akarjuk és ezen írásunkkal a legszigorúbban megparancsoljuk és meg-hagyjuk hűségeknek, hogy a fenn megírt helyen a testvéreknek engedjétek meg minden nehézség és akadályo-zás nélkül ennek a kolostornak a felépítését. Magatok közül pedig vállalatok két jóakarati és alkalmas férfit, akik ugyanazon testvéreknek az ő kérésük szerint minden szükségükben védelmükre és segítségükre legyen.” Jakab Elek: Oklevéltár Kolozsvár történetének I. kötetéhez. Buda, 1870. 276. old. CLXXIII. Adattár 2. szám

² „Mivel elhatároztuk, hogy annak a kolostornak munkálatait, melyet Kolozsvárt a ferencesek számára elkészített-ni és építtetni kezdünk, a jövő tavasszal a te segítségével folytatjuk és ezért úgy gondoljuk, hogy ezt az általa ismert János testvért kell odaküldeniünk, hogy a munkát tovább folytassa, ezért neked megparancsoljuk, hogy az ő utasítása szerint a megkezdett művet a legközelebbi tavaszon minél jobban és szorgalmasabban folytasd a mi költségünkre és megszakiadás nélkül gondoskodjál a kőművesekről, hasonlóképpen a mi költségünkre. A mészégetést sóval fizess. A kőnek és mésznek az építés helyéig való szállításáért a mi pénzünkéből fizess a mi számadásunkra. Egyébként ennek a János testvérnek és többi testvértársainak, akik vele ott lesznek, készítesd el fájából és deszkából a szükséges és elegendő cellát, hogy amíg ott maradnak, kényelmesen legyenek és élhes-senek, dolgukat és munkájukat kényelmesebben folytathassák. És mivel ez mindenben a mi legfőbb akarattunk, ezért úgy gondoljuk, hogy a kérdésben semmi meggondolással ne tégy mást. Végül pedig ugyanaz a János test-vér ebben az ügyben bármit mond, hogy tenni kell, hidgyed és mindent úgy hajts végre.” Jakab: i.m. 290. old. CLXXX. – L. Adattár 3. szám

*Bel Farkas (ma Kogălniceanu) utca. A volt ferences templom előterében a ref. kollégium épületével.
(Veress Ferenc felvétele, 1859.)*

*Bel Farkas (ma Kogălniceanu) utca, volt ferences, ma református templom
(Kulin Miklós felvétele, 1970)*

Óvári piactér (ma Múzeum tér), a volt Domonkos (ma ferences) rend temploma
(Veress Ferenc felvétele, 1859.)

A volt Domonkos (ma ferences) rend kolostora. (Kulin Miklós felvétele, 1970)

fejezett, de a ferencesek által már lakott kolostor munkálatainak elvégzése érdekében a tordai sóbányák terhére 300 arany forintot utaljanak ki.³ Ez a sóadomány a munkálatok 1516-ban történt befejezése után, mint alamizna továbbra is megmaradt. Ezt igazolja II. Lajos 1520. március 27-én Budán kelt levele, melyben felszólítja az erdélyi sókamara akkori elnökét Batthany Györgyöt, hogy a rossz időjárás miatt elmaradt sószállítmányokat mihamarabb átadja a kolozsvári ferenceseknek „... *nehogy a testvérek kárára ott elveszen*...”⁴

A középkori Magyarország 1448-ban rendtartománnyá alakult szigorú Ferenc-rendiek erdélyi építészetének legnagyobb és legszebb példánya, a Szűz Mária tiszteletére felszentelt Farkas utcai templom és kolostor. A gótika építési szokásaitól eltérően nagyon hamar, alig három évtized alatt épült fel. Az egyhajós csarnoktemplom ma is áll. A nyolcszög három oldalával záródó szentélyhez dél felől csatlakozó (csonka)torony elhelyezésében pontosan követi a Nyugat-Európában is gyakori, a középkori Magyarországon következetesen alkalmazott Ferenc-rendi építkezések sajátját, mely szerint a torony mindenkor a szentély mellett, a kolostor felőli oldalon emelkedik.⁵ A torony alsó szintjéből – amit eredetileg sekrestyének használtak – nyílt az a bejárat, amely a templomtól délre helyezkedő, mára csak alapfalaiban megmaradt kolostorba, illetve a részben álló kerengőbe vezetett. A kolostor egykori nagyságára utal, hogy 1534-ben tizenhét misés pap, négy növendék, és tizenhárom segítőtestvér lakta, összesen tehát harmincnégy rendi személy, közöttük Kassai Bonaventura orgonista.⁶ Itt kell megjegyezni, hogy Kolozsváron (1532) kívül ebben az időben az obszerváns kolostortemplomok közül mindössze Marosvásárhelyen (1525) és Medgyesen (1535) említenek orgonát.⁷ A királyok bőkezű támogatásai mellett más jelentős adományokról is tudunk. Közülük, Várady Ferenc erdélyi püspök 1524-ben kelt végrendeletében a kolostornak 100 forintnyi összeget hagyományozott.⁸ Kolozsvári György kőfaragó felesége, a harmadrendű Magdolna nővér 1531. december 31-én írásba foglalt végrendeletében összesen 135 forintot hagyott egy díszes mise ruhára. Ékszerait egy kehely elkészítésére rendeli és annak megcsinálására 10 forintot adományoz és nekik adja lakóházát mindenestől. Korabeli leírások említik főoltárát, valamint a halottak oltárát is. Későbbi kutatások olyan falképmaradvány részleteket tárnak fel, melyek eredete egyértelműen a ferencesek idejére utalnak. Mindez azt jelenti, hogy a királyi kegy folytán gyorsan megépült templomnak és kolostornak, még a reformáció előtt, a belső felszerelése is elkészült.

A ferencesek azonban nem sokáig élhettek zavartalanul Kolozsvárt. 1545-ben, a városban már annyira gyökeret vert a protestantizmus, hogy a főtéri Szent Mihály templom a lutheránusoké lett, és valószínű, hogy ekkor kényszerítették az óvári zárdában élő Domonkos-rendi barátokat és a Ferences-rend tagjait is templomaik elhagyására. Az 1551. július 31-én kelt marosvásárhelyi országgyűlés rendelete ugyan még visszafogadta őket előző helyükre, de alig öt év múlva, 1556. március 15-én mindkét kolduló rendnek ki kellett vonulnia Kolozsvárról. A ferences barátok ezzel végleg megváltak a Mátyás király adományából felépült egyházuktól. Scherer Pál feljegyzése szerint másnap elégették a szentképeket, és a templom a kolostorral két és fél évtizedre pusztán maradt.⁹

³ „Azon tiszteletünkkel fogva, mellyel a legdicsőségesebb és boldogságos Szűz Mária iránt viseltetünk, a Szent Ferenc obszerváns rendje jámbor kisebb testvéreinek, akik jelenleg Kolozsvár városunkban ugyanazon dicsőség Szűz alapjaiban megkezdett, de még be nem fejezett kolostorában élnek ugyanazon zárdai és monostor munkáinak és épületeinek folytatására tordai sókamaránkból, azokból a sókból, melyeket innen szekereken szoktak elszállítani és közönséges szekerek sónak neveznek, a kolostor épületeinek befejezéséig és beözgészéig 300 arany forintot erő sőt utalunk ki.” Jakab: i.m. 305–306. old. CLXXXVIII. – L. Adattár 4. szám.

⁴ Jakab: i.m. 352. old. CCXIX. – L. Adattár 5. szám

⁵ Entz Géza: A Farkas utcai templom. Kolozsvár é. n. [1941.] Ezen kívül lásd még: Debreczeni László: A Farkas utcai református templom. Szépművészet. 1942. Kelemen Lajos: A farkas-utcai református templom. Pásztortűz. 1926. 273. old., Miklósi Sikes Csaba: A kolozsvári Farkas utcai templom képe a XVI–XIX. századi ábrázolásokban. Református Szemle. 1987/1. 18–29. Old.

⁶ Karácsonyi János: Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig. II. Bp., 1924. 102. old.

⁷ Uo. 118. old.

⁸ Bunyitay Vince: A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei s egy magyar humanista. Bp., 1893. 28. old.

⁹ Veress Endre: Izabella királyné. Bp., 1901. 454. old.

Az elhagyott épületek újabb pártfogója Báthory István lett, aki az 1579-ben betelepített jezsuitáknak adta azokat. A szükséges felújítások és újabb építkezések után itt nyitották meg iskolájukat, melynek Báthory István 1581. május 12-én akadémiai fokozatott adományozott.¹⁰ 1603 nyarán, miután Székely Mózes csapatai bevették Kolozsvárt, a jezsuitákat kiűzték Kolozsvárról, s bár a városi tanács ellenezte az erőszakot, a zömmel protestáns lakosság a kolostor és szeminárium épületét földig rombolta, a templomot felgyújtotta. 1622 májusában „a pápistáktól bíratott pusztá klastromot (...), mely most pusztában áll” a reformátusoknak adta, melyet Rákóczi György fejedelem segítségével újítottak fel. Napjainkban a templomot a belvárosi reformátusok használják.

Másfél évszázadon át a rend kolozsvári jelenlétéről csak szórványos adatokkal rendelkezünk. Az erdélyi ferencesek életerejét jelzi, hogy 1640. február 3-án felállították az Erdélyi Örseget, melyet a ferencesek általános helynöke, fráter Johannes Soto 1729. június 12-én kelt decretummal Szent Istvánról elnevezett, önálló rendtartományi rangra emelte. 1686-ban Kájoni János nyomdát állított fel Csíksomlyón. Szervezték a novíciusok helyi képzését, minek következtében 1706-ban a ferences papok száma elérte a 37-et. Meglévő egyházaik (Somlyó, Mikháza, Szárhegy, Esztelnek) mellé egymás után csatlakoztak: Székelyudvarhely 1706, Vajdahunyad 1710, Dés és Nagyszeben 1716, Medgyes, Gyulafehérvár és Kolozsvár 1725, Brassó 1729, Szászváros 1730, Szászsebes 1731, Marosvásárhely 1735, Segesvár és Torockószentgyörgy 1743, Torda 1746, Fogaras 1737, Szamosújvár 1742, Szék 1743, Kőhalom 1761.

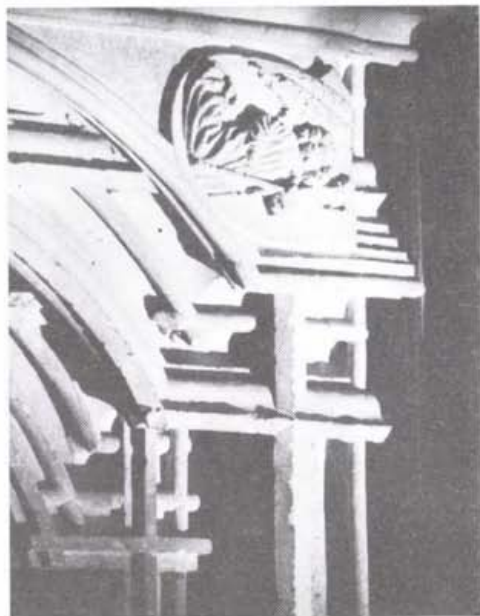
A töröknek adót fizető Kolozsvárot a protestáns vallás dominál, s bár az 1613. október 20-án fejedelemnek választott Bethlen Gábor első intézkedései között a katolikusoknak tett kedvezmények egész sora is szerepelt, Kolozsvárra csak a jezsuita rendet hívta vissza a fejedelem, a város vezetése azonban csak a falakon kívülre eső Kolozsmonostorra engedte be őket. Némi változás e téren Várad eleste (1660) után következett be, amikor az egyre erősödő török veszély következtében az itt tanuló katolikus ifjúságot a falakkal kerített belvárosba telepítik. Gyökeres fordulat azonban csak a török veszély elmúltával, a katolikus restauráció idején jött létre. 1686-ban Scherffenberg generális osztrák csapatai bevonultak Kolozsvárra, s alig három év múlva az osztrák fennhatóság alá került városban megkezdtek az egyházi tulajdonok újabb vissza-, illetve átrendezését. 1693-ban, mivel a domokosok nem tartottak igényt egykori óvári templomukra, ez a jezsuiták tulajdonába jutott. A városba visszatért ferencesek kevesebb szerencsével jártak, hiszen Farkas utcai templomuk fejedelmi adomány útján, a reformátusoké lett, nem szólva arról, hogy egykori zárdájuk ekkorra már nyomtalanul elpusztult. Számukra Kolozsváron csak a jezsuitáknak ítélt óvári együttes jöhetett szóba, s ezért egy brassói templomukat ajánlották fel cserébe. A tranzakció nehezen jött létre, a Ferences-rend tagjai csak három évtized múlva, 1724-ben költözhetek be jelenlegi tulajdonukba.¹¹ Az épületek ekkor már igen rossz állapotban voltak, s ezért hamarosan hozzáfogtak a több száz éves falak felújításához.

Mielőtt rátérnénk a rendház és a templom „ferences korszakának” bemutatására, röviden tekintsük át az épület több száz évre visszanyúló történetét.

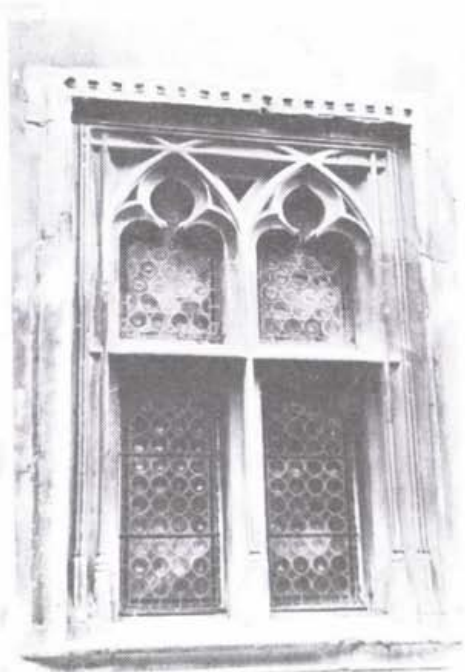
Az együttes a város legrégebbi terének, az Óvári piacnak keleti vonalát zárja le. Az egytornyú templom baloldalához kapcsolódó kétszintes, négyszögű udvart körülzáró rendháznak olyan az alaprajza, melyek évszázadokon át a szerzetesi rendek szabályait követték. Keletkezésének ideje ismeretlen, de általános az a vélemény, hogy a XI. század derekán ezen a helyen már állnia kellett egy templomnak. A tatárok ugyan 1241-ben elpusztították, de – az 1980-as évek elején végzett kutatások igazolják – még a XIII. század második felében, V. István ifjabb király és erdélyi herceg (1257–1267) által betelepített szász „vendégek”-kel érkező Domonkos-rendiek a régi falak felhasználásával újabb templomot és zárdáépületet emelhettek. Egyenes záródású szentélyének alapfalai és egykori kőpadozata a templom kriptájában ma is megtekinthető. A fából épült zárdá épületét a XV. század első felében, gótikus stílusban, kőből újraépítették. A városnak ekkor több mint 6000 lakosa volt, s Zsigmond király jóvoltából a szabad királyi városi rangot is elnyerte (1405. július 2.). Közben épült – a régi Óvárost is magában foglaló – új (bel)város 16 (!) bástyával megerősített védőfala. A főtéren befejezéshez köze-

¹⁰ Veress Endre: A kolozsvári Báthory egyetem története lebontásáig, 1603-ig. Kolozsvár, 1906.

¹¹ Benedek Fidél: A mi templomunk. Áttekintés a ferences templom életéről. Cluj, 1946. 4–5. old.

Bel Farkas (Kogălniceanu) utca, a volt ferences (református) templom főbejáratának díszítése (részlet) (Miklós-Sikes Csaba, 1990)

A volt Domonkos (ma ferences) zárdaépület ablaka (Miklós-Sikes Csaba, 1990)

ledett a Szent Mihály katedrális impozáns épülete. Mátyás király – a ferences templom közelében álló házban – ez idő tájt látta meg a napvilágot. Apja, Hunyadi János mint az építés alatt álló óvári templom és rendház legfőbb patrónusa, 1455-ben 50 Ft értékű só-járadékot rendelt Székről az építkezéshez. Ezt az adományt Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos is megújították, ami az építkezés elhúzódnását igazolja. A kolostor építését többen is szívesen támogatták. 1491 körül Dengelegi Pongrácz János erdélyi vajda özvegye oltárt emeltetett ide Szent Antal tiszteletére, a somberekai Erdélyi és a szamosfalvi Mikola család pedig kápolnát építtetett. Polgár Gábor, a Domonkos-rendi barátból lett püspök az óvári templom boltozásának munkálatait fizette. Egy 1509-ben kelt leírás megnevezi a templom építőmestereit, mondván: „... a napnál is világosabb, hogy ennek a kolostornak az épületeit sok munkával a szerzetesek építtették...”. 1529-ből az egyik kőfaragó szerzetesnek, Frater Urbanusnak a nevét is feljegyezték.

Bár a templomot később barokk ízlésben részben átépítették, a négyszögletű alaprajzot mutató kerengős udvart közrezáró kétemeletes zárdaépület máig őrzi eredeti gótikus szépségét. Legismertebb része az északi szárny földszintjén található ebédlőterem (refektórium), amelynek boltozatát egyetlen központi oszlop tartja. A szépen mintázott gyámkövek jó ritmusban tagolt boltozatot tartanak. A terem északi falában egy csúcsíves mérművekkel díszített felolvasófülke látható, ahonnan az ékezőések ideje alatt egy-egy szerzetes vallásos szövegeket olvasott fel. Különös figyelmet érdemel az érintetlenül megmaradt gótikus sekrestye, melynek boltzáróköveit a Domonkos-rend motívumvilágához tartozó Mária-rózsza, illetve hatágú csillag díszíti. A melléte levő hálóboltozatos, pilléres kisebb terem a rendház egykori gazdag könyvtárának adott otthont. Ennek vezetője éveken át Nicolaus de Mirabilis író, később magyarországi rendfőnök, Mátyás budai egyetemének újjászervezője volt. A reformáció térhódításával az épület a protestánsok tulajdonába jutott, akik újabb bővítéseket végeztek. 1556 őszétől – kilenc hónapon át – a kolostor északi szárnyában lakott Izabella királyné, s itt őrizték a magyar koronát. A következő évi országgyűlés oktatási célokra rendelte az épületet, s az unitáriusok, valamint a reformátusok 1558-ban meg is nyitották itt iskoláikat. Korabeli

feljegyzésekből tudjuk, a refektóriumból átalakított díszteremben tartották az első diákszínjátzó előadásokat, s az egyik bemutatójukat 1626-ban, a Kolozsváron átutazó Bethlen Gábor is megnézte.

1693-ban a templomot és a rendházat visszakapták a katolikusok, falai közé a jezsuiták iskolája került. Az egyébként is rossz állapotban lévő épületet az 1697-ben pusztító tűzvész tovább rongált, mivel azonban az épületre a városba visszatérő ferencesek is igényt tartottak, az évtizedekig tartó egyezkedés miatt komolyabb felújításra egyik fél sem vállalkozott. A jezsuiták 1927-ben adták át az épületeket, amelynek 1727-ben a mennyezete is beomlott. 1728. február 25-én Antalffy István rendházfőnök a Guberniumhoz fordult, és a tervezett felújítás anyagi támogatását kérte. A munkálatok a belső terek átépítésével, a 32x112 méteres hajó és a 18x9 méteres szentély mennyezetének újraboltozásával kezdődtek. 1730-ban már elkészültek a templomhajó déli falához csatolt Szent-Kereszt és a Szent-Sebestyén kápolna felújításával. Az előbbi építését Kornis Zsigmond főkormányzó pénzelte és tartotta fenn temetkezési helyül családja részére. Ide hozatta szentbenedeki kastélyából a ma is látható híres XVI. századi reneszánsz keresztet. Az évtized második felében Nepomuki Szent János és a Loretói Szűz tiszteletére két új kápolna építéséhez is hozzáfogtak. Ez utóbbi a barokk átalakítások végén 1744-ben készült el,¹² amikor Klubusitzky Ferenc püspök a templom felszentelését is végezte. A legfontosabb barokk bővítést azonban 1739 és 1745 között a templom elé csatolt, háromszintes tagolt, 4,5x4,5 méter alapterületű impozáns hagymakupolás torony jelentette. Építését, akárcsak a templom mennyezetének újraboltozását Hammer Konrad végezte (1748), akit eredetileg a város falainak megerősítése végett Schwabachból hívott a tanács 1719-ben. A torony alatt átvezető főkapu felett a város védőszentjének, Nagy Boldogasszonynak szobra áll. Ezt, valamint a Loretói kápolna bejárata felett látható díszes domborművet, valamint a homlokzati fülkékben levő Szent Ferenc és Szent Antal szobrokat a barokk kor egyik legkiválóbb tehetsége, Nachtigal János faragta.¹³ A templomot később több ízben felújították. 1826-ban a tetőszerkezetet és a Szent-Kereszt kápolnát restaurálták, de alig egy évre rá egy erős vihar ismét komoly károkat okozott, amit a nagyváradi és a székelyföldi ferences rendházak anyagi segítségével javítottak ki. 1839-ben ismét tűzvész nyomait kellett rendbe hozni, majd 1861-ben, 1912-ben és 1945-ben végeztek általános felújításokat az épületeken. Az 1970-es évek végén és az 1980-as években történt renoválás kiszabadította a homlokzat két nagyméretű gótikus ablakát, s szépen megtisztították a templombelső, mely most újra eredeti barokk pompájában szemlélhető.¹⁴

A kolostorban őrizték az 1956-ig összesen 27 rendházzal rendelkező erdélyi ferencesek levéltárát és több ezer kötetes könyvtárát is. 1906-tól 1948-ig itt működött a Trefán Leonárd főatya által alapított Szent Bonaventúra nyomda. 1920-tól itt készítették a *Szent Ferenc Hírnöke*, hitbuzgalmi jellegű lapot (1921-től *Hírnök*), amely hamarosan havonta kétszer megjelenő közérdekű szépirodalmi folyóirattá alakult át. A Hírnökhöz hasonlóan nagy elterjedésnek örvendett az 1923-ban havonta itt kiadott *Katolikus Világ*, melyet 1926-tól a *Szent Kereszt* című folyóirat egészített ki. 1948-ban amikor megszüntették a szerzetesrendet, a nyomdát bezáratták, s a kolostor épületében a város zeneiskoláját helyezték el, ami napjainkban is működik.

Miklósi-Sikes Csaba

Újszentiván vallási élete a XIX. században

A Csongrád megyei Szőreg közelében lévő Újszentivánon egyetlen tornyos templom van, a görögkeleti vallású szerbeké. A katolikus közösségnek csak egy kápolna jutott, bár a templomépítés terve többször is felvetődött. A faluban hagyományosan két vallási csoport és három nemzetiség él: az ortodox szerbek, a katolikus németek és magyarok. A katolikusok számára a századfordulón elérte, az 1920-as években meghaladta a görögkeletiekét.

¹² *Mircea Toca*: Clujul Baros. Cluj, 1983. 30–34. old.

¹³ *B. Nagy Margit*: Reneszánsz és barokk Erdélyben. Bukarest, 1970. 303. old.

¹⁴ *Gaal György*: A régi és az új Kolozsvár, 1992. 43–45. old.

Az újszentiváni katolikus egyházközség történetére vonatkozó forrásaink igen szűkösek. Községünk múlt századi vallási életéről elsősorban az úgynevezett sematizmusok tudósítanak; ezek egyházmegyei évkönyvek, papi névtárak, amelyek évente jelentek meg – összeírva az egyházmegye plébániáit, papjait, valamint a katolikus lélekszámot (Schematismus venerabilis cleri dioecesis Csanádiensis). Ezen kívül elvéve találunk adatot a Csongrád Megyei Levéltárban (CsML) is, főleg a szőregi uradalom iratai közt.¹ Elsődleges forrásunk azonban a Szeged-csanádi Püspöki Levéltár (SzPL) anyaga: a püspöki hivatal egyházigazgatási iratainak Újszentivánra, illetve Szőregre vonatkozó része.

Újszentivánon 1758-ban említik először az ortodox templomot. Arzenije Radojevsky temesi püspöki adminisztrátor így írt: „Szentiván falu: A templomot Szent Györgyről nevezték el, még nincsen kész egészen. Három ablaka és két egyszerű ablaka masszív.”² 1765-ben Ivan Jovanovity szentiváni pópa díszes szertartáskönyvet adományozott az egyházközségnek. A régi templomépület 1849. március 11-én leégett,³ de a helyi szerbek 500 ezüst forint értékű orosz támogatással új templomot emeltek, amelyet Máriának, a Legszenbb Istenszülőnek ajánlottak és 1853. október 25-én felszenteltek.⁴

A görögkeleti parókia helyét 1813-ban jelölték ki. Sztojkovits Trifun plébános kért Szeged város által kijelölt telket, ahol – mint írja – „azonnal magam költségén szándékozok házat magamnak és ivadékaiknak építeni.”⁵ A papi házhely kijelölését 1813 májusában elvégezte egy földmérő bizottság, ám ez a parókusnak nem volt megfelelő. A kijelölt telek ugyanis a falu végén feküdt, a lelkésznek pedig „az Anya Szent Egyház körül kellett lakni”.⁶ Így került a parókia mai, végleges helyére: a templommal szembe.

A templom 1907-ben új szentélyasztalt kapott. Teljes felújítást 1910-ben (700 korona értékben), 1936-ban és 1992–1993-ban végeztek rajta. A megújult templomot 1993. augusztus 22-én Danilo budai ortodox püspök szentelte fel.

Az újszentiváni szerb egyházközség a kezdeti súrlódások ellenére igyekezett jó kapcsolatot fenntartani a falu vezetésével. Erre példa Marjanovits görögkeleti plébános 1914. július 2-án kelt levele, amelyben közli, hogy a helyi szerb egyház gyászmisét tart a meggyilkolt trónörökös pár lelki üdvéért: „Azon nagy csapás, mely hön szeretett hazánkat és Felső Uralkodóházunkat a Fenséges Trónörökös pár halála által érte, legőszintebben és legmélyebben hatott hű alattvalói, keresztény és emberi szívünkre. Őszinte részvétünk és legmélyebb gyászunk kifejezésére a helybéli gör. kel. szerb egyház a Fenséges Trónörökös párrért gyászmisét is fog tartani.”

Napjainkban is fontos ünnep a szerbek között az augusztus 15-i (gregoriánus naptár szerint augusztus 28-i) templomi búcsú, valamint Szent György napja, hiszen a legtöbb újszentiváni ortodox családnak ő a védőszentje.⁷ Az alábbiakban a görögkeleti szerbek karácsonyi népszokásait vázoljuk.

A szerb karácsony fontos és elengedhetetlen kelléke a kalács. Az ún. böjti kalácsot (zdrávej; jelentése: egészség) karácsony előestéjén, szentestén fogyasztják.⁸ Az ún. karácsonyi kalácsot karácsony estéjén ünnepélyesen vágja föl a családfő, miután kereszt alakban kevés bort locsolt rá. A hagyomány szerint először két részt törnek, amit a család legidősebb, valamint legifjabb tagja kap. A karácsonyi kalács díszítése is jellegzetes. A kör alakú kalács közepébe az ún. rózsát helyezik, amely szélénél bevagdalt téstacsik: felhelyezve és megsütve rózsá alak-

¹ Ezeket Vecsernyés János levéltári kutató szíves segítségével tanulmányozhattam.

² A szőregi szerb egyháznál található vizitációs jegyzőkönyv.

³ Az újszentiváni görögkeleti szerb egyházközség Historia Domusa.

⁴ Az újszentiváni szerb plébániával foglalkozó írások: Vecsernyés János: Miről mesél a szentiváni szerb templom? Szentiváni Napló, 1998/4. 2. old.; Vukosavljev Zorán: Az újszentiváni szerb ortodox egyházközség. Kézirat.

⁵ CsML Szeged városi tanács iratai. 1608/1813.

⁶ CsML Szeged városi tanács iratai. 2217/1813.

⁷ A szerb görögkeleti családoknál a családi védőszent ünnepe: a szvecsár.

⁸ A karácsonyi szerb vallási és népi szokásokat Krunity Mihály főesperes, újszentiváni görögkeleti lelkész ismertette.

ban szétnyílik. A díszítés másik eleme: apró jelképes, mesterséghez kapcsolódó eszközök formázása a tésztáblából és a kaláccsal együtt való megsütése (pl. a kádárok hordót, a földművesek kalászt stb.).

A szerb templomokban és a szerb házakban nem szokás karácsonyfát állítani, az ajándékozás azonban része az ünnepnek. Karácsony ünnepén nagy szerepe van a szalmának, amely Jézus jászolban való születésére emlékeztet. Az ortodox karácsonyi hagyomány szerint szalmát visznek a házba: ma már csak jelképesen egy-két marékka, de régebben több kosárral a lakás minden helyiségébe jutott – jelezvén, hogy készen állnak Jézust házukba fogadni. A szalmát a család fő vitte be – közé téve az ajándékokat, először az asztalon helyezték el szalmát, miután négy sarkára csipetnyi sőt szórtak. A szalmát azonban Szent István ünnepének (karácsony második napja után) hajnalára ki kellett tenni a házból, ezt már általában karácsony másnapján megtették. A görögkeleti egyházban szép szokás a karácsonyi ünnepkörben így köszönni: Krisztus születik. Erre a válasz: Valóban születik.

Újszentiván katolikus népességének gyarapodása összefügg a német származású telepek megjelenésével. Nyelvük rajnai-pfalzi lotharingiai nyelvjárás volt, felsőnémet tájszavakkal gazdagodva; vallásuk római katolikus. Betelepedésük az 1800-as évek elején-közepén indult meg, Csanádról. Az újszentiváni katolikusok lelki gondozását kezdetől fogva a szőregi plébános látta el.⁹ Szőreg a térség egyetlen római katolikus anyaegháza volt; itt egy plébános és általában két káplán működött. Filiái közé tartozott még Deszk, Gyála, Ráckeresztúr, Ószentiván és Tótvár (az 1800-as évek elején Rábé és Újszeged is). A XIX. században háromhetet mutattak be szentmisét a közösségekben, felváltva magyar és német nyelven. A köztes két vasárnapon világi előimádkozó vezetésével imaórát tartottak és egyházi énekeket énekeltek.

A szőregi római katolikus templom 1811 és 1817 között épült. Helyét Müller Sebestyén bfró és Vedres István földmérő jelölte ki, az építést Svertz kőműves mester vezette.¹⁰ A templom és a plébánia a szőregi uradalom katolikusainak lelki gondozását szolgálta, így az uradalom jobbjai részt vettek a templom építésében.¹¹ Ez érdekes tény, hiszen az uradalom több községében jelentős görög szertartású szerb kolónia élt (Deszk, Gyála, Szőreg, Újszentiván), rendelkezve templommal és lelkessel. Újszentivánon például ebben az időben mindössze huszonhat katolikus hívő élt, az ortodoxok száma pedig meghaladta az ötszázat.

Az 1800-as években a katolikusok a szőregi temetőbe temetkeztek, ugyanis Újszentivánon csak görögkeleti temető működött. A szőregi plébános végezte az esketéseket, kereszteleseket, temetéseket; a helyi katolikusok nála kértek engedélyt a vegyes házasság tilalma alóli felmentésre,¹² gyakran végrendeletüket is nála helyezték letétbe.

Kreminger Antal prépost, palánki plébános, szegedi alesperes 1849. június 7-én kelt levelében¹³ Deszk, Szőreg, Ószentiván és Újszentiván állapotát is részletezi: „...egészen leégtek 's eddig lakatlanok. Leégett templom, kápolnák Deszken 's Újszentivánon 's az iskola, pap és kántor vagy tanító házak.” A jelentés Újszentivánon leégett iskoláról és kápolnáról ad hírt. A kettő valószínűleg egy fedél alatt lehetett; az épület egyik részében az iskola, a másik részében imaterem, kápolna működött.

1849-ben – a Perczel-féle hadjárat után – Követs Endre szőregi plébános így írt a harcok utáni Újszentivánról: „...egészen a lángok martaléka lőn, a magyarok és németek, kik ott léteznek, kivéven egynehányan, Szegedre menekültek, de jelenleg visszatérnek.”¹⁴ A szőregi lelkész a görögkeleti szerbekről nem ír, hiszen joghatósága csak a katolikusokra szólt, de meg tudhatjuk, hogy a helyi katolikusok között a németek mellett megjelentek a magyarok is.¹⁵ A

⁹ Az 1813-as egyházmegyei összeírás 26 római katolikus lakost említ. *Catalogus venerabilis cleri dioecesis Csanádiensis*, 1813. Szegedini, 1813. 88. old.

¹⁰ CsML. Szőregi uradalom iratai. 3246/1811.

¹¹ CsML. Szőregi uradalom iratai. 1432/1815.

¹² A vegyes házasság természetesen nem volt gyakori. Ennek elsődleges oka a szerb közösség szigorú endogámiája volt, amit a nyelvi és vallási különbség tovább erősített.

¹³ SzPL. Egyházközségekre vonatkozó régi iratok. Szőreg, 30. sz.

¹⁴ SzPL. Egyházközségekre vonatkozó régi iratok. Szőreg, 32. sz.

¹⁵ 1849-ben 152 római katolikus hívőt jegyzett fel Követs Endre szőregi plébános. SzPL. Egyházközségekre vonatkozó régi iratok. Szőreg, jelzet nélkül.

sematizmusok 1870-től említenek állandó istentiszteleti helyet: imateremként (oratoria), illetve kápolnaként (capella).¹⁶

Újszentiván népességének vallási megoszlása a XIX. század második felében¹⁷

Év	Katolikus	Ortodox	Egyéb
1858	175 (21 %)	653 (78,3 %)	5 (0,7 %)
1866	341 (32,6 %)	698 (66,7 %)	7 (0,7 %)
1873	360 (41,9 %)	492 (57,3 %)	7 (0,7 %)
1883	457 (50,7 %)	442 (49,1 %)	2 (0,2 %)
1889	542 (53,3 %)	468 (46,1 %)	6 (6,6 %)

A táblázatból világosan látszik, hogy Újszentivánon az 1800-as évek közepén a görögkeleti szerb lakosság az összlakosság csaknem 80 %-át tette ki. A XIX. század utolsó két évtizedétől egészen a századfordulőig a katolikus lélekszám gyors emelkedése figyelhető meg, ami azt eredményezte, hogy a XX. század első éveiben az ortodoxok, és katolikusok száma nagyjából megközelítette egymást. A katolikus lélekszám növekedése összefügg a németek (1800–1810-es évektől) és a magyarok (1840–1850-es évektől) folyamatos betelepülésével.

Újszentivánon az 1890-es évek elejétől önálló kántor tevékenykedett (korábban a plébános-sal együtt Szőregről járt át a kántor). Az újszentiváni iskolaszék vezetőségének kérésére Dessewfy Sándor csanádi püspök (1890–1907) így írt 1892. november 10-én dr. Huhn Lajos szőregi plébánosnak: „Az új szt. iváni róm. kath. iskolaszéknek az iránti kérvényét, hogy az addig a szőregi kántort megillető párbér szedési jog az új szt. iváni kántorra ruháztassék □ sz. alatt oly felhívással küldöm Nagyságodnak, hogy a kérelem érdemére nézve mielőbb véleményezőleg nyilatkozzék.”¹⁸

A XIX. századi újszentiváni katolikusság történetéhez tartozik a térvári kereszt felállítás is. Az Újszentiván határában fekvő Térvár 1831. és 1892. között önálló kisközség volt, ám a jegyzői feladatokat ekkor is az újszentiváni körjegyző látta el.¹⁹ A kis falut később Újszentivánhoz (1892 és 1945 között), majd Ószentivánhoz (1945-től) csatolták. Térvárott soha nem épült templom, még külön imaterem sem volt; misét nagyon ritkán tartottak (az iskola épületében). A község kezdettől fogva az ószentiváni plébánia filiája.

A település lakói hitüket keresztállítással akarták kifejezni. Az 1837. február 13-án kelt irat szerint:²⁰ „...a Térvári Kertészség Közönsége mind egy akarattal úgy nyilatkozá el magát: hogy a határukban lévő Keresztet annak történhető romlásában mindig javítani közös költséggel fogják, s azt határukból elpusztulni és megsemmisíteni soha sem hagyják.”²¹

A XX. század világháborúi utáni társadalmi átalakulások érintették Újszentivánt. Előbb a szerbek (1920–1926) száma csökkent le (ma a lakosság alig 10 %-a), majd a németeket telepítették ki (1944–1946). Ezek után a község lakóinak túlnyomó része magyar anyanyelvű, római katolikus vallású. Újszentivánon jelenleg a tiszaszigeti plébános látja el a katolikus kápolnai szolgálatot. Hetente egyszer tartanak szentmisét, a résztvevő hívek száma mindössze huszonöt-harminc fő.

Miklós Péter

¹⁶ Schematismus venerabilis cleri dioecesis Csanádiensis pro anno domini 1870. Temesvári, 1870. 95. old.

¹⁷ A táblázat a korabeli püspökségi összeírások alapján készült.

¹⁸ SzPL Egyházközségekre vonatkozó régi iratok. Ószentiván, 1. sz.

¹⁹ Újszentiván, Ószentiván és Térvár községekben az 1800-as években közös jegyző praktizált, annak ellenére, hogy a falvaknak önálló vezetése (bíró, esküdt) volt.

²⁰ A keresztállítást elhatározó okiratot Molnár Ferenc bíró, Börsök József esküdt és Korsitzky János jegyző írta alá. A térvári kereszt ma is áll, azonban helye módosult; a helyi Klebelsberg-iskola elé került.

²¹ SzPL Egyházközségekre vonatkozó régi iratok. Szőreg, jelzet nélkül.

Az állami elemi népiskola megszervezése Kisvárdán

Kisvárdán, ebben a Szabolcs megyében lévő rétközi városban, már az 1840-es években felvetődött az ún. „nemzeti tanoda” felállításának gondolata, amely 1851-ben öltött testet a közbirtokossági iskola létrehozásában. Az 1868-as népoktatási törvény kimondta a 6-12 éves korig tartó tankötelezettséget, és elrendelte, hogy minden olyan községben, ahol felekezeti iskola nem működik, de legalább 30 tanköteles van, a település elemi iskola felállításáról és fenntartásáról köteles gondoskodni.

Kisvárdán a szaporodó s negatív jellegű tanfelügyelői jelentések, a lakosság sürgető kérelme, az iskolázatlan gyermekek nagy száma, valamint némely kisvárdai férfi ügybuzgalma nyomán a városban egyre gyakrabban és hangosabban fogalmazódott meg a községi iskola felállítása iránti igény. A Szabolcsvármegyei Iskola Tanács 1873. február 6-án tartott ülésén kimondta, hogy Kisvárdán községi iskola felállítására van szükség. Megalakították az iskolaszéket, melynek elnöke Somogyi Rezső, a köztisztvisletben álló patikus, egykori 48-as honvéd főhadnagy lett. Tőle nem állt távol a népoktatás eszméjének képviselője, hiszen alelnöke volt a Kisvárdai Felekezet Nélküli Népinevelési Egyletnek. Ő továbbította 107 családfő és a képviselő-testületi tagok nagy részének kérelmét az említett tanácshoz, az pedig eljuttatta a VKM-hez. A minisztérium július 24-én kelt 20005. sz. rendeletével a „létesülést” engedélyezte.

A megyei lap is hírt adott a 2 tanítóval felállítandó iskola megnyitásáról: *„Az állásokat pályázat útján töltik be. Rendes tanító 400 forintot, valamint 100 forintot a lakbérre, a segédtanító 250, illetve 50 forintot kap. A tannyelv magyar. A pályázatokat szeptember 20-ig kell leadni Somogyi Rezső iskolaszéki elnöknek.”*

1874. november 1-jén végre kinyitotta kapuit az állam által segélyezett, 3 osztályú községi elemi fiúiskola. Az első tanév értesítőjéből megtudható, hogy a két tanító, Weishaus Ignác és Ács János irányításával 91 rendes tanuló mellett 117 iparos tanonc részesült hetenként 4 órai oktatásban. Az I. osztályba 55, a II. osztályba 24, a III. osztályba 12 tanuló járt. Felekezeti megoszlás szerint: 53 izraelita, 22 római katolikus, 8 görög katolikus és 8 református. Az első év eredményét a megyei lap cikkírója is dicsőítően említi, s nem feledkezik meg az iskolaügy mozgatóiról sem: *„... néhány lelkesült tanügybarát, különösen a fáradhatatlan iskolaszéki elnök, Somogyi Rezső úr, áldozatokkal és fáradsággal megmutatták, hogy lehet nélkülözhetővé tenni a sok zugiskolát.”*

Mivel az oktatás csak a fiúkra korlátozódott, ezért az iskolaszéki elnöke további lépéseket tett: *„S. R. úr... most azon működik, hogy létesítsen egy nőiskolát is, és ennek kivételében anyagi áldozatoktól sem riad vissza. Adja az ég, hogy fáradozásait siker koronázza, s adjon isten hazánknek, közelebb megyénknek, ilyen nevelés érdekét lelkesülve felkaroló több művelt hazafit.”* A tanügyi kormányzat rábólintott az újabb kérésre, és azt a 13551-1875. sz. VKM. rendelettel jóváhagyta. Októberben 133 leánytanulóval megkezdte tevékenységét a négyosztályos iskola. A tanügyi költségek növekedése azonban gondot jelentett a községnek. Ebben a helyzetben ismét a patikárius volt az, aki lendített az oktatásügy már-már megállni látszó ingáján. Budapesten felkereste egyik volt tanulótlársát – aki ekkor a minisztériumban volt osztálytanácsos –, és kérte, hogy az iskolát vegye át az állam. Az októberben és decemberben kelt újabb folyamódványában már azt is kérvényezte, hogy az állam vegyen az országos alap terhére Kisvárdán telket, azon pedig építsen korszerű iskolaépületet. Abban az időben még nemzetiségi területen is ritkán hozott létre a kormányzat állami elemi iskolát, ezért az iskolaszéki elnök három kérésének teljesülése lehetetlennek tűnt. 1875. december 18-án azonban megjelent Trefort Ágoston miniszter előtt az iskolaügy harcosa és biztató ígéretet kapott. A bátorítást a december 22-én kelt 31574. sz. rendelet váltotta valóra: *„A kisvárdai iskolaszék részéről Uraságod f. év december 16-án 1300. sz. alatt kelt jelentésével benyújtott és ezennel visszazárt folyamódvány alapján késznek nyilatkozom a kisvárdai községi iskolát a népoktatási törvény 80. §-a értelmében magyar tannyelvű állami iskolává nyilvánítani.”*

A rendelettel érkezett értesítés arról a 3000 forintról, mely előlegként szolgált arra, hogy az iskola részére szükséges telket megvegyék. Somogyi azonban még a pénz megérkezése előtt megalkudta az általa kiválasztott Farkas Tivadar-féle belső telket, ezt 1876. február 8-án a tulajdonos özvegyétől hétezer forintért megvette. Erre a telekre emeltek egy év múlva állami költségen 24 291 forintért 6 tanteremből, 2 tanítói és 3 kisebb helyiségből álló épületet. Az ünnepélyes átadásra 1877. október 15-én került sor.

Ekkor már 6 tagból állt a tantestület. Közben az 1876. évi XVIII. tc. értelmében az iskolaszéktől öt főből álló gondnokság vette át az ügyek intézését, melynek elnöke Somogyi Rezső lett. A patikus nemcsak jó szervező, „kijáró”, de olyan személy is volt, aki önmaga járt elől jó példával az iskola gyarapításában, amint ezt a Néptanítók Lapjában közzétett hír is igazolja: „S. R. ... gondnoksági elnök a kisvárdai állami elemi népiskola számára 324 frt-on egy zongorát vásárolt, a vételárból 110 frt-ot közadakozás útján, 214 frt-ot pedig a sajátjából fedezvén.”

Somogyi 1879. december 31-ig viselte gondnoksági elnökként a terheket, ekkor megvált a tisztségtől. A felsőbb szervek is méltatták áldozatos munkáját: „A vallás- és közoktatásügyi min. kir. min. Somogyi Rezső kisvárdai állami elemi népiskolai gondnokság elnököt ebbeli tisztségéből saját kérelmére felmentvén, az alkalmából sikeres és buzgó működéséért elismerését nyilvánította.”

A lemondás után sem szűnt meg az a figyelem, amellyel az elemi iskola további sorsát követte, de mondhatjuk azt is, hogy a képviselő-testület népnevelési bizottságában viselt posztja is erre „kötelezte” a patikáriust. 1898-ban az az elismerés érte a volt iskolaszéki elnököt, hogy a Szabolcsvármegyei Általános Tanító-egyesület az október 20-án Nyíregyházán tartott ülésén Somogyi Rezsőt tiszteletbeli tagjává választotta.

A hálás utókor is méltányolta az elnök munkáját. 1925-ben a községi leányiskola megnyitásának 50 éves évfordulója alkalmából a régi tanítványok és egyéb adakozók jóvoltából összegyűlt pénz egy részéből megfestették az első iskolaszéki elnök olajképét. A község is kapcsolódott a jeles alkalomhoz: „Képviselőtestület örömmel csatlakozik az iskolai gondnokság azon elhatározásához, hogy az állami elemi iskola 50 éves fennállását méltóan megünnepelni kívánja és ezen ünnepély keretében az iskola felállítását és átszervezését érdekében kétségtelenül a legtevékenyebben részt vett néhai Somogyi Rezső úr érdemeit maradandóan megörökíteni akarja. Ugyanezért egyhangúan elhatározta, hogy néhai Somogyi Rezső úr érdemeit megörökítő emléktábla elkészítésével s az iskola épületén való elhelyezésével felmerülő költségeket a község háztartásának terhére elvállalja.”

Az említett emléktáblát 1926. január 9-én elhelyezték, s megtörtént az arckép leleplezése is. A márványtábla még most is őrzi az iskolaalapító emlékét, az olajkép azonban az idők és az iskolai vezetés változásának következtében elveszett. 1995. október 5-én az egykori községi elemi iskola mai utódja felvette az alapító nevét, s azóta Somogyi emléklakettel tüntetik ki az arra érdemes pedagógusokat. Ekkor került sor annak az emlékműnek a felavatására is, mely szintén az iskolaszéki elnöknek állít emléket. A költővel együtt mondhatjuk a félévszázados ünnepségre írt alkalmi vers részletét:

Arcképére nézünk annak az embernek,
Kinek szíve mélyén csak a jóság termett,
Akinak lelkében ideák valának,
Ki felkent bajnoka volt a kultúrának,
Az Ő nagy tetteit hirdetik e falak,
Amíg ez épület kultúrhajlék marad,
S kik utána jöttek, mind a haton sorba,
Kiket szint itt láttunk egymás mellett sorra,
Külön egyen-egyen dolgoztak és tettek,
Példát a vezértől, Somogyitól vettek.

Néző István

A Lehel kürt eredetéről

A Jászság egyetemleges nemességhez való joga volt az a tétel, amit a Jászság nagy történetírója, Gyárfás István képviselt még a XIX. század végén. Sőt elmondhatom, hogy ő dolgozta ki ezt a szemléletet történeti források magyarázatával, egészen addig a pontig, amíg el nem akadt. De nem lehetett tovább képviselni ezt a felfogást a Jászság 1703-ban történt ügynevezett elzáróztatásánál, hiszen az elmúlt évtizedekben Kis József a levéltári anyag alapján kénytelen volt helyesbíteni a fogalmakat. I. Lipót a Jászság feletti földesúri jogot adta el a Német Lovagrendnek. Nem elzáróztatotta a Jászságot, erről szó sem volt és csak később engedte meg Mária Terézia, hogy magukat visszaválthassák – de továbbra is a korona számára. Időközben gazdát is cserélt a Jászság földesúri joga, a pesti Invalidusok Háza váltotta magához 1736-ban.

Kis József kötete magától értetődő volt, mert Györffy György a történeti földrajz forrásait tanulmányozva hiányolta, hogy nincs terület-megjelölés a jász privilégiumnak nevezett, 1323. március 8-án kelt oklevelében, amely egyáltalán nem ad nemességet, ellentétben a fél évszázaddal korábban kelt kun privilégiummal. Pusztán csak kivett egyes jászokat és társaikat a földesúri hatóság alól. Jász területnek később az számított, amit jász módon birtokoltak, azaz nem függött földesúrtól és a királynak adózott.

Honnan merülhetett föl mégis a Jászság nemességének a gondolata a XVII. században? Úgy, hogy változtak a viszonyok. A csekély lélekszámú jász népesség beolvadt vagy elpusztult a török harcokban, viszont a török hódoltság nyugalmasabb utolsó évtizedeiben betelepült a Jászság a felvidékről, az akkori ún. Királyi Magyarországról. Ezt a nevek mutatják. Csakhogy ezek általában ismert nemesi nevek és nem is fogadhattak be szökött jobbágyot. A magyarázat egyszerű, bár nem gondolnak rá a területi forráskutatás nehézségei miatt. A felvidék nemesi népfölöslege települt szabad földre.

Ezek után magától értetődő a töröktől visszafoglalt Jászság földrajzi leírásával foglalkozó Bonbardi bizalmaskodó híradása arról, hogy a jászok a Lehel kürtjét olyan családi ereklyének tekintik, amelynek őseről nincs oklevél, a családnak nincs nemeslevele. Kioktatja a jászokat, hogy okosabban tennék, ha belátnák, hogy ez hihetetlen. Viszont a nemeslevelek tömeges kibocsátása ebben a korban éppen ezt a hiányt akarta pótolni a társadalomban. Magyarországon a nemesség aránya 12-15 % volt vármegyénként, sőt több, míg Franciaországban a forradalom előtt alig 1,5-5 %. Másrészt ha Bonbardi a tudós történeti kritika magaslátán állt volna, talán kérdéses lenne az adata, de így csak a jász környezet egykorú naivitását tanúsítja és vele azt, hogy akkoriban mit tudtak a Lehel kürtjéről.

A kürt pedig bizony nemrég tűnt fel a Jászságban. Ezt a jász pecsétekről tudjuk. Az első kürtös pecsétet 1642-ben vették, a másodikat 1645-ben, de csak 1667 áprilisa és 1671 augusztusa között használták annak a nevezetes jász kapitányi birtokadományának az ügyében, amit nem akartak elfogadni. Sőt még ebben az ügyben sem merték mindig használni a kürtös pecsétet. A semleges pecsét a jászberényi ferencesek pecsétjét vette alapul – keresztet tartó kar –, mert a ferences épület volt a török időkben a jászberényi palánk épülete. 1650-ből ismert még egy régebbi pecsét, rajta a Kunság címeralakja, felegyenesedő oroszlán csillaggal, még korábban pedig egyszerű kereszt pecsétet használtak a XV. századtól kezdve, hogy az oklevelekben addig filiszteusnak nevezett pogány jászok felvették a kereszténységet.

De hát miről van szó tulajdonképpen? Azért féltek Petheő János nevezetes kapitányi birtokadományától, mert ha a király elismeri Petheő János nemességét és vele értelemszerűleg a családi ereklye hitelét, akkor elismeri Petheő János földesúri jogát a Jászság tényleges területe

fölött, mivel Petheő János a Káta nemzetségből származott. A jász puszták a XIII. század előtt Káta-puszták voltak, amit helynévtopográfia mutat. A Kátákat körülvevő 100 km átmérőjű besenyő helynévgyűrűn belüli, csaknem lakatlan területet már Szent István három vármegyébe osztotta szét. Ahelyett, hogy a Káták megyeszékhellyé válhattak volna, Pest megye periferiájára kerültek, Szolnok megye kisebb darabot kapott, a terület fontosabb Heves megyei részét pedig messzi idegenből, Abaújból merték csak kormányozni. Még Pata vármegyét se szervezték meg, pedig ennek a tervnek az emlékét külön főesperesség őrzi.

Ebből értjük meg, hogy a kürtereklyét tulajdonképpen a Jászság fölötti földesuraság szimbólumának tekintették és kisajátították a privilégium hiányosságának kipótlására. Ezt elárulja az, hogy nemesi címeralakot használ a nem nemes Jászság.

De hát itt ködbe vesznek a gondolatok, csak a néprajztudomány módszere segít ki. 1642–1645 táján még a 250–300 éves mesés emberemlékezet határán volt az 1323 előtti Káta-puszták emléke. Petheő János ellen a Jászság részéről Pernyész Andrást léptetik föl, mintha a Jászság nevében ő tiltakozna saját örökségének elidegenítése ellen. A Petheő és Pernyész név a jász privilégium kibocsátása utáni hetekben kelt oklevélben szerepel egymás mellett – csendes tiltakozás az alföldi Káta-területet terhelő jász privilégium kibocsátásakor a Somogy megyei legfőbb Káta nemzetségi birtok, Osztopán röviddel előbb történt elkobzása ellen. Ezt a híres oklevelet ismerte a Jászság-kutatói tapasztalat, hogy az oklevelek híre volt, sőt ha erre az oklevélre olyan ügyben hivatkoznak, amelyben a Lehel kürtöt szerepeltetik, akkor ezt tekintették mintegy a Lehel kürt alapító oklevelének.

A nagy nehézség abban áll, hogy jogilag rendezetlen háttérbe ütközünk, amelyről nem szívesen vesz tudomást a kutatás. Nem csak Petheő János családfájának a hézagairól van szó. Ha Pernyész András tiltakozást akar bejelenteni a Jászság nevében Petheő János beiktatásakor, akkor nemesi jogot akar gyakorolni a Jászság és csak a hivatalos közegek jóindulatán, valamint Pernyész András körületekintésén múlott, hogy nem vették fel az oklevélbe a Jászság nemtelenségét, ami eleve elvágtat volna a jász jogfejlődés útját. Később ugyanis, Mária Terézia idejétől kezdve 1848-ig, nádori főkapitányi intézkedések rendszere épített ki a Jászság egyetemleges nemességéhez hasonló jogokat anélkül, hogy az egyetemleges nemességet ténylegesen elnyerte volna. Korábban, a XVIII. század eleji országgyűlések még csak jóindulattal – bár

meglepő módon tévesen – tették magukévá a Jászság jogi igényeit, hiszen a privilégium hiányos.

Másrészről a XVII. századi történeti köztudatot tanúsítja a Petheő és Pernyész név találkozása a nevezetes ügyben, de naiv a háttérben álló oklevélre történő hivatkozás, mert – úgy, ahogy Bonbardi írja –, nincsenek hézagmentesen visszavezethető oklevelek. Van viszont egy kivételes biztosíték az ügyben, ez pedig maga a kürt. A kürt eredete a Bonbardi által tanúsított, ugyancsak tényként kezelhető történeti köztudat szerint oklevél nélküli családi ereklye, tehát összeférhetetlen már eredeztetéssel, mint amivel a jelzések összekapcsolják, azaz kizárólag Petheő János ősi nemességét elismerő jász kapitányi birtokadományával fér össze. Ez igazolja a kürt hitelességét és Petheő János családi eredetét is.

A kürt korai írásos említései (1682, 1703, 1718, 1722) a kürtöt Lehel jász kapitánynak tulajdonítják, aminek értelme Bonbardi szerint az, hogy népiesen Lehel leszármazottjának tekintett jász kapitányi családé. Ezt a családi ereklye-felfogást semlegesíti és alakítja át tudós mesévé Molnár Ferenc 1788-ban, majd a Tudományos Gyűjtemény tárcája cáfolja egyszerű kijelentéssel 1817-ben, amikor a Petheő család egyes tagjai visszaperelték az adománybirtokot – sikertelenül. Molnár Ferenc népszerű művének 1823. évi kiadásának bevezetésében a tudós jász kapitány, Horváth Péter talált kitérő fogalmazást a kürt eredetének leplezésére. A kürtöt mindig Jászberényben őrizték. Gyárfás István 1883-ban még arra kényszerült, hogy kihagyja a kürt előkerüléséről szóló híradást, és megcsontítva közölje a kürt kiadását elbeszélő egykorú verset. Blénessy János a XX. században már tárgyi és időkorlátokat nem ismerő mesévé formálta az emlékeket. Ezzel áll szemben a jász történelem megítélését meghatározó néhány alapdokumentum tanulsága, amelyeket idéztünk. Ezek a privilégium, Bonbardi adata és az adomány-ügy iratai, de a névanyag is az alapmegítéléshez tartozik.

A Lehel kürt ügye az elsüllyedt magyar történelemnek mindössze egy alig mutatkozó, alig felszínre kerülő darabja, de az összefügg az egész magyar társadalom íratlan belső történetével, aminek kulcsa pedig nem más, mint a leszármazás számon tartása, hogy mindenki menekülhessen attól, hogy semmibe vegyék. A múlt konzervatív volt, modern anakronizmus azt hinni, hogy a múlt kitérhetett ez elől a történelmi kényszer elől. A történeti kutatás hiányos írott források alapján nagy munkával támpontokat keresve vagy más esetekben nem is képes megbirkózni ilyen kérdések tisztázásával, noha azok egészében reálisak és az egész alapszemléletet meghatározzák. *A Lehel kürt ügyének jelentősége az, hogy eredetileg egy számottevő tömb reklamáta az országban saját középkori nemességének elismerését – legalább olyan torzításokkal, ahogyan lehetségesnek vélték.*

Beöthy György

Szent Katalin a horvát apokrifokban

Az igen népszerű Szent Katalint a népi vallásos imákban a magyarországi horvátok *Isten első vértanújának* nevezik, akit keresztény vallása miatt Maximilián császár tizenkét napon át tartó kínvallatásnak alávetve kerékbetörtetett. VII. Orbán pápa bullájáig 1642-ig, november 25-e a vértanúhalált halt szűz, Szent Katalin tiszteletére tartott ünnep volt.

Szent Katalin, Szent András, Szent Borbála, Szent Bertalan és Szent Margit keresztény vértanúk át meg átszövik a középkori horvát, valamint a későbbi népi vallásos költészetet. Az ökeresztény vértanúkról szóló legendák alaptartalma tipikusnak és lényegében azonosnak mondható. A keresztény vallásra tért szűzek tisztasági (szüzességi) fogadalmat tesznek és azt a legnehezebb körülmények között is betartják: börtön, kínvallatás, halál ellenére is.

A hazai horvát népcsoportoknál talán még majdnem mindenütt gyűjthetők a Szent Katalinról szóló apokrif imák, amelyek nem mentesek a naturalisztikus leírásoktól, a metaforáktól, az alliterációktól, a lírai jelzőktől, és más költői képektől. Valójában, az apokrif ima narratív előadásmódja ritmikus-recitatív verssorokban nyert megformálást.

Szent Katalin életéről szóló latin nyelvű történet prózai változata már a XV. századtól ismert. A horvát kutató *Vatroslav Jagić* úgy tartja, hogy a szentről szóló legendák prédikációk útján terjedtek el. A horvátok a középkorban Szent Katalinról egy prózai és egy verses változat-

tal rendelkeznek. A legenda szerint Katalin az alexandriai Maximilián császár egyik pogány szentélyébe betérve felhívja az egybegyűlteket, hogy vegyék fel a kereszténységet és egy tudós hitvitában ötven bölcsét rábír arra, hogy vegyék fel a kereszténységet. Katalin börtönbe kerül, ahol tizenkét napon át kínzásoknak vetik alá kereszténységéért, ahol egy angyal látja el étellemmel és itallal.

Egy másik zágrábi kutató *Maja Bošković* nem tartja lehetetlennek a nyugati vándor énekeinek közvetítő hatásának kizárását sem, akik a Szent Katalinról szóló szövegek eredetét, azaz a történetet párbeszéd formájában Franciaországból hozták el az isztriai horvátok közé. A neves magyar néprajzkutató, *Dömötör Tekla* a magyar verses variánst úgy szintén francia átvételnek tartja.

A horvát legenda-ének poétikájában eltávolodik a középkori irodalomtól, üdén és impresszív hat a hallgatóra. A muraközi horvátok balladában éneklük meg a szent szűz történetét, aki nem kíván férjhez menni egy fiatal királyhoz, minek következtében kerékbe török.

A somogyi és a baranyai Dráva menti horvátok Szent Katalinról szóló apokrif imái naturalisztikusan és kötetlen, mondhatni tanulatlan, versben írják le a szűz kínvallatását, azaz öt-, hat-, hét- nyolctagú rimes formában, amely legvégül prózai sorokban nyer befejezést. A népi imádság legszebb két variánsát Lakócsán *Fucskár Vincétől* jegyeztem le, amely fordításban így hangzik:

*Szent Katalin,
Ostorral ostorozott,
Vesszővel vesszőzött,
Kerékbe törött
Kérde az angyalt:
„Hol van az a keskeny gyalogút,
Hadd menjek azon el a hideg vízre,
Hadd mossam ott a bűnös lelket.”
A kakasok kukorékolnak:
Megszületett Jézus.*

*Eljött a szent Három Király
Három levelet hoztak:
Egyikük aranyat,
Másikuk tömjént,
A harmadik drága Jézusunkat.
Máris mondja drága Jézusunk:
„Aki engem napjában háromszor megemlítené
Szép ajándékot kapna tőlem:
Kinyitnám előtte a mennyek kapuját,
A pokolét becsuknám, örökkön, örökké, ámen.”*

Szent Katalin egy másik lakócsai (Somogy megye déli része) horvát apokrif imában a vértanúhalált halt Szent Borbálával, valamint Szűz Máriával együtt egy angyal védőszárnyai alatt jelenik meg, akik segítenek az égi keskeny gyalogúton a lelkek mennyországba való juttatásában.

A baranyai, bácskai, Pest környéki horvátok imáiban más motívumok is előkerülnek: Katalin töviskoronával való megkoronázása, a hirtelen előállott nehéz helyzetben (tűzvész, vízbe fullás, ártó, veszett kutya, démonikus tündérek stb.) a bajbajuttatott nem hagyja utolsó áldozás nélkül meghalni, onnan kiment, ezáltal a mennyországba kerül.

Ikonográfiai megjelenítése: a templomok freskóin hóna alatt egy kereket tart, amelyből éles kampók állnak ki, valójában attribútumát, kínvallatásának (kerékbetörés) eszközével ábrázolják.

Frankovics György

Több nemzet hőse: Dunyov István

Dunyov István (1816–1889) a XVIII. században a Temes megyei Vingára telepített bolgárok leszármazottja. Apja csak bolgár és román nyelven beszélt, bezzeg a fia szerb, román, német, angol, spanyol, portugál, francia nyelven is megtanult a magyaron és a szülői házban elsajátított bolgáron kívül.

Jogi diplomája megszerzése után szülőföldjén lett ügyvéd, fenntartva a kapcsolatot a Vasvári Pál köré csoportosult fiatalokkal, Vidats Jánossal életreszóló barátságot kötött. Szabadságharcunkban nemzetőrként, majd honvédtisztként vesz részt. 1849-ben sebesülése miatt hordágyon viszik a világi fegyverletételhez. Dunyov tudott hatni a tömegekre, szónoklatai,

szervezőkészsége miatt először halálra, majd 10 év várfogságra ítélték. Josefstadban raboskodott más honvédekkel együtt. Cellatársai közé tartozott a neves tudós, régész, kutató Römer Flóris. Szegénysége miatt csak a rabkosztot fogyaszthatta (napi 10 krajcárnyi étel + kenyér). Amikor 30 forint adományt kapott Aradról, büszkén visszautasította. Nem törte meg a fogság, büntetése letöltése után Olaszországba szökött, Garibaldi táborába. „Az ellenség mindig ugyanaz itt, mely odahaza rabigába hajtja sújtott nemzetünket. Ha meggyöngítjük itten: annál kevesebb lesz teendőnk vele odahaza.” – vallotta később.

Bátran küzdött: amikor 1860. október 1-jén Volturnonál bal lábát veszti, sebesülten sem hagyja el a csatateret. Ezért Garibaldi ezredessé lépteti elő és alakulatát róla nevezi el. „Olyan ember számára, mint ön, minden dicséret kevés” – mondja neki elismerően. Szavai beleégtek Dunyov lelkébe. Hűségesen követte Garibaldit balsorsában is. (Más emigránsok, például Türr István ezt nem tették.) Fennmaradt leveleiben „legkedvesebb tábornok!” (1862) és „szeretett tábornok” (1871) megszólítással fordul hozzá.

Mint Kossuth, ő is visszautasította a kiegyezést. Nem követte hazautazó József öccsét. Amikor idehaza képviselőnek jelölték, udvarias levélben visszautasította.

Olasz katonai nyugdíjból éldegélt családjával. Tudományos tevékenységet folytatott, cikkeket írt és lefordította Boccardo földrajz és kereskedelemtörténeti könyvét magyarra.

1889-ben bekövetkezett halálakor Pistoia-ban olasz katonai tiszteletadással temették el. Egyaránt volt hőse a magyarságnak, az olasz egységmozgalomnak, a bánáti román és bolgár nemzetiségnek.

1969-ben az angyalföldi Tünde utca megkapta Dunyov István nevét. Itt szerény emléktábla hirdeti hősi emlékét.

Róbert Péter

Soroksári német lakosok (Dudás Lajos reprodukciója Uránia dialemezről)

Árpád-házi Kinga és Hedvig emléke egy lengyel faluban

A Szegedi Tudományegyetem néprajz szakos hallgatóiként a krakkói Jagelló Egyetem Néprajzi Tanszékének meghívására 1999 nyarán részt vettünk egy lengyelországi faluban, Wojniczban szervezett terepgyakorlaton. Bár indulásunkig csak annyit tudtunk a településről, hogy Krakkó és Tarnów között helyezkedik el, utólag kiderült, hogy a magyar művelődéstörténet szempontjából jelentős helyre kerültünk, a szomszédos falu ugyanis Dębno, ahol 1589–1591 között Balassi Bálint is megfordult, továbbá 12 kilométerre helyezkedik el Tarnów, Bem József szülő- és nyugvóhelye.

A kutatásunk témájához az ötletet az Új Ember című katolikus hetilap 1999. június 27-i számában megjelent cikk adta, amely Árpád-házi Kinga június 16-án történt szentté avatásáról számolt be. Ennek hatására döntöttünk úgy, hogy Lengyelországban a két Magyarországról elszármazott szent, Kinga és Hedvig szerepével, tetteivel, illetve ezek mai megítélésével foglalkozunk. Ekkor még nem is sejtettük, hogy milyen kitűnő adatottságokkal rendelkezik a falu, ahol gyűjthetünk majd. A Lengyelország útikönyv a nevét sem említi meg. Csak a helyszínen tudtuk meg, hogy a legenda szerint Kinga itt találkozott először a leendő férjével, és Hedvig is megfordult itt átutazóban. Ezeknek az eseményeknek különös jelentőségük van a mai lakosok számára.

Célunk az volt, hogy megvizsgáljuk: mit tudnak a wojnicziak e két szent származásáról, életéről, szentté avatásáról, valamint életük Wojniczhoz fűződő eseményeiről. Munkánkat az idő rövidsége és nyelvi nehézségek hátráltatták. Lengyelül ugyanis egyikünk sem beszélt, ezért Mariusz Czaja, a krakkói egyetem néprajz szakos hallgatója tolmácsolt angolul. A rendelkezésünkre álló négy nap alatt tíz interjút készítettünk, a beszélgetések után ugyanis a fordításra is időt kellett hagynunk. Az adatközlők kiválasztásánál ügyeltünk arra, hogy különböző korú és iskolázottságú emberekkel beszélgessünk.

A Dunajec és a Visztula folyók torkolatánál, a völgy és az alföld találkozásánál fekszik a 3500 lelket számláló helység, Wojnicz. A település múltjára vonatkozóan a leggazdagabb források a középkorból származnak, amikor Wojnicz fénykorát élte. A XI. századtól ezen a helyen vár állt, mellette a XIII. században kialakult a város. Wojnicz lakói a városi jogok megszerzését összekapcsolják Szent Kinga férjének, Szemérmetes Boleszlávnak itt tartózkodásával. A XIV. században a város már járási székhely volt, a kismesek tartományi gyűléseinek helyszíne. Működött itt egyházi iskola és kórház is. A XV. században épült a ma is álló Szent Wawryniec templom és a mellette felépült iskola, ahol számos professzor és a krakkói egyetem néhány rektora tanult. A wojniczi kereskedők Gdanskkal álltak kapcsolatban, ezáltal élénken fejlődött a kézműves ipar. Ennek a fénykornak a szimbóluma a két szent, Kinga és Hedvig.

A város aranykora a svéd invázióval fejeződött be. 1655-ben Károly Gusztáv svéd király serege szétverte a lengyel csapatokat, lerombolta a várost, ami már soha többé nem épült fel teljesen. Habár a krízis jelei korábban megmutatkoztak, a lakosság tudatában még 1655 jelentette Wojnicz történetének két korszaka között a választóvonalat.

Lengyelország XVIII. századi felosztása után Wojnicz osztrák fennhatóság alá került. Többször pusztította tűzvész és járványok. A kézműves ipar elvesztette jelentőségét, és a lakosság mezőgazdasággal kezdett foglalkozni. Az első világháború óriási pusztítást okozott,

az 1934-es árvíz pedig szinte teljesen elmosta a várost, melynek hanyatlását 1935-ben a városi jogok elvesztése tetőzte.

A wojnicziak nem szívesen beszélnek a város történetének utolsó 400 évéről. A lakosság tudatában erős gyökere van a település városi rangjának, s e meggyőződés alapján többre tartják magukat a szomszédos falvak lakóinál. Az ő esetükben beszélhetünk a történelmi alapon nyugvó erős közösségi kötéléről. Büszkéek Wojnicz fényes múltjára, ami szemükben a mai ember számára is mércét jelent. Különleges szerepet játszik a történelmi hagyományok megtartásában a Wojnicziak Baráti Társasága, melyben körülbelül 100 önkéntes tevékenykedik és foglalkozik helytörténetük ápolásával. A társaság kiadott egy újságot Wojnicz Füzetek (Zeszyty Wojnickie) címmel, amelyben helybeli amatőr gyűjtők mellett egyetemi oktatók is publikáltak Wojnicz történetéről. A kiadvány eddig megjelent számai megtalálhatók a Jagelló Egyetem Etnológiai Adattárában. A társaság tagjai hagyományörző szerepet töltenek be a település életében, ők lelkesítik a lakosságot és alakítják a történelmi tudatot. Emléktáblák felállítását és évfordulók megünneplését szervezik, támogatják a helyi múzeumot.

Elterő jellegű tevékenység jellemzi a helybeli újságot (Forum Wojniczki). Ide többségében fiatalok írnak, akik kritikuskas azzal a nézetrel szemben, miszerint Wojnicz számára kizárólag a múlt fontos. Szerintük a jelen a múltból építkezik, és a múlt szimbólumai szervesen alakítják a jelent.

A Wojnicziak Baráti Társaságának erős befolyása van a település szellemi életére. Az ő szemükben a fő viszonyítási pontot a középkor jelenti, Szent Kinga és Hedvig kora.

Szent Kinga IV. Béla magyar király és Laszkarisz Mária, bizánci hercegnő elsőszülött gyermekeként 1224-ben jött a világra Magyarországon.¹ Nagynénje Árpád-házi Szent Erzsébet, húga pedig a későbbi Szent Margit volt. Hevenesi Gábor 1692-ben a későbbi csodákat megelőlegezve így írt születéséről: „...mihelyt anyja méhéből megszabadult, mindjárt magyar nyelven ilyen szókra fakadott: – Üdvözlégy Egek Királynéja, Angyalok Királyának Anyja.”²

Kinga gyermekkorától fogva kitűnt mély áhítatosságával és a szigorú elmélkedő élethez való ragaszkodásával. Már kisgyermekként megtartotta a böjtöt, sőt annak számát sokszor önmaga szaporította meg, emellett órákat töltött imádságban és elmélkedésben, s így „...csodálatos testi szépsége mellett mérhetetlen lelki szépséggel tündöklött.”³

Ötéves volt, amikor Boleszláv, krakkói és szandomiri herceg feleségül kérte, de akkor szülei hallani sem akartak erről a tervről. Amikor azonban értesültek a közelgő tatár veszélyről, már nem a dinasztikus tervek, hanem a gyors és közvetlen katonai segítség lett a döntő szempont, így 1239-ben igent mondtak a szomszédos lengyel fejedelem ajánlatára.⁴ Kinga azonban még gyermekkorában örök szentséget fogadott az Úrnak, s ezért a házasságkötés után – némi nehézség árán, Szent János apostolhoz történt fohászt követően – sikerült férjét rávennie a szüzességi fogadalom megtartására. Később Boleszláv is tisztasági fogadalmat tett,⁵ amire a neve előtti „Szemérmes” jelző is utal.

Kinga a tatárok elvonulása után hazalátogatott Magyarországra, s az apjától kapott bányászok segítségével 1251-ben Krakkó mellett megnyitotta a wieliczka-i sóbányát,⁶ melynek leendőjét még a későbbiekben ismertetni fogjuk.

Férje temetésén, 1279-ben már a klarisszák ruhájában vett részt, ezzel is jelezve élete további irányát. Jolán húgával abba az ószandeci (Stary S'cz) klarissza zárdába lépett, amelyet korábban férjével egyetértve építtetett. A nővérek 1284-ben főnöknőjükké választották, s az 1287. évi lengyelországi tatár betörés után ő irányította az újjáépítést.⁷

„1291. szeptember elsején megbetegedett és egész 1292. július 24-éig feküdt az ágyban, a mikor is végre az Úr kegyelme nagy kinjaitól megváltotta őt. Ezen hosszú és nehéz betegség

¹ Diós István (szerk.): Szentek élete. Bp., 1984. 795. old.

² Hevenesi Gábor: A régi magyar szentség avagy ötvenöt magyar szent és boldog. Bp., 1998. 72. old.

³ Dedek Crescens Lajos: Szentek élete. 1990. 57–58. old.

⁴ Diós: i.m. 795. old.

⁵ Dedek Crescens: i.m. 58. old.

⁶ Diós: i.m. 795. old.

⁷ Ugyanott

folyamán soha senki egyetlen panaszhangot sem hallott ajkairól ellebbenni. Ellenkezőleg; áldotta Istenét, hogy megengedett neki még a világban szenvedni s alkalma nyílt a megpróbáltatás tisztító erejét élvezni.”⁸

Élethez számos csoda fűződik. Egyszer például vizet fakasztott a vízhiánnyal küszködő kolostor részére, máskor meggyógyított egy apácát, aki elvesztette szeme világát. Ezek a csodák főleg ószandeci sírjánál szaporodtak meg, úgyhogy ezren és ezren áldották a szent szűz emlékét.⁹ Boldoggá avatása 1690-ben történt,¹⁰ szentté pedig II. János Pál pápa avatta 1999. június 16-án Satory Sączban.

Szent Hedvig – lengyelül Jadwiga – Nagy Lajos magyar és lengyel király, valamint Erzsébet boszniai hercegnő harmadik gyermekeként 1373-ban vagy 1374-ben született. Atyja a magyar trónra szánta, de a király halála után az özvegy Erzsébet királyné és a nemesek az idősebb leányt, Máriát választották, Hedviget pedig a lengyel trónra rendelték. Hedvig 1384 őszén érkezett Krakkóba, és október 15-én, védőszentjének, Sziléziai Szent Hedvignek ünnepén koronázták meg.

1386-ban a lengyelek nyomására Jagelló Ulászlóval kötött házasságot, a leendő férj ugyanis ígéretet tett arra, hogy vele együtt az egész litván nép megkeresztelkedik és egyesül Lengyelországgal. Bár gyermekkorától kezdve hűséges volt a kegyelemhez és teste-lelke tiltakozott a házasság ellen – korábban ugyanis Vilmos osztrák herceggel jegyezték el –, mégis beleegyezését adta, mert Isten akaratát látta benne.

Hedvig tevékenyen részt vett az állam életében, és mindent megtett az ország nagyságának érdekében. Egyszerű és tiszta életvitele, széles körű műveltsége révén sok emlékezetes dolgot művelt rövid élete folyamán. Házassága révén a pogány Litvánia keresztény hitre tért, gondoskodott olyan emberek kiműveléséről is, akik értették a megkeresztelt nép nyelvét, lelkületét, s ezért 1397-ben Prágában kollégiumot alapított litván teológusok számára, illetve a krakkói egyetemen teológiai fakultást hozott létre. Litvánia mellett sokat fáradozott az ortodox rutének (ruszinok) megtérítéséért is,¹¹ akik azonban csak később, 1596-ban szakadtak el a keleti egyháztól és görög katolikusként csatlakoztak Rómához.¹²

Mint lengyel királyné szíven viselte a betegek, árván, szegények sorsát is, gyakran látogatta a kórházakat és ápolta a betegeket. Hedvig 1399. július 17-én szentség hírében hunyt el, de boldoggá, majd szentté avatása több száz évig váratott magára, feltételezhetően politikai okokból. A boldoggá avatási szertartást ismét csak 1933-ban kezdeményezték, de a lengyelek mindvégig megőrizték emlékét, amit a krakkói vár, a Wawel székesegyházának Szent Kereszt szárnyas oltáráról 1670-ben készült leírás is alátámaszt. Az oltárszekrény külső oldalán ugyanis négy alak volt látható: Sziléziai Hedvig, Boldog Kinga, Szent Brigitta és Boldog Hedvig.¹³ A lengyel királynőt 1997. július 8-án avatta szentté II. János Pál pápa Krakkóban.

Kingáról mindenki szívesen beszélt. Például az egyikük más témában készíthető interjút elutasított, de nagyon szívesen áldozott e témára az idejéből. Kinga életének főbb eseményeit mindegyik adatközlőnk megemléltette, így magyarországi származását, Boleszlávval kötött tiszta házasságát és kolostorba vonulását. A helyi újságnak és a főtéren elhelyezett emléktáblának köszönhetően ismerték apjának, IV. Bélának nevét. Egyikük Wojnicz első említését is kapcsolatba hozta Kingával, ami az 1278-ban Boleszlávval közösen Kielcében kiadott dokumentumban szerepel.

Kinga népszerűségének egyik oka az, hogy az ő idejében élte aranykorát Wojnicz. Éppen ezért a legfontosabbnak wojniczi látogatását tekintették, mert itt találkozott először Boleszlávval. Elmondásuk szerint e házasság Boleszláv anyjának terve volt, mert a magyar királynnyal kötött frigy elősegítette volna a szandomiri fejedelemség diplomáciai megerősödését. Kinga életének kalandos eseményeként említették, hogy szülei nem egyeztek bele a házasságba, ezért Boleszláv emberei elrabolták őt és egy kosárban szöktették Lengyelországba.

⁸ *Dedek Crescens*: i.m. 59. old.

⁹ Ugyanott

¹⁰ *Diós*: i.m. 796. old.

¹¹ *Diós*: i.m. 792–793. old.

¹² *Bangha Béla* (szerk.): *Katolikus lexikon*. 1933. Bp. 119. old.

¹³ *Diós*: i.m. 793–794. old.

A wojniczaiak elmesélték a wieliczki sóbánya történetét is, amit még általános iskolás korukban, az olvasókönyvből ismertek meg. Ennek legrészletesebb változata így hangzik: „...mielőtt Kinga elhagyta Magyarországot, apja, a király megkérdezte tőle, hogy mit szeretne nászajándékkul. Erre Kinga azt válaszolta, hogy valamit adna a lengyeleknek. A király bajban volt, mert ebben az időben Lengyelország nagyon gazdag volt, és ezt válaszolta: mindenük megvan, mit adhatnak én nekik? Kinga sőt kért, mert ez volt az egyetlen dolog, amit a lengyelek Magyarországról vásároltak. Erre a király adott neki egy varázsgyűrűt, amit Kinga a háta mögé dobott és ezt mondta: ezt a gyűrűt Lengyelországban akarom megtalálni a sóval együtt. Miután megérkezett Lengyelországba, gyakran járta a vidéket, hogy lássa, hogyan élnek az emberek, és hogyan tudna rajtuk segíteni. Egy alkalommal azt mondta az embereknek, hogy próbáljanak meg ásní, és meg fogják találni a gyűrűt és még valami mást. Valóban így is történt: a gyűrűvel együtt rábukkantak a sóra.”

Az elbeszélésekben mesei motívumként jelenik meg a kalandos leányszöktetés, a népe között járó uralkodó és a só. Az utóbbit mindannyian ismerjük A só című magyar népmeséből, amelyben a legkisebb királylány apja iránti tiszteletét azzal fejezi ki, hogy úgy szereti őt, mint az emberek a sőt. Az elbeszélés egyrészt tükrözi Kinga korának értékrendjét, a fizetőeszközként is használt só jelentőségét, másrészt azt a sztereotípiát, miszerint a XIII. században Lengyelország különösen gazdag volt.

Szentté avatásáról mindenki részletesen beszámolt. Az eseményt könyvek kiadása előzte meg, az újságok is írtak róla, a bőjti időszakban pedig Kingáról beszéltek a wojniczai lelkigyakorlaton. A kanonizációt sokan a televízióon vagy a katolikus rádióon keresztül kísérték figyelemmel, mások pedig elzarándokoltak Sary Siczba. A szentté avatás mellett az utazás másik oka az volt, hogy személyesen akartak találkozni a lengyel származású pápával, akinek személye érezhetően áthatja a lengyel közéletet. Minden lakásban utalt egy kép vagy tárgy (pl. vatikáni zászló) a pápára, az utcákon óriásplakátok hirdették zarándoklatát. E tárgyak is kifejezik a pápa és a lengyelek szoros kapcsolatát, amit egyik adatközlőnk így fogalmazott meg: „Kingát nem avatták volna szentté, ha a pápa nem lengyel.”

Elmondták azt is, hogy ideje volt Kingát szentté avatni, mert ez Lengyelország számára mindenképp tisztesség, talán majd csodák is követik az eseményt, s hogy „minden lengyel imádkozik hozzá”. Magát a szertartást szépek tartották, amelyen más országok vezetői, nagykövetei is részt vettek, „még Kwaśniewski elnök is a feleségével és az egész kormány”. Ennek azért volt különös jelentősége, mert a lengyel köztársasági elnök baloldali politikus. A szertartáson való megjelenése ezért mindenképp gesztusértékű volt a vallásos emberek számára.

A kérdéseink közül egyre kaptunk nemleges választ, nevezetesen arra, hogy emlékszik-e a kolostor mellett felállított székely kapura. Ennek oka valószínűleg az, hogy a lengyelek erre a jellegzetesen magyar jelképre csak mint a ceremónia egyik díszletére tekintettek szemben azzal a tízezer magyar zarándokkal, akik Sary Siczban ezt a szimbólumot értelmezni is tudták. Az Új Ember katolikus hetilap mindenesetre hosszasan kitért a székely kapura, hiszen ezzel tudta közelebb hozni a magyar olvasókhoz a szertartást. „A székely kapu, melyen át bevonult a pápa a térre, a Székelyföld monumentális ajándéka, hét méter magas, tizenegy méter széles. Összeszerelésén székely ácsok három napig dolgoztak. Neves mesterek faragták rá Szent Kinga és Hedvig domborművét, a magyar, a lengyel, illetve a pápai címet és a feliratot: „Szent Kinga, népiünk oltalmazója”.¹⁴

Kérdéseink között szerepeltek a Kingával kapcsolatos wojniczai emlékhelyek is. A plébániatemplom mellett ma is áll egy kő, amelyen a helyi hagyomány szerint wojniczai látogatásakor megpihent Kinga. A Szent Lénárd templomban az egyik mellékoltár képe Kingát ábrázolja, néhány évvel ezelőtt pedig utcát is neveztek el róla. Egyik adatközlőnk szerint azért éppen azt, mert úgy gondolták, azon az úton ment Krakkóba. Az emlékhelyek közül a wojniczai számára a legfontosabb és egyben a legtöbb vitát kavarázó a főtéren elhelyezett emléktábla. Az ötletadó tudatosan fogalmazta meg a táblaállítás célját, azt, hogy a városi rang elvesztése után a szentté avatás apropóján ismét a köztudatba kerüljön Wojnicz. Ezzel kapcsolatban merült fel az az ötlet, hogy lengyelországi zarándokútja során a pápa Wojnicz felett a repülőgépből

¹⁴ Kinga is összeköt lengyel testvéreinkkel. Új Ember, 1999. június 27. 1. old.

megszentelhetette volna a táblát. Ez azonban nem valósult meg, és néhányan úgy érezték, hogy „... ha az emberek a XIII. században úgy gondolkodtak volna, mint most, akkor senki nem tudná, hogy Kinga járt Wojniczban... olyan kis városoknak, mint Wojnicz, csak néha adódik esélyük arra, hogy felhívják magukra a figyelmet. De ha ezt nem használják ki, akkor minden marad a régiben.” Ebben az idézetben ismét szembesülhetünk azzal, hogy a wojnicziak tudatában településük még mindig városként él.

Kingával együtt Hedvig számára is állítottak emléktáblát, amely szintén Wojnicz egykori jelentőségét akarja kifejezni. Az emléktáblán a lengyel mellett latin nyelvű felirat is olvasható, ami ismét arra utal, hogy az emléktáblát állítók tudatában még mindig az egykori városi rang él, s nem akarják, hogy kifejeződjön a falusi minősítés.

A Hedviggel kapcsolatos kérdéseinket ezt követően tettük fel, ezért a megkérdezettek Kingához viszonyítva beszéltek róla. Közös tulajdonságukként említették meg Magyarország származásukat, mely vallásosságukat és azt, hogy jelentős szerepet vállaltak Lengyelország felvirágoztatásában. Megállapítható azonban, hogy egyrészt a helyi kötődés, másrészt a szentté avatás időpontjának közelsége miatt Kinga közelebb áll a wojnicziak szívéhez. Sokkal közvetlenebbül, nagyobb lelkesedéssel beszéltek róla, mint Hedvigről. Az utóbbi inkább királynőként él az emberek tudatában, nem pedig szentként és még szentté avatása okát sem ismerik. Róla csak közvetett úton hallottak, így például az iskolában, de az ott hallott ismereteket nem őrizték meg. Hedviggel szemben Kinga a templomban látható festmény, a róla elnevezett utca, a helyi újságban megjelent cikk stb. hatására mindennapjaik szerves részévé vált. Ezt egyikük így fogalmazta meg: „...országos viszonylatban Hedviget jobban ismerik Kingánál, mert nagy hatással volt az egész országra. Talán Kinga befolyása kisebb területre korlátozódott, míg Hedvigé az egész országra. Hedvig uralkodása alatt volt Lengyelország aranykora, s így a körülmények jobb lehetőséget adtak bármiféle hatásra. Talán ezért kapott ő nagyobb elismerést.”

Hedvig életével kapcsolatban a wojnicziak a következő élményekről számoltak még be: egyikük előtt egy festmény képe jelent meg, amelyen Hedvig az egyetem építésére felajánlott ékszereit tartja a kezében. Mások azt említették meg, hogy fiatalon halt meg, továbbá hogy segített a szegényeken. Volt akinek Hedvigről a Wawel jutott még eszébe, mert sokszor járt ott, és Hedvig keresztje előtt imádkozva ébredt tudatára annak, hogy a királynő is e kereszt előtt imádkozott.

Az eddigiek mellett az is érdekelt bennünket, hogy mi a wojnicziak véleménye a két szent nemzeti hovatartozásáról. Mi ugyanis magyaroknak tekintjük őket, szüleiket a magyar történelem jeles alakjaiként tartjuk számon, de látva lengyelországi népszerűségüket, ez a kérdés is felmerült bennünk. Nyilvánvaló, hogy a középkorban ilyen formában ez nem merülhetett fel, de mi a kérdés mai megítélésére gondoltunk. Kingát és Hedviget adatközlőink közül mindenki lengyelnek tartotta, hiszen cselekedeteik Lengyelországhoz fűződtek: „Lengyel, természetesen. Ez az érzésem. Még a neve sem hangzik magyarnak. Feltétlenül lengyel.” Egyedül a helyi újság szerkesztője fogalmazta meg álláspontját finomabban: „... az uralkodó dinasztiaak szoros kapcsolattartása miatt nehéz ezt meghatározni.”

Miért népszerűek e magyar származású szentek egy lengyel faluban? Milyen hatásuk van Wojnicz mai arculatának kialakításában? Hogyan formálják a helybeliek történelmi emlékezetét?

Beszélgetéseink alapján elmondható, hogy Szent Kinga és Szent Hedvig Wojnicz város fénykorának szimbólumai, akik képesek ellensúlyozni a későbbi hanyatlást. Ahhoz, hogy Kinga és Hedvig alakja ilyen élő legyen, egyrészt szükséges a wojniczi értelmiségiek törekvése emlékeztetben tartásukra, másrészt az ottlétünket két héttel megelőző szentté avatási szertartás, amit a média is népszerűsített. Kinga és Hedvig életének eseményeit a wojnicziak saját életük színteréhez tudják kapcsolni, a kanonizációval pedig maguk is országos hírű esemény szereplőivé váltak.

Czaja, Mariusz–Jaksa Helga–Vass Erika

Tizenöt éves a Művészeti Tárló¹

Szeretettel köszöntöm a kedves kiállító művészeket, a tisztelt közönséget. Előljáróban Németh László gondolata forog a fejemben, aki álmodott a nemzet nagy családjáról, és álmodott arról, hogy a nemzet nagy családja ilyen kis baráti együttlétekből, művészcsaládokból növekszik a jövőben. A Művészeti Tárló egyik ilyen kulcs családja a magyar képzőművészetnek és népművészetnek annak jegyében, ahogy Arany János emlékezett Petőfire: a baráti szem, művészi gonddal függött a lantos húrjain. Amikor számvetést készítünk a Művészeti Tárló eltelt 15 esztendejéről, a legfontosabb dologként megállapíthatjuk, hogy ezen családi kötelékben, ebben a szeretett közösségben, a munka valóban jobban haladt előre, hiszen baráti, művészi gonddal figyelte az alkotók előmenetelét. A Művészeti Tárló tagjai egymástól kapták az impulzust, egymástól kapták a baráti szeretetet, a figyelmeztetést. Ez meggyorsította fejlődésüket, és segítette őket, hogy kibontakoztassák tehetségüket. Amikor 15 esztendő elteltével visszanezünk, a legnagyobb dolog ez a belső gyarapodás, hogy gazdagodtunk és gazdagodtak. Gondoljunk arra, hogy az a 64 kiállító művész, aki az első kiállításon *Fasang Árpád* elnök úr közreműködésével elindult az úton, mire jutott? Mert jutott valamire, és ha a Művészeti Tárló nem lett volna, másképpen alakult volna a munkásságuk. Ez a gyarapodás, ez a belső gazdagodás ennek a nagy családnak az ihlető közegében történt és történhetett.

Nagyszerű dolog, hogy már kezdetben kiváló alkotókat találunk a Művészeti Tárló közösségében, akik megadták a mértéket. Az a *Buza Barna*, aki ma is nagyszerű fiatalsággal, 90 éves korában egy gyönyörű Kálvin szobrot mintázott, amelynek avatása a IV. Református Világtalálkozón volt. Az a *Buza Barna*, aki református létére, számtalan katolikus templomban stációkat szerkesztett, aki fiatalos energiával alkot, érmekeket mintáz, szobrokat készít, és megadott neki a testi egészség és a szellemi frissesség. Ő az egyik mértéke ennek a Művészeti Tárlónak. Ő is azok közé tartozik, akiknek művészi mércéje segítette a többieket abban, hogy a legnagyobb műgonddal használják ki ihletük nyomán azokat a lehetőségeket, amelyek a lélek-ből és a szellem belső raktárából adódnak.

A másik nagyszerű ember *Xantus Gyula*, aki a magyar képzőművészet jelentős mestere volt, nyomot hagyott maga után. Kedvenc szavajárása az volt, hogy „nagy elánnal” festek. És valóban, ameddig élt, emeddig élhetett, „nagy elánnal” dolgozott, mindent megvalósított, amire képessége és tehetsége őt kijelölte. Ez a végtelen jó szándék, és az a mérték, amelyet önmagának állított, hozzájuttatta többi festőtársát, és a népművészeket ahhoz, hogy kibontakoztassák a képességeiket. Nagyon fontos, hogy volt mértékadó mester. Emlékszem *Hován Lászlóra*, aki az örök festő volt. Hajnaltól napszállatig festett. Mindig festett. Találkozni lehetett vele Szentendrére zegzugos utcáiban és mindenütt a világban. És sorolhatnám tovább azokat a kitűnő alkotókat, akik már elbúcsúztak, vagy még itt vannak közöttünk.

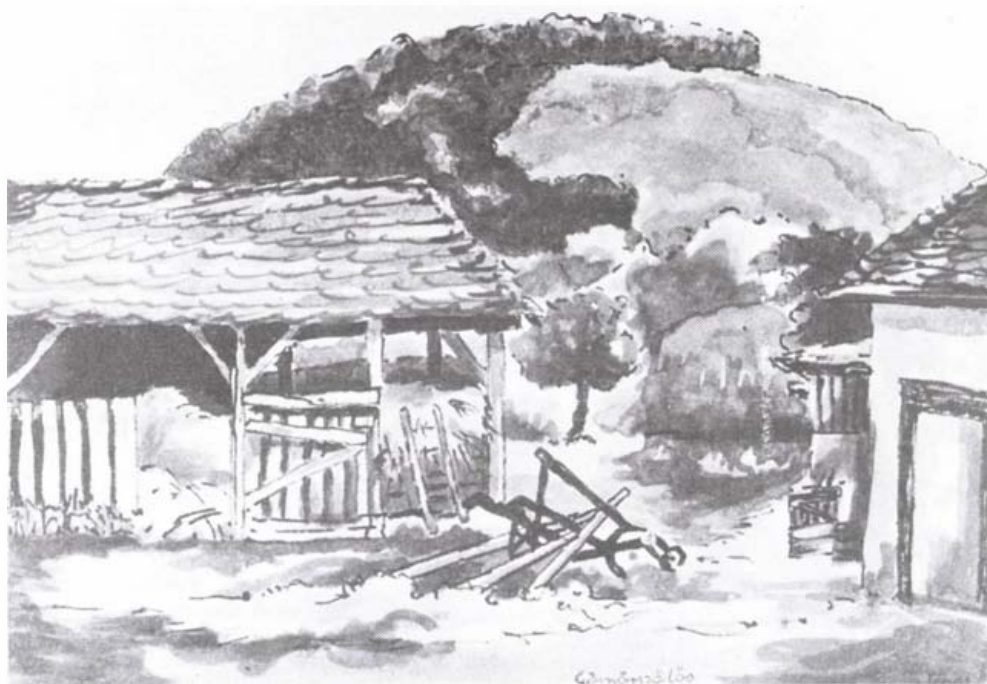
Hadd mondjam el, hogy ez gyarapodás az, ami leginkább nyugtatólag hat ránk. Mert kétségtelen, hogy történt egy nagy metamorfózis. Akik eltávoztak, azok helyett újak jöttek, és ez a körforgás utal a létezés nagy titkára, nevezetesen arra, hogy tragédia nem történt, csak metamorfózis. Amikor a távozókat búcsúztatva lélekben fejet hajtunk, örömmel gondolunk arra, hogy 15 esztendő után a Művészeti Tárló él, alkot, létezik. Új lendületbe jön a következő évtizedekben is, és az együttműködés következtében minden bizonnyal sok új mű születik ebből az együttlétekből. A létezésnek tehát az a titka, hogy ha van is akitől el kellett búcsúznunk, újak jöttek helyettük. És ha ez nem is vigasztal maradéktalanul bennünket, a létezésnek ez a

¹ Elhangzott 2000. május 10-én a Kondor Béla Közösségi Házban (Szerk.)

körforgása mégis valami nagy titkot sejtet, azt, hogy nagy baj tulajdonképpen nem történhet sem a személyes létünkben, sem az emberi nemmel kapcsolatosan.

A Művészeti Tárló itt bemutatott anyaga egyaránt reprezentálja a régi alkotók műveit és az újakét. Nagyon izgalmas számomra és mindannyiunk számára az, hogy milyen nagy regiszteren alkotnak: a képi fogalmazás különböző eszközeit és lehetőségeit használják fel úgy, hogy ki-ki a maga ösvényén haladva, a maga szellemi erejével és a maga egyéni habitusával dolgozik. Mindez nem jelent anarchiát, csak teremtő változatokat. Megnyugtatóan hat, hogy van olyan festő, mint *B. Hajdú László*, aki gyönyörködni tud egy szép márianosztrai utcában. Van olyan alkotó, aki a napraforgó izzó sárgájával tudja varázslatosan megidézni a nyár örömét. Olyan alkotók is vannak, akik emlékeznek Csete Balázsra, a kitűnő néprajzkutatóra, akinek alakja már-már feledésbe merült, de műveiben fennmaradt, és a kiállításon látható, ahogy emlékeztet rá *Kaszner Margit*. *Gomola György* műveivel már sokszor találkoztam, de hogy ilyen jó és izgalmas vonásokat készít, azt ma láttam először. Nagyon szellemes *Jáki Ferencnek* az Anonymusa, akinek örök alakjában nemcsak a történetírót jelenítette meg, a magyar történetírás első nagymesterét, hanem azt is, hogy mindannyiunkban rejtőzik egy anonim lényeg, amely – úgy tűnik – eltávozik, amit nem ismer meg a világ, és mégis ez az anonim erő minden emberből hozzátesz valamit a világ szépítéséhez, boldogításához és jobbításához. Lényegében ez az, ami *Buczkó Imre* a *Lepel* című képét is oly fontossá teszi. Mert ama turini lepel, amelyen Jézus Krisztus alakját vélik felfedezni, Buczkó Imre remekül úgy alakította, hogy az mindenkire hasonlít.

Kondor Bélának, akinek ehhez a világhoz oly sok köze van, volt egy gyönyörű sorozata: Valaki önarcképe. És ebben a Valaki önarcképben Kondor mindenki önarcképét festette meg. Buczkó is ezt tette úgy, hogy a turini lepelben nemcsak Jézus Krisztus alakja válik láthatóvá, hanem minden emberé. Minden ember valamiképpen visszatükröződik, minden ember nyomot hagy, valamivel hozzájárul a létezéshez, az élethez. Ez a Művészeti Tárló legnagyobb hivatása és küldetése. Ha belegondolunk, hogy a 15 évvel ezelőtt indult 64 festőművész, szobrászművész, népművész mennyivel lett boldogabb azáltal, hogy művészi szinten élte az életét. Ahogy Illyés Gyula mondja egyik versében: fáj neki, hogy vannak emberek, akik nem a

Sipos Lída: Gömörszöllös (tus)

költő szintjén élék át a valóságot. Ez a 64 ember, ez a 64 művész a festészet, a szobrászat, népművészet szintjén élte meg a valóságot és boldogabb, gazdagabb ember lett. 64 tartalmas élet élő, minőségforradalmat megvalósító ember lett belőlük. Gondoljunk arra, hogy ez a 64 ember, aki a maga életét gyarapítani tudta, művészettel boldogította a környezetét is. De ezt a számot még megszorozhatjuk négygel, megszorozhatjuk a húsz a négyzetével, s akkor megkapjuk azt a mérőszámot, hogy hány ember lett boldogabb, tisztább, nagyszerűbb ember ezeknek a műveknek a létrejöttével.

Rendkívül megnyugtató, hogy ennek a tárlatnak nagyon szép alkotásai is vannak. Nem udvariatlanság a többiek felé, de ha az *Ikva partja* című képet nézem, akkor azt látom, hogy Orosz László, aki mindig kitűnő természetfestő volt itt – ha lehet – még finomabb, még szemérmesebb, még visszafogottabb, még mélyebb, vagyis a természetelvűségnek ebben pedantériájában előre tudott lépni. Oly mérhetetlen alázattal festette meg Sopron meghittségét, amely mindannyiunkat örvendeztet. Számtalan ilyen szép és különös alkotás van, akár a virágcsendéletekben, akár a téli tájban. Itt egy teljesen új festőművész, akinek szép téli tája, nagyon érdekes, mély poézissal áthatott mű. Teljesen új látásmóddal, nagyon finoman tud belehelyezkedni a téli táj varázsába. Jászkisértől Pintér István Budapestjéig fölvonulnak a különböző tájak. Nagy a regisztere az egész kiállításnak, s ez azért boldogító, mert nem egyszerűen csak arról van szó, hogy számvetést készítünk és visszanezünk 15 esztendő megtett útjára, hanem a mostani termés is rendkívül számottevő és izgalmas.

Napjainkban nagyon vagy vita van, ez Párizsban ugyanúgy pereg, mint Budapesten: vajon kevés művészre van szükség, vagy sokra? Erre a válasz: rengetegre! Hiszen Itália úgy lett egy-séges, önálló összefüggő műalkotás, hogy a művészek ezreit teremtette meg. Magyarország is úgy válhat igazán tartós, önálló összefüggő egyetemes műalkotássá, ha sok művész készíti. Nem kell félni a művészek számától, csak egyet kell igényelni, egyet kell kérni a művészektől, hogy mindenki a maga törvénye szerint, a maga tehetsége szerint bontakoztassa ki képessé-

Pintér István Pál: Belváros (olaj, farost)

geit. Nem kell mindenkinek Michelangelóvá válni, mert nem is tud mindenki azzá válni. De az, hogy mindenki elérje a maga művészi teremtésének felsőfokát, az kötelező. És éppen ez az izgalmas, hogy itt olyan alkotókat és alkotásokat is láthatunk, akik, és amelyek az elmúlt esztendőkhöz képest megújultak, újabb és újabb, nemesebb alkotásokat tudtak bemutatni. Valóban arra a teremtő útra léptek, amelyen önmaguk kibontakoztatásával magasabb régióba jutottak. Ezzel önmagukat is építették, meg magát a Művészeti Tárlót is. Befejezésül: ez a kiállítás nemcsak számvetés, hanem új alkotó periódusnak a kezdete, amelyhez kedves valamennyiüknek sok sikert, új alkotásokat kívánok.

A Művészeti Tárló jubileumi kiállítását az Önök szíves jelenlétében megnyitom!

Dr. Losonci Miklós

Találkozások Galambos Ferenc Iréneusz atyával

80. születésnapjára

Nevét először az újságban olvastam, amikor a forradalom után, 1957–1958-ban beszámoltak a Győrben megrendezett és az elrettentést szolgáló perről, de ott is csak futólag említették, mert akkor már nem tartózkodott itthon. Egyházi előjárói figyelmeztették, hogy a letartóztatandók listájára kerülhet, ezért jobb, ha elhagyja az országot. Személyes találkozásunkra az Anyanyelvi Konferencia valamelyik korai tanácskozásán kerülhetett sor. Nem az elsőn, melyen részt vett, mert a Debrecenben tartott összejövetelről visszatérve, többen rossz néven vették ottani megjelenését, ami pedig az itthoni helyzet megismerésére, könyvek beszerzésére, kapcsolatok kiépítésére nagyon fontos volt.

A Magyar Anyanyelvi Konferencia elnöke *Lőrincze Lajos*, egyik jelentős szervezője, kiadványainak szerkesztője pedig *Imre Samu*, akik nagyon vigyáztak arra, hogy politika lehetőleg ne kerüljön az előadásokba. Résztvevők csak nyugatról jöhettek, a szomszédos országok magyar szakembereinek meghívását a hatóságok nem engedélyezték.

Első találkozásunkkor két dologban kértem Iréneusz atya segítségét, illetve tanácsát. Az 1970-es évek első felében nagyon foglalkoztatott, hogy a Magyarországon élő nemzetiségek számára, azok szakembereinek közreműködésével egy néprajzi könyvsorozatot adjunk ki, ami elősegítheti identitásuk megőrzését. Az a naiv elképzelés élt bennem, hogy ezzel párhuzamosan a szomszédos országok hasonló sorozatot jelentetnek majd meg a náluk és velük élő magyar kisebbségekről. Galambos Iréneusz a vállalkozás elindításával egyetértett ugyan, de azt is megjegyezte, hogy az utódállamok ilyet aligha fognak kiadni. Igaza lett! *A Magyarországi Nemzetiségek Néprajza* azonban megindult, a kötetek száma 2000-ben meghaladja a 80-at, és nyolc különböző nyelven jut el a magyarországi nemzetiségekhez.

A másik sorozatot *Néprajz Mindenkinél* címmel kívántam elindítani. Ez arra szolgált, hogy határainkon túl, előadásokon, ünnepélyeken, más kisebb-nagyobb összejöveteleken a néprajzból mindazt fel tudják használni, ami a nemzeti jelleget kifejezi. Elsőnek a népviseletet említette, mert ehhez a megfelelő irodalom, rajz, fénykép, sőt szabásminta nem áll a nyugati szóránymagarság rendelkezésére. Azután a szokásokat hozta elő, majd azt is megállapítottuk, hogy a népzene, népdalra, általában a népköltészetre ugyancsak nagy szükség lenne. Tanácsait mások is megerősítették, ezért a sorozatot megindítottam és abból négy kötet meg is jelent. Azt hiszem, hogy nem érdektelen ezeknek a címét megemlíteni: *Varga Marianna*: Magyar népviseletek régen és ma, 1982.; *Szomjas-Schiffert György-Csenki Imre*: Népdalaink a magyar történelemben, 1984.; *Dömötör Tekla*: Régi és mai magyar népszokások, 1985.; *Banó István*: Megfújom sípomat erdő derekában... Válogatás a régi és a mai magyar népköltészetből, 1985. Sajnos a sorozatnak végeszakadt, pedig jó eredménnyel használták a messzi magyar szórványokban is. Jó lett volna, ha folytatódik!

Az 1970–1980-as években már nemcsak az Anyanyelvi Konferenciákon, de néprajzi és más összejöveteleken is találkoztunk és lassan kialakult előtem életútja, mely Alsópakonypusztáról (Pest megye) indult el, ahol édesanyja a tanyasi gyermekeket tanította. Budapesten született 1920. október 21-én. A család a későbbiekben még öt gyermekkel szaporodott. Első emlékei a Duna-Tisza közének homokvidékéről származnak, de iskoláit már a fővárosban kezdte meg, ahol édesapja az egyetemnek volt tisztviselője. A harmadik elemi osztályt a bécsi intézetben járta, ahol egy év alatt teljesen elsajátította a német nyelvet. A középiskolát a budapesti Bencés Gimnáziumban végezte és 1938-ban érettségizett. Neveltetése következtében a szerze-

ti életet választotta, amit elősegített ennek az esztendőnek két nagy eseménye: a *Szent István Emlékév* és az *Eucharisztikus Kongresszus*. Érdemes megemlíteni, hogy osztályukból nyolcan jelentkeztek a bencés rendbe és a noviciátust (újoncév) együtt töltötték Pannonhalmán. Ezután nagyon kemény évek következtek, mert a teológiát és a pesti egyetemen a magyar-német tanári szakot párhuzamosan végezte, majd ugyanoda ment vissza tanárnak, ahol egykor középiskolai tanulmányait végezte. 1944-ben pappá szentelték. Életének nagy élménye volt a cserkészlet, mely gyermekkorától napjainkig elkísérte.

1945-ben a csepeli munkások hívták, hogy szervezzenek bencés gimnáziumot. Mire azonban a nehéz körülményeket legyőzték, már államosították az iskolát (1948). Ezután Tökölön, majd Adonyban lett plébános-helyettes, de véglegesítést nem kaphatott, mert nem volt „békepap”. Közben a teológiai doktorátushoz szükséges tanulmányokat hallgatta és a szükséges vizsgákat tette le. 1953-ban a Győri Bencés Gimnáziumban két rendtársát az ÁVO letartóztatta. A főpát úr odahelyezte és meghagyta, hogy csak a diákokkal foglalkozzék. Önképzőkor, nagy kerékpáros kirándulások, de még bélyeggyűjtés is szerepelt a tanítványai képzésében, ez utóbbi lehetővé tette a külföldre történő levelezést.

Most hallgassuk meg saját magát, hogyan változott meg élete folyása: „1956 forró októberi napjaiban beleszóppentem az »eseményekbe«. A munkások biztatására (a cserkészetből ismerték többen) beszéltem a városháza erkélyéről, majd mikor egy másik rendtársammal felmentünk a városházára, ott Szigethy Attila azzal fogadott, hogy szükségük van ránk, akik nyelveket tudunk. Így először telefonon léptem kapcsolatba szinte egész Európával, azután ki is küldött Bécsbe a segélyküldemények koordinálására. Kétszer is jártam azokban a napokban Ausztriában, de Pesten is, ahol szintén sokakkal kerültem kapcsolatba. Mindszenty hercegprímással is beszéltem a budai várban lévő romos primási palotában (csepeli cserkészvezető koromban 3 évig voltam ifjúsági ügyekben referense). Az ő beszédét november 3-án este közösen hallgattuk meg Győrött. Másnap reggel hivatott a házfőnök-igazgatóm Holenda Barnabás és ajánlotta, hogy »magam és a rend érdekében jó volna, ha legalább egy időre eltűnnék«. Néhány társammal, akik velünk együtt voltak a forradalmi tanácsban, elindultunk gyalog az osztrák határ felé. November 5-én érkezünk meg Ausztriába. Én az első plébániára tértem be. Oda autóval jöttek értem Bécsből.”

Mikor megtudta, hogy Traiskirchenben, a menekülttáborban több ezer magyar él együtt, de a plébánosuk nem tud velük beszélni, azonnal odament és így lett egy évig a tábor lelkesze, két fiatal pap segítővel. Tolmázkodott, előadásokat, nyelvtanfolyamokat, zárandokutakat szervezett, ellátta a menekültek lelki gondozását, amire azoknak mindennél nagyobb szükségük volt. Jól működő általános iskolát indított el, a középiskolákat pedig maga vitte el az Ausztriában működő hat magyar gimnázium valamelyikébe. Ezek közül az utolsó Innsbruckban szűnt meg 1963-ban, a diákok és a tanárok jelentős része Kastlban talált otthonra. A menekülttábor több ezer lakója részére *Élni akarunk* címmel napilapot alapított, melynek szerkesztője figyelte az osztrák lapokat és a magyar rádiót. Ennek 130 száma jelent meg, ezeket elhelyezte a Széchenyi Könyvtárban, ahol mindenki számára hozzáférhetők.

Élete alapvetően megváltozott, hiszen eddig belülről igyekezett az egyházat és a magyarságot szolgálni, ezután ugyanezt tette kívülről. Mikor megtudták, hogy a táborban milyen iskolai és művelődési életet teremtett, meghívták a Német Szövetségi Köztársaságba, hogy hasonlót hozzon létre, most már valamelyest rendezettebb körülmények között. Erre a legalkalmasabbnak látszott az egykori bencés kolostor *Burg-Kastl*, de azt még rendbe kellett hozni. Megindult a tanítás és ennek az intézménynek lett igazgatója 1957–1969 között. 1958-ban már megtartották az első érettségit, megalakították a könyvtárat, énekkarukkal és táncsoportjukkal bejárták Nyugat-Európa számos városát, különösen azokat, ahol magyar szórványok éltek. Minden Pünkösdkor nagy magyar találkozót rendeztek, melyen az egykori tanítványok és családtagjaik, de mások is részt vettek. Az iskolában, az ifjúság megszervezésében rendkívül nagy szerepet játszott a cserkészlet.

1964-ben mint a pannonhalmi főpát titkára részt vett a II. Vatikáni Zsinat néhány ülésén, ami nagy élményt jelentett számára. 1966–1967-ben egy teljes évet töltött Rómában, ahol a Bencés Egyetem Liturgikus Intézetében a liturgia megújításának kérdésével foglalkozott, mint külföldi magyar megbízott. Ebben az időben szépszámmal írt ilyen jellegű tanulmányokat, cikkeket. A következő évben Kanadában és az USA-ban járt, mindkét helyen számos magyar csoportot látogatott végig és igyekezett azokat magyarságukba megerősíteni. Ugyan-

akkor felhívta a Burg-Kastl-ban működő magyar középiskolára a figyelmet, melynek már korábban is voltak innen származó tanítványai.

1969-ben jöhetett először haza Magyarországra, sajnos egy szomorú esemény kapcsán: édesapja temetésére. Ebben az évben földrajzilag is közelebb került Magyarországhoz, mert elfogadta a burgenlandi, felsőlövői gimnázium tanári állását, ahol hittant és magyar nyelvet tanított (1969–1985). Olyan helyre jött, ahol az ősi magyar lakosság, ha egyre csökkenő számban is, de élt. Az Őrséghez tartozó településeket segíteni kellett, hogy a magyarok megmaradjanak. Közben 1969-től Felsőőr, majd 1977-től Alsóőr lelkésze, ez utóbbiban a lakosság döntő többsége magyar és katolikus. Szívós, céltudatos, emberfeletti munkával minden megtett, hogy a burgenlandi magyarságot megtartsa.

Tudta és vallotta, hogy elsősorban a nyelvet kell megőrizni, aminek azon a vidéken egy nagyon szép, archaikus változatát beszélték és beszélik. Már az 1970/71-es tanévben sikerült tíz olyan magyar gyermeket összeszednie, akik az iskolában szülei, nagyszülei nyelvért akarták megismerni, ezért a horvátokkal karöltve, akik tizenötön voltak, külön osztályt hoztak létre, így a magyar órákat a tanrendbe is sikerült beiktatni. Sajnos azonban a német nyelv tanárnője sorra eltanácsolta a gyermekeket. A vállalkozás azzal a tapasztalattal járt, hogy külön iskolára van szükség. Az önálló iskola, melyben külön magyar és külön horvát tagozat működik egymás mellett, 1992-ben alakult meg. De már ezt megelőzően is nyári táborokat szervezett a magyar középiskolások számára, főleg a Balaton mellett, ahol az anyanyelvüket gyakorolhatták, megismerhették az ország történetét, irodalmát, néprajzát.

A munka során egyre inkább nyilvánvalóbbá vált, hogy az intenzívebb tanításhoz, a lapserkesztéshez, a kulturális munkához komoly könyvtárra van szükség. Először saját könyveit bocsátotta rendelkezésre, majd széles körű gyűjtőmunkát kezdeményezett az anyaországban, ahonnan sok könyvet kaptak és vásároltak. 1973-ban sikerült megfelelő helyiséget szerezni az alsóőri községháza épületében, és megkezdődhetett a könyvek rendszeres kölcsönzése. A magyar könyvtárat 1975-ben maga a tartományi főnök nyitotta meg. Ez a létesítmény kisebb kiállítások megvalósítására is vállalkozott. A könyvtár negyedszázad alatt sokat fejlődött.

1988-ban megalakította az *Őrvidéki Magyar Intézetet*, melyben azóta is fejlődő könyvtár szolgálja mindazokat, akik szülőföldjükről elsősorban anyanyelven többet akarnak tudni. Az Intézetben nemcsak előadásokat tartanak, hanem konferenciákat is rendeznek, melyre az anyaországból, majd a szomszédos területekről is hívnak meg magyar szakembereket. Az alsóőri plébánia vendégszobája mindig szeretettel várta a kutatókat és ezzel többen is éltek, ugyanakkor néprajzi, történeti, zenei gyűjtésük eredményét könyv alakban vagy csak kéziratban a Magyar Intézet rendelkezésére bocsátották. Galambos Iréneusz munkásságából kiderül, hogy a néphagyomány gyűjtését, felelevenítését a nyelv ápolása mellett a legfontosabbnak vallja.

Ezzel a kérdéssel sokat foglalkozott elméletben és gyakorlatban egyaránt. Nem egy cikkében vizsgálja a kérdést: *Mit jelent számomra a néphagyomány és a népélettel való foglalkozás?* (Magyar Néprajzi Társaság Könyvtára 8. 1991.) Másik alkalommal azt veti fel: *A nyelvtudomány és a népművészet szerepe a nemzeti kultúra megtartása és elmélyítése terén Burgenlandban* (A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében 2. Bp.). Többször részt vett a Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencián és annak 3. kötetében jelent meg *A burgenlandi magyar népzenei kutatás és annak felhasználása a kulturális munkában* című írása. Munkásságát egy önálló kötetben is összefoglalta: *Hagyományörzés Alsóőrött* (1991). Különösen fontosnak tartja a népzene és ennek feltárására igyekezett ismert szakembereket meghívni az anyaországból. Mikor elhatároztuk, hogy *Néprajzi Látóhatár* címmel az egykori Magyarországon lakó, most más országban élő néprajzkutatók számára 1992-ben folyóiratot (évkönyvet) indítunk, Őt hívtuk meg Burgenlandból a szerkesztőbizottságba, amit nemcsak elfogadott, hanem azóta is segíti munkánkat. Most a IX. kötetet 80. születésnapjának megünneplésére szenteltük.

Sok-sok munkája között hadd említsem meg, hogy igyekszik felkutatni azokat az írókat, tudósokat, akik az Őrvidéken születtek, vagy valamilyen módon a magyar műveltséghez kötődnek, hogy azok emlékét cikkben, évkönyvben vagy emléktáblán megörökítse. Kikutatta, hogy *Móra Ferenc* is élt az Őrségben, Felsőlövőn (*Móra Ferenc Felsőlövőn*, 1974), akinek élete kevésbé ismert részletére világított rá. 1979-ben több helyen Faludi Ferenc ünnepeket tartottak születésének 275. évfordulóján, aki Németújvárott született és 200 évvel ezelőtt Rohoncon hunyt el. Nemcsak előadások hangoztak el, hanem emléktáblákat avattak, kiállításokat ren-

deztek Kőszegen, Németújvárott, Felsőőrben, Rohoncon. Hasonló módon harminc olyan nevezetes személyiségről emlékeztek meg, aki Burgenlandban született vagy ahhoz szorosan kapcsolódott.

Többek között sor került *Komjáthy-Schwartz Elemér* száz éves születési évfordulójának megünneplésére (*Galambos Iréneusz: Száz éve született Schwartz Elemér. Néprajzi Hírek* 1990), aki elindítója volt Magyarországon a vallási néprajzi kutatásoknak és sokat tett hazánk német nemzetiségének alaposabb megismerése érdekében is. Tanított a budapesti és a löweni egyetemen. *Imre Samu* (1917-1990) Felsőőrben született, régi kedves barátom, akinek emlékére a Néprajzi és a Nyelvtudományi Társaság egy emléktáblát szeretett volna elhelyezni születése helyén, hiszen, mint nyelvész sokat foglalkozott Felsőőr nyelvjárásával. Mivel református volt és az egyház (Pápa, Debrecen) nevelte fel, úgy gondoltam, hogy ezen a vonalon indulok el. Sajnos a református egyháztól levelemre nem kaptam választ és ekkor fordultam Iréneusz atyához, aki jelezte, hogy néhány nap múlva Budapesten lesz és akkor felkeres. Így is lett és az emléktábla áll azon a helyen, ahol Imre Samu, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja meglátta a napvilágot és az ünnepség lebonyolításába bevonta a református egyházat is. Az én kedves barátom jeles napon született, október 31-én és amikor Iréneusz atyával mindenben megegyeztünk, mosolyogva megjegyezte: Sok napon rendeztem már ünnepségeket, de az első eset, hogy ilyenre a reformáció emléknapiján kerüljön sor.

Úgy érezte, hogy élő szó mellett szükség van írásra, mégpedig magyar nyelvű folyóiratra. Az *Őrség* című periodika már 1968-ban megindult, de 1970-ben, a 4. számtól vette át, s gyakorlatilag a mai napig szerkeszti. Ez a burgenlandi magyarság életével, történetével, néprajzával és irodalmával foglalkozik. Csak sajnálni lehet, hogy rendkívül kis példányszáma miatt csak igen kis körben ismeretes az anyaországban. Az utóbbi években a gyermekek számára is kiad munkatársaival folyóiratot, de ezt csak hallomásból ismerem, mert eddig még nem jutott el hozzám. Tudom azonban, hogy éppen a legfiatalabb burgenlandi magyarok között jelentős hatást fejt ki.

Most, 80. születésnapján jó érzéssel nézhet vissza életére, mert nagyon sokat tett azért, hogy a rábízott lelkeket kereszténynek és magyarnak megtartsa, és ebben megerősítse. Ez az Ő életműve, mely a latin költővel szólva *aere perennius*, hiszen valamilyen formában az elkövetkező századokban is megmarad. Életének e jeles napján a magam és az egykor, vagy éppen napjainkban általam képviselt intézmények, társaságok nevében két dolgot kívánok: Éljen sokáig békében, állandóan új feladatokat keresve; és legyen olyan utóda a legnyugatibb, őstelepülésű magyarság szellemi vezetőjeként, aki legalább megközelíti az Ő munkásságát.

Balassa Iván

Szkíta-kori leletek Bodroghalom határában

A Kr. e. 6. században vidékünkre özönlő nomádokat, a szkítákat név szerint ismerjük a történetírás atyja, Herodotos IV. könyve alapján. Meghódították ezek a keleti harcosok a Kárpát-medence Dunáig terjedő síkságát, de a folyók mentén északra, a hegyek közé is behatoltak.

Megyénk területén sok, szórványosan előkerült emlékük megtalálható a Herman Ottó Múzeum gyűjteményében. Ásatások napfényre hoztak számos sírt, ezekből képet alkothattunk fegyverzetükről, bronz nyílhegyeik például Belső-Ázsiától Nyugat-Európáig megtalálhatóak. Használtak lándzsát, a vas lándzsahegyeket eltemették az elhunyt harcosossal. Rövid tör egészítette ki a támadó fegyverzetet. Viseltek páncélt is, mely kis pikkelylemezek felvarrt sorozatából állt. Ékszerük között a bronz kar- és lábperceket említhetjük, és a bronz gyűrűt, hajfonatkarikát. Bodroghalmon is megtalálhatjuk ezeket a viseleti darabokat. Az elsőket egy homokbánya oldalfalában vette észre Fehér József, a sátoraljai helyi Kazinczy Múzeum igazgatója, Peresényi Mihály, Bodroghalom polgármestere és Tarr Mihály, a csepeli Kultúrház igazgatója. A véletlen úgy hozta, hogy Tarr Mihály barátaival nagyapja tanyáját szeretne volna megnézni. Az *Eresztvényhomok* nevű határreszen jártak, amikor meglátták a homokbányát. Mivel Tarr Mihály édesanyja valamikor itt dolgozott a területen lévő kertészetben, s már akkoriban találtak itt csontokat és edényeket, ezekre emlékezve betértek a bányába. Észrevették a ho-

A bodroghalmi 1. sír a nyugati bányafalban (Kulcsár Géza felvétele)

mokfalból kiálló csontokat, Tarr Mihály monogramjával jelölte meg a csontok helyét. Másnap Fehér József értesítette a Herman Ottó Múzeumot, s Kulcsár Géza fotós kollégámmal azonnal a helyszínre autóztunk. Három sírt bontottunk ki. Tájolása mindháromnak más. Az első sírban lábperecek is voltak, s az egyikben szövetmaradványokra lettünk figyelmesek, melyet a bronz korrózió tartósított. Lényeges minden esetben, hogy régész szakember bontsa ki a leleteket, hiszen minden foglalkozásnak, tanult mesterségnek megvan a fortélyja. A régész méretarányosan lerajzolja a sírt, fotó készül, tehát dokumentálja az előkerült történelmi hagyatékot. A lelet így hiteles, és így tudunk következtetni például egy-egy tárgy viselésére.

Úgy gondoljuk, hogy az ásatásokon előkerülő újabb leletek korábban tisztázatlan történelmi kérdésekre is fényt derítenek. Ilyen lehet például, hogy a húsz éve a közelben feltárt kelta temetőben eltemetettek kapcsolatban lehettek-e egykor a most felfedezett szkíta kori népeséggel, vagy korábbi században éltek a mocsárból kiemelkedő homokdombon.

B. dr. Hellebrandt Magdolna

Szoborállítás a fejedelemasszony szülőhelyén, Ónodon

Kétezerben, a 2000 éves kereszténység és az 1000 éves magyar államiság jubileumi éve mellett sor kerül magyarságunk és a református egyház egyik legnagyobb női egyéniségének, Erdély fejedelemasszonyának, I. Rákóczi Györgyné Lorántffy Zsuzsanna születésének 400. évfordulójára.

A fejedelemasszony születési helyén – a Miskolc közeli Ónodban – eddig még semmiféle jel nem emlékeztetett a nevezetes eseményre. Pedig Lorántffy Zsuzsanna itt a várban látta meg a napvilágot 1600-ban. Atyja serkei Lorántffy Mihály abban az időben a vár kapitánya volt. Anyja Zeleméri Kamarás Borbála itt adott életet Zsuzsanna gyermeküknek. A gyermek

itt tanulta meg az első betűket, az írást, az olvasást, itt találkozhatott először az életében oly fontos olvasmányként számontartott bibliával. Az ónodi vár romantikus környezetében szerette meg a szép természetet, a virágokat, a kerteteket, a gyümölcsösöket, az égi madarakat. Itt ismerkedett meg a kézimunka és a hímzés tevékenységével. Itt látott először kenderáztatást, fonást, szövést, amint azt az ónodi várbeli asszonyok végezték. A vár tornyából pedig a közeli Muhira is gyakran emelte szemét, ahol akkor már nemcsak az 1241-ben elesett Lorántffy-ösök csatában meghalt porait, hanem Mohi mezőváros, s török által felgyújtott templomának pernyéit is hordta a szél.

Az április hónap fontos szerepet játszott a fejedelemsasszony életében. Lorántffy Zsuzsanna születésnapja áprilisban volt, 1616. április 18-án ment férjhez I. Rákóczi Györgyhez, későbbi erdélyi fejedelemhez. 1642. április 5-én tért át menyé, Báthory Zsófia a református vallásra. 1656. április 28-án temette el kedves fiát, Zsigmondot a gyulafehérvári templomban, és 1660. április 18-án – házasságkötése napján – költözött el az élők sorából.

A fejedelemsasszony nevét viselő *Ónodi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesület* a millennium alkalmából a nagymasszony születésének 400. évfordulóján szobrot kíván állítani Ónod főterén. Ez lesz a negyedik, a nagymasszony teljes alakját ábrázoló szobor a Kárpát-medencében, a sárospataki, a nagyváradi és a tiszaszederkényi után. A közadakozásból, a református egyházak és egyéb adományozók pénzéből összegyűlt összegből *Borsos István* tanár, encsi szobrász készíti el a művet, az azt megillető belső lelki hozzáállással és szívbeli buzgósággal. Felavatására a millenniumi megemlékezések keretében került sor augusztus 13-én délelőtt fél 10 órakor, a Magyar Köztársaság Kormányának egyetlen nőtagja, dr. Dávid Ibolya Igazságügyi Miniszter és számos illusztris egyházi és világi vezető szolgálatával és közreműködésével.

A megemlékező évforduló és a szoborállítás legnagyobb áldása mégis az lenne, ha Lorántffy Zsuzsanna egyéniségének kiváló jellemvonásai épülnek be kitörölhetetlenül a magyarság és az egyház tagjainak az életébe. Ezek: a tiszta erkölcs, Isten parancsolatait megtartó egyéni és családi életfolytatás, puritán ételszemlélet a társadalmi, a gazdasági és az egyházi élet területén. Ez az a magatartásforma, amely a haza, az egyház és a társadalom boldogulásáért való fáradozást és áldozatkészséget a sajátja elé tudja helyezni.

Dr. Ágoston István György

Honismeret – határok nélkül

Csaknem egyéves előkészítő munka után, 2000. június 25. – július 2. között rendeztük meg a Budapesti Farsori Református Egyházközség „Isten tábora” nevet viselő tahitófalusi konferenciát a I. Kárpát-medencei Református Honismereti Gyermecktábort. Több mint fél-száz, 8-12 éves gyermek – akinek mintegy hattizede jelenlegi határainkon kívülről érkezett –, és kilenc – közöttük erdélyi, délvidéki, illetve horvát-baranyai – pedagógus, lelkipásztor alkotta a szűkebben vett táborozók csoportját.

Előzetes célkitűzésünket – Istennek hála –, úgy véljük, maradéktalanul sikerült teljesítenünk. A reggeli, napközbeni és esti áhítatok során, továbbá a bibliaismereti vetélkedő révén folyamatosan érvényesült a *református* jelleg, a lelkigondozás, amelyből egyébként a négy jelenlévő lelkipásztor (Somogyi Péter – Budapest, Réti Katalin – Szabadka, Sándor Attila – Sövényfalva és Varga György – Csúza) mellett hitoktatók és a pedagógusok is kivették a részüket. Miután hat határon túli régióból és az anyaországból érkezett gyermekek voltak jelen, s kovácsolódtak össze az egy hét alatt, a *Kárpát-medenceiség*, az *összetartozás tudatának erősítése* hasonlóképp kézzelfoghatóvá vált. A *honismereti* jelleg pedig a napról-napra felkeresett Duna-kanyari helyszínek történelmi, földrajzi, zenei, néprajzi mögöttesének helybéli szakemberek általi megvilágítása, s egy teljes népművészeti nap programjai során valósult meg.

Hogy a résztvevők kölcsönösen megismerjék egymást – a természetes, kötetlen, személyközi beszélgetések mellett – több formáját is kerestük a bemutatkozásnak. Először a magyar nyelvterület különböző tájairól érkezett csoportok vezetői mutatták be azt a közösséget (református gyülekezetet illetve iskolát), ahonnan érkeztek, amit szemléletessé tett a kibocsátó

települések helyére a történelmi Magyarország térképén elhelyezett nemzetiszínű zászlócska. Ezt követte a résztvevők egyéni bemutatkozása, végül pedig szinte minden napra elosztva, helytörténeti, irodalmi ismertetést, műsort adtak a csallóközi Alistál és a Hont megyei Dacsókeszi, a kárpátaljai Nagyszöllős, a székelyföldi Sövényfalva, a délvidéki Szabadka és Maradék, a baranyai Vörösmart és az ausztriai Bécs magyar gyermekei.

Nap mint nap más helyszínekre kirándulva táruktak föl a gyermekek és kísérőik előtt a Szentendrei-sziget, a Pilis és a Börzsöny szépségei. *Táhtótfalun* a helybéli lelkeszné világította meg sokoldalúan a település és az egyházközösség történiáját. *Kisorosziban* páratlan élmények részesei lehettünk: megtekinthettük a szigetcsúcsot, ahol a Duna a szentendrei és váci ágra, kétfelé válik; a parókia udvarán ácsolt színpadon pedig láthattuk Illés Lajos: Betlehem csillaga című rockoperájának próbáit. A sziget erre alkalmas helyén repülőmodell-bemutatót is tartottak barátaink a táborlakók részére. Szentendrén Eredics Gábor, a Vujicsics-együttes vezetője volt a kalauzunk a református gimnáziumban, a szerb egyházművészeti gyűjteményben, a műemléki városmag megtekintésében. Emlékezetes áhítatot tarthattunk a Szabadtéri Néprajzi Múzeum felső-tiszavidéki tájegységének református templomában, a görög katolikus templom kertjében pedig Sándor Attila nagytiszteletű úr ismertette a keleti kereszténység jellegzetességeit. A skanzen játszótérének fából készült játéka a felszabadult kikapcsolódásra is módot adtak.

Visegrádon Jékely Endre muzeológus idézte meg nagy reneszánsz királyunk udvarának hangulatát a Mátyás király Múzeumban, a Salamon-toronyban és a fellegvárban. Gyönyörű táji környezetben még strandolásra is szakítottunk időt a Lepence-völgyben. Egy Kárpát-medencei honismereti tábor *Budapest* vonzáskörzetében nem mellőzheti programjából minden magyarok fővárosának a fölkeresését. A várbeli séta után ott lehettünk a magyar reformátusok világtalálkozója részét jelentő szoboravatáson a Kálvin-téren. Sokan először léphették át az Országház küszöbét s pillanthatták meg a Szent Koronát, meg a koronázási ékszereket. E tartalmas napot városligeti játék, a Hősök tere és a Vajdahunyadvár megtekintése zárta. A váci városnézés során Mándli Gyula könyvtárigazgató, a Honismereti Szövetség elnökhelyettese idegenvezetésével kereshettük föl a püspöki székesegyházat, ismerkedhettünk meg a település múltjával. A Börzsöny táji szépségeivel a kismaros-királyréti erdei vasútról, majd egy könnyű kirándulás révén találkozhattunk.

Isten táborában egy egész napot szenteltünk a tárgyi és szellemi népművészetnek. Délelőtt kézműves foglalkozások keretében kóstolhattak bele a gyermekek a csuhézés, agyagozás, batikolás, papírmunka és fonalcsomózás rejtelmeibe, Bárány Mara, Laukó Éva népművészek és pedagógusaink segítségével. Délután egy fa alatt Kóka Rozália bukovinai székely mesemondó történeteinek kacaghattunk, később a délvidéki bánásgból származó Borsi Ferenc és Papp Ágnes adott ízelítőt a magyar tájak népzenei és napdalkincsiből. Ugyanők este *táncház* keretében tanították a sokfelől érkezett táborlakóknak a dunántúli ugrós lépéseit. Egy másik napon az *Örömhír* című protestáns gyermeklap, majd a Duna Televízió „Ami igaz, az igaz” című gyermekműsorának szerkesztőivel találkoztunk. S mint minden hasonló táborozás, a miénk is tábortüzzel, szalonnasütéssel zárult, kiegészítve a gyermekek kötetlen búcsúestjével, ahol a legkülönbözőbb műfajokban megmutathatta, ki mit tud. A tábor a Budapest fasori református templomban istentisztelettel zárult, aminek keretében rövid beszámolókat tarthattunk a hét történeiséből, és elénekeltük „tábori himnuszunkat”: Horváth Sándor és Ivaskovics József kárpátaljai szerzők „Mert a haza nem eladó...” kezdetű, megzenésített versét.

A tábor hazai résztvevőitől csak jélképes, szerény költség-hozzájárulást kértünk, határainkon túli testvéreink térítésmentesen voltak a vendégeink. Hogy mindez megvalósulhatott, pályázatok és intézmények, szervezetek, alapítványok, magánszemélyek adományai, kedvezményei révén teremtettk meg a kiadások anyagi fedezetét. A több tucat támogató önzetlen segítőkészségéért ezúton is köszönetet mondunk. Jóvóltukból minden egyes közösség értekes könyv-, videó- és hangkazetta, CD-ajándékkal térhetett haza, de az egyes gyermekek is vihettek magukkal honismereti és hitéleti olvasnivalót.

Reményeink szerint az I. Kárpát-medencei Református Honismereti Gyermektábort továbbiak követik majd, és pedig változó helyszíneken. Nagy örömrre szolgált az utolsó este az erdélyi csoportvezető bejelentése, miszerint nagy valószínűséggel jövő nyáron Szovátn folytatódhat a sor. Adja Isten, hogy így legyen – az első tábor tapasztalatait (beleértve a forrásokhoz való hozzájutás „módszertanát” is) a rendezők örömmel a rendelkezésükre bocsátják.

Dr. Székely András Bertalan

KÖNYVESPOLC

KANYAR JÓZSEF:

Honismeret és nemzettudat

*„Bizony ma már, hogy izmaim lazulnak,
úgy értem én, barátom, hogy a porban
hol lelkek és göröngyök közt botoltam,
mégis csak egy nagy ismeretlen Úrnak
vendége voltam.”*

Kosztolányi Dezső: Hajnali részegség

Kezemben tartom Kanyar József frissen olvasott kötetét. Még sajnálom letenni, sajnálom megválni tőle. Mert megfogott és nem ereszt. A benne rejtőző sok-sok gondolat, ötlet, érzés fogott meg.

Elsősorban a gazdag életút a lenyűgöző, amely mindannyiunk számára példa lehet: így kell tevékenykedni egy magyarnak, egy értelmiségi pályán mozognak a Kárpát-medencében, hogy használhasson nemzetének, országának, fajtájának. A példakép mellett tüstént felöltik az emberben – így bennem is – a kérdés: A mai kor embere miért nem tud ilyen életet élni? Tennivaló pedig lenne bőven. Félreértés ne essék: az olyan karizmatikus egyéniségeket hiányolom korunk aktív közéleti emberei között, akiknek humanista egyéniségükön átsüt intellektusuk, akik, amikor „tanítanak”, egyre gazdagabbak lesznek szellemiségükben. Kérdezem: Nekünk miért nem adatik meg az a lehetőség, ami Kanyar Józsefnek és kortársainak megadatott?

Hallom a választ: más a milió! Még ha rendelkezünk is azokkal a szellemi kvalitásokkal, vajon reagálna-e rá alkotó módon a környezetünk? Attól tartok, hogy nem. Ezért is mérhetetlenül gazdag Kanyar József élete, hiszen neki megadatott az, hogy miközben visszatükrözte korának legfontosabb művelődéspolitikai kérdéseit, adhatott magából mérhetetlenül sokat mind meggyéje, mind nemzete számára. Hatását felmérni ma még nem lehet, hiszen az áttételeken keresztül az sokszorozódott. Ezért örülök annak, hogy kortársa lehetek Kanyar Józsefnek.

Közvetlen hatást a könyv mindig az olvasóra gyakorol. Azt azonban már olvasója válogatja, hogy ezt hogyan adja tovább. További gondolatokkal, érzésekkel megerősödve, alkotó módon gazdagítva az eredeti gondolatot, vagy gyenge epigonként jól-rosszul elszajkózza a neki tetsző mondatokat. A szerző számára az a fontos, ha a mű a katartikus élményen túl még további gondolatokat vált ki az olvasóból. Az első mozgósító hatást már azzal kiváltja, ha az olvasó összehasonlítja magában az író által átélt eseményeket azzal a fikcióval, hogy vajon ő hasonló szituációban hogyan viselkedett volna. Vagy úgy – vagy másként. Érénye a szerzőnek, hogy életrajzában ismertetése során a történelmet sem politikusként, sem történészként soha nem használta fel saját gondolatainak, törekvéseinek igazolására, pedig mérhetetlen

példatárként ez hivatkozásként is elfogadható lett volna, és egyben okulásul is szolgálhatott volna. Magyarsága, hazafisága írásában is, beszédeiben is összhangban áll életével, cselekedeteivel.

Kanyar József könyve második részében – ő harmadik részként említi – „lakomára” invitálja olvasóit. No, nem „convivium”-ra, ahogy a rómaiak nevezték az étkezéssel összekötött társas érintkezést, hanem a finomérzésű görögök által rendezett és szellemes beszélgetésekkel, gondolatokkal fűszerezett élvezetet kínál jól válogatott szemelvényein keresztül. Figyelmeztet is erre utószavában: „Ha egy életrajz mögött szélesebb a horizont, akkor a művelődéstörténet is sokrétűbben mondhatja el valloását. Ezért rövidebbek az életrajzok, szigorúbbak és tömörebbek bennük a mondanivalók. A nemzetmentő erőfeszítések bennük csupán a társadalom értelmiségének a küzdelmeire és lázadásaira irányultak, mintsem társadalmunk egészének fojtogató problémáira.”

A szerző számára mindig a művelődéstörténet volt a fontosabb, hiszen világosan tudta, hogy a magyar értelmiség – sok gyötörődés és tépelődés mellett – a nemzet jövőjéért dolgozik. Ennek pedig legfontosabb színtere az iskola. Ezért tartotta szükségesnek azt, hogy a tudományos tevékenységével a történettudománynak főként ezt a területét erősítse.

Biztos vagyok benne, hogy a szerző számára az is örömet jelentett, hogy a régi „szárszói barát” – dr. Püski Sándor – értő gondozásában jelent meg legújabb kötet.

Most már leteszem kezemből a kötetet... És ismét emlékeztetem ideződnék Kosztolányi Dezső gyönyörű és gondolatgazdag versének befejező sorai. Megismerhettem országunk egyik „nagy öregjének” gazdag életútját, tevékenységének sokszínűségét és bátran kijelenthetem, hogy én is vendég voltam egy nagy egyéniség „lakomáján”.

Azt tartják, hogy a recenzensnek ne legyenek érzelmei. Nekem vannak. Elfogult vagyok. Kanyar József egész életpályája lenyűgöz. Hálás vagyok a sorsnak, hogy életutunk néha-néha párhuzamosan futott. Én lettem gazdagabb tőle. Öszinte szívvel ajánlom figyelmükbe a kötetet! (Bp. 2000. Püski Kiadó)

Tolnay Gábor

Fejezetek Kimle múltjából

Szokatlanul terjedelmes ez a könyv, és már a fejezetes nézegetés során is kiderül, hogy különbözik a mostanság nagy számban megjelenő helytörténeti munkák többségétől. Mind tartalmában, mind külalakjában igényesebb. Szerkesztője és nagyrészt szerzője dr. Horváth József a győri Kisfa-

ludy Károly Megyei Könyvtár tudományos munkatársa, ismert helytörténész, több nagyszerű tanulmány írója, és Kimle szülőte. Azé a Győr és Mosonmagyaróvár közötti, a Mosoni-Duna két oldalán elterülő, csaknem 3000 lakosú falu, amely Horvátkimle és Magyar- kimle egyesítéséből született 1966-ban. Lakói évszázadok óta magyarok, németek és horvátok. Mini Amerika tehát, de nem lett a „népek kohója”, mert itt mindegyik etnikum ma is őrzi a gyökereit, az identitását és a kultúráját.

Horváth József gimnazista kora óta kutatja szülőföldje történetét, de csak most vállalkozott arra, hogy egy átfogó, összefoglaló művet tegyen le az asztalra. Bevezetőjében utal arra, hogy a településekről jelentek meg tanulmányok, nagy kézikönyvekben összefoglalók, de a falu történetét és népszokásait részletesen tárgyaló mű megjelentetésének csak most jött el az ideje. S most sem a monográfiáé, ezért nem véletlenül került a címbe a „Fejezetek” szó. Igényességben, teljességben és terjedelemben azonban ez már a „nagy összefoglalást” megelőző állomás, s bízom benne, hogy a szerző néhány év múlva azzal is megörvendeztet bennünket. E mostani munka tulajdonképpen kettős célt szolgál. Erről ír a szerző bevezetőjében: „Ezért is tartottuk fontosnak, hogy ezeket az elszórtan megjelent adalékokat – kiegészítve saját kutatásaink eredményeivel – a kimleiek számára is elérhetően és érthetően, de a tudományos kutatás szempontjából is hasznosíthatóan közlétegyük.” Aki olvasta a könyvet, meggyőződhetett róla, hogy az olvasmányosság és a szakmai hitelesség követelményének egyaránt megfelel. Ez utóbbit szolgálják a jegyzetek, a nagy gondval válogatott bibliográfia és a Horváth József által írt fejezetek magas színvonala.

Az első terjedelmes tanulmány – *Kimle történetének vázlata* – a régészeti leletek után a középkori okleveles említések, a XVII. és XVIII. századi egyházlátogatási jegyzőkönyvek és adóösszeírások, a XIX. századi népszámlálási adatok és egyéb források segítségével kíséri végig a két falu történetét a kőkorszaktól 1999-ig. Pusztítás és betelepítés (horvátok), elemi csapások, gazdasági és háborús események, a lakosság összetételében bekövetkezett változások egyaránt szerepelnek a lapokon. Kimle neveiről szóló fejezetben a Kimle név történeti alakulását, a korábban önálló települések neveinek változásait, a településen belüli helyneveket (utcák, terek, dűlők stb.) és a lakosok névváltoztatási szokásait dolgozza föl a szerző. A család- és keresztnévek mindenkori változásaiból a lakosság összetételére következtetett. A Mozaikok Kimle népszokásaiból című rész a néprajzi szakirodalomban is ismert Borbála-járáson kívül az itt lakó népcsoportok, a gradistyei horvátok, magyarok és heidebauerok jeles napi szokásait, a munkálkalmak és a mindennapi élet szokásait vette számba.

Horváth József ezután hat híres kimlei életrajzát közli kutatásai alapján: *Mersich Máté* (1850–1928), a tudós és költő 49 évig volt Horvátkimle lelkipásztora; a nyomdát és kiadót működtető *Gladich*

Pál (1855–1922) 38 évig volt Magyar- kimle plébánosa, és itt született *Kadocs Gyula* (1880–1962) Kossuth-díjas mezőgazdász is. *Rómer Flóris*, a tudós bencés szerzetes, *Harangozó János* 1848-as honvédtiszt és *Pechó József* tanító életének csak egy-egy rövidebb szakaszában élt Kimlén.

A szerkesztő tanulmányai után Stipkovits Jánosné a horvátkimlei népszokásokról írt, országos negyedik díjat nyert pályázatát, Nagyné Andirkó Julianna és lánya iskolatörténeti szakkolgozatát és három középiskolai pályamunkát közli. Ezt követi 11 lapon keresztül a faluról szóló művek válogatott bibliográfiája, valamint horvát és német nyelvű összefoglaló. Végül negyven fotó idézi a község XX. századi történetének emlékezetes pillanatait és dokumentumait.

A könyv összefogásból született. Eller Gizella, volt polgármester szervezőmunkája nyomán a községi önkormányzat adta ki a megyei önkormányzat, a Kimle Falufelújítási Alapítvány és a Nemzeti Kisebbségi és Etnikai Hivatal támogatásával. A színvonalas, érdemes munka a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár nyomdájában készült. (Kimle, 1999. 341 old.)

Tuba László

LADÁNYI ANDRÁS:

Negyedik kapu

A nagy társadalmi migráció ezeket sodort kényszerből, szükségből a hajdan szegény vidékekről a jobb munkát, jövedelmet ajánló országok felé. Ez az állapot ötvöződött az országépítésben való részvétel szándékával – sokan kerültek a bányavidékekre új életformát vállalva ezzel. Szerzőnk a Nyírségből, szülőhelyéről, Borbányáról került Tatabányára, nagy ívű kapcsolatot teremtve a két távoli vidék között. Az életrajzi kötet jelzi azt a földhöz, családhoz való tartozás állandóságát, amellyel a szerző a 207 éve létesült Borbányát, annak történetét egy nagycsalád sorsával együtt végigkíséri. A fejezetekben *A hajdani Borbánya*, *A Ladányi család*, az *Egyházak Borbányán*, *Borbánya építései*, majd *Borbánya újjászületik* a reális történetiség mögött a szerző érzékelhető érzélemmel foglalkozik a borbányai sorsokkal. A nagycsalád háborúban elviselt dolgai, a sokrétű fordulat a nyírségi vidék gazdaságának, társadalmának képét rajzolja. A Nyírség folyamatos, dinamikus átalakulásának számos képpel illusztrált, részletgazdag munkájával Ladányi András örömdetesen bővítette honismereti ismereteink tárárt. Szerzőnk, mint aktív újságíró eddig bányászti tárgyú könyveivel vívott ki elismerést magának. Ezzel a könyvvel azoknak a fordulatokban gazdag – évtizedeknek krónikásává lett, amelyekben az ember mindig visszatér a családdhoz, szülőföldjéhez, Magyarországhoz. A kötet kiadását Nyíregyháza megyei jogú város Polgármesteri Hivatala és a Nyírbaú Útépítő Kft. támogatta. (Budapest, 1997.)

Dr. Krisztián Béla

A térség, amiben élünk

Nem is olyan régen, 1997. július 14–24-én, illetve 1998. július 13–19-én ifjúsági interetnikus kutatótábor szerveztek Eleken és Mácsán (ma Románia). Ennek a termése ez a 119 oldalas, igényes kiadvány, amit *Jároli József* szerkesztésében jelentetett meg 2000 elején a békéscsabai székhelyű Karácsonyi János Honismereti Egyesület. (Külön köszönet illeti meg az egyesület titkárát, Fabulya Lászlónét, aki eleki kötődésű, és akit ötletadóként, koordinátorként is tisztelhetünk.)

Mit tudhatnak meg az érdeklődők ebből a kötetből?

Az aradi muzeológus, *Elena Rodica Colta* írása azért keltheti fel az érdeklődést, mert „kivülállóként” szól az eleki románság hagyományról, de a jelenkor állapotáról is. A szerző szerint az itteni románság múltját a XIX. sz. közepéig tudja visszavezetni. Az eleki németek alkalmazták őket cselédként, az őseik a szomszédos településekről származnak (Otlaka, Sikló, Brödet, Simánd). Az itteni közösség elzártan élt, temploma sem volt, ezért jártak Otlakára, majd később Kétegyházára.

A muzeológus is megemlíti, hogy a helyi román népviselet is kicserélődött. Ennek a magyarázata egyszerű, a munkaszervezőknek megfelelően a pénz és a termés mellett a németektől minden évben egy rend ruhát is kaptak.

Az eleki románok az I. világháború után elszigetelődtek az új határokon túlra került románságtól. A tanulmány utolsó részében részletesen olvashatunk a még ma is élő hagyományokról.

Eleken 1922 januárjáig a szentmiséken a szentbeszéd és az ének csak német nyelvű volt, majd később bevezették a 11 órai magyar nyelvű misét is. Az egyházi év legfontosabb eseménye a nagyhét, a húsvét, az Úrnapja és a fogadott ünnep. (Szent József, Szent Anna, Szent Rókus, Szent Notburga, Szent Vendel.) Több vallásos társulat is működött: Oltáregylet, Rózsafüzér Társulat, Jézus Szíve Szövetség, Actio Catholica. Ezt a szakrális kultúrát a tragikus 1946 megtörte, de szerencsére nem teljesen.

Forrásértékűnek tekinthető a sarkadi Seprenyi Anita: az Eleken élő cigányok szokásai és hiedelmek című dolgozata. Az eleki cigányok anyanyelve román, cigányul csak a néhány, később betelepült család tud. Az eleki cigányzenészek régen híresek voltak, sajnos ma nincs utánajárás! A helyi cigányok megélhetését főleg az jelentette, hogy az eleki sváb gazdáknál szolgáltak. (Elmondásuk szerint a németek is szerették őket. Az 1946-os elűzetés után nem mertek beköltözni egykori „gazdájuk” házába!) A cigányság kultúráját is az jellemzi, hogy sok mindent átvettek a „többségtől”.

A kanizsai Apró Gizella jól fogta össze a helyi étkezés szokásait. Néhány jellegzetes helyi specialitás pl.: sáverpick, kiselice, kisej. (Akit érdekel, hogy kell elkészíteni a helyi sváb, román, szlovák ételeket, olvassa el a könyvből!)

A szegedi Szőke Imre Csaba egyik adatközlőjétől a következőket tudta meg: „A sündisznó elkészítésének módja a következő: kiszedik a belső részeit, utána nyársra húzva a tűzbe tartják. Mikor megpörkölődött, le kell kaparni a tuskéit, aztán a húst darabokra vágni és megfőzni pörköltnek. Állítólag még a csontjait is meg lehetett enni. A cigány állítása szerint a húsa viszont csak ősszel jó.”

A szegedi Gombos András Gál Györgyöt, a népművészet mesterét mutatja be. Gyuri bácsi a kezdetekre így emlékezett vissza: „Gyermekkoromban tanultam meg. Lestem a nagylegényeket, akik az udvarokban csinálták a joc-ot minden vasárnap a lányok házáknál. Én a kapun keresztül lestem őket.”

Topa Sándorné összeállításából pedig megtudhatjuk azt, hogy 1952 és 1997 között az Eleki Román Hagyományörző Néptáncgyűttes 61 alkalommal lépett fel, és ez idő alatt több kitüntetést is kaptak (pl. 1993-ban Nívó-díjat, 1996-ban Fülöp Ferenc díjat).

A budapesti Nagy Borbála egy eleki leány- és asszonysorsot vizsgált. Régen Eleken a fiúk béresnek, a lányok pedig cselédnek mentek, csak ekkortól mehetek a bálba. A lányok már 16–17 évesen férjhez mentek, „összeálltak”. Sokszor házasság nélkül éltek le életüket, fuzsítolva, öt-hat gyerekkel. (Ez általában a románokra volt jellemző, de manapság sajnos ez már szinte megszokottá vált az egész országban!)

A szegedi szociológus, Dudik Éva és a békéscsabai Hunya Éva az eleki nemzetiségek egymás közötti kapcsolatait vizsgálták. Megállapították, hogy a vegyes házasságok miatt a kultúrák keveredtek egymással. A földrajzi elkülönülés csak a cigányságra jellemző.

A délvidéki Bagi Tímea, Nyíri Erika, Rekecki Angéla az eleki őslakosságot (németeket) próbálta felkutatni. A régi sírlemlékek és az anyakönyvi adatok alapján 18 személy adatait sikerült beazonosítaniuk.

A mácsai kutatótábor eredményei is nagyon hasonlítanak az elekihez. Az ottani egyházi élet nagyon gazdag volt egykoron. Mácsán is hatottak egymásra a német és a magyar szokások. A vegyes házasságok ott is azt eredményezték, hogy a gyermekek többnyire csak az anyanyelvet (az apát nem) beszélik, igaz az idősebb románok magyarul is tudnak. A mácsai német temető régi sírkövei pl. ilyen neveket őriznek: Deutsch, Gebengelzdorfer, Merk.

A mácsai ortodox temetőben 1906 és 1910 között vezetett anyakönyvek alapján leggyakoribb fiúnevek a Mihai és a George, a női nevek közül a Mária és Floare, de olvashatunk még több másról is.

Ez az összegzés lenyomata egy kisebb térség nemzetiségi kultúrájának az ezredfordulón. Kár, hogy az 1999-es jugoszláviai háború meghiúsította a folytatást.

Rapajók Tibor

Borsod megye és Miskolc múzeumügye a helyi sajtó tükrében 1892–1949.

Berez József könyvével a muzeológia, a múzeumügy és benne a múzeumtörténet megismerésének és megismertetésének egy régóta megcélzott kutatásterületét vette vizsgálat alá. Munkájával megtette az első, de nemcsak ezért nagyszerű, hanem szakmaiságáért is dicséretes lépéseket a komplex, a kérdéskör bibliográfiájára is kiterjedő feldolgozás felé. Munkája egyszerre művelődéstörténet, muzeológia, múzeumtörténet és könyvészet, bibliográfia. Mindkét vonatkozásban különös értékkel bír: a helyi sajtót felemelte a forrásbázisok sokoldalúan hasznosítható körébe és a helyi újságírást-szerkesztést-kiadást kiemelte a feledés, a hol kisebb, hol nagyobb lenézés világából. Erről a hatalmas és hatásában egyáltalán nem felmért forrategyüttesről, mint feltárando kutatási területről ugyan sokan beszéltek, írtak már, de feldolgozásához igazán senki se fogott hozzá. Bár egyes múzeumi, vagy tudományági, esetleg éppen személyi bibliográfiákban esett több-kevesebb szó a helyi sajtó és a muzeológia, a múzeumtörténet, vagy egy-egy múzeumi tudományág, illetve egyes muzeológus munkásságának bemutatása kapcsán a múzeumokról, mint mindezeket integráló intézményeknek a kapcsolatairól, de ezek nem vezettek rendszeres feltárásokhoz. A muzeológia-múzeumügy és a helyi sajtó kapcsolatának tervszerű bibliográfiai felmérésről, egy-egy megye, vagy város múzeumügyének a helyi sajtó tükrében való megjelenése felől senki sem kutakodott. Berez József munkájának nemigen voltak előképei, szinte töretlen úton haladt és alkotta meg könyvét egy, a magyar művelődéstörténet egésze szempontjából fontos dátum, a miskolci múzeum centenáriuma alkalmából.

Berez József vállalta a feladatot Borsod megye és Miskolc város múzeumügye, illetve a múzeumügynek és a helyi sajtó összefüggésének vonatkozásában, 1892–1949 között. A kételyek eloszlatása miatt mondom, hogy bár a miskolci múzeum 1899-ben nyitotta meg kapuit, Berez bibliográfiája 1892-vel kezdődik. Az 1892–1899-ig eltelt hét év az előkészület, a múzeumszervezés, a múzeumi gondolat meggyökereztetésének időszaka volt élénk sajtóvisszhanggal.

Berez József igen jól választott, amikor a Borsod-Miskolci Múzeumot választotta és akkor is, amikor a sajtójáról is híres Borsod megye székhelyének, Miskolc városának sajtóját választotta kutatási területként, tárgykörként. Borsod megye hosszú időn át úgynevezett egymúzeumos megye volt. A különben több érdekes, értékes településmikrotáját magába foglaló Borsod megye múzeumkezdeményezései jóval később, csak a XX. század közepe táján jelentkeztek. Majdnem azt lehet mondani, hogy akkor, amikor 1951-ben létrejött Borsod-Abaúj-Zemplén megye. Ugyanakkor nagyon jól tudjuk, hogy a korán a polgárosodás útjára lépett, élénk közélettel rendelkező iparos-kereskedő Miskolc helyi sajtója, a helyi újságírás milyen

fejlett, mennyire sokszínű, élénk, a kulturális kérdésekre nagy figyelmet fordító tevékenység volt.

Berez József munkája két részből áll. Az elsőben magvas tanulmányt olvashatunk arról, hogy Miskolcon-Borsodban miként-hogyan formálódott meg a nagyon is széleskörű társadalmi igény múzeumlétesítés iránt; hogy ennek az igénynek, hogy adott egyre erősödő hangot a helyi sajtó. Hogy aztán, már a múzeum létrejötté után, figyelemmel kísérje a múzeum minden megmozdulását. A tanulmányban meggyőző módon, sok helyi példával illusztráltan arról van szó, hogy a helyi sajtó múzeummal-muzeológiával kapcsolatos közleményei miért és miként sorolhatók a muzeológia és több, a múzeumokban művelt tudományág és az általános helytörténeten túl a helyi művelődéstörténet legjobb forrásaivá.

A második rész a bibliográfia, amelyben a szerző a Borsod a Borsodmegyei Lapok, az Ellenzék, az Északmagyarország, a Felsőmagyarországi Reggeli Újság, a Felvidéki Napló, a Felvidéki Népszava, a Miskolc, a Miskolci Esti Lap, Miskolci Hírlap, a Miskolci Napló, a Miskolci Szemle, A Reggel, a Reggeli Hírlap, a Szabad Magyarország, a Szabadság, a Termés című lapokat dolgozta föl, a bibliográfiakészítés szabályainak megfelelően. A fentiekben utaltunk arra, hogy milyen élénk, milyen mozgékonyság és gazdag volt a miskolci sajtó s itt most, az átvizsgált újságok felsorolásánál azt a megjegyzést kell tennünk, hogy Berez József meglehetősen szűkebbül állította össze a feldolgozandó hírlapok listáját. Fájjaljuk, hogy pár, nagyon is karakteres újság feldolgozása elmaradt. Az átvizsgált lapok számát az is csökkenti, hogy köztük több olyan is található, amelyek egyik-másik lapot magukba olvasztották és megváltoztatott címen folytatták tovább munkájukat. (Vö.: *Fülep Attila: A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Hírlapok és folyóiratok bibliográfiája, 1842–1963. Miskolc, 1964.*)

Különben szerzünk az egyes adatokat évenkénti csoportosításban, annotáció nélkül adja közre. A felsorolásból megállapítható, hogy a miskolci-borsodi helyi sajtó szerény kezdetek után, egyre nagyobb odafigyeléssel, mennyiségileg is fokozottabban foglalkozott a miskolci múzeum ügyeivel. Az is megállapítható, hogy a muzeológusok közül többen is, de legkimagaslóbb módon Leszih Andor, mily mértékben és milyen elvárásokkal vették igénybe a helyi sajtót a múzeumügy szolgálatára, illetőleg – általánosan fogalmazva – a helytörténet követelményeinek kielégítésére. Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a miskolci múzeum és a helyi sajtó között mindig értékes, nagy informatív értékkel bíró, pártfogó-nevelő tendenciájú, mondhatni baráti kapcsolat állt fenn. Sajnos, a bibliográfiához mutatók nem készültek és így a gyors tájékozódás és a tárgyperes lelassul, de ennek ellenére is azt mondhatjuk, hogy a munka bibliográfiai része is – a voltaképpeni tárgy – használható; jó, megkerülhetetlen adat-forrásbázis Miskolc és részben Borsod megye kulturális élete, művelődéstörténete jobb megismerése szempontjából.

A könyv más, hasonló munkák elvégzésére sarkal. Ne feledjük, hogy a helyi sajtó komplex helytörténeti célú feldolgozása mind a helytörténet, mind a honismeret és rajtuk túl minden tudományág, közművelődési folyamat-esemény biztos és nélkülözhetetlen forrásához juttathat bennünket. (Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1999.)

Dankó Inre

Szentes évlapjai

A közös múlt emlékezete természetes igény volt már az emberi művelődés hajnalán. Az ókori népek, az egyiptomi, a görög, majd a latin, indiai és perzsa mítoszok, az istenek, félistenek, hősök kalandjai időtlen időkön át szálltak nemzedékről nemzedékre, s arról regéltek, hogy mi és hogyan történt a régi időkben, a múlt továtűnt évszázadaiban. „Emlékezzünk a régiekről...” – ezzel kezdődik a legrégebbi fennmaradt magyar nyelvű krónikás énekünk, Csáti Demeter deák 1526 táján íródott *Ének Pannónia megvételéről* című elbeszélő költeménye. Magyarország első átfogó történeti kronológiáját *Kerékgyártó Árpád* adta ki *Hazánk évlapjai. Magyarország történetének kortani átnézete, 884–1849* címen.

Szentes várostörténet-írásának kezdete két szálon indult. A település életében hosszú időn át kiemelkedő szerepet betöltő református egyház lelkeszei 1748-ban kezdték írni, 1700-ig visszatekintve *A Szentesi Református Egyház Históriaja* című munkát, amely a város köztörténetére is tekintve, krónikaszerűen íródott. Mintegy az egyházi krónika párhuzamaként, 1750-ben *Petrák Ferenc* eszterházi szerzetes is hozzákezdett a város közelmúltjának és fontosabb egykorú eseményeinek följegyzéséhez. Mindez azért érdemel említést, mert a közelmúltban napvilágot látott *Labádi Lajos* főlevéltáros kitartó munkájának köszönhetően, hiánypótló várostörténeti kronológiájának immár negyedik kötetét *Szentesi Évfordulónaptár 2000* címmel, a szerző által indított *Szentesi Műhely Füzetek* sorozat negyedik tagjaként. Az egyes korok hangulatát kitűnően érzékeltető, illusztrációkkal is ellátott évlapok a város 1075 és 1990 közötti időszakát ölelik föl. A krónika hónapok és napok szerint tagolva, kiterjed a település múltjának fontosabb eseményire: természeti csapások, a gazdasági, demográfiai, politikai, kulturális, urbanisztikai, biográfiai, közigazgatási történésekre. Labádi Lajos munkája korántsem száraz felsorolás, szűkszavú tényközlés, hanem a kronológia és a lexikon műfajának sajátos ötvöze. A település korai történetéhez a tatar- és törökidőket követő eseményeként írott forrás alig áll rendelkezésre, így az új- és legújabb kori fennmaradt dokumentumok alapján vette számba a múlt évfordulóhoz kötődő eseményeit. 240 évvel ezelőtt, 1760. április 7-én délután hatalmas tűzvész ütött ki Szentesen, amelynek következtében a város kétharmad része megsemmisült. A középkor (iskolák, református templom, magtárak mal-

mok) és 211 lakóház vált a tűz martalékává. Leégett a városháza is, a város régi irataival. Számos megemlékezésre méltó eseményt talál a könyvben a város múltja iránt érdeklődő olvasó és kutató. Lapozzunk bele! 1925 éve, 1075-ben kelt I. Géza király oklevele, amelyben először fordul elő a Kurca folyó neve (Curicea alakban). 270 éve, 1730. december 29-i keltezéssel Szentes mezővárosa három országos vásár tartását engedélyező kiváltságlevellet nyert III. Károly királytól. 260 éve, 1740. július 11-én kezdték vezetni a város első fennmaradt tanácsülési jegyzőkönyvét. 150 évvel ezelőtt, 1850-ben népszámlálást tartottak Szentesen, a lakók száma 22 166 fő, (100 éve, 1900-ban 31 308, 2000. január 1-jén 32 134 – ez az adatsor külön elemzést igényelne). 130 éve, 1870. március 1-jén elhunyt Tóth József színész. 125 éve, 1875. szeptember 13-án született Farkas Antal író, költő, újságíró. 120 éve, 1880. január 1-jén megindult a Szentes és Vidéke című vegyes tartalmú hetilap. Szentes három díszpolgára is ebben az évben ünnepli születésnapját: 85 éve, 1915. augusztus 14-én született Tokácsli Lajos festőművész, 80 éve, 1920. április 27-én született dr. Szalva Péter biológus, növény-nemesítő, és ugyancsak ebben az évben, augusztus 2-án lesz 80 esztendő dr. Zsoldos Ferenc sebész főorvos. 75 éve, 1925. október 12-én született Zsille Győző festőművész. 55 éve, 1945. november 4-én nemzetgyűlési választásokat tartottak Magyarországon, Szentesen a pártokra leadott szavazatok aránya: FKGP 40,5, MKP 31,3, SZDP 24,5, NPP 2,1, Polgári Demokrata Párt 1,6 %. 50 évvel ezelőtt, 1950 júniusában Csongrád megye székhelyét Szentesről Hódmezővásárhelyre helyezték át. Még azt is megtudjuk, hogy 45 éve, 1955-ben kezdte meg működését a Zeneiskola, 20 évvel ezelőtt a Szentesi Vízmű SC vízilabdacsapata nyerte a Magyar Népköztársaság Kupát, 10 éve, 1990. június 30-ától heti rendszerességgel jelenik meg a Szentesi Élet, és még sorolhatnánk a 83 oldal terjedelmű, névmutatóval záruló könyv évnapijait. A krónikás Bevezetőjében jelzi, hogy ezzel a kötettel lezárult a Szentesi Évfordulónaptár sorozata, amelynek tagjai előmunkálatai voltak egy készülő, átfogó várostörténeti kronológiai kézikönyvnek. Labádi Lajos évlapjai kiemelten hasznosak az oktatásban és tömegtájékoztatásban arra, hogy a város közelmúlt és régebbi korok olykor már feledésbe kerülő eseményeit fölidézzük. A könyv a Polgármesteri Hivatal támogatásával a Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára kiadásában jelent meg.

Bodrits István

DEÁKY ZITA:

A bába a magyarországi népi társadalomban

Deáky Zita doktori értekezése döbentett rá, mily fontos mind néprajzi, mind művelődés- és orvoslástörténeti szempontból a téma. Voigt Vilmos ajánló szavaiban megemlíti, hogy még filozófusa-

ink módszerében, művészettörténeti emlékeink megértésében is segítségünkre van ez a terület. A mű szakkönyvként, ismeretterjesztő könyvként is megállja a helyét. Méltán forgathatja orvos, művelődéstörténész és néprajzkutató vagy „csupán” érdeklődő. Ez a munka minden téren a kultúrtörténeti ritkaságok tárházát gazdagítja, s egyben az egész társadalom számára fontos eseményt tár fel. Deáky Zita írása végigkíséri a legszebb élmény, az anyaság megélésének, rítusának stációit. Hiszen a bába valahol az élet segítője, vezetője, bizonyos szempontból tehát „élet és halál ura”. A „gőla néni” – ahogyan a mi vidékünkön, Sokoróalján nevezik – néha, mint vádlott jelenik meg az élet színpadán. Sok múlik szakmai tudásán, odafigyelésén. Ezért övezte őt tisztelet és egyben félelem. Ahogy Voigt Vilmos írja: „Tudjuk például, nem véletlen az a tény, hogy a magyar bába szó egyik jelentése »boszorkány«, meg hogy a vasorrú bába elnevezésben ugyan a bába csak azt jelenti: »öreg-asszony« – ám, aki csak hallotta e megnevezést, aligha mellőzhetett egy kis borzongást”.

A magyar folklorisztika a bábát elsősorban az emberélet fordulóihoz kötődő szokásleírásokban taglalja, de a boszorkányperek egyik gyakori szereplőjeként (bábaboszorkány) is találkozhatunk vele. A bábáság intézménye, egyéniségei több szempontból kapcsolódnak más folklór témákhoz, például hiedelemvilágunkhoz, a „bábelelte babonák”-hoz, a szülést elősegítő mágikus cselekedetekhez, (kigyóbőr, kés vagy alá helyezése, ebagos gyermek, kicserélt gyermek) a gyermekvilághoz, gyermekneveléshez (fűrésztés, etetés), vagy a boszorkánytörténetekhez, a népmesei motívumokhoz (vasorrú bába), a szentsítzetelethez, (védőszentekhez: Szűz Mária, Szent Anna) a szentség-kiszolgáltatáshoz (bábakereszttség), a népi gyógyászat-hoz, (gyógygöngyövek, gyógyítás, rontás: meddőség, magzatelhajtás) s annak kapcsolatköréhez.

A könyv bevezető fejezetéből megismerhetjük a legfontosabb forrásokat, levéltári anyagokat, orvosi-, egészségügyi könyveket. Például: Pápai Páriz Ferenc, Csapó József könyveit, a medicina pastoralis jellegű írásokat, egészségügyi ismereteket nyújtó kiadványokat, megyei főorvosi jelentéseket, melyek közlik a bábák nevét is. Azt is megtudhatjuk, hogy „az első magyar nyelvű bábaoktató könyvünk, Weszprémi István Bába Mesterségre tanító könyv”-e 1766-ban jelent meg Debrecenben, hogy a XIX. század közepén a legismertebb bába- könyv a Bábászati Kalauz volt, vagy azt, hogy az 1876. évi egészségügyi törvény után a tankönyvek egységesítő szemlélete uralkodott el. Képet kapunk a bába szó történetéről, használatáról és etimológiájáról is. Megtudhatjuk, hogy 1738-ban az „öreg asszonyi hivatal” megnevezésként emlegetik a bábákat és hogy a századforduló óta ismerjük a szülésznő kifejezést, amely az oklevéllel vagy engedéllyel rendelkező bábáknak járt ki. Azt, hogy mit rejtenek a „bábatyúk, bábafog, bábaszilva” stb. szóösszetételek, valamint, hogy a bábával kapcsolatban milyen szólásokat, közmondásokat ismer nyelvünk, például: felvágta a bába nyelvét; többet tud, mint hat bába.

A szerző új oldalról közelíti meg a bábáságot, mégpedig elhelyezi a társadalomban, mesterségként jeleníti meg az „első, szabadon választott, álmilag felügyelt és oktatott női foglalkozás”-t. Arra is rámutat, hogy miként ítélték meg a faluban, egészségügyi körökben, és miként változott a későbbiekben ez a viszony. („Alsóbb rangú egészségügyi személyzet”, mint mesterség lebecsülése, majd önálló keresettel rendelkező feleségjelölt.) Deáky Zita áttekinti a bábáság intézményét a XVI-II. század végétől a XX. század közepéig. Magában ez az intervallum is hatalmas anyagot és mögötte álló évtizedes kutatómunkát sejtet, de az értekezés bemutatja a magyarországi bábaképzés történetét is. Rámutat különböző közegészségügy javítását szorgalmazó rendeletek (Mária Terézia, II. József) hatására, és az orvosok, papok bábákkal kapcsolatos viszonyára. A dolgozatról megtudhatjuk, hogy a XX. század első évtizedeiből indulnak be a bábaképző iskolák és a bábáknak létrejönnek a helyi és érdekvédelmi szervezeteik (Bába-Egyesület), kiadványaik (Szülésznők Lapja). Megtudhatjuk, hogy mi a különbség a „parasztbába, a cédu-lás- és okleveles szülésznők” tevékenységében, megítélésében. A könyv érdeme az is, hogy földrajzilag a történeti Magyarország egészét vizsgálja, s nem feledkezik meg az eltérő etnikumok kulturális különbségéről sem. Például, részletesen taglalja a bábák szerepét a körülméletési rítusban, illetve a szárazkeresztiséget kapott zsidó gyermek eseteiben. Megtudhatjuk, hogy a románoknál az a szokás élt, hogy a legkedvesebb rokonasszony, bártnő végezte el a köldök elmetését. Arra is találhatunk a könyvben adatot, hogy katolikus bábának milyen kötelességei vannak munkája során. Deáky Zita „a bába interetnikus közvetítő szerepéről” sem feledkezik meg.

A könyv nagy súlyt fektet a bába komplex tevékenységének bemutatására, csaknem 100 oldal foglalkozik ezzel a témával. Deáky Zita ezt csoportosítva közli, így a terhességgel, szüléssel kapcsolatos feladatokat, a bábák gyógyítási (meddőség, mellgyulladás, nőgyógyászati, szexuális problémák kezelése, gyermekbetegségek, gyógyszeres készítmények feladatát (vizsgálat, halottkémi vizsgálat), a születésszabályozás-beli szerepét. Ismereteket szerezhethetünk arról, hogy a bába értett a kenéshez, érvágáshoz, feladata volt még a csecsemő pelenkázása, sőt a családtagok szennyesének mosása, az anya és a csecsemő fűrésztése, szépséghibák javítása. Egy fejezet foglalkozik a járványok és himlőoltások beadásának kérdéskörével, a bábák felvilágosító munkájával. A könyv a témához kapcsolódó hiedelem- anyag számbavételével kitűnő forrásnak számít a babonák iránt érdeklődő olvasónak (hatodik ujj levágása, fog kitörés, varázsszavak lenyelése, zárak kinyitása). Kitér a születés körüli egyházi, közösségi feladatok ismertetésére is (bójt, búcsú, keresztelő, bábakereszttség, halvaszületett csecsemő eltemetése). Rámutat arra, hogy a bábák tevékenységét „egyik oldalról világi és egyházi rendeletek szabályozták, másik oldalról a közösség hagyománya, szokásrendje irányította.” A XVIII. század vé-

gétől és a XIX. század közepétől kimutathatóan a magas gyermekhalandóság egyik oka – véli a szerző – Magyarországon a dajkák nagyméretű alkalmazása volt. Kiderül, hogy az egészségügyi szakemberek mily nagy figyelmet szenteltek a bábák hibáinak, de foglalkoztak a „törvénytelen ágyból született gyermekek” sorsával is. A korábbi századok erkölcsi, etikai kérdéseiről is kapunk részletes információt. Például, hogy „a torz, nyomorék újszülött meghalasztása, megölése jogi és vallási értelemben bűn, de a hagyományos népi jogszokásokon és erkölcsön belül nem gyilkosságnak számított.” Nagy érdeme a disszertációnak, hogy erre vonatkozóan még az 1767-es nagykálloi eskü szövegéről is közli, mely az abortusz megtagadására szenteli fel az eskü elmondóját.

Külön rész foglalkozik a baba születés és halál körüli teendőivel. Deáky Zita 18 pontban veti össze e két rítushoz tartozó mozzanatot és megállapítja, hogy „a baba sajátos és egyedi szerepe, marginális helye a paraszti közösségekben leginkább a tisztátalanság és a halálhoz való viszonyával, a halotti rítusokban való részvételével is magyarázható. Személyében átfogta az ember életét a születéstől a halálig”.

A dolgozat érinti a bábaképzés történetét, a babaügy körüli vitát is. Képet ad a XVIII–XIX. század végi egészségügyi törekvések ismertetéséről, oktatásának fázisairól. Vázlatos áttekintést kaphatunk az egészségvédelem fejlődéséről, a bábaképzés történetéről, megismerhetjük a legfontosabb baba „utasításokat”, a tevékenységüket szabályzó rendeleteket. Ismerteti a bábák „kaszttjainak” (paraszt, cédulás, okleveles, kontárbába), szakmai rétegződésüket, megélhetési lehetőségeiket, valamint konfliktushelyzeteiket is. A könyvből kiderül, hogy az „egészségügy javítását célzó rendelkezési törekvésekkel párhuzamosan jelentek meg 1766-tól az első magyar nyelvű babaoktató könyvek is”, illetve, hogy a cédulás bábák oktatása volt a leggyakoribb képzési forma az 1870-es évekig. Képet kapunk arról, hogy mi módon, milyen nehézségek árán lehetett bekerülni egy oktatási formába (község vagy pap ajánlása, családtól való távollét). Sőt még az 1918-ig működő bábaképző helyek listáját is olvashatjuk.

A következő részben képet kapunk a Bába-Egyesület megalakulásáról, működéséről „A magyar tanítónők érdekvédelmére létrejött egyesület után a második olyan női egyesület ez, amely szakmai, foglalkozási alapon szerveződött” – tudjuk meg az írásból. Az egyesület segélyezte a rászorult tagokat, jótékonyasági esteket szervezett, segítette a vidéki szervezetek megalakulását. Az egyesület szaklappal is rendelkezett: Szülésznők Lapja 1893-tól, és 1894-től Bába-Kalauz, majd a lapok egyesítése után, Bába-Kalauz néven, 1938-ig jelent meg. Ez a szaklap közölte a rendeleteket, álláspályázatokot, gyakorlati tanácsokat adott, sőt „olvasói oldallal” is rendelkezett.

Az utolsó fejezetek a bábák szakmai rétegződését, fizetését, konfliktushelyzeteit veszik nagyító alá. Deáky Zita a korábbi csoportosítással szemben még rétegzettebbnek mutatja be a bábák „tár-

sadalmát”. Ő a korábbi három csoportot képzett-ségnek megfelelően (paraszt, cédulás, okleveles) hat csoportra bővíti. A juttatások tekintetében megállapítja, hogy „legjobban a különböző bányatársaságok fizették meg az okleveles szülésznőt”. Különbőség volt a „munkadíjban” az első- és másodszülött tekintetében is.

Megismerhetjük a szülésznők konfliktushelyzeteit, ellenfeleit. Az írásból kiderül, hogy ezek mögött szakmai érdekellentétek húzódtak meg. Ezek a problémák megnyilvánulhattak hatóság-nak írt panaszlevelek, szakfolyóiratok nyílt írásai-ban, szóbeli becsmérlések szintjén. Figyelmet érdemel a könyv illusztrációs anyaga is. Láthatunk szülést elősegítő tárgyakat (szülészékek, érmék és amulettek), üdvözlőlapokat, keresztelőre menőket ábrázoló fotókat, sajgó- és könyvillusztrációkat, például: „megesett lányok megkorbácsolását”, anatómiai rajzokat, szülésznők, szülészhallgatók portréját, csoportképét, okleveleket, sőt korabeli tápszer plakátot is. A dokumentációs anyag a könyv értékét növeli: álláshirdetések a múlt századból, bábatanfolyamainak hirdetései, utasítások bábák számára, miniszteri badványok, szakfolyóiratok lapjai.

Deáky Zita jó érzékkel ötvözi a történeti és néprajzi anyagot. Módszerét tekintve is egyedülálló a munka, mivel egymás mellé helyezi a néprajzi, művelődéstörténeti, orvostörténeti adatokat, illetve a levéltári és szakirodalmi anyagot. A téma taglalásakor Kálmán király törvénykönyveitől egészen a recens néprajzi adatokig, számtalan példát említ. A könyv végén gazdag irodalomjegyzék található, segítségével tovább kutakodhatnak a téma iránt érdeklődők.

Deáky Zita kitűnő problémalátással, gazda művelődéstörténeti szintézissel mutatja be a mindenkit érintő kihalt hivatást. „Ne tudj olyan sokat, mert baba lesz belőled!” mondja egyik szólásunk. Deáky Zita e téma bábájává vált, ott bábáskodott kutatásával, „bábai mesterséget” űzött gyűjtésével. A bábáknak állított emléket és bizony mondhatjuk: „szép újszülött” jött világra kezénnyomán. (Bp., 1996.)

Lanczendorfer Zsuzsanna

DOMONKOS OTTÓ:

Méhészeti irodalmunk néprajza (XVII. sz. közepe – XIX. sz. közepe)

A Soproni Múzeum kiadványa című sorozatban jelent meg Domonkos Ottó néprajzkutató csaknem fél évszázaddal ezelőtt készült szakdolgozata, amely méhészeti vonatkozású néprajzi irodalmunk megkerülhetetlen munkájának tekinthető. A szerző 36 írott, illetve nyomtatott méhészettel foglalkozó irodalom néprajzi vonatkozásait dolgozza fel. Bevezetőjében felhívja a gazdasági szakirodalomnak forrásértékére a figyelmet és ezek további feldolgozására ösztönzi a kutatókat.

A szakdolgozat elkészülte óta a méhészet témaköréből több, egy adott tájegységet, illetve a méhtartás különféle formáit bemutató tanulmány, könyv született, amelyek közül többen felhasználták ezt a munkát. A tanulmány a XVII. század közepétől kezdve a XIX. század közepéig megjelent gazdasági munkákat dolgozza fel országos betekintést nyújtva a méhészet korabeli gyakorlatába. A téma gazdagságából kifolyólag a dolgozat nem foglalkozik az erdei méhészkedéssel, amely újabb kutatás feladata lehet.

A kötet négy fő fejezetben foglalja össze az ismereteket. A rövid bevezetőt követően, amely a szakdolgozattal egyidőben született, az első nagy egység a termeléstörténetet mutatja be, azaz a méhtartás történetét és az ország gazdaságában betöltött szerepét foglalja össze. Röviden tárgyalja és térképen ábrázolja azokat a méhészzel kapcsolatos szavainkat, amelyek földrajzi nevekben is fennmaradtak, összevetve a gazdasági munkák szerzői által említett jelentős méhészkedést űző területekkel. A méhészkedés országosan elterjedt foglalkozás volt, különös jelentőséggel bírt az ország északi, nyugati, déli területein. Általános elterjedtsége szükségessé tette, hogy kiterjedt méhlegelők, mézelő területek (erdőségek, rétek, legelők) álljanak rendelkezésre. A következőkben a méhészet jelentőségét mutatja be egészen az első írásos utalástól kezdve a méhtartás XIX. században bekövetkező hanyatlásáig bezárólag.

A vizsgált korszakot megelőzően, már a török hódoltság korára virágzott a magyarországi méhészet, amire a helynevek, dézsmautasítások egyértelműen utalnak. A kereskedelemben és a hazai fogyasztásban egyaránt jelentős szerepet játszott a méz és az ebből előállított termékek. A XVIII. és XIX. században megjelenő gazdasági és statisztikai munkák szintén erről tanúskodnak, ám a méhtartás jelentősége a XVIII. század végétől kezdve fokozatosan csökken, ami több okra vezethető vissza: egyrészt az állattartás és földművelés szerepének növekedésére, másrészt újabb iparcikkek megjelenésére (cukor, fagygyertya), amik a méhészeti termékeket helyettesítették.

A második fejezetben a méhekkel kapcsolatos tudnivalókkal ismerkedhetünk a méhismeret, azaz a méhészzel foglalkozók méhekre vonatkozó, zömükben téves tudományanyag, amelyek nagyrészt babonák, hiedelmek, kisebb hányaduk a valós megfigyelésen nyugvó ismeretek. A fejezet a továbbiakban a szaporítással, rajzással és ahhoz kapcsolódó információkkal és teendőkkel, a rajok elnevezéseivel, befogásával, a rajzás megakadályozásával, mesterséges raj készítésével, továbbá a méhek tartásának körülményeivel (a méh lakások tárgyalása, telepítés, a méhesek kialakítása és a méhek védelme) foglalkozik. E munkák szerzői írástudó méhészkedők voltak, akik rögzítették megfigyeléseiket és belefoglalták munkáikba a méhészkedéssel kapcsolatos hiedelmeket is. A XVIII. század végétől az alkotók némelyike már csak átvesszi ezeket az elemeket, de nem hisz bennük, második pedig kifejezetten kerülük az ilyen jellegű közlések.

A harmadik fejezet az Üzemorganizáció címet viseli és a méhgazdaság alapítását, működését mutatja be a méhek beszerzésétől kezdve a gazdasági termelővé bemutatásán keresztül a méhek gondozásáig, védelméig, teletteléséig, külön figyelmet szentelve a különböző méhbetegségeknek.

A méhekkel való vándorlás a méhtartás speciális formája, melynek szerepe a méhészet hanyatlásával nőtt meg, a méhlegelők jobb kihasználásának érdekében. A méhészet termékeinek, a különböző méztípusok, a viasz előállítás, továbbá ezek korabeli értékesítési lehetőségei, kereskedelme zárja a fejezetet.

Az utolsó fejezet a méhészeti termékek házi felhasználását tárgyalja, a méznek a táplálkozásban és a házi orvoslásban betöltött szerepét, továbbá ipari felhasználását, gyógyszerként, illetve kisiparosok esetében mézeskalács és mézser formájában.

A szöveget jegyzetek követik, amelyek további információkat tartalmaznak, mint például a méhlegelő hónapok szerinti összeállítását, felsorolva az adott hónapban virágzó növényekkel. A kötetet méhészeti bibliográfia, illetve a szerző utószava zárja, amit a könyv megjelenéséhez fűzött záradékul. (Sopron, 2000.)

Méri Edina

RÁCZ SÁNDOR: Életművem leltára

Szerteágazó leltár a Rácz Sándoré. A – remélhetőleg még sokáig nem lezáruló – életművet összefoglaló, Életművem leltára című bibliográfia tartalmazza az író-újságíró-néprajzkutató „elsődleges” műveinek, cikkeinek jegyzékét éppúgy, mint a róluk szóló méltatásokat, a „másodlagos” irodalmat. Mi több, a „harmadlagos” megjelenési formákat is, amikor csak közvetetten érzékelhető módon van jelen egy-egy írásban. És éppen ez adja a füzet jelentőségét, rámutatva: Rácz Sándor mennyire sokrétűen hatott környezetére.

A szerző legelső írása ötvenhárom éve látott napvilágot nyomtatásban, azóta a legkülönbözőbb lapokban, folyóiratokban, periodikákban publikál. Mindenekelőtt Földeákhoz s Óföldeákhoz kötődik, ám mindenről, mindenkiről – és mindenhol – egyforma elkötelezettséggel ír. Egy ideig a Csongrád Megyei Hírlap belső munkatársa volt, főfoglalkozású újságíróként is nyomott hagyva a papíron – akkori írásait Földeái Rácz Sándorként, F. R. S.-ként jegyezte –, emellett számos néprajzi kötet, tanulmány szerzője. Azon írásain túlmenően, amelyekről sokan tudnak, mert nyomtatásban jelentek, számtalan pályamunkával, téma- és foglalkozásvezetőként a mások által írt szöveggel támogatta a vele kapcsolatba kerülők szellemiségének alakítását.

Egyaránt fontos számára az épp megjelenő, legújabb könyve, s az évtizedekkel ezelőtt, valamely kispéldányszámú lapban elhelyezett tudósítása. Amint írja: „mindig nyitott füllel, tágra nyitott

szemmel, empátikus szívvel és lélekkel jártam az élet rögös országútját." Mindent magáénak érez, nemcsak könyveit, cikkeit, a róla szóló méltatásokat, hanem azokat a mások által írt „anyag”-okat is, amelyek napvilágra kerüléséhez valamilyen módon köze volt. Akár ötletadóként, akár szerkesztőként, akár gépelőként, javítóként, bármilyen módon „sajtó alá rendezőként”. Szerepeltet a bibliográfiában például olyan olvasói levelet is, amelynek kapcsán, a pontos hivatkozás után, zárójelben fölhívja a figyelmet: „A szerkesztőség megjegyzését én írtam a levél után”. Még egy sok-sok évvel ezelőtti, névtelen megjegyzést is vállalhatónak érez, mi több – kicsoda szakmai alázat! –, például szolgálhatna sok média-ámokfutó számára, ha lenne érzékük az ilyesmire – vállalandónak. Azt is mutatja az említett példa, hogy az újságíró, aláírt vagy szignójával jelzett cikke létrehozásán túlmenően, mennyi egyéb mindennel foglalkozik, amiről az olvasónak sejtelve sincs, s ha tudomására jutna, hogy kinek a nevéhez köthető, nagyon meglepődne.

A „látható” Rácz Sándor-írásokon túlmenően számos olyan is van, amelyek létezését a bibliográfia megjelenéséig legfőlegbe sejtette az olvasó. És

hogy mekkora jelentőséget tulajdonít nekik a szerző, a levéltárban való pontos felsoroláson túlmenően, a következő sorok is bizonyítják: „A legnagyobb elismerés az volt, ha az Olvasóm azt mondta, hogy akkor is téged láttalak a sorok mögött, amikor nem volt aláírva a neved” – vallja leltára előszavában.

Mi Rácz Sándor „közvetlen” s „közvetett” műveinek közös vonása? „Azt hiszem, hogy a Nagy-érdemű Olvasó, a sorokat tallózó meg fogja érteni, hogy egy percre sem szakadtam el a jelképes anyaföldtől, hanem annak hű fia voltam, maradtam, és vagyok ma is. Igaz, ezt nem nekem kellene bizonygatnom, hanem annak, aki kiérzi soraimból mindent” – írja. Aligha kell külön kifejtetni: nála az „anyaföld” elsősorban Földeák és Óföldeák – e füzet címloldalán is e két község címe szerepel –, de emellett felősségteljes krónikás Makónak, s térségébe tartozó többi községnek, és minden tájnak, ahol megfordul.

Azok számára, akik ismerik munkásságát, minden körül, amiről írt – s ír, műveinek asztrálteste lebeg. Ami ugyanaz, mintha azt mondanám, hogy szelleme. (Heti Plusz Kft. Szeged, 1999.)

Farkas Csaba

HÍREK

Emlékkereszt Mikelakában

A Szentév és a Magyar Millennium abonyi napjait bevezető ünnepek sorában Emlékkeresztet állítottunk külterületünk Mikelaka nevű határrészén augusztus 13-án, az abonyi Abonyi Lajos Falumúzeum Baráti Körének szervezésében. A Körös-tetőtlenre vezető közút mellett kovácsoltvas Jelkereszt magasodik és ad útbaigazítást az országot vándorainak, hogy benn a dűlőben Emlékkereszt jelzi az egykori Mikelaka falu Árpád-kori templomának helyét. A XIX. század utolsó negyedében még látták földfeletti romjait a dűlőbeli tanyaházak lakói, de az elmúlt 100 esztendő viharos történelme csak az emléket hagyta reánk.

A határrész akácfájából készült, csaknem három méteres kereszt korpuszát Abonyi Magyar Intre helyi festőművész festette vaslemezre. Az egykor népes tanyák eltűntek, csupán kettő áll még. Egyikének udvarában, közvetlenül az út mellett, nyurga akácok karéjában, mint kis kápolnában, áll az Emlékkereszt. Előtte két fekvő fejkő; egyiken Árpád fejedelem arcma, másikon márványba vésve a felirat: A közelben állt egykor Mikelaka Árpád-kori temploma. Szt. István napja 2000.

Autóbusszal, lovaskocsival, kerékpáron, gyalogosan érkezők a jelkeresztől zászlók alatt – mint egykor a búcsúba zarándoklók – énekelve vonultak a mintegy 900 méterre fekvő emlékhelyhez. Az Emlékkereszt tövével gyertyák gyúltak, elhangzott a Himnusz, majd Acsai Ferenc elnök köszöntője s dr. Tari Edit régész-muzeológus avatóbeszéde, amit a felszentelési szertartás követett, Nagy

András esperes plébános részéről. Virágokat, koszorúkat helyeztek el a búcsúzókat s emelkedett lelkülettel énekeltük együtt a Szózatot.

A lenyugvó nap sugarai aranyozták be az Emlékkeresztet s a vonuló, hazafelé tartó kis sereg templomi zászlóit, lobogóit, a cserkészeket, a KALÁSZ-os leányok, asszonyok lobogóit, nemzeti zászlóinkat, a város címeres zászlaját és a Múzeum Baráti Körét, a mille- centenárius szűzmáriás lobogójával.

Györe Pál

A Honismeret évfordulónaptára, 2001.

901.	Magyar seregek Itáliában és Karantániában „kalandoznak”.	x 1601.	Forgách Ádám, gróf (?) érsekújvári kapitány, országbíró (†?, 1681.)
1051.	III. Henrik német-római császár támadása Magyarország ellen. Magyar győzelem a Vértes hegységben.	† 1601.	Telegdi Kata (Kisvárdai) az első magyar költőnő (x?)
x 1101.	II. István (?) magyar király (†?, 1131. március 1.)	1626.	Bécsben megjelenik Káldi György katolikus Biblia-fordítása
x 1176. k.	II. András (?) magyar király († Buda, 1235. szeptember 21.)	x 1626.	Haller János, báró (Kövár) erdélyi politikai író († Szentpál, 1697. február 28.)
1176.	III. Béla Ausztria ellen támad. Béla szövetsége a cseh herceg.	1651.	Bécsben megjelenik Zrínyi Miklós Szigeti veszedelem című eposzának első kiadása.
1201.	Imre király kiváltságokat ad a pataki hospeseknek.	1651.	Kisdi Benedek szerkesztésében Cantus catholici címmel megjelenik az első magyarországi katolikus gyülekezeti énekeskönyv.
1201.	III. Ince pápa jóváhagyja a Hartvik-legenda szövegét.	1651.	Zboron a Rákóczi-család papírmalmot alapít.
x 1201–1205. k.	Rogierius (Terre Maggiore, Itália), érsek, a tatárjárás krónikása († Spalato, Itália, 1266. április 14.)	1676.	Csiksomlyón megjelenik Kájoni János katolikus népi énekeskönyve.
1226.	Béla herceg Erdély, Kálmán herceg Szlavónia és Horvátország élére kerül.	x 1676.	Hörger Antal (Kismarton) szobrász († Buda, 1765. február 6.)
1276.	IV. (Kun) László Ausztria ellen támad. Sopron meghódol a magyar királynak.	† 1701–1703. k.	Abolton Dániel (Késmárk) diplomata (x Késmárk, 1640-es évek)
1301.	Károly Róbert első megkoronázása, majd Vencel megkoronázása.	x 1726.	Kalmár György (Tapolcafé) nyelvész (†?, 1781 után)
1351.	I. (Nagy) Lajos első litvániai hadjárata.	† 1726.	Kollonits Ádám (?) császári altábornagy (x?, 1651. február 2.)
1351.	Országgyűlés Budán. Az Aranybulla megerősítése.	† 1726.	Nádudvari Péter (Szászváros) református lelkész, prédikátor, egyházi író (x?, 1670 körül)
† 1351. k.	Nagymartoni Pál (?) országbíró (x?)	1751.	Károlyi Ferenc gróf, lecsapolási munkákat kezdeményez az ecsedi lápon.
1451.	Ivanich Pál váradi kanonok összegyűjti Vitéz János váradi püspök levelezését.	x 1751.	Andrád Sámuel (Ikafalva) orvos, író, anekdotagyűjtő († Sepsiszentgyörgy, 1807. augusztus 31.)
† 1526.	Vásárhelyi András (Palotabozsok) ferences szerzetes, vallásos ének szerzője (x?)	x 1751.	Bedekovich Kálmán (?) mérnök, térképész (x?, 1839.)
1551.	Kálmáncsehi Sánta Márton helvét református pap megkezdí debreceni tevékenységét.	x 1751. k.	Kiss Gábor (Eperjes) vízepítő mérnök, hadmérnök († Bécs, 1800. április 7.)
x 1551.	Enyedi György (?) unitárius püspök, egyházi író († Kolozsvár, 1597. november 24.)	† 1751.	Margitai János (Debrecen) nyomdász (x?)
† 1551.	Szuha István (Szuha) érsek, királyi követ, kamarai elnök († Bécs, 1607. október 30.)	x 1751.	Mindszenty Sámuel (Püspökkladány) református lelkész, író († Komárom, 1806. november 5.)
† 1551.	Török Bálint, enyingi (Isztambul) főnemes (x?)	x 1750. v. 1751.	Turós Péter (Nagyfalu) református lelkész († Siklós, 1809. szeptember 2.)
x 1576. (?)	Bánfiyházy János (Nagybánya) alkimista († Amszterdam, 1646. augusztus 28.)	1776.	Elkészült a nagyváradi és a veszprémi püspöki palota.
† 1576.	Szikszai-Fabrics Balázs (Sárospatak) református prédikátortanár (x Szikszó, 1530. k.)	1776.	Eszterházán az Esterházy-kastélyban állandó Operaház működik Joseph Haydn vezetésével.
		x 1776.	Litsman József (?) építőmester (†?, 1835.)

- x 1776. Pacha Gáspár (?) zeneszerző (?
1811.)
- x 1776. Schittkó József (?) akadémiai tanár,
bányatanácsos († Selmecbánya,
1833. november 25.)
- † 1776. Schuchbauer Antal (?) szobrász
(x?, 1720.)
- x 1776. Vajda Julianna (Komárom) Csoko-
nai Vitéz Mihály múzsája, a Lil-
la-dalok ihletője († Dunaalmás,
1855. február 15.)
1801. Bene Ferenc kezdeményezésére
megindul a himlő elleni védőoltás
alkalmazása.
1801. Budán megjelenik Kisfaludy Sán-
dor Kesergő szerelem című verses-
kötete.
1801. Megalakul a pozsonyi Szlovák Iro-
dalmi Egyesület.
1801. Sziszek és Károlyváros között
megkezdődik az ún. Ludovica út
építése.
- x 1801. Göde István (Erdély) színész (†
Nyárádszereda, 1872. november
3.)
- x 1801. Repeczky Ferenc (Nógrád várme-
gye) politikus (†?)
1826. Kölcsy Ferenc megírja Nemzeti
Hagyományok című munkáját.
- x 1826. Csajághy Laura (?) Vörösmarty
Mihály felesége († Kápolnásnyék,
1882. február 15.)
- x 1826. Fráter Erzsébet (Cséhtelek) Ma-
dách Imre felesége († Nagyvárad,
1875. november 15.)
- x 1826. Némethy György (Divény) nép-
színműeneker († Budapest, 1901.
december 8.)
1826. Stingl Vince megalapítja a Herendi
Porcelángyárat.
- x 1826. Vidats János (Bánátkomlós) mező-
gazdasági gépgyáros, a szabadság-
harc résztvevője († Budapest, 1873.
november 10.)
1851. Eötvös József megírja A XIX. szá-
zad uralkodó eszméinek befolyása
az álladalomra című munkáját.
1851. Jókai Mór Erdély Aranykora című
regénye megjelenik a Pesti Napló-
ban.
1851. Kemény Zsigmond röpiratot ír
Még egy szó a forradalom után
címmel.
1851. Kossuth Lajos Habsburg-ellenes
felkelést kezdeményez.
1851. Kossuth Törökországból Marseille
és London érintésével New Yorkba
érkezik.
- x 1851. Budai József (Bodos) pomológus (†
Miskolc, 1939. január 20.)
- x 1851. György Géza (Pest) építész, festő (†
Budapest, 1934. március 23.)
- x 1851. Fedics Mihály (Piricse) mesemón-
dó († Bátorliget, 1938. december 7.)
- † 1851. k. Kölesy Vince Károly (Pécs) mező-
gazdasági szakíró (x Kölessi, 1780
k.)
- x 1851. Lakos Lajos (Szentcs) helységnév-
tár-szerző (†?)
- x 1851. Laszky Ármin (Pest) nyomdász,
lapkiadó, szerkesztő († Nagyvá-
rad, 1915. szeptember 4.)
- x 1851. Medgyaszay Ilka (Pest) színésznő
(† Budapest, 1942. június 5.)
- x 1851. Nádayné Vidmár Katalin (?) éne-
kesnő († Budapest, 1935. július 28.)
- x 1851. Paczelt János (Detenica, Ausztria)
kertész, növénynevelő († Debre-
cen, 1937. január 21.)
- x 1851. Szalárdi Mór (Pest) orvos, a lelenc-
ügy reformátora († Budapest, 1914.
október 18.)
- x 1851. Tallián Béla, báró (Szabás) politi-
kus, miniszter († Kiszombor, 1921.
november 23.)
1876. Befejeződik a budapesti Egyetemi
Könyvtár építése.
1876. A Kincsem nevű versenyló sikerei-
nek kezdete.
1876. Megalakul az Országos Régészeti
és Emléktani Társulat és a Magyar
Pedagógiai Társaság.
- x 1876. Bágyi János (Bözöd) mesemondó,
énekes († Bözöd, 1953.)
- x 1876. Bátori Béla (?) filmszínész, filmren-
dező († Budapest, 1934. augusztus
1.)
- † 1876. Bereczky György (Krasznamihály-
falva) jogász, alispán (x Zilah,
1807.)
- x 1876. Láng József (Versec) biztosítási
szakember, agrármozgalmak részt-
vevője († Budapest, 1943. augusztus
14.)
- x 1876. Milos György (Bécs) közgazdasági
író, bankigazgató († Budapest,
1939. december 22.)
- x 1876. Petróczy István (Garancsperóc)
repülő, helikopterépítő († Buda-
pest, 1957. augusztus 9.)
- x 1876. Schilling Zoltán (Koloszvár) gé-
pézmérnök († Budapest, 1942. de-
cember 6.)
1901. A tánc címmel, Zsitkovszky Béla
rendezésében elkészül az első ma-
gyar film.
1901. Budapesten megjelenik Gárdonyi
Géza Egri csillagok és Mikszáth
Kálmán Különös házasság című re-
génye.
1901. Kandó Kálmán megalkotja villany-
mozdonyát.
1901. Schulek Frigyes tervei alapján, Bu-
dapesten megkezdik a Halászbás-
tya építését.

- x 1901. Beznák Aladár (Szatmárnémeti) orvos, egyetemi tanár, akadémikus († Montreal, Kanada, 1959. július 17.)
1901. Eötvös József a Balaton jegén ki próbálja a torziós ingát.
- x 1901. Eszterházy Ágnes (Kolozsvár) színésznő († München, 1956.)
- x 1901. Kecskeméti Pál (Budapest) politológus, szociológus († Washington, USA, 1980. október)
- x 1901. Kóródy Béla (Komárom) újságíró († 1944. november 30.)
- x 1901. Kulín László (Zilah) orvos, gyermekorvos, egyetemi tanár († Budapest, 1989. július 24.)
- † 1901. Walser Ferenc (Budapest) tűzoltó-szergyáros, harangöntő (x Pest, 1827.)
- x 1901. Walter Rózsi (Budapest) operaénekes († Budapest, 1974. augusztus 14.)
1926. Erdélyben megalakul a Helikon írói munkaközösség.
1926. Megjelenik a Századunk című társadalomtudományi folyóirat.
1926. Zürichben bemutatják Kodály Zoltán Psalmus Hungaricus című művét.
- x 1926. Szücs Jenő (Ócsa) sebész, orvos-alvezredes († Budapest, 1978. október 13.)
- † 1951. Widder Salamon (Haifa, Izrael) tanár, héber nyelvész, irodalomtörténész (x Nyitra, 1880.)
- JANUÁR KÖRÜL**
- † 1826. Vörös Ignác (Arad) jogász, politikus (x Veszvény, 1757.)
- JANUÁR**
1826. Pesten megindul az Élet és Literatura című folyóirat Szemere Pál szerkesztésében.
1926. Kolozsváron megindul a Korunk című irodalmi folyóirat.
1. 1001. (1000. december 25. mellett) István koronázásának lehetséges dátuma.
1. 1876. Megalakul a Petőfi Társaság. Első elnöke Jókai Mór.
1. x 1876. Kövesházi Kalmár Elza (Bécs) szobrász, iparművész († Budapest, 1956. szeptember 3.)
1. x 1901. Bercsényi Tibor (Jászberény) díszlettervező († Budapest, 1975. május 5.)
1. x 1901. Born Gyula, báró (Budapest) gépészmérnök († Gyöngyös, 1972. március 29.)
1. x 1901. Gidófalvy Lajos (Bögöz) katonatiszt († Budapest, 1945. január 4.)
1. x 1901. Görgényi Gyula (Mocs) fül-orr-gégész († Szeged, 1959. augusztus 18.)
1. † 1976. Balázs István (Budapest) színész (x Zalapáka, 1902. április 14.)
2. x 1851. Veres József (Orosháza) evangélikus lelkész, egyházi író († Szarvas, 1913. december 11.)
2. x 1876. Bosnyák Ernő (Zombor) rendező, operatőr († Zombor, 1963. augusztus 9.)
3. x 1851. Latabár Kálmán színész (Szabadka) († Budapest, 1924. augusztus 6.)
3. 1876. Megnyílik a Győr-Sopron-Ebenfurt közti vasútvonal.
4. x 1876. Dencz Ákos (Szamosújvár) közgazdasági író († Budapest, 1963. október 25.)
4. x 1876. Veress Elemér (Kolozsvár) orvos, egyetemi tanár († Szeged, 1959. március 31.)
5. k. x 1826. Gyulai Pál (Kolozsvár) irodalomtörténész, költő, prózaíró, egyetemi tanár, kritikus, akadémikus († Budapest, 1909. november 9.)
5. x 1901. Fenyves Pál (Újpest) kertész, az ártéri gyümölcs termesztés szakértője († Budapest, 1961. szeptember 19.)
5. x 1901. Hábl Károly (Budapest) kajakozó, edző, szakíró († Budapest, 1983. május 14.)
5. x 1901. Tallián Ferenc (Pécel) geográfus, térképész († Budapest, 1978. július 18.)
5. † 1976. Herz Ottó (New York) zongoraművész (x Eperjes, 1894. december 31.)
6. x 1901. Borsos József (Sátoraljaújhely) mérnök, egyetemi tanár († Budapest, 1981. július 5.)
6. x 1901. Soltész Gáspár (Budapest) műfordító († Tapolca, 1984. június 16.)
6. 1951. Rendelet születik Népművészeti Intézet létesítéséről. A Magyar Tudományos Akadémia felügyelete alá kerül a Csillagvizsgáló Intézet, a Nyelvtudományi Intézet, a tihanyi Biológiai Intézet és a Történettudományi Intézet.
6. † 1976. Takács Károly (Budapest) olimpiai bajnok pisztolylövő, honvéd alezredes (x Budapest, 1910. január 21.)
7. † 1901. Lukács Béla (Budapest) politikus, miniszter (x Zalatna, 1847. április 27.)
7. x 1951. Szerb János (Budapest) orientalista, költő († Bécs, 1988. október 6.)
8. x 1901. Miltényi László (Budapest) botanikus († Budapest, 1936. február 19.)
9. x 1851. Simonka János (Nyíregyháza) botanikus († Budapest, 1910. január 2.)

9. x 1901. Borbély Kamill József (Győr) ben-
cés szerzetes, tanár († Budapest,
1975. április 8.)
9. + 1976. Pálffy József (Debrecen) újságíró,
szerkesztő (x Debrecen, 1888. áprí-
lis 20.)
10. + 1976. Villmann István (London) nyelv-
vész, egyetemi tanár (x Budapest,
1914. július 13.)
11. 1751. Erdélyi országgyűlés Nagyszeben-
ben.
11. + 1951. Zichy István, gróf (Aba) őstörté-
nész, festő, grafikus, akadémikus
(x Bálolnapusza, 1879. március
31.)
12. x 1876. Tóth László (Budapest) gépész-
mérnök († Budapest, 1956. decem-
ber 28.)
12. 1926. Budapesten megalakul a Magyar
Telefonhírmondó és Rádió Rt.
12. + 1926. Zivuska Jenő (Debrecen) drámaíró,
filozófus, irodalomtörténész (x
Debrecen, 1876. augusztus 10.)
12. + 1951. Skerlecz Iván, báró (Budapest) horvát-
szlavón és dalmát bán (x
Oroszló, 1873. július 3.)
13. + 1851. Orosz József (Versailles, Franciaor-
szág) publicista (x Kőszeg, 1790.
augusztus 15.)
14. 1301. III. András halála. Férfiágon kihál
az Árpád-ház.
14. + 1301. III. András (Buda) magyar király
(x?, 1265 k.)
14. 1576. A megyesi erdélyi országgyűlésen
Báthory István bejelentí len-
gyel királlyá választását.
14. x 1826. Révész Imre (Újfehértó) református
lelkész, egyháztörténész, aka-
démikus († Debrecen, 1881. február
13.)
14. x 1901. Bihari József (Nagyajta) színész (†
Budapest, 1981. február 25.)
14. + 1901. Jámbor Vilmos (Recsk) kertész,
kerttervező (x Kishárság, 1825.)
15. 1776. Mária Terézia rendelete alapján lét-
rejönnek a besztercebányai, a sze-
pesi és a rozsnói püspökségek.
16. x 1851. Burián István, gróf (Stomfa) diplo-
mata, politikus, miniszter († Bécs,
1922. október 20.)
16. + 1901. Wassermann Jónás Jonatán (Buda-
pest) Az EMKE Kávéház alapítója
(x Ludány, 1842. május 11.)
16. + 1901. Zalka János (Győr) római katolikus
püspök, egyetemi tanár (x Vesz-
kény, 1820. december 16.)
16. + 1951. Boross Ferike (Hollywood, USA)
színésznő (x Nagyvárad, 1873. au-
gusztus 3.)
17. + 1826. Szerlemhegyi András (Vác) ze-
nész, zeneszerző (x Kecskemét,
1762. szeptember 6.)
18. x 1901. Tevan Margit (Békéscsaba) ötvös (†
Budapest, 1978. november 3.)
18. + 1926. Blaha Lujza (Budapest) színésznő,
primadonna, a „Nemzet Csalogá-
nya” (x Rimaszombat, 1850. szept-
ember 8.)
19. x 1901. Faber Gusztáv (Budapest) építő-
mérnök, egyetemi tanár († Buda-
pest, 1969. április 23.)
19. x 1901. Réz József (Pécs) római katolikus
pap, ferences szerzetes (†?, 1968. ja-
nuár 13.)
19. + 1926. Répássy János (Budapest) római
katolikus lelkész, tanár, költő (x
Hernádnémeti, 1844. február 2.)
19. + 1976. Horkay László (Debrecen) filozófi-
ai író, tanár (x Veresmart, 1905.)
20. x 1676. Czwittinger Dávid (Selmecbánya)
irodalomtörténet-író, bibliográfus
(† Selmecbánya, 1743. március 18.)
20. x 1826. Falka Sámuel (Buda) betűmetsző,
rézkarcoló (x Fogaras, 1766. május
4.)
20. x 1826. Soltra Alajos (Selye) református
pap, orvos († Ráckeve, 1891. július
8.)
21. 1601. Erdélyi országgyűlés Gyulafehérvá-
ron. Vita a Habsburgok és Bá-
thory Zsigmond között.
21. 1826. Pesten megalakul a Srpska Matica,
a magyarországi szerb közművelő-
dési egyesület.
21. x 1826. Lippert József (Arad) építész (†
Gutenstein, 1902. augusztus 15.)
21. x 1851. Horváth Ignác (Tatabánya) könyv-
táros, bibliográfus († Budapest,
1911. augusztus 17.)
21. x 1901. Hadnagy Albert (Székelyudvar-
hely) levéltáros († Szekszárd, 1967.
május 26.)
22. x 1876. Baros Gyula (Budapest) irodalom-
történész, akadémikus († Buda-
pest, 1936. október 17.)
23. 1901. Budapesten megalakul a Társada-
lomtudományi Társaság.
23. + 1901. Brodzky Sándor (Budapest) festő
(x Tóalmás, 1819. július 20.)
24. + 1726. Szerdahelyi Gábor (Kassa) jezsuita
tanár (x Munkács, 1660. szeptem-
ber 20.)
24. x 1876. Beregi Oszkár (Budapest) színmű-
vész († Hollywood, USA, 1965. ok-
tóber 18.)
25. + 1726. Zichy Péter, gróf (Óbuda) költő (x?,
1674.)
26. x 1851. Erdélyi Gyula (Gödöllő) író, publi-
cista († Budapest, 1912. június 4.)
26. x 1901. Major Ervin (Budapest) zenetörté-
nész, zeneszerző († Budapest, 1967.
október 10.)
26. x 1901. Rencz Antal (Debrecen) orvos,
röntgenológus, intézeti tanár (†
Debrecen, 1976. július 1.)

26. x 1926. Mensáros László (Budapest) szí-
nész († Budapest, 1993. február 7.)
26. x 1926. Szórády István (Gyula) orvos,
gyermekgyógyász († Szeged, 1990.
január 22.)
26. † 1976. Bilkei Pap Lajos (Lisszabon) bal-
neológus, reumatológus (x Mór-
rágy, 1894. január 30.)
27. x 1851. Farkas Ödön (Jászmonostor) zene-
szerző († Kolozsvár, 1912. szept-
ember 11.)
27. x 1851. Szentkirályi Ákos (Oravicabánya)
gazdasági szakíró († Kolozsvár,
1933. május 23.)
28. † 1876. Deák Ferenc (Budapest) államférfi,
jogtudós, akadémikus (x Söjtör,
1803. október 17.)
28. x 1901. Fábián Dániel (Köveskál) orvos, a
népi irodalom szervezője († Buda-
pest, 1980. március 8.)
28. x 1901. Takács József (Sóskút) térképész,
földrajztanár († Erd, 1986. novem-
ber 5.)
29. x 1901. Löfler Pál (Budapest) író, hírlapíró,
műfordító († Párizs, 1979. augusz-
tus)
30. x 1901. Kereszty Alfonz (Budapest) sport-
orvos, szakíró († Budapest, 1981.
február 17.)
30. x 1926. Fábián Zoltán (Nyíregyháza) író (†
Szentendre, 1983. május 2.)
5. x 1876. Csiszár Lajos (Marosvásárhely)
építész, publicista († Marosvásár-
hely, 1963. október 20.)
5. x 1926. Koczka Károly (Szeged) vegyész (†
Szeged, 1978. június 28.)
6. x 1901. Csűrös Zoltán (Budapest) vegyész-
mérnök, egyetemi tanár, akadémí-
kus († Budapest, 1979. október 28.)
6. x 1901. Ordass Lajos (Torzsa) evangélikus
püspök († Budapest, 1978. augusz-
tus 14.)
7. † 1976. Korda Mária (Genf) filmszínésznő
(x Déva, 1898. május 4.)
8. x 1851. Árkövy József (Pest) fogorvos,
egyetemi tanár († Budapest, 1922.
május 17.)
8. x 1876. Elek Artúr (Budapest) író, művé-
szettörténész, kritikus († Budapest,
1944. április 25.)
8. x 1926. Krempels Tibor (Budapest) mér-
nök († Budapest, 1985. július 20.)
9. † 1901. Sipos Árpád (Nagyvárad) jogaka-
démiai tanár (x Horgospatak, 1843.
november 1.)
10. x 1901. Horusitzky Ferenc (Budapest) geo-
lógus, egyetemi tanár († Budapest,
1971. november 24.)
10. x 1901. Rozsondai Károly (Zajzon) peda-
gógus († Sopron, 1967. december
20.)
10. x 1926. Lehel György (Budapest) karmes-
ter († Budapest, 1989. szeptember
25.)
11. x 1876. Hajó Sándor (Budapest) drámaíró,
színikritikus (†?, 1944.)
12. 1676. A Nápolyban gályarabságra ítélt
magyar prédikátorokat kiszabadít-
ja De Ruyter tengernagy.
12. x 1851. Sturm Albert (Liptószentmiklós)
újságíró († Budapest, 1909. február
14.)
12. † 1901. Jekelfalussy József (Budapest) sta-
tisztikus, akadémikus (x Rima-
szombat, 1849. október 9.)
12. † 1951. Germán Tibor (Budapest) fül-orr-
gégész, egyetemi tanár (x Buda-
pest, 1888. október 25.)
14. † 1926. Deme Károly (Pápa) tanár, pedagó-
giai író (x Rónaszék, 1857. szept-
ember 13.)
14. † 1926. Székely Sámuel (Budapest) újság-
író (x Szil, 1857. július 3.)
15. 1476. Mátyás visszafoglalja a töröktől
Szabács várát.
15. † 1851. Bresztyenszky Adalbert (Tihany)
matematikus, akadémikus, bencés
szerzetes (x Németpróna, 1786. au-
gusztus 5.)
15. x 1876. Latzkó Hugó (Budapest) irodalom-
történész († Budapest, 1932. no-
vember 4.)

FEBRUÁR

1. x 1926. Bodnár Sándor (Hajdúböször-
mény) rendező, játékmester, stú-
dióvezető († Budapest, 1987. no-
vember 14.)
2. x 1651. Kollonits Ádám, gróf (?) császári
altábornagy (†?, 1726.)
2. x 1901. Ugrai Károly (Budapest) bűvár,
szakíró, gépészmérnök († Buda-
pest, 1988. június 29.)
3. x 1676. Esterházy Antal, gróf (?) kuruc tá-
bornagy († Rodostó, 1722. augusz-
tus 8.)
3. x 1901. Basilides Sándor (Balassagyarmat)
festő († Budapest, 1980. május 25.)
4. † 1801. Magyar István (Győr) mérnök (x
Zala vármegye, 1745.)
4. † 1926. Bäumlér János András (Pozsony)
botanikus (x Pozsony, 1847. február
21.)
4. † 1951. Clair Vilmos (Budaliget) újságíró,
párbajszakértő (x Pest, 1858. május
21.)
5. x 1776. Angyalffy Mátyás András (Na-
szály) mezőgazdasági szakíró, aka-
démikus († Pozsony, 1839. március
17.)
5. † 1851. Petrichevich Horváth Lázár (Bécs)
író, újságíró, akadémikus (x Ko-
lozsvár, 1807. május 17.)

15. x 1901. Cserepes István (Budapest) festő, grafikus, szobrász, ötvös († Budapest, 1945. január 15.)
15. x 1901. Vázsonyi Ádám (Budapest) folyammérnök, műtárgyépítő († Budapest, 1973. július 14.)
15. x 1926. Darázs Endre (Budapest) költő († Budapest, 1971. június 29.)
16. † 1876. Sárközy Kázmér (Pettend) politikus, alnádor, zene- és táncszerző (x Nagybjom, 1799. március 10.)
16. † 1901. Kalocsa Róza (Debrecen) író, pedagógus (x Kovácsháza, 1838. február 5.)
16. x 1901. Madarassy Zsuzsa, bárónő (Budapest) író, költő, műfordító († Budapest, 1957. augusztus 30.)
16. † 1926. Nagy Károly (Kolozsvar) református püspök, egyházi író (x Kisborosnyó, 1868. október 27.)
16. x 1926. Szathmáry Elemér (Budapest) főiskolai világbajnok úszó († Sydney, 1971. december 17.)
16. † 1951. Pogány Kálmán (Budapest) művészettörténész (x Pelsőc, 1882. március 15.)
17. x 1876. Révész Béla (Esztergom) író († Auschwitz, 1944.)
18. † 1851. Debreczeni Márton (Kolozsvar) bányamérnök, költő (x Magyar-gerőmonostor, 1802. január 26.)
18. x 1851. Pávai Vajna Gábor (Debrecen) orvos († Pozsony, 1913. május 31.)
18. † 1851. Szerdahelyi József (Pest) színész, zeneszerző, operaénekes (x Hódmezővásárhely, 1804. március 4.)
19. x 1901. Pataki Vidor János (Pécs) cisztercita szerzetes, tanár, művészettörténész († Budapest, 1973. október 5.)
19. x 1901. Szücs László István (Abony) dramaturg, író († Budapest, 1976. augusztus 21.)
20. x 1901. Major Bertalané Bródi Rózsa (Tiszafüred) vegyész-mérnök († Budapest, 1971. május 5.)
20. x 1901. Sámán Márton (Erzsébetváros) iparoktatási főigazgató († Budapest, 1975. június 5.)
21. x 1826. Haberlandt Frigyes (Pozsony) mezőgazdász szakíró († Bécs, 1878. május 1.)
21. x 1901. Kacsó Sándor (Mikháza) író, szerkesztő, közíró, tanulmányíró († Kolozsvar, 1984. február 17.)
22. 1551. Erdélyi Országgyűlés Gyulafehérváron. A török adófizetés fejében elismeri II. János király Erdély feletti uralmát.
22. x 1801. Majláth Antal, gróf (Buda) főkanclár († Bécs, 1876. május 14.)
22. x 1901. Jenei Jung János (Oroszborgó) színműíró († Budapest, 1975. október 31.)
23. x 1851. Indali Gyula (Párdány) költő († Budapest, 1880. június 29.)
24. 1351. Sárvár kiváltságlevelét kap I. (Nagy) Lajostól. A kiváltságlevel a jobbágyok szabad költözését teszi lehetővé.
25. x 1901. Rados Kornél (Pozsonynádasd) mérnök, egyetemi tanár († Budapest, 1986. május 27.)
26. † 1701. Alvinczi Péter (Borberek) jogtudós (x 1636. k.)
26. † 1876. Czimeg János (Szeged) mérnök, bányatanácsos (x Szeged, 1823. május 15.)
26. † 1876. Tóth Ede (Budapest) népszínműíró (x Putnok, 1844. október 4.)
26. x 1876. Varga Imre (Szolnok) közigazdász († Budapest, 1945. március 13.)
26. x 1901. Mados László (Beregszász) talajvegyész, műegyetemi tanár († Budapest, 1945. január 2.)
26. x 1926. Dévay József (Szombathely) fizikémikus, egyetemi tanár († Budapest, 1984. június 9.)
26. † 1951. Mikó Gyula (Debrecen) gyógyszerész, egyetemi tanár (x Abrudbánya, 1889. március 22.)
27. † 1926. Sámuel Aladár (Balavásár) református pap, történetíró (x Nagyenyed, 1869. március 1.)
27. † 1926. Szilágyi Vilmos (Budapest) színész, rendező (x Breza, 1861.)
27. † 1951. Tihanyi Miklós József (Pápa) matematikus tanár, bencés szerzetes (x Pápa, 1873. március 17.)
28. x 1901. Arany Bálint (Rinyaujlak) gépészmérnök († Budapest, 1987. november 14.)
28. x 1901. Vadász Endre (Szeged) festő, grafikus († Budapest, 1944. június 3.)
28. † 1926. Bársorny János (Budapest) születés, nőgyógyász, egyetemi tanár (x Nagykaroly, 1860. július 31.)

MÁRCIUS

1451. Országgyűlés a Rákosmezőn.
- † 1926. Szutorisz Frigyes (Eperjes) botanikus, tanár (x Szepesbela, 1854.)
1. † 1751. Haller László, gróf (?) erdélyi főispán (x?, 1717.)
1. 1851. Bevezetik az állami dohánymonopóliumot, a sör és a pálinka adót.
1. x 1876. Várady Imre (Katalinfalva) politikus, ügyvéd († Nagybecskerek, 1959. március 5.)
2. 1626. Bethlen Gábor Kassán házasságot köt Katalinnal, a brandenburgi választófejedelem leányával.
3. x 1626. Bársorny György (Péterfalva) római katolikus püspök († Szepeskáptalan, 1675. december 13. v. 15.)

3. x 1901. Kádár Erzsébet (Arad) író († Budapest, 1946. április 26.)
4. x 1901. Esterházy János, gróf (Nyitraújlak) politikus, kisebbségi képviselő († Illava, 1957.)
4. + 1951. Balogh Artúr (Kolozsvár) jogász, egyetemi tanár, akadémikus (x Abony, 1866. március 18.)
5. x 1326. I. Nagy Lajos (?) magyar király († Nagyszombat, 1382. szeptember 10.)
5. x 1876. Koczogh András (Újfehértó) tanár, tankönyvíró († Budapest, 1963. augusztus 30.)
5. x 1876. Korbuly Imre (Budapest) jogász, egyetemi tanár (x Nagyderzsida, 1844. november 9.)
5. x 1901. Kulin István (Nagyszalonta) agrometeorológus († Budapest, 1987. december 31.)
6. x 1876. Bergmann Vilmos (Sopron) gépészmérnök († Sopron, 1937. december 13.)
6. + 1901. Káldy Gyula (Budapest) karmester, zenetörténész (x Pest, 1838. december 18.)
7. 1376. Bártfa a szabad királyi várások közé emelkedik.
7. + 1827. Schmidt Ferenc (Budapest) építésmérnök (x Temesvár, 1827. február 14.)
7. x 1926. Bakó Ágnes (Derecske) író, műfordító († Budapest, 1990. november 5.)
7. + 1976. Szekeres Vince (Keszthely) állatorvos, higiénikus, egyetemi tanár (x Pécs, 1887. november 10.)
8. 1376. I. (Nagy) Lajos kiváltságokat adományoz Nagybányának.
8. x 1876. Legány Ödön (Kassa) növénynevesítő († Hatvan, 1944. augusztus 14.)
8. x 1876. Simon Vilmos (Klopotiva, Hunyad vm.) újságíró, író († Budapest, 1935. november 12.)
9. x 1751. Ambschell Antal (Győr) jezsuita fizikatanár († Pozsony, 1821. július 14.)
9. x 1776. József főherceg (Firenze) nádor († Buda, 1847. január 13.)
9. x 1876. Palágyi Lajos (Baán) drámai színész († Budapest, 1932. január 4.)
10. x 1776. Lakos János (Ajka) hadtörténeti író, tábornok, akadémikus († Eszék, 1843. június 28.)
10. x 1901. Szakáts Zoltán (Nagyszeben) színész († Budapest, 1947. december 8.)
10. + 1901. Szentgyörgyi József (Budapest) orvos, meteorológiai kutató (x Erdőszentgyörgy, 1824. február 24.)
10. + 1951. Vass József (Budapest) mérnök (x Arad, 1867. május 20.)
11. + 1901. Málik József (Sepsiszentgyörgy) tanár, újságíró, szerkesztő (x Zilah, 1849. augusztus 6.)
11. x 1926. Kelemen Zoltán (Budapest) operatőr (x Rüsclikon, Svájc, 1979. május 9.)
12. x 1751. Egerváry Ignác (Zalaegerszeg) tanár, piarista rendfőnök († Pest, 1809. április 26.)
12. + 1876. Wargha István (Nagyvárad) pedagógus, akadémikus (x Nádudvar, 1808. július 28.)
12. + 1976. Pozsgay Pálné Jankovich Erzsébet (Győrővényház) naiv festő, író (x Enying, 1885. április 21.)
13. x 1876. Simon Lajos (Cserépváralja) pedagógus, író († Budapest, 1942. április 17.)
13. + 1926. Benedek János (Budapest) újságíró, költő (x Nyírbalkány, 1863.)
13. + 1926. Papp Gyula (Budapest) filmoperatőr (x Kolozsvár, 1897. július 4.)
14. + 1901. Parragh Gedeon (Kecskemét) természettudós, tanár (x Szigetszentmiklós, 1835. április 29.)
15. + 1951. Békessy Imre (Budapest) újságíró (x Németkeresztúr, 1887. október 3.)
16. + 1976. Szabó István, M. (Budapest) író (x Cserszegtomaj, 1931. március 7.)
17. x 1851. Bethlen János, gróf (Pest) politikus, a szabadságharc résztvevője (x Bethlenszentmiklós, 1792. február 9.)
17. x 1851. Tóth József (Nagykörös) ügyvéd, író, újságíró († Nagykörös, 1903. október 20.)
17. x 1901. Brandenstein Béla, báró (Budapest) filozófus, egyetemi tanár († Saarbrücken, 1989. augusztus 24.)
17. x 1926. Bökönyi Sándor (Vállaj) archeozoológus, akadémikus († Budapest, 1994. december 25.)
17. + 1951. Kondor Ernő (Budapest) színész, kabaréigazgató, nótaszerző (x Balassagyarmat, 1884. március 26.)
18. x 1901. Tuzson Pál (Zernest) vegyészmérnök († Budapest, 1959. május 27.)
19. x 1801. Kovácsóczy Mihály (Gödöllő) író, publicista († Pest, 1846. június 13.)
19. + 1901. Fodor József (Budapest) higiénikus, egyetemi tanár, akadémikus (x Lakócsa, 1843. július 16.)
19. x 1901. Zombory László (Sárospatak) vegyészmérnök († Budapest, 1984. május 13.)
20. x 1926. Csengeri Dezső (Palló) író († Nagydobrony, 1982. június 26.)
21. x 1851. Lányi Bertalan (Hibbe) jogász, miniszter († Budapest, 1921. február 12.)

21. x 1901. Koppenstein Ernő (Budapest) orvos, radiológus († Budapest, 1971. április 5.)
22. x 1926. Horváth János (Braunschweig) hegedűművész († Budapest, 1986. szeptember 17.)
22. + 1951. Almásy László Ede (Salzburg) Afrika-kutató, felfedező (x Borostyánkő, 1895. augusztus 22.)
23. x 1876. Gémes Gindert Péter (Tinnye) szobrász († Budapest, 1923. február 18.)
23. x 1901. Ákos László (Budapest) újságíró, lapszerkesztő († Budapest, 1971. december 12.)
23. + 1901. Nowotarski Antal (Pécs) kertész (x Lengyelország, 1825.)
23. x 1901. Varga Endre Gábor (Kispest) levéltáros († Budapest, 1973. október 29.)
24. + 1701. Mösch Lukács (Nikolsburg) piarista tanár, matematikus (x Mainz, 1651. szeptember 4.)
24. + 1751. Pálffy János, gróf (Pozsony) császári tábornagy, nádor, pozsonyi várkapitány (x Vöröskő, 1663. augusztus 20.)
24. x 1901. Bányai Pál (Besztercebánya) író, publicista († Budakeszi, 1943. december 13.)
24. x 1951. Sipos István (Kisvárd) MÁV Rt. vezérigazgató († Budapest, 1999. január 6.)
24. + 1976. Vér Andor (Buenos Aires) költő, műfordító, újságíró (x Sátoraljaújhegy, 1897. augusztus 6.)
25. x 1826. Hamary Dániel (Tata) orvos, író († Budapest, 1892. február 21.)
25. x 1876. Kárpáthy Kamilló (Budapest) katonatiszt, a honvédség főparancsnoka († Szolnok, 1952. szeptember 8.)
25. + 1926. Herczegh Mihály (Budapest) jogász, egyetemi tanár (x Hódmezővásárhely, 1840. március 24.)
27. x 1676. II. Rákóczi Ferenc (Borsika) erdélyi fejedelem, magyarországi vezérő fejedeleme († Rodostó, 1735. április 8.)
28. + 1851. Döbrentei Gábor (Buda) író, fordító, szerkesztő akadémikus (x Somlósólyos, 1785. december 1.)
28. x 1926. Vági Ferenc (Osli) közgazdász, egyetemi tanár, akadémikus (†?, 1996. szeptember)
28. + 1976. Angyal Endre (Pécs) irodalom- és művészettörténész (x Pozsony, 1915. szeptember 25.)
29. x 1801. Torma József (Dés) történész († Csicsókakeresztúr, 1864. január 19.)
29. + 1976. Dálnoki Veress Lajos (London) vezérezredes (x Sepsiszentgyörgy, 1889. október 4.)
30. + 1976. Csermely Károly (Budapest) technikus, automobil és repülésügyi szakember (x Budapest, 1884. december 17.)
31. x 1801. Prónay Albert, báró (?) jogtudós, akadémikus († Tóalmás, 1867. augusztus 14.)
31. + 1951. Móczár József (Beregszász) tanár, irodalomtörténész (x Kiskunfélegyháza, 1869. szeptember 30.)
31. + 1951. Noszky Jenő (Budapest) geológus (x Nagykereskeny, 1880. november 3.)

ÁPRILIS

1676. Wesselényi Pál győzelme Strassoldo generális serege felett.
1. x 1901. Sándor Pál (Szolnok) filozófus, egyetemi tanár († Budapest, 1972. február 21.)
1. x 1926. Szanyi Jenő (Pókaszeptek) közgazdász, egyetemi tanár († Koppenhága, 1974. február 23.)
2. + 1801. Szabó József (Besztercebánya) római katolikus pap, gabonanemesítő (x Csepreg, 1742. március 17.)
2. + 1901. Boncz Ferenc (Udvard) jogász, közalapítványi ügyigazgató (x Udvard, 1829. december 2.)
3. 1601. Erdélyi országgyűlés Kolozsváron. Báthory Zsigmondot újra fejedelemmé választják.
3. x 1876. Latinák Jenő (Nagyvisnyó) szerszámgépgyáros, hadiszállító az I. világháborúban († Budapest, 1939. február 1.)
3. x 1901. Révész Jenő (Miskolc) újságíró, szerkesztő († Budapest, 1961. február 25.)
3. + 1976. Láng György (Budapest) író, zeneszerző (x Budapest, 1908. április 4.)
4. + 1976. Márton Gyula (Kolozsvár) nyelvész, egyetemi tanár (x Nagymon, 1916. december 27.)
5. x 1926. Fillár István (Csorna) színész († Budapest, 1989. május 18.)
5. + 1976. Sebestyén Géza (Budapest) könyvtáros (x Nagyvárad, 1912. március 14.)
5. + 1976. Szávainé Demény Magda (Budapest) zenepedagógus, zongoraművész (x Pécs, 1909. július 9.)
6. + 1801. Földi János (Hajdúhadház) orvos, természetbúvár, nyelvtudós, költő (x Nagyszalonta, 1755. december 21.)
6. + 1801. Koppi Károly (Nagykároly) történetíró, egyetemi tanár, piarista pap (x Vác, 1744.)
6. x 1826. Harkányi Frigyes, báró (Szeged) politikus († Budapest, 1919. szeptember 30.)

6. x 1901. Incze Jenő (Mikelaka) gépészmérnök, miniszter, nagykövet († Budapest, 1969. május 4.)
7. x 1776. Vághy Ferenc (Sopron) törvény- és jogtudós, akadémikus († Matzleinsdorf, Ausztria, 1862. április 23.)
7. x 1826. Vész János Ármin (Szeged) mérnök, matematikus, műegyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1882. június 29.)
7. + 1901. Pejacevich László, gróf (Načice) horvát politikus, bán (x Sopron, 1824. április 5.)
9. 1701. I. Lipót megtiltja a protestáns vallásgyakorlatot a töröktől visszafoglalt területen.
9. x 1826. Pap Dénes (Veszprém) ügyvéd († Győr, 1869. október 25.)
9. x 1851. Basch Gyula (Budapest) festő († Baden, 1928. január 2.)
9. x 1876. Pauler Ákos (Budapest) filozófus, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1933. június 29.)
9. x 1876. Szablya-Frischauf Ferenc (Budapest) festő, iparművész († Keszthely, 1962. október 5.)
9. + 1901. Halász Ignác (Budapest) nyelvész, irodalomtörténész, egyetemi tanár, akadémikus (x Tés, 1855. május 26.)
9. x 1901. Hüttl Hümér (Budapest) kultúr-mérnök, közgazdász, sportrepülő († Budapest, 1967. február 10.)
10. 1551. Erdélyi országgyűlés Segesváron.
10. + 1576. Károly Péter (Debreceen) püspök (x Nagykároly, 1543.)
10. x 1851. Fülepp Kálmán (Ruszkabánya) főpolgármester († Budapest, 1919. szeptember 17.)
10. x 1876. József Mór (Budapest) politikus († Budapest, 1952. március 10.)
10. + 1901. Kresz Géza (Budapest) orvos (x Pest, 1846. augusztus 30.)
10. x 1926. Demjén Attila (Dicsőszentmárton) festő († Budapest, 1973. szeptember 1.)
11. x 1851. Schelle Róbert (Poprádfelka) fémkohómérnök († Budapest, 1925. augusztus 12.)
11. + 1951. Nagyiványi Zoltán (Budapest) író, ügyvéd (x Aranyosmarót, 1879. február 8.)
11. + 1951. Zsögön Zoltán (Kézdivásárhely) költő, pedagógus (x Osdola, 1880. szeptember 30.)
12. x 1851. Bauer Simon (Pest) tanár, műfordító († Lőcse, 1897. július 19.)
13. 1851. Létrejön a birodalmi tanács.
13. x 1851. Szontagh Tamás (Ózd) geológus († Budapest, 1936. január 31.)
13. x 1926. Eperjessy Géza (Makó) történész († Budapest, 1998. február 21.)
14. + 1876. Némethy Irma (Arad) drámai színésznő (x Pest, 1840. október 21.)
14. x 1876. Tass Antal (Temesrékás) csillagász († Budapest, 1937. január 17.)
14. x 1901. Ferenczy György (Kolozsvár) szerkesztő, író († Bukarest, 1967. április 27.)
15. x 1876. Benedek József (Tokaj) mérnök, szakíró († Budapest, 1941. augusztus 3.)
15. + 1876. Sina Simon, báró (Bécs) bankár, akadémikus (x Bécs, 1810. augusztus 15.)
15. x 1901. Hazay István (Budapest) földmérnök, egyetemi rektor, akadémikus († Budapest, 1995. december 23.)
15. x 1901. Mészáros Mihály (Budapest) festő, grafikus († Budapest, 1982. január 9.)
15. + 1926. Herrmann Antal (Szeged) etnográfus, tanár (x Brassó, 1851. július 30.)
15. x 1926. Trócsányi Zsolt (Pápa) történész, levéltáros († Budapest, 1987. augusztus 23.)
15. + 1976. Toldalagi Pál (Budapest) költő (x Kolozsvár, 1914. január 7.)
16. + 1951. Finály Gábor (Budapest) archeológus (x Kolozsvár, 1871. október 31.)
16. + 1951. Vass Gyula (Salgótarján) orvos, író, újságíró (x Kolozsvár, 1900. december 7.)
17. x 1801. Fogarasi János (Felsőekésmárk) jogász, nyelvtudós, szótáríró, akadémikus († Budapest, 1878. június 10.)
17. x 1901. Adler Zsigmond (Budapest) ökolívó, edző († Budapest, 1982. február 12.)
17. + 1976. Vidovics Ferenc (New York) politikus (x Balatonendréd, 1900. március 7.)
18. 1701. Rákóczi Ferenc herceget nagysárosi kastélyában I. Lipót utasítására letartóztatják és a bécsiújhelyi váröröktönbe zárják.
18. 1751. Országgyűlés Pozsonyban.
18. x 1901. Németh László (Nagybánya) író, esszéista († Budapest, 1975. március 3.)
20. + 1901. Belházy N. János (Budapest) numizmatikus (x Körömbánya, 1823. április 19.)
20. x 1901. Szebellédy László (Rétság) kémikus, egyetemi tanár († Budapest, 1944. január 23.)
20. + 1951. Zöld Sándor (Budapest) orvos, belügyminiszter (x Nagyvárad, 1913. május 19.)
21. + 1801. Sartori Bernát (Miskolc) minorita paptanár, filozófiai író (x Nagyvárad, 1735. szeptember 4.)

21. + 1851. Kelmenfi László (Buda) mérnök, író (x Nagyvárad, 1815. december 1.)
21. x 1876. Vidor Marcell (Ungvár) költő, író, újságíró († Budapest, 1945.)
21. + 1976. Károly Pál (Budapest) író, helytörténész (x?, 1904.)
22. x 1876. Bárány Róbert (Bécs) Nobel-díjas orvos († Uppsala, 1936. április 8.)
22. x 1901. Thury Zsuzsa (Budapest) író († Budapest, 1989. október 14.)
23. 1526. Szulejmán szultán serege elindul Isztambulból Magyarország ellen.
23. x 1851. Szmrecsányi Lajos (Daróc) érsek, pápai trónálló, akadémikus († Eger, 1943. január 28.)
23. x 1876. Gadó István (Pécs) jogász, törvénytudós elnök († 1939. január 24.)
24. 1326. A Szent György-lovagrend megalapítása.
24. 1526. Összeül a rákosi országgyűlés. Werbőczy István ellen eljárást indítanak, újra Báthory István lesz a nádor.
24. x 1901. Bélteki Lajos (Mándok) gépészmérnök († Budapest, 1980. december 11.)
27. + 1901. Laufenaier Károly (Budapest) elme- és idegyógyász, egyetemi tanár, akadémikus (x Székesfehérvár, 1848. június 23.)
27. + 1951. Jónás Dávid (Budapest) építész (x Budapest, 1871. augusztus 5.)
28. 1401. Az országnagyok letartóztatják Zsigmond királyt.
28. x 1876. Kármán Elemér (Budapest) törvénytudós bíró, kriminálpedagógus († Budapest, 1927. február 20.)
28. x 1901. Gerlei Ferenc (Szarvas) kórszövet-tani, kórbontani szakorvos († Nyíregyháza, 1970. június 23.)
29. x 1926. Rosta János (Budapest) gyermekgyógyász, szakorvos, egyetemi adjunktus († Budapest, 1977. május 13.)
29. 1951. Megnyílik a Budapest-Csepel közti gyorsvasút.
30. 1876. Budapesten átadják a Margit-hidat.
30. x 1901. Ibrányi Ferenc (Budapest) római katolikus pap, egyetemi tanár († Prividence, Kanada, 1983. június 23.)
30. + 1976. Nádasdi Péter (Debrecen) író, újságíró (x Balmazújváros, 1920. január 2.)
1426. Zsigmond király és Lazarevics István szerb uralkodó Tatán szerződést köt. Zsigmond elismeri Brankovics Györgyöt Szerbia örökösének, de Nándorfehérvár és Galambóc magyar kézre kerül.
1676. Wesselényi Pál bujdosó csapatainak egy része Kállónál vereséget szenved.
- + 1876. Borsos Márton (Monor) ügyvéd, szerkesztő (x?, 1796.)
1. 1576. Krakkóban lengyel királlyá koronázzák Báthory Istvánt.
1. x 1826. Beöthy László (Komárom) humorista, regényíró († Pest, 1857. május 20.)
1. x 1851. Mezei Ernő (Sátoraljaújhely) újságíró, politikus († Budapest, 1932. október 25.)
1. x 1851. Váró Ferenc (Haró) tanár, író, műfordító († Nagyenyed, 1924. április 17.)
1. x 1876. Lavotta Rezső (Budapest) karmester, zeneszerző († Budapest, 1962.)
1. x 1876. Lukácsy Lajos (Kapunvár) szobrász († Kapunvár, 1927. július 24.)
1. + 1876. Teleki Domokos, gróf (Kolozsvár) politikus, publicista, akadémikus (x Marosvásárhely, 1810. április 1.)
1. x 1901. Szerb Antal (Budapest) irodalomtörténész, író, esszéista († Balf, 1945. január 27.)
2. 926. A kalandozó magyar seregek elfoglalják a Sankt Gallen-i monostort.
2. 1676. A Buccariban gályarabságra eladott magyar prédikátorokat II. János György szász választófejedlem kiszabadítja.
2. + 1826. Lipszky János (Szedlicsna) térképész, katonatiszt (x Szedlicsna, 1766. április 10.)
2. x 1901. Jakab Árpád (Lipce) gépészmérnök († Budapest, 1987. február 16.)
2. + 1926. Vázsonyi Vilmos (Baden) ügyvéd, miniszter, politikus (x Sümeg, 1868. március 29.)
2. + 1976. Reismann János (Budapest) fotóművész (x Szombathely, 1905. július 8.)
3. k. 1501. Országgyűlés Budán.
3. x 1826. Csemegi Károly (Csongrád) büntetőjogász († Budapest, 1899. március 18.)
3. x 1851. Ballagi Géza (Szarvas) történetíró, akadémikus († Sárospatak, 1907. június 17.)
3. x 1926. Spiró Éva (Budapest) építészmérnök († Budapest, 1980. április 30.)
3. + 1926. Szana Sándor (Budapest) gyermekgyógyász (x Temesvár, 1868. augusztus 18.)
3. + 1951. Sárffy Andor (Budapest) jogász, egyetemi tanár (x Újvidék, 1889. március 13.)
3. + 1976. Fogolyán András Vilmos (Velenice, Olaszország) mechanikus szerze-

MÁJUS

- tes, magyar művek örmény fordítója (x Sepsiszentgyörgy, 1916. december 6.)
3. + 1976. Menyhárt József (Budapest) festő, grafikus (x Debrecen, 1901. szeptember 22.)
4. x 1876. Garai Ferenc (Bakamező) újságíró, író († Budapest, 1949. október 18.)
4. + 1901. Vadnay Andor (Szentcs) politikus (x Zánka, 1859. március 5.)
4. + 1951. Lányi Dezső (Hollywood) szobrász (x Baán, 1879. január 23.)
6. x 1851. Kollenbeyer Gyula (Igló) építész, festő († Budapest, 1918. szeptember 26.)
6. x 1876. Finály István (Kolozsvar) mérnök († Budapest, 1947. február 13.)
6. x 1901. Benedek László (Szeged) vegyész, paprikanemesítő († Szeged, 1977. október 3.)
6. + 1976. Halasy-Nagy József (Hajdúszoboszló) filozófus, egyetemi tanár (x Ercsi, 1885. május 2.)
7. x 1776. Berzenyi Dániel (Egyházashetye) költő, akadémikus († Nikla, 1836. február 24.)
8. + 1401. László opulai herceg (?) nádor (x?, 1327. k.)
8. x 1851. Kreith Béla, gróf (Arad) újságíró, ereklgyűjtő († Csüdötélke, 1916. november 12.)
8. x 1901. Székely Mihály (Jászberény) operaénekes († Budapest, 1963. március 22.)
8. + 1951. Hindy Zoltán (Budapest) újságíró, politikus (x Budapest, 1880. május 17.)
9. x 1776. Nyiry István (Átány) matematikus, természettudós, akadémikus († Sárospatak, 1838. augusztus 27.)
11. 1751. Batthyány Lajos gróft nádorrá választják.
12. x 1851. Gruber Lajos (Pécs) csillagász († Budapest, 1888. november 15.)
12. x 1851. Raffensberger Ferenc (Sopron) kertész († Sopron, 1936. április 27.)
13. 1851. Letartóztatják Teleki Blanka grófnőt.
13. x 1876. Sebestyén Károly (Karánsebes) etnográfus († Budapest, 1956. december 21.)
14. x 1801. Melegh Gábor (Versec) festő, litográfus († Trieszt, 1835. v. Bécs, 1832. április 4.)
14. x 1851. Muck Endre (Hennersdorf, Ausztria) erdőgondnok († Sopron, 1925. október 5.)
14. x 1901. Aszódi Weil Erzsébet (Budapest) festő, grafikus († Budapest, 1976. december 31.)
14. x 1901. Rab Gusztáv (Sárospatak) író, újságíró († Dreux, Franciaország, 1963. január 4.)
14. x 1926. Töltéssy Livia (Budapest) gyógy-pedagógus († Kömlőd, 1976. május 20.)
14. + 1951. Váci Dezső (Pozsony) újságíró, filmdramaturg, fordító (x Füs, 1890. január 19.)
15. + 1601. Baranyai Decsi János (Marosvásárhely) humanista udvari történetíró, tanár (x Decs, 1560. k.)
15. + 1826. Mokry Benjámin (Pest) író (x?, 1774. k.)
16. x 1901. Szili Leontin (Budapest) író, dramaturg († Budapest, 1987. május 29.)
16. + 1926. Haypál Benő (Budapest) református lelkész (x Paks, 1869. január 23.)
16. + 1951. Rainer Károly (Budapest) építész (x Szeged, 1875. június 6.)
18. + 1926. Szécsen Miklós, gróf (Gyöngyösház) diplomata, udvarnagy (x Temerin, 1857. november 26.)
18. 1951. Létrejön az Állami Egyházügyi Hivatal.
19. x 1901. Vaszary Piri (Budapest) színésznő († Palma de Mallorca, Spanyolország, 1956. október 2.)
19. x 1926. Békefi Antal (Bakonyoszlop) zeneszerző, zenei, karnagy, kántor, pedagógus († Szombathely, 1982. szeptember 27.)
19. + 1976. Ikva László (Weinfelden, Svájc) római katolikus pap (x Pozsony, 1911. június 6.)
20. 1576. Erdélyi országgyűlés Kolozsvaron.
20. + 1876. Szilágyi Ferenc (Budapest) tanár, történész, újságíró, akadémikus (x Kolozsvar, 1797. április 14.)
20. x 1901. Lendvai Andor (Vác) operaénekes, érdemes művész († Budapest, 1964. május 13.)
20. + 1976. Brósz Irma (Kolozsvar) festő (x Kovászna, 1911. június 11.)
21. + 1976. Szabó Imre (Budapest) püspök, apostoli adminisztrátor († Sorokújfalu, Vas vm., 1901. szeptember 11.)
23. + 1251. Bertold (?) érsek (x?, 1182 előtt)
23. x 1901. Hont Erzsébet (Szeged) opera-, operett- dalénekes († Budapest, 1954. április 25.)
23. + 1901. Horváth Sándor Piusz (Budapest) tankönyvíró, kegyesrendi áldozópap (x Szombathely, 1819. február 12.)
23. x 1901. Kléber Gábor (Budapest) labdarúgó, sportújságíró, edző, banktisztviselő († Budapest, 1973. október 15.)
23. + 1901. Wohl Janka (Budapest) költő, író, szerkesztő (x Pest, 1846.)
23. x 1926. Bende Zsolt (Budapest) operaénekes († Budapest, 1998. június 27.)

23. + 1926. Koessler János (Ansbach) zeneszerző, zenepedagógus (x Waldeck, 1853. január 1.)
24. 1626. Erdélyi országgyűlés Gyulafehérváron.
24. x 1826. Oláh Károly (Debrecen) újságíró, író († Budapest, 1875. október 30.)
24. x 1851. Bartók Lajos (Erdőd) költő, drámaíró, szerkesztő († Budapest, 1902. december 31.)
25. + 1976. Péter János (Budapest) orvos, egyetemi tanár (x Magyareregny, 1905. április 5.)
27. 1951. Törvényerejű rendeletet tesznek közzé a tankötelezettségről, és az általános iskolák működéséről.
28. x 1826. Kobler Ferenc (Németország) táncos, táncpedagógus († Budapest, 1903. szeptember 30.)
28. x 1876. Kern Hermann (Budapest) gombaszakértő, növényvédelmi szakember († Budapest, 1957. április 20.)
28. + 1901. Engel József (Budapest) szobrász (x Sátorajújhely, 1815. október 26.)
28. x 1901. Zelecsényi Géza (Újvidék) mérnök († Budapest, 1974. november 27.)
30. + 1976. Oszlányi Róbert (Cleveland, USA) nyelvész, egyetemi tanár (x Bécs, 1911. május 3.)
31. + 1876. Apponyi Rudolf, gróf (Velence) diplomata (x Karlsruhe, 1812. augusztus 1.)
31. x 1926. Morvay József (Mezőkövesd) gyógyszerész, egyetemi tanár († Szeged, 1987. november 8.)

JÚNIUS

- + 1501. Váradi Péter (Bács) kalocsai érsek, humanista tudós (x Várad, 1450-es évek második fele)
- + 1626. Kamuthi Farkas (?) erdélyi birtokos, diplomata (x?)
- + 1926. Rónai Hermin (Budapest) színésznő (x Gyula, 1877. január)
1. x 1826. Prielle Kornélia (Máramarossziget) színésznő († Budapest, 1906. február 25.)
1. x 1876. Hédervári Lehel (Újpest) ügyvéd, lapszerkesztő († Újpest, 1932. február 2.)
1. x 1926. Gálcsiki János (Szolnok) színész († Budapest, 1984. április 20.)
1. + 1926. Patrubby Lukács (Budapest) nyelvész, az örménység kutatója (x Erzsébetváros, 1861. január 23.)
2. x 1876. Schenk Jakab (Óverbász) zoológus, ornitológus († Kőszeg, 1945. február 22.)
2. x 1876. Steinecker Ferenc (Lakócsa) jogász, egyetemi tanár, agrárpolitikus († Budapest, 1938. február 11.)
2. + 1926. Szilárd Béla (Párizs) kémikus (x Mezöberény, 1884. január 20.)
2. + 1951. Hóman Bálint (Vác) történíró, egyetemi tanár, kultúrpolitikus, miniszter, akadémikus (x Budapest, 1885. december 29.)
3. x 1676. Apor Péter, báró (Altörja) történíró, erdélyi főnemes († Altörja, 1752. szeptember 22.)
3. + 1876. Waldstein-Wartenberg János, gróf (Bécs) jogtudós, műgyűjtő, akadémikus (x Nagymegyer, 1809. augusztus 21.)
3. x 1926. Czagyány István (Budapest) művészettörténész († Budapest, 1988. szeptember 1.)
3. + 1951. Haranghy Jenő (Budapest) festő, grafikus (x Debrecen, 1894. augusztus 1.)
4. 1651. Lorántffy Zsuzsanna hajdúkváltóságokat ad a Szederkénybe letelepített katonáknak.
4. x 1926. Osváth Béla (Hódmezővásárhely) irodalomtörténész, dramaturg († Budapest, 1965. augusztus 21.)
4. x 1926. Réz Ádám (Arad) műfordító, kritikus, publicista († Budapest, 1978. szeptember 13.)
4. + 1976. Latinovits Zoltán (Balatonszemes) színész (x Budapest, 1931. szeptember 9.)
5. x 1851. Fuchs Károly Henrik (Pozsony) matematikus, fizikus († Pozsony, 1916. január 10.)
5. x 1926. Simó József (Székelyudvarhely) keramikus, építész mérnök († Budapest, 1979. február 5.)
7. + 1826. Igaz Sámuel (Bécs) újságíró, szerkesztő, író (x Erdőbénye, 1786. október 13.)
7. + 1951. Nadler Herbert (Budapest) zoológus, vadászati szakíró (x Budapest, 1883. május 13.)
7. + 1976. Vidor Gáborné Sommer Katalin (Nyugat-Berlin) műfordító (x Zalaegerszeg, 1903. szeptember 22.)
8. x 1876. Kupcsay Felicián (Hosszúfalu) író, miniszteri tanácsos († Budapest, 1964. február 5.)
9. + 1876. Frommhold Károly (Budapest) orvos (x Iglo, 1810. november 9.)
9. x 1876. Kertész K. Róbert (Budapest) építész († Budapest, 1951. augusztus 28.)
9. x 1926. Kovács János (Hosszúpályi) közgazdász (†?, 1997. december 13.)
10. + 1976. Zukor Adolf (Los Angeles) filmgyáros (x Ricsé, 1878. január 7.)
11. 1401. A tatolcsányi gyűlés. Az ország-nagyok egyik csoportja II. Ulászló lengyel királynak, másik csoportja Vilmos, osztrák hercegnek kínálja fel a magyar trónt.

11. x 1876. Schermann Richárd (Kőszeg) molnár, malommérnök († Érd, 1934. december 29.)
11. + 1976. Kispista István (Budapest) újságíró, tanár (x Ungvár, 1918. november 28.)
12. + 1951. Tomcsányi Móric (Budapest) jogász, egyetemi tanár, akadémikus (x Temesvár, 1878. március 21.)
13. x 1901. Báthy Anna (Beregszász) opera-énekesnő († Budapest, 1962. május 15.)
16. x 1876. Ács Ferenc (Kolozsvár) festőművész († Kolozsvár, 1949. szeptember 5.)
17. + 1976. Erdei Lajos, ifj. (Debrecen) szűrkészítő, népi iparművész (x Derecske, 1910. augusztus 15.)
18. + 1926. Kremmer Dezső (Budapest) író, könyvtáros (x Keszthely, 1879. május 22.)
18. + 1976. Lányi Menyhért (Miskolc) író (x Kassa, 1893. november 26.)
19. x 1601. Klösz Jakab (Bártfa) nyomdász († Bártfa, 1665. június 22.)
19. x 1926. Gyenis Vilmos (Dombóvár) irodalomtörténész († Budapest, 1980. január 11.)
19. + 1951. Egry József (Badacsonytomaj) festőművész (x Újlak, 1883. március 15.)
19. + 1951. Siklóssy László (Budapest) művészeti író (x Budapest, 1881. december 8.)
19. + 1976. Tóth Lajos (Budapest) szűrszabó, népművész (x Berettyóújfalu, 1911. július 22.)
20. x 1851. Sajó Károly (Győr) rovtartani kutató, tanár, természettudós († Budapest, 1939. március)
20. + 1876. Vida József (Kassa) költő, újságíró (x Körmend, 1833. március 2.)
21. + 1976. Csehi Gyula (Kolozsvár) irodalomtörténész, egyetemi tanár (x Szatmárnémeti, 1910. november 26.)
21. + 1976. Nagy Vilmos, Nagybaczoni (Piliscsaba) vezérezredes, miniszter, katonai szakíró (x Parajd, 1884. május 30.)
21. + 1976. Vitális Sándor (Budapest) geológus, egyetemi tanár (x Selmečbánya, 1900. április 13.)
22. + 1851. Kovács Mihály (Mezőcsát) orvos, akadémikus (x Korlát, 1762. július 7.)
22. + 1876. Hausmann Ferenc (Budapest) orvos (x Horatitz, Csehország, 1811. november 9.)
22. + 1976. Csík Tibor (Sydney, Ausztrália) olimpiai bajnok, ökölvívó (x Jászberény, 1927. szeptember 2.)
23. + 1926. Hainiss Géza (Budapest) gyógyszerész, gyermekorvos (x Budapest, 1857. augusztus 27.)
23. x 1926. Lajta Edit (Beregszász) művészet-történész († Budapest, 1970. november 26.)
24. + 1926. Dieballa Géza (Budapest) belgyógyász (x Ercsi, 1867. december 20.)
24. + 1976. Sztójánovits Adrienne (Budapest) hangverseny-énekesnő, énektanár (x Budapest, 1890. január 5.)
25. x 1826. Molnár Zsigmond (Marosvásárhely) ügyvéd, író († Marosvásárhely, 1899. június 20.)
25. x 1851. Belky János (Miskolc) orvos, egyetemi tanár, igazságügyi orvos szakértő († Kolozsvár, 1892. november 12.)
26. 1626. Rákóczi Zsigmond Sárospatakon házasságot köt Pfalzi Henriettával.
26. x 1876. Ray Rezső Vilmos (Budapest) építész (†?, 1939.)
26. + 1926. Lakatos Vince (Budapest) helytörténész, tanár, a Premontrei Rend tagja (x Szepezd, 1868. március 1.)
26. x 1926. Varga János (Budafok) mezőgazdász, egyetemi tanár, akadémikus († Mosonmagyaróvár, 1996. augusztus 12.)
27. x 1876. Mikes János, gróf (Zabola) római katolikus püspök, c. érsek († Répceszentgyörgy, 1945. március 28.)
27. x 1876. Szárits János (Szabadka) repülőgép-építő, sportrepülő († Szabadka, 1969. október 30.)
27. + 1976. Zsille Lajos (Budapest) bányamérnök (x Pozsony, 1906. július 7.)
28. 1801. Kazinczy Ferenc kiszabadul a börtönből. A magyar jakobinusok elleni perben 1795 májusában halálra ítélték, majd kegyelmet kapott.
28. x 1826. Szamosy Elek (Déva) festő († Budapest, 1888. április 21.)
28. x 1876. Boszkovics János (Buzsák) fadaragó († Buzsák, 1955. február 25.)
28. x 1901. Domokos Pál Péter (Csikvárdottfalva) etnográfus, népzenekutató († Budapest, 1992. február 19.)

JÚLIUS

1576. Erdélyi országgyűlés Kolozsváron.
1851. Habsburg-ellenes szervezkedés kezdődik a Székelyföldön.
1. x 1901. Ignatus Pál (Budapest) publicista, író, szerkesztő († London, 1978. április 1.)
2. 1526. A török sereg megkezdte az átkelést a Száván.
2. x 1826. Kaposi Molnár Viktor (Krizba) evangélikus lelkész (†Hosszúfalu, 1882. február 1.)

2. + 1851. Fejér György (Pest) történetíró, egyetemi tanár, kanonok (x Keszthely, 1766. április 23.)
2. x 1851. Tauffer Vilmos (Kolozsvár) születés, nőgyógyász, egyetemi tanár († Budapest, 1934. december 7.)
2. x 1901. Kertész Róbert (Budapest) újságíró, szerkesztő († Minneapolis, USA, 1960. június 9.)
3. x 1851. Spett Gyula (Debrecen) római katolikus nagyprépost († Nagyvárad, 1922. szeptember 12.)
3. x 1926. Csatornai Károly (Budapest) jogász, diplomata († Budapest, 1972. július 23.)
3. x 1926. Rab Zsuzsa (Pápa) költő, műfordító, újságíró († Budapest, 1998. március 6.)
4. 1701. Eltörlik a jászkunok kiváltságait.
4. x 1801. Szabó István (Bakonyszentkirály) plébános, műfordító, akadémikus († Kazár, 1892. március 27.)
4. x 1901. Halász Gábor (Budapest) kritikus, irodalomtörténész († Balf, 1945. március)
5. + 1926. Késmárky István (Pécs) egyházjogász, római katolikus pap, egyetemi tanár (x Szekszárd, 1865. augusztus 4.)
5. + 1951. Hetényi Heidelberg Albert (Budapest) zeneszerző (x Bécs, 1875. április 18.)
6. x 1851. Kossutány Ignác (Mátészalka) jogász, egyetemi tanár († Szeged, 1940. január 20.)
6. x 1901. Varga László (Szombathely) szociológus, jezsuita szerzetes († Leuven, Belgium, 1974. január 9.)
6. x 1926. Szendrei Imre (Kálcsa) zongoraművész, tanár († Budapest, 1983. december 5.)
6. + 1976. Becht Rezső (Sopron) író (x Sopron, 1893. június 5.)
7. x 1901. Székely János (Budapest) író, költő, film-forgatókönyvíró († Berlin, 1958. december 16.)
8. + 1676. I. Rákóczi Ferenc (Zboró) Erdély fejedelme (x Gyulafehérvár, 1645. február 24.)
9. + 1851. Csupka András (Eperjes) jogász (x Ránk, 1797. december 23.)
9. x 1876. Förster Aurél (Budapest) klasszika-filológus, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1962. július 7.)
10. + 1801. Ráday Gedeon, gróf (Pest) koronaőr, fordító, a színészet támogatója (x?, 1745. május 30.)
10. x 1926. Huszár Andor (Kolozsvár) gazdasági szakíró, szociológus († Kolozsvár, 1978. január 24.)
10. + 1926. Szalay Fruzina (Kaposvár) költő (x Kaposvár, 1864. szeptember 10.)
11. + 1451. Cillei Borbála (Melnik) királyné, Zsigmond király felesége (x?, 1392.)
11. x 1901. Szász Pál (Budapest) matematikus, egyetemi tanár († Budapest, 1978. február 12.)
11. x 1901. Winkler Dezső (Tét) gépészmérnök († Budapest, 1985. október 7.)
11. x 1926. Váradi György (Nagyvárad) színész, rendező, színikazgató († Budapest, 1980. november 29.)
11. + 1951. Huzella Tivadar (Alsógöd) hisztológus, biológus, egyetemi tanár (x Budapest, 1886. június 10.)
12. x 1876. Beck Lajos (Budapest) gazdaságpolitikus, közgazdasági író († Budapest, 1953. december 5.)
12. + 1976. Fáy Árpád András (Budapest) újságíró, író (x Pozsony, 1902. október 14.)
13. x 1751. Horváth Ker. János (Kőszeg) jezsuita tanár († Buda, 1799. október 20.)
13. x 1851. Egan Ede (Csáktornya) nemzetiségpolitikus, mezőgazdasági szakember († Hegyfark, 1901. szeptember 20.)
13. + 1876. Fehér Péter (Kecskemét) kollégiumi tanár, publicista (x Ács, 1830. október 13.)
13. x 1876. Szőnyi Ottó (Pécs) régész, művészettörténész, római katolikus pap († Pécs, 1937. március 13.)
14. x 1826. Vasvári Pál (Tiszabüd) filozófus, történész, a Márciusi Ifjak egyik vezetője († Marisel, 1849. július 5.)
14. x 1926. Schweiger Ottó (Körösmező) orvos, tudógyógyász, egyetemi tanár († Budapest, 1996. január 10.)
15. 1251. IV. Béla megalapítja a túróci premontrai prépostságot.
15. x 1751. Gyarmathi Sámuel (Kolozsvár) nyelvész, orvos († Kolozsvár, 1830. március 4.)
15. + 1901. Pável János (Zágráb) rovtartani kutató (x Nagyvárad, 1842. december 31.)
17. x 1576. Oltard János (Nagyekemező) evangélikus pap, krónikairó († Nagyszeben, 1630. május 9.)
17. + 1851. Egressy Béni (Pest) zeneszerző, író (x Sajókazinc, 1814. április 21.)
17. x 1876. Joó Gyula (Abony) jogakadémiai tanár, jogi író († Kecskemét, 1945. május 4.)
18. x 1901. Rotter Lajos (Budapest) gépészmérnök, vitorlázórepülőgép-tervező († Budapest, 1983. október 19.)
18. 1951. Megkezdődik a diósgyőri nagykothé építése.
18. + 1976. Luby Margit (Budapest) néprajzkutató, tanár (x Magyar, 1885. november 13.)

19. x 1901. Veress Zoltán (Marosvásárhely) vegyész-mérnök († Budapest, 1965. október 16.)
19. x 1926. Hoch Róbert (Budapest) közgazdász, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1993. november 3.)
19. + 1951. Makkai Sándor (Budapest) Erdély református püspöke, egyetemi tanár, író (x Nagyenyed, 1890. május 13.)
20. 1526. II. Lajos elindul Budáról a török ellen.
20. x 1851. Németh Péter (Temesvár) bíró, jogi író († Budapest, 1915. május 14.)
20. x 1901. Borbély Andor (Vác) újságíró, lapszerkesztő († München, 1970. április 4.)
20. + 1926. Liebermann Leó (Budapest) orvos, vegyész, higiénikus, egyetemi tanár (x Debrecen, 1852. november 28.)
20. + 1976. Balogh István (Budapest) római katolikus pap, politikus, államtitkár (x Stájerlak, 1894. március 30.)
21. x 1776. Bujanovics Ede (Kassa) mezőgazdasági szakíró, földbirtokos († Kassa, 1855. szeptember 24.)
21. x 1876. Faragó Ödön (Dunaadony) színész, színiigazgató († Budapest, 1956. július 28.)
21. x 1876. Kató Kálmán (Mohács) festő, restaurátor († Budapest, 1946. szeptember 30.)
21. x 1901. Majtényi Mihály (Nagybecskerek) író, műfordító, újságíró († Újvidék, 1974. július 7.)
21. x 1901. Veszprémi Lilla (Tata) zongoratanár, zeneíró († Budapest, 1982. június 3.)
21. + 1951. Marcis Árpád (Budapest) állatorvos, állategészségügyi főtanácsos, intézeti igazgató (x Budapest, 1884. február 17.)
21. + 1951. Végh Gyula (Bozsok) művészeti író (x Vereb, 1870. január 25.)
22. x 1901. Tarcay Vilmos (Érsekújvár) vezérkari százados († Budapest, 1944. december 8.)
22. x 1926. Vadász Zoltán (Csákgömbö) színész († Kolozsvár, 1989. december 7.)
22. + 1951. Jeszenszky Pál (Újfehértó) mezőgazdasági szakember (x Gömör-panyit, 1864. december 1.)
23. x 1601. Szalárdi János (Szalárd) történetíró († Kolozsvár, 1666. augusztus 3.)
23. + 1876. Fényes Elek (Újpest) statisztikus, akadémikus (x Csokaj, 1807. július 7.)
23. 1926. Magyarország és Anglia kereskedelmi és hajózási szerződést köt.
23. x 1926. Szauder Mária (Tápiószéle) irodalomtörténész, tanár, könyvtáros († Budapest, 1981. december 31.)
24. x 1576. Thurzó Szaniszló, gróf (Bajmóc) nádor († Lőcse, 1625. május 1.)
25. x 1901. Kéri Kálmán (Igló) katonatiszt, az országgyűlés korelnöke († Budapest, 1994. május 26.)
25. x 1926. Kistétényi Melinda (Budapest) zongoraművész, zeneszerző, egyetemi tanár († ? 1999. október 20.)
25. + 1951. Obál Béla (Bécs) történetíró, evangélikus teológiai akadémiai tanár, újságíró (x Vashidegkút, 1882. május 17.)
26. 1551. Erdélyi országgyűlés Kolozsváron.
26. + 1926. Györi Ilona (London) író, műfordító (x Orosháza, 1868. december 13.)
27. 1526. Péterváradot elfoglalja a török.
28. x 1901. Gachot, François (Limoges) 1924-től 1949-ig Magyarországon élő francia irodalomtörténész, kritikus, műfordító, lapszerkesztő, diplomata († Párizs, 1984. július 23.)
- x 1901. Vándor Sándor (Miskolc) karmester, zeneszerző († Sopronbátfalva, 1945. január 14.)
28. + 1926. Halaváts Gyula (Budapest) bányamérnök, geológus, paleontológus (x Zsena, 1853. július 7.)
29. x 1876. Kadić Ottokár (Opazova) geológus († Budapest, 1957. február 28.)
29. + 1876. Székács József (Budapest) költő, műfordító, egyházi író, evangélikus püspök, akadémikus (x Orosháza, 1809. február 2.)
29. x 1901. Környei István (Görz) ideg- és elmegyógyász, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1988. június 21.)
30. x 1851. Herrmann Antal (Brassó) etnográfus, tanár († Szeged, 1926. április 15.)
30. + 1901. Bertalan Lajos (Budapest) mérnök, a Tisza-szabályozás befejezésének irányítója (x Beremend, 1838. június 30.)
30. + 1926. Györi Loránd (Budapest) földművelésügyi miniszter (x Orosháza, 1871. április 11.)
31. x 1901. Papp Ferenc (Budapest) geológus, hidrogeológus, egyetemi tanár († Budapest, 1969. január 8.)
31. + 1901. Szilágyi Dezső (Budapest) politikus, miniszter, egyetemi tanár, akadémikus (x Nagyvárad, 1840. április 1.)
31. + 1926. Hauszmann Alajos (Velence, Fejér megye) építész, műegyetemi tanár, akadémikus (x Buda, 1847. június 9.)

AUGUSZTUS

- † 1601. Kornis Gáspár (?) erdélyi főnemes, katona, diplomata (x?, 1555.)
1651. A török elfoglalja Kiskomár várát.
1. † 1976. Szöllősy Kálmán (Budapest) fényképész, fotóművész (x Pécs, 1887. szeptember 10.)
3. 1526. Besztercebányán bányászfelkelés tör ki.
3. 1601. Báthory Zsigmond veresége Goroszlónál Mihály vajda és Basta csapataitól.
4. 1501. Összeírják a selmecbányai plébánia könyveit.
4. † 1926. Balassa Jenő (Budapest) színész (x Jászárokszállás, 1859. május 30.)
5. 1776. Ürményi József tervezete alapján Mária Terézia nyolc tankerületet állít fel az országban.
5. † 1926. Drucker Jenő (Budapest) szőlészeti és borászati szakember, mezőgazdasági író (x Pest, 1866. március 26.)
5. x 1926. Fehér Imre (Arad) filmrendező († Budapest, 1975. október 10.)
5. † 1976. Karlócai János (Kaukázus) jogász, alpinista (x Kolozsvár, 1920. szeptember 4.)
6. † 1851. Ocskay Ferenc, báró (?) természetkutató (x Ocskó, 1775.)
6. † 1901. Makai Emil (Budapest) költő, újságíró (x Makó, 1870. november 17.)
6. † 1951. Illyés Géza (Budapest) urológus, egyetemi tanár, akadémikus (x Marosvásárhely, 1870. május 24.)
7. 1451. Hunyadi János megbízottai Szendrőn békét kötnek Brankovics György szerb uralkodóval.
7. x 1901. Császár Károly (Budapest) a Budapesti Távbeszélő Igazgatóság vezetője († Budapest, 1974. január 1.)
7. x 1926. Kádas Géza (Eger) úszó († Budapest, 1979. március 6.)
8. 1526. Török kézre kerül Újlak.
8. x 1701. Rákóczi György (Bécs) II. Rákóczi Ferenc fia († Saint Denis, Franciaország, 1756. június 22. v. 23.)
8. x 1926. Ország Lili (Ungvár) festő, grafikus († Budapest, 1980. október 7.)
8. † 1951. Bernolák Nándor (Budapest) politikus, miniszter (x Radvány, 1880. október 2.)
9. 1776. Mária Terézia Fiumét a Tengeremlékkel együtt a magyar korona alá rendeli.
10. x 1626. Tarnóczy István (Nyitra) jezsuita pedagógus, egyházi író († Győr, 1689. július 30.)
10. x 1876. Zivuska Jenő (Debrecen) drámaíró, filozófus, irodalomtörténész († Debrecen, 1926. január 12.)
10. x 1901. Krausz József (Csétény) vegyész-mérnök († Budapest, 1956. október 8.)
10. x 1926. Gács Mihály (Budapest) festő, grafikus († Zalaegerszeg, 1987. február 5.)
11. x 1876. Szentannai Sámuel (Székelyszentmiklós) gazdasági tanár, a szikes talaj javítója († Karcag, 1956. január 22.)
11. x 1901. Bölcsházy Kálmán (Szirák) állatorvos, egyetemi tanár († Budapest, 1978. március 22.)
13. † 1851. Prágay János (Kuba) honvéd alezredes, a kubai felkelők tábornoka (x?)
14. † 1976. Holló László (Debrecen) festő (x Kiskunfélegyháza, 1887. március 6.)
15. † 1576. Bakfark Bálint (Padova) lantművész, zeneszerző (x Brassó, 1507.)
16. x 1901. Jakobey István (Eperjes) vegyész-mérnök († Szeged, 1971. január 29.)
16. x 1901. Kolbai Károly (Pozsony) mezőgazdász, egyetemi tanár († Budapest, 1972. november 25.)
16. x 1926. Vörös Károly (Budapest) történész, egyetemi tanár, akadémikus (†?, 1996. szeptember)
16. † 1976. Mócsy János (Balatonszemes) állatorvos, egyetemi tanár, akadémikus (x Kalocsa, 1895. november 30.)
17. x 1851. Evva Lajos (Fegyvernek) színigazgató, író, műfordító († Budapest, 1912. október 12.)
17. † 1951. Takáts Ernő (Budapest) a Szent István Társulat vezérigazgatója, bibliafordító (x Budapest, 1896. május 6.)
18. x 1901. Kolozsváry Gábor (Kolozsvár) zoológus, paleontológus, egyetemi tanár, akadémikus († Szeged, 1968. december 25.)
19. 1526. Eszéknel a török sereg megkezdte az átkelést a Dráván.
19. x 1901. Csiszár József (Magyaróvár) mikrobiológus, tejipari technológus († Mosonmagyaróvár, 1955. október 13.)
19. † 1951. Chalupetzky Ferenc (Győr) sakkozó, győri városbíró (x Magyaróvár, 1886. április 6.)
20. 1751. Vadosfán összeütköznek a katolikusok és evangélikusok.
20. x 1851. Fabriczy András (Pardics) evangélikus lelkész († Poprád, 1830. június 23.)
20. x 1901. Oláh Gusztáv (Budapest) operai főrendező, díszlettervező († München, 1956. december 19.)
21. x 1601. Berényi György, báró (?) politikus (†?, 1677.)

21. + 1851. Eötvös Ignác, báró (Velence) tárnokmester (x Sály, 1786. február 25.)
21. x 1901. Joó Tibor (Kolozsvár) történetfilozófia író, könyvtáros († Budapest, 1945. március 1.)
21. x 1926. Banner József (Medgyesegyháza) tanár, néprajzkutató († Szeged, 1973. április 24.)
21. + 1976. Kner Albert (Chicago) nyomdász, grafikus (x Gyoma, 1899. február 19.)
22. + 1951. Fekete Andor (Marosvásárhely) jogi szakíró (x Marosvásárhely, 1883. június 19.)
22. + 1951. Latabár Árpád (Budapest) színész (x Miskolc, 1878. szeptember 19.)
22. + 1976. Nagy Imre (Csíkszereda) festő, főiskolai tanár (x Zsögöd, 1893. július 25.)
23. 1851. Jubál Károly Pesten megkezdí a Habsburg-ellenes szervezkedést.
23. x 1851. Hanák Kolos (Szurdokpüspöki) ügyvéd, a mátrai idegenforgalom kezdeményezője († Gyöngyös, 1923. december 8.)
24. x 1901. Gertler Viktor (Budapest) filmrendező, főiskolai tanár († Budapest, 1969. július 5.)
25. x 1901. Hegedűs Lajos Viktor (Budapest) gyógyszerész, gyógyszerészet-történész († Budapest, 1988. augusztus 24.)
25. x 1901. Koch Ferenc (Budafok) geográfus, egyetemi tanár († Budapest, 1974. október 29.)
25. + 1951. Bán Antal (Zürich) politikus, miniszter (x Baranyabánya, 1903. augusztus 30.)
26. x 1826. Batizfalvy Sámuel (Rimaszombat) orvos, akadémikus († Budapest, 1904. november 6.)
26. x 1901. Rékai András (Budapest) operarendező († Budapest, 1968. január 19.)
26. x 1901. Szabó Pál Zoltán (Pécs) geográfus († Pécs, 1965. július 24.)
26. + 1926. Krompecher Ödön (Budapest) orvos, patológus, egyetemi tanár, akadémikus (x Poprád, 1870. február 16.)
26. + 1951. Bölöni Györgyné Márkus Otília (Budapest) Kémeri Sándor néven író (x Közép-Homoród, 1873. október 8.)
27. x 1876. Kis Jankó Bori (Mezőkövesd) mintafő asszony, a Matyó hímzés hagyomány továbbfejlesztője († Mezőkövesd, 1954. július 14.)
28. x 1776. Erdélyi József (Tolna) mérnök († Pest, 1850. november 19.)
29. 1526. A mohácsi csata.
29. + 1526. Drágffy János (Mohács) országbíró (x?)
29. + 1526. II. Lajos (Mohács) magyar király (x Buda, 1506. július 1.)
29. + 1526. Móri Fülöp (Mohács) püspök, diplomata (x?)
29. + 1526. Perényi Imre (Mohács) váradi püspök (x?, 1500.)
29. + 1526. Szalkai László (Mohács) érsek (x Mátészalka, 1475.)
29. + 1526. Tomori Pál (Mohács) kalocsai érsek, a magyar sereg fővezére (x? 1475. k.)
29. x 1876. Kmoskó Mihály (Illava) orientalista egyetemi tanár, katolikus pap, akadémikus († Pusztazámor, 1931. április 8.)
29. x 1876. Liptai Imre (Miskolc) újságíró († Budapest, 1927. október 30.)
29. x 1901. Demény Pál (Budapest) író, politikus († Budapest, 1991. január 14.)
29. + 1926. Pruzsinszky Pál (Budapest) református teológiai tanár, egyháztörténész (x Ungvár, 1862. január 12.)
30. x 1901. Lehoczky György (Vihnyepeszerény) építész, díszítőművész († Saarbrücken, 1978.)
30. + 1926. Fröhlich János (Budapest) újságíró, filmhíradó szerkesztő (x Budapest, 1873.)
30. x 1926. Kovács József (Békéscsaba) főkönyvelő, részt vett az 1956-os forradalomban († Szeged, 1958. október 6.)
30. + 1926. Máté Sándor (Budapest) könyvtáros, bibliográfus, irodalomtörténész (x Kövend, 1846. június 11.)
30. + 1976. Sipos Gyula (Budapest) költő, író, újságíró (x Tüskepuszta, 1921. február 10.)
31. 1401. Patán egyezés jön létre Zsigmond hívei és az országnagyok között.
31. x 1851. Palatin Gergely (Kőszeg) fizikus, tanár († Pannonhorma, 1927. február 21.)
31. x 1876. Kövesi Antal (Tápióság) gépészmérnök, műegyetemi tanár († Sopron, 1961. november 1.)
31. + 1901. Bartay Ede (Budapest) zeneszerző, zongorapedagógus (x Pest, 1825. október 6.)
31. x 1901. Békeffy István (Szeged) színműíró, kabarészerző († Budapest, 1977. június 9.)

SZEPTEMBER

1501. Országgyűlés Tolnán.
1551. Szokollu Mehmed Beglerbég seregei elfoglalják Becsét, Becskereket, Csanádot.
1. 1551. I. Ferdinánd Fráter Györgyöt kinevezi erdélyi vajdának, helytartónak és kincstartónak.

1. x 1851. Lukáts Gyula (Székesfehérvár) újságíró, politikus († Budapest, 1906. június 2.)
1. x 1876. Latzkó Andor (Budapest) író († Amszterdam, 1943. szeptember 11.)
1. x 1926. Kovács Ferenc (Kiskunfélegyháza) szobrász († Budapest, 1990. január 23.)
1. x 1926. Szabácsy István (Fácánkert) lovas, edző, sportvezető († Budapest, 1988. november 30.)
1. + 1951. László Ferenc (Budapest) újságíró (x Pécs, 1896. augusztus 2.)
3. x 1876. Hikisch Rezső (Budapest) építész, műegyetemi tanár († Budapest, 1934. július 31.)
3. x 1876. Nagy Imre (Pásztó) kertész, virágkereskedő († Budapest, 1973. szeptember 13.)
4. x 1651. Möschi Lukács (Mainz) piarista tanár, matematikus († Nikolsburg, 1701. március 24.)
4. x 1751. Markovics Mátyás (Pest) jogász, egyetemi tanár († Pest, 1832. július 23.)
4. x 1851. Klimm Mihály (Buda) vízmérnök, egyetemi tanár († Budapest, 1897. január 25.)
4. x 1926. Geczko István (Pásztó) gépkocsivezető, részt vett az 1956-os forradalomban († Budapest, 1957. május 6.)
4. x 1926. Horváth Imre (Hódmezővásárhely) biológus, növényökológus, egyetemi tanár († Szeged, 1979. szeptember 16.)
5. 1601. A királyi sereg Székesfehérvár felé indul, hogy visszafoglalja a várost a töröktől.
6. + 1826. Toth János (Halas) helytörténész, ügyvéd (x Karcag, 1774. február 5.)
6. x 1901. Bilicsi Tivadar (Budapest) színész († Siófok, 1981. július 11.)
7. 1451. Hunyadi János veresége Giskrától a Losonc melletti Szentkirály erődnél.
7. x 1876. Bárdi Gabi (Budapest) színésznő († Budapest, 1965. június 16.)
7. + 1926. Baross János (Budapest) agrárpolitikus, jogi író (x Pilisszántó, 1875. december 21.)
7. + 1976. Albrecht Dezső (Párizs) ügyvéd, politikus, újságíró (x Bánffy-hunyad, 1908. február 26.)
7. + 1976. Kéthly Anna (Blankenberge, Belgium) szociáldemokrata politikus (x Budapest, 1889. november 16.)
8. 1526. A török csapatok elpusztítják a pálosok szentlőrinci és a ciszterciek pilisi monostorát.
8. x 1851. Berényi László (Paks) újságíró († Budapest, 1931. december 17.)
8. x 1876. Nagy Szeder István (Kiskunhalas) építész, helytörténész († Kiskunhalas, 1936. október 18.)
8. x 1901. Fischer Antal (Pozsony) orvos, reumatológus († Budapest, 1979. július 15.)
8. + 1926. Angyal Ilka (Kömlöd) színésznő (x Felcsút, 1839. december 5.)
8. + 1976. Bodor György (Budapest) ügyvéd, politikus, a Magyarországra települt bukovinai székelyek letelepítésének megszervezője (x Kézdivásárhely, 1904. április 24.)
8. + 1976. Závodszy Zoltán (Budapest) opera- és dalénekes (x Bátorkeszi, 1892. július 18.)
9. x 1901. Szvatkó Pál (Zsolnatarnó) újságíró, publicista († München, 1959. november 17.)
9. x 1926. Deák Gyula (Budapest) kémikus, akadémikus († Budapest, 1991. december 21.)
9. + 1951. Divéky József (Sopron) grafikus (x Farnos, 1887. szeptember 28.)
11. + 1901. Pulszky Ágost (Budapest) jogfilozófus, szociológus, egyetemi tanár, akadémikus (x Bécs, 1846. július 3.)
11. x 1901. Szabó Imre (Sorokújfalu, Vas vm.) püspök, apostoli adminisztrátor († Budapest, 1976. május 21.)
12. 1526. Szulejmán szultán bevonul Budára.
12. x 1876. Péczely József (Dunapataj) író, újságíró, tanító († Budapest, 1944. december 30.)
12. x 1901. Manninger János (Magyaróvár) fényképész, filmrendező († Budapest, 1946. április 1.)
12. x 1901. Papp István (Kisvárd) nyelvész, egyetemi tanár († Debrecen, 1972. április 11.)
13. + 1901. Cathry Szaléz Ferenc (Budapest) svájci származású mérnök, a Budapest-svábhegyi Fogaskerekű Vasút építője (x Andermatt, 1834. augusztus 18.)
13. x 1926. Jánossy Ferenc (Budapest) festő, grafikus († Balassagyarmat, 1983. február 26.)
13. + 1951. Tóth László (Vác) író, publicista (x Budapest, 1889. december 22.)
13. + 1951. Tőkés Lajos (Budapest) piarista tanár (x Nagyvárad, 1873. április 24.)
14. + 1951. Judik József (Budapest) pénzügyi és közgazdasági szakember (x Kolozsvár, 1891. október 3.)
15. x 1876. Boleman Géza (Selmecbánya) gépészmérnök, műegyetemi tanár († Sopron, 1961. december 20.)
15. x 1901. Reichert Róbert (Budapest) mineralógus († Budapest, 1937. július 8.)
16. + 1876. Mikó Imre, gróf (Kolozsvár) művelődéspolitikus, miniszter, történet-

	író, akadémikus (x Zabola, 1805. szeptember 4.)	23. x 1901.	Wiczián Dezső (Csehberek) teológiai tanár († Budapest, 1961. december 7.)
16. x 1901.	Molnár Albert (Gyulafehérvár) nyelvoktató, lexikográfus († Budapest, 1961. szeptember 15.)	24. x 1876.	Kóber Leó (Brünn) festő, grafikus († New York, 1931. szeptember 18.)
16. x 1926.	Simon István (Bazsi) költő, műfordító, esszéíró († Budapest, 1975. július 7.)	24. x 1926.	J. Soltész Katalin (Budapest) nyelvész († Budapest, 1994. szeptember 16.)
17. x 1851.	Kudora Károly (Tata) könyvtáros († Budapest, 1916. december 18.)	25. x 1876.	Ódry Árpád (Budapest) színész († Budapest, 1937. április 5.)
17. x 1876.	Siklód Lőrinc (Ditró) szobrász († Budapest, 1945. szeptember 21.)	25. x 1901.	Kulitzky Géza (Bazin) nőgyógyász, urológus († Budapest, 1972. október 9.)
17. x 1901.	Faddi Dénes (Börsházapuszta) festő, grafikus († Budapest, 1945.)	25. + 1926.	Kuncz Jenő (Budapest) jogász, szociológus, akadémikus (x Temesvár, 1844. október 29.)
18. + 1951.	Rátkai Márton (Budapest) színész (x Budapest, 1881. november 18.)	25. x 1926.	Palotay Sándor (Lupény) adventista lelkész, a Szabadegyházak Tanácsának elnöke († Budapest, 1979. augusztus 5.)
19. x 1826.	Kozma Ferenc (Szörény) lőte-nyész, minisztériumi tanácsos († Mezőhegyes, 1892. július 6.)	26. x 1901.	Szilárd Károly (Győr) matematikus († Budapest, 1980. április 5.)
19. x 1901.	Kertész Ferenc (Budapest) agrár-mérnök, állattenyésztő († Budapest, 1972. augusztus 7.)	28. + 1651.	Pfalzi Henrietta (Sárospatak) Rákóczi Zsigmond felesége (x?)
19. x 1901.	Kulcsár István (Budapest) orvos, pszichiáter, individuálpсихológus († Tel-Aviv, 1986. június 12.)	28. + 1826.	Zichy Károly, gróf (Bécs) országbíró, miniszter (x Pozsony, 1753. március 4.)
19. x 1901.	Lágyi István (Aranyosmarót) térképész († Budapest, 1978. augusztus 26.)	28. x 1876.	Tóth Károly (Kiskunhalas) jogász, egyetemi tanár († Budapest, 1928. április 21.)
19. x 1926.	Klivényi Ferenc (Szeged) vegyész, gyógyszerész († Szeged, 1987. november 25.)	28. x 1876.	Tóth Lajos (Kiskunhalas) jogász, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1936. november 25.)
20. 1601.	A magyar királyi sereg visszafoglalja Székesfehérvárt a töröktől.	28. + 1976.	Somogyvári Rudolf (Budapest) színész (x Budapest, 1916. november 30.)
20. + 1901.	Egan Ede (Hegyfark) nemzetiségpolitikus, mezőgazdasági szakember (x Csáktornya, 1851. július 13.)	29. x 1851.	Czynk Ede (Brassó) postafelügyelő, orvitológus († Brassó, 1899. január 20.)
21. x 1826.	Ocker Menyhért (Hechingen, Poroszország) kastélykertész († Budapest, 1889. november 15.)	29. x 1951.	Gaál Erzsébet (Túrkeve) színész, rendező (†?, 1998. június 10.)
21. + 1976.	Vámszer Géza (Kolozsvár) néprajzkutató, középiskolai tanár (x Nagyszeben, 1896. augusztus 13.)	29. + 1976.	Lajos Árpád (Miskolc) néprajzkutató (x Párizs, 1911. december 7.)
22. x 1851.	Főkő Lajos (Gyöngyös) zenetörténész († Szeged, 1900. április 9.)	30. 1626.	Drégelypalánknál Bethlen Gábor szembekerül Wallenstein császári fővezér seregével.
22. x 1901.	Csuka Zoltán (Zichyfalva) költő, műfordító († Erd, 1984. március 23.)	30. x 1876.	Manninger Vilmos (Sopron) sebész († Sopron, 1945. május 2.)
22. x 1901.	Menyhárt József (Debrecen) festő, grafikus († Budapest, 1976. május 3.)		
23. + 1801.	Pray György (Pest) történetíró, apátkanonok (x Érsekújvár, 1723. szeptember 11.)	1426.	Morvaországban magyar csapatok harcolnak a husziták ellen.
23. x 1851.	Meskó László (Nyíregyháza) jogász, politikus († Budapest, 1922. július 22.)	1501.	Somi Józsa temesi ispán és Corvin János herceg sikerei a törökkel szemben.
23. x 1876.	Szmrecsányi György (Felsőkubin) politikus († Budapest, 1932. szeptember 22.)	1551.	Szokollu Mehmed beglerbég csapatai elfoglalják Lippát, és Temesvárt ostromolják. Temesvárt Losonczy István kapitány megvédte.
23. x 1901.	Rajki Márton (Zenta) ügyvéd, az 1956-os forradalom résztvevője († Budapest, 1959. július 30.)	1. x 1876.	Szentirmay Ödön (Arad) jogi író († Budapest, 1953. január 18.)

OKTÓBER

1. x 1876. Tankó Béla (Borberek) filozófiai író, egyetemi tanár († Kolozsvár, 1946. január 24.)
1. x 1901. Rakcsányi László (Budapest) vegyész-mérnök, borász, egyetemi tanár († Budapest, 1967. augusztus 29.)
1. x 1926. Bese Lajos (Békéscsaba) nyelvész, mongolista († Budapest, 1988. június 18.)
1. + 1951. Kertész K. Róbert (Budapest) építész (x Budapest, 1876. június 9.)
1. + 1976. Baranyai Erzsébet (Budapest) pszichológus (x Nagyszöllös, 1894. június 7.)
2. x 1801. Szauer Ignác (Veszprém) belgyógyász, egyetemi tanár, akadémikus († Pest, 1863. november 17.)
2. x 1901. Papp A. Remig (Budapest) építész-mérnök († New York, 1985. november 5.)
2. x 1926. Cseh Miklós (Abony) művészeti kritikus († Budapest, 1976. február 13.)
2. + 1951. Kozma Mihály (?) altábornagy (x Csíkszereda, 1896. szeptember 9.)
2. + 1976. Rajna János (Budapest) grafikus, szerkesztő (x Budapest, 1918.)
3. x 1876. Benczúr Ida (München) festő († Budapest, 1970. január 6.)
3. x 1901. Delly Ferenc (Szeged) színész († Marosvásárhely, 1960. február 8.)
3. + 1976. Keszthelyi Nándor (Budapest) ügyvéd (x Budapest, 1908. augusztus 12.)
3. + 1976. Kovács Endre (Budapest) tanár, irodalomtörténész (x Győr, 1918. december 5.)
4. + 1976. Érsek Mária (Budapest) zongoraművész, zenepedagógus (x Kudzsir, 1908. december 11.)
5. x 1826. Schnedár János (Brünn) építész, műegyetemi tanár († Gleissdorf, 1896. március 27.)
5. x 1851. Ditrői Mór (Kolozsvár) drámai színész, színigazgató, a Vigszínház alapító igazgatója († Budapest, 1945. február 16.)
5. x 1876. Gerhárdt Guido (Kiskér) agrobotanikus († Budapest, 1939. február 15.)
5. x 1926. Iványi József (Budapest) színész († Szolnok, 1979. december 15.)
5. + 1926. Jászai Mari (Budapest) színész (x Ászár, 1850. február 24.)
6. x 1876. Diera Benő (Nyitra nadány) kertész († Budapest, 1960. augusztus 28.)
6. 1926. Budapesti felavatják a Batthyány-örökmécses.
6. x 1926. Nagy Lajos (Dunapentele) történész, levéltáros († Budapest, 1984. december 8.)
6. + 1976. Nirschy Emília (Grasse, Franciaország) balett-táncosnő (x Budapest, 1889. május 26.)
6. + 1976. Sugár Mihály (Budapest) színész, táncos-komikus (x Budapest, 1903. június 10.)
7. 1676. Wesselényi Pál bujdosói hűséget fogadnak Apafi Mihály fejedelemnek.
7. + 1926. Szűts Dezső (Nagyvárad) újságíró (x Nagyvárad, 1867.)
7. + 1976. Irás Jenő (Budapest) orvos (x Budapest, 1905. november 10.)
7. + 1976. Tomka Ágoston (Pannonhalma) jezsuita hitszónok, író (x Budapest, 1892. február 7.)
8. 1551. Erdélyi országgyűlés Szebenben.
8. x 1876. Tormay Cécile (Budapest) író († Mátraháza, 1937. április 2.)
8. x 1876. Wellmann Oszkár (Szászrégen) állatorvos, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1943. május 4.)
8. x 1901. Sályi István (Budapest) gépészmérnök, egyetemi tanár († Miskolc, 1974. december 19.)
8. + 1926. Kóczé Antal (Budapest) cigányprímás (x Tasnád, 1872. december 9.)
9. x 1876. Szini Gyula (Budapest) újságíró († Budapest, 1932. május 17.)
9. + 1926. Schreiner Márton (Lankwitz, Németország) rabbi, orientalista, valásfilozófus (x Nagyvárad, 1863. június 8.)
10. 1526. A török sereg elhagyja Magyarországot.
10. + 1901. Fehérvári Antal (Kolozsvár) színigazgató (x Aba, 1825. május 31.)
10. + 1976. Borsay Pál (Pécs) zongoraművész, zenepedagógus (x Budapest, 1921. július 15.)
11. x 1901. Józsa János (Kajántó) tanulmányíró, műfordító († Kolozsvár, 1973. február 17.)
11. + 1976. Majláth Júlia (Budapest) zeneszerző (x Budapest, 1921. január 20.)
12. + 1576. I. Miksa (Regensburg) magyar király, német-római császár (x Bécs, 1527. július 31.)
12. + 1901. Soltz Vilmos (Budapest) kohómérnök (x Svedlér, 1833. december 8.)
12. + 1951. Gombaszögi Ella (Budapest) színésznő (x Budapest, 1898. december 27.)
13. x 1676. II. Apafi Mihály (Gyulafehérvár) erdélyi fejedelem († Bécs, 1713. február 1.)
14. 1851. Albrecht főherceget az uralkodó kinevezi Magyarország kormányzójává.
14. x 1901. Ferenczy Károly (Szeged) fogorvos-röntgenológus († Budapest, 1972. november 3.)

14. + 1976. Borbás Gáspár (Budapest) labdarúgó, fővárosi ügyész, ügyvéd (x Budapest, 1884. július 26.)
15. 1476. Országgyűlés Pécsen.
15. x 1876. Martos Viktor (Budapest) elektromérnök, néprajzi gyűjtő († Budapest, 1953. augusztus 7.)
15. 1926. Átalakul a Bethlen-kormány.
15. + 1926. Bacher Emil (Budapest) a Viktória Malomtröszt elnöke (x Szucsány, 1854.)
15. + 1926. Karsai Sándor (Budapest) jogász, államtitkár (x Pest, 1868. március 8.)
15. + 1951. Birkás Géza (Szeged) irodalomtörténész, egyetemi tanár (x Köveskál, 1879. augusztus 1.)
15. + 1976. Babos Károly (Budapest) nótaszerző (x Budapest, 1914. szeptember 28.)
16. + 1901. Heiszler József (Dombrád) egyházi író, református lelkész (x Nagykároly, 1819. február 21.)
16. x 1901. Kutasy Viktor (Köpcsény) erdőmérnök († Gödöllő, 1974. október 3.)
16. 1926. Budapesten az Operaház bemutatja Kodály Zoltán Háry János című daljátékát.
16. + 1976. Szenessy Márió (Nyugat-Berlin) író, műfordító (x Nagybecskerek, 1930. szeptember 14.)
17. + 1901. Bercsényi Béla (Budapest) színész, író (x Miskolc, 1844. május 4.)
17. x 1901. Gáspár Zoltán (Rozsnyó) publicista, szerkesztő, szociográfus († Budapest, 1945. január 13.)
17. + 1951. Illés Jenő (Budapest) filmrendező, operatőr (x Debrecen, 1877. január 28.)
18. + 1876. Jakab István (Budapest) író, műfordító, költő, zeneszerző, akadémikus (x Mezőkeresztes, 1798. október 29.)
18. x 1926. Gyarmati János (Ricse) orvos, radiológus († Debrecen, 1983. június 6.)
19. x 1926. Horváth Vera (Újpest) művészettörténész († Budapest, 1986. október 23.)
19. + 1951. Haász Gyula (Budapest) építész (x Budapest, 1877.)
19. + 1951. Vágóné Bercsényi Margit (Budapest) színésznő, epizodista (x Pest, 1864.)
19. + 1976. Herczegh Miklós (?) ortopédsebész (x Komárom, 1919. május 3.)
20. x 1901. Muharay Elemér (Jászberény-Hajtapuszta) népszínjáték-szervező († Budapest, 1960. február 2.)
20. + 1976. Jolánkai Gyula (Budapest) tervező és műtárgyépítő mérnök (x Őszivác, 1906. november 15.)
21. x 1801. Czetz Antal (?) botanikus, földbirtoke († Gáncs, 1865. április 25.)
21. x 1826. Daruváry Alajos (Kalocsa) jogász († Budapest, 1912. április 23.)
22. 1876. Megalakul az erdélyi szászok politikai szervezete, a Szász Néppárt.
22. x 1901. Anghi Csaba Geyza (Budapest) agrármérnök, a Fővárosi Állat- és Növényként igazgatója († Budapest, 1982. október 5.)
23. x 1801. Titius Pius Vendel (Jászó) tanár, minorita pap, tengerkutató († Pirano, 1884. december 20.)
24. + 1876. Lukácsy Kristóf (Szamosújvár) az örménység kutatója, lelkész (x Bethlen, 1804. március 30.)
24. x 1901. Balázs Ferenc (Kolozsvár) unitárius lelkész, író, szociológus († Torda, 1937. május 22.)
24. + 1901. Virág József (Budapest) gépészmérnök, feltaláló (x Földvár, 1870.)
24. x 1926. Komor István (Baja) rendező, színigazgató († Szeged, 1974. szeptember 4.)
24. + 1976. Frank Frigyes (Budapest) festő (x Budapest, 1890. augusztus 19.)
25. + 1876. Képešy József (Temesvár) vízépítő mérnök (x Orosháza, 1818. február 25.)
25. + 1926. Bakonyi Károly (Budapest) író (x Nagyvárad, 1873. július 28.)
26. + 1501. Drágffy Bertalan (?) erdélyi vajda (x?, 1447.)
26. x 1826. Mocsáry Lajos (Kurtány) politikus, országgyűlési követ († Andornak, 1916. január 7.)
26. x 1851. Deseő Béla (Marosvásárhely) zoológus, tanár († Nagykikinda, 1912. február 25.)
26. x 1876. Takács-Tolvay József, gróf (Celldömölk) katonatiszt, politikus († Budapest, 1945. január 2.)
26. x 1901. Börzsönyi-Kollarits Ferenc (Budapest) festő († Budapest, 1963. augusztus 23.)
26. + 1976. Kocsis András (Budapest) szobrász (x Kolozsvár, 1905. július 31.)
27. + 1951. Toroczka Osvald (Budapest) festő (x Brassó, 1884. július 20.)
28. + 1901. Munkácsy Kálmán (Esztergom) író, újságíró (x Esztergom, 1866. július 31.)
28. + 1926. Werner Gyula (Budapest) politikus, író (x Ónod, 1862. szeptember 6.)
28. x 1851. Cserey Adolf (Besztercebánya) botanikus, rovarfajta kutató († Budapest, 1928. július 28.)
28. x 1826. Fabritius Károly (Segesvár) erdélyi szász történetíró, evangélikus lelkész, akadémikus († Budapest, 1881. február 2.)

28. x 1876. Feld Mátyás (Budapest) színikazgató, színpadi szerző († Budapest, 1953. december 12.)
28. + 1976. Zsoldos Andor (Hollywood) író, filmíró, költő (x Budapest, 1893. július 27.)
28. x 1926. Fábian Árpád (Kassa) római katolikus főpap († Budapest, 1986. május 14.)
28. x 1876. Nádor József (Budapest) dalszerző, zeneműkereskedő († Budapest, 1967. január 4.)
29. x 1676. Csáky Mihály, gróf (?) kuruc generális († Rodostó, 1757. december 7.)
29. x 1826. Kinizsi István (Százcsávás) honvédtiszt († Segesvár, 1886. február 1.)
29. x 1876. Demeter Ferenc (Kiskundorozsma) kertész († Szeged, 1949. május 18.)
29. + 1951. Gyöngyösi János (Budapest) publicista, politikus, külügyminiszter (x Rokyca, Csehszág, 1893. május 3.)
30. x 1901. Ferenczy Géza (Külsővat) nyelvész († Budapest, 1974. március 27.)
30. + 1976. Komlós Tibor (Budapest) nyomdai fényképész, fotóriporter (x Budapest, 1923. április 6.)
31. x 1851. Ilosvay Lajos (Dés) kémikus, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1936. szeptember 30.)
31. x 1901. Dallos Sándor (Győrszentmárton) író († Budapest, 1964. március 10.)
31. x 1901. Kecskeméti György (Makó) író, újságíró († Auschwitz, 1944.)
31. x 1926. Nagy Zoltán (Budapest) bányász, részt vett az 1956-os forradalomban († Budapest, 1957. július 20.)
4. + 1926. Müller Kálmán, báró (Budapest) belgyógyász, egészségügyi szervező (x Pest, 1849. március 8.)
5. x 1851. Schmitt Jenő Henrik (Znaim, Morvaország) filozófus († Németszág, 1916. szeptember 14.)
6. x 1851. Storno Ferenc (Sopron) festő († Sopron, 1938. június 6.)
7. x 1876. Kallós Zsigmond (Pusztafödemes) irodalomtörténész, etnográfus († Budapest, 1955. december 3.)
7. x 1876. Radványi László (Budapest) közgazdasági író († Budapest, 1933. október 3.)
7. x 1901. Péter Zoltán (Nyíregyháza) református lelkész, főiskolai tanár, tudományos gyűjteményi igazgató († Budapest, 1969. június 8.)
7. x 1926. Borzsy Zoltán (Debrecen) geográfus, egyetemi tanár († Debrecen, 1997. február 14.)
7. + 1926. Ujváry Béla (Budapest) író, színműíró, szerkesztő (x Érsekújvár, 1852. április 16.)
8. + 1651. Thököly István, báró (Késmárk) felvidéki nagybirtokos (x?, 1581. december 12.)
8. 1701. Rákóczi Ferenc, felesége – Sarolta Amália Hessen-Rheinfelsi hercegnő – segítségével, megszökik a bécsújhelyi börtönből.
8. x 1901. Nagy Árpád (Tata) bányamérnök († Budapest, 1974. december 20.)
8. + 1926. Kabdebó Gyula (Budapest) építész (x Budapest, 1874. február 9.)
9. + 1476. Hag Ferenc (Szabács) zsoldosvezér (x?)
9. x 1926. Csanád Béla (Akasztó) költő, műfordító, publicista, teológiai tanár († Budapest, 1996. november 25.)
9. x 1876. Pásztor Mihály (Margitta) újságíró († Budapest, 1944. december 19.)
10. 1526. Országgyűlés Székesfehérváron. Szapolyai Jánost választják magyar királlyá.
10. x 1876. Kazay Endre (Nagybánya) gyógyszerész, szakíró († Vértesacs, 1923. április 20.)
10. x 1876. Orphanides János (Vác) gépészmérnök († Budapest, 1939. május 11.)
10. + 1926. Gragger Róbert (Berlin) irodalomtörténész († Aranyosmarót, 1887. november 5.)
10. x 1926. Kóthay Ernő (Bajót) festőművész († Tata, 1982. május 26.)
11. + 1951. Somlay Artúr (Budapest) színész (x Budapest, 1883. február 28.)
11. x 1876. Albert Andor (Baja) szobrász († Győr, 1940. február 1.)
11. x 1901. Rajeczky Benjámin (Eger) zenetörténész, népzenekutató († Pásztó, 1989. július 2.)

NOVEMBER

1501. Corvin János győzelme a Jajcát ostromló török sereg fölött.
1. x 1901. Strausz László (Budapest) geológus, paleontológus († Siófok, 1988. június 21.)
2. + 1976. Szilágyi Domokos (Kolozsvár) költő, irodalomtörténész (x Nagysomkút, 1938. július 2.)
3. x 1851. Bánfalvi Lajos (Bánfalva) író, újságíró († Szentés, 1912. január 5.)
3. + 1851. Teleki Ádám, gróf (Szirák) honvédtábornok, császári ezredes (†?, 1789.)
3. x 1926. Békési Béla (Makó) orvostanhallgató, részt vett az 1956-os forradalomban († Budapest, 1958. április 22.)
4. x 1751. Brezanóczy Ádám (Jolsva) jogász, egyetemi tanár († Pest, 1832. március 2.)
4. x 1851. Déchy Mór (Pest) utazó, alpinista, a Kaukázus kutatója, akadémikus († Budapest, 1917. február 8.)

11. + 1926. Béli Izor (Budapest) ügyvéd, újságíró, író (x Pest, 1867. április 23.)
11. x 1926. Pálos Rozita (Bakonyzombathely) költő († Tatabánya, 1985. szeptember 11.)
12. x 1726. Radics Antal (Érkésérő) jezsuita fizikus († Cseklész, 1773. szeptember 15.)
13. x 1901. Kmotrik Ferenc (Budapest) gépészmérnök († Budapest, 1968. június 11.)
13. x 1926. Simányi Richárd (Budapest) orvos († Budapest, 1983. december 26.)
13. + 1976. Rothschild Klára (Budapest) divattervező (x Budapest, 1903. február 22.)
14. x 1901. Bán Oszkár (Pincehely-Görbő) író, költő, irodalomtörténész († Margarete, USA, 1980. március 19.)
14. x 1901. Putnoky Gyula (Körmöcbánya) orvos, patológus, egyetemi tanár († Budapest, 1985. október 17.)
14. x 1901. Székács Miklós (Budapest) jogász, gazdasági vezető († Bécs, 1973. június 30.)
15. x 1901. Rába Leó (Budapest) író (†?, 1944.)
15. + 1976. Eperjessy Kálmán (Szeged) történész, levéltáros, főiskolai tanár (x Erzsébetváros, 1893. február 11.)
16. + 1776. Abod Mihály (Nagyenyed) tanár (x Szarazajta, 1704. szeptember 29.)
16. x 1851. Engel József (Pécs) nagyiparos, kereskedő (†?)
16. x 1876. Kovács Bernardin (Győr) tanár, minorita szerzetes († Bécs, 1929. november 24.)
16. x 1926. Szirmai Ottó (Budapest) dramaturg, részt vett az 1956-os forradalomban († Budapest, 1959. január 22.)
17. x 1876. Borvendég Ferenc (Ács) főpolgármester († Budapest, 1934. november 20.)
18. x 1926. Hatvany József (Budapest) fizikus († Budapest, 1987. július 11.)
18. + 1951. Hauer Rezső (Budapest) cukrásziparos (x Esztergom, 1865. október 23.)
19. x 1851. Pfaff Ferenc (Mohács) építész († Budapest, 1913. augusztus 21.)
19. x 1876. Bottka Miklós (Bucseny) festő, grafikus († Budapest, 1941. április 24.)
19. x 1901. Fejér Endre (Szécsény) bőrgyógyász († Budapest, 1971. július 12.)
19. x 1901. Papolczy Ferenc (Nagyvárad) szemész főorvos († Budapest, 1971. június 24.)
19. + 1951. Novák Ede (Budapest) építész (x Budapest, 1888. január 15.)
20. x 1901. Gál Dezső (Balassagyarmat) újságíró († Budapest, 1980. augusztus 9.)
20. + 1926. Bánóczi József (Budapest) irodalomtörténész, filozófus, akadémikus (x Szentgál, 1849. július 4.)
20. x 1926. Császár József (Szeged) kémikus, egyetemi tanár († Szeged, 1996. augusztus 16.)
20. + 1976. Gyovai Pál (Mindszent) szobrász-népművész, a népművészet mestere (x Mindszent, 1885. október 3.)
21. 1676. Erdélyi országgyűlés Gyulafehérváron.
21. x 1851. Réthy László (Szarvas) numizmatikus, etnográfus, akadémikus († Arad, 1914. november 24.)
21. x 1901. Dötsch Károly (Budapest) gépészmérnök († Budapest, 1988. március 19.)
21. + 1926. Reichl Kálmán (Budapest) építész, festő (x Budapest, 1879. április 4.)
21. x 1926. Soproni Sándor (Szentendre) régész, egyetemi tanár († Budapest, 1995. november 20.)
21. + 1976. Jánossy Lajos (Budapest) evangélikus lelkész, teológiai tanár (x Komárom, 1903. március 8.)
23. x 1851. Bayer József (Baja) színháztörténész, akadémikus († Budapest, 1919. december 12.)
23. x 1851. Szóts Farkas (Jedd) református egyházi író, tanár († Budapest, 1918. május 12.)
23. 1526. A karthausi névtelen befejezi magyar nyelvű prédikációgyűjteményét a lövöldi kolostorban.
25. 1701. Rákóczi Ferenc Varsóban találkozik Bercsényi Miklóssal.
25. x 1901. Serly Tibor (Losonc) zeneszerző, karmester († London, 1978. október 8.)
25. + 1926. Beck Hugó (Budapest) kúriai bíró (x Madaras, 1843. január 13.)
25. + 1951. Kesselyák Adorján (Szeged) zoológus, főiskolai tanár (x Ungvár, 1906. január 15.)
26. x 1876. Szilágyi Béla (Kondoros) mérnök († Budapest, 1964. június 14.)
26. x 1901. Simor Ferenc (Siklós) klimatológus († Pécs, 1978. május 28.)
26. x 1901. Sternberg József, gróf (Budapest) újságíró, műfordító († Budapest, 1967. szeptember 16.)
26. x 1926. Vincze Imre (Kocs) zeneszerző († Budapest, 1969. május 3.)
28. + 1476. Marchiai Jakab (Nápoly) ferences szerzetes, 1434-től 1439-ig inkvizítorként tevékenykedett Magyarországon (x Montebandone, 1394. szeptember)
28. 1551. Magyar csapatok visszafoglalják a töröktől Lippát.
28. x 1851. Wagner Gyula (Pest) építész († Bécs, Gersthof, 1937. október 15.)

29. + 1901. Ráday Gedeon, gróf (Budapest) királyi biztos (x Pest, 1829. június 16.)
29. x 1926. Mérnök János (Pécs) zongoraművész, tanár († Budapest, 1988. október 20.)
30. 1626. Bethlen Gábor csatlakozik a Habsburg-ellenes hágai egyezményhez.
30. x 1851. Oláh György (Gyula) helytörténész, ügyvéd († Gyula, 1900. augusztus 8.)
30. x 1926. Barabás Tamás (Budapest) újságíró († Budapest, 1999. június 13.)
30. + 1976. Moránszky Nándor (Budapest) ideg- és elmegyógyász, orvostörténész (x Budapest, 1899. december 11.)
- DECEMBER**
- + 1876. Szatmári Károly (Veresegyháza) ügyvéd, közgazdasági író (x Hódmezővásárhely, 1824. szeptember 1.)
- + 1926. Ritter Gusztáv (Kolozsvár) kertész (x Planik, Hessen Nagyhercegség, 1846. november 20.)
1. x 1876. Bánvárh Sándor (Várpalota) gazdasági akadémiai igazgató († Magyaróvár, 1930. szeptember 11.)
2. + 1801. Vályi K. András (Pest) földrajztudós, egyetemi tanár (x Miskolc, 1764. november 30.)
2. x 1851. Posewitz Tivadar (Szepesigló) orvosdoktor, geológus († Budapest, 1917. június 12.)
3. x 1901. Hevesi András (Budapest) újságíró, író, színikritikus, műfordító († Opinal, Franciaország, 1940. július 3.)
3. + 1901. Szákfy-Szabó Amália (Debrecen) színésznő (x Arad, 1830. március 15.)
3. + 1926. Kosztolányi Árpád (Szabadka) tanár, író (x Szabadka, 1859. január 11.)
4. x 1751. Apponyi Antal György, gróf (?) nagybirtokos, arisztokrata (†?, 1817. május 17.)
5. x 1851. Petrik Lajos (Sopron) vegyész († Budapest, 1932. június 7.)
5. + 1876. Hiry Ferenc (Zilah) pedagógus, író (x Ilosva, 1798. november 2.)
5. x 1901. Ország Tivadar (Soroksár) hegedűművész, zeneszerző, pedagógus († Budapest, 1963. október 11.)
7. 1376. Magyarokat mészárolnak le Krakóban.
7. x 1776. Lacsny Miklós (Vistuk) mezőgazda, szakíró, országgyűlési követ († Pozsony, 1857. február 19.)
7. x 1901. Kántor Andor (Budapest) festő († Budapest, 1990. április 2.)
7. x 1901. Pataki Dezső (Budapest) író († Csepel, 1944. július 27.)
7. + 1976. Baskay Tóth Bertalan (Gödöllő) agrármérnök, egyetemi tanár (x Varsány, 1903. július 24.)
8. x 1901. Lukács István (Mindszent) cimbalomművész († Budapest, 1967. április 3.)
8. + 1901. Némethy György (Budapest) népszínműénekes (x Divény, 1826.)
8. + 1951. Tavaszy Sándor (Kolozsvár) filozófiai író, református teológiai akadémiai igazgató (x Póka, 1888. február 25.)
9. x 1901. Horváth Ödön (Susak, Fiume mellett) író († Párizs, 1938. június 6.)
10. x 1851. Jónás Ödön (Kassa) mérnök, műegyetemi tanár († Sümeg, 1933. május 10.)
10. x 1876. Brüll Alfréd (Budapest) üzletember, sportmecénás († Kecskemét, 1944.)
10. x 1876. Györök L. Tivadar (Lőcse) kertész († Keszthely, 1945. október 14.)
10. x 1876. Rózsa Ignác (Apácaváros) író, tanár († Budapest, 1960. június 15.)
10. + 1976. Molnár Ernő (Budapest) római katolikus pap, főiskolai tanár (x Tapolca, 1891. július 11.)
11. + 1601. Monoszlói András (Bécs) római katolikus püspök, egyházi író, hitvitázó (x Nagyvárad, 1552.)
11. x 1876. Harsányi Kálmán (Mezőkövesd) költő, író, színikritikus († Budapest, 1929. május 31.)
11. x 1901. Herzog György (Budapest) magyar származású amerikai népzene-tudós († Indianapolis, USA, 1983. november 4.)
11. + 1926. Sipos Márton (Budakeszi) versenyző, gazdatiszt (x Szekszárd, 1900. január 19.)
11. x 1926. Vörös Antal (Őriszentpéter) történész († Budapest, 1983. szeptember 7.)
12. 1476. Aragóniai Beatrix-ot magyar királynévá koronázzák.
12. x 1751. Kubinyi Sándor (Deményfalva) táblabíró, jogi író († Deményfalva, 1799. július 27.)
13. x 1876. Polgár Sándor (Győr) botanikus, tanár († Auschwitz, 1944.)
13. + 1926. Stróbl Alajos (Budapest) szobrász (x Liptóújvár, 1856. június 21.)
14. x 1876. Márton Lajos (Abony) régész († Madrid, 1934. november 5.)
- 14–15. 1926. Országgyűlési választások.
14. + 1926. Tóth Lajos (Budapest) orvos, államtitkár (x Kiskőrös, 1856. június 11.)
14. + 1976. Németh Gyula (Budapest) nyelvtudós, turkológus, egyetemi tanár, akadémikus (x Karcag, 1890. november 2.)

15. 1851. Brocskó Lajos (Pest) pedagógus (+ Budapest, 1932. augusztus 3.)
15. + 1851. May János (Bécs) honvéd alezredes (x?, 1809.)
15. + 1976. Galsay Ervin (Budapest) operaénekes (x Budapest, 1923. június 9.)
15. + 1976. Pogány Frigyes (Budapest) építész, művészettörténész (x Budapest, 1909. szeptember 9.)
16. x 1876. Czako Elemér (Szolnok) könyvkiadó, iparművészeti szakíró (+ Budapest, 1945. április 29.)
16. + 1901. Lévy Henrik, báró (Budapest) biztosításügyi szakértő, a biztosítóintézetek alapítója (x Jankovác, 1826. április 16.)
16. x 1901. Nagy József (Gyöngyösszőlős) újságíró, szerkesztő (+ Budapest, 1984. február 27.)
16. x 1926. Czermann Lajos (Budapest) szállítómunkás, részt vett az 1956-os forradalomban (+ Budapest, 1959. március 28.)
16. + 1951. Rátz Jenő (Budapest) katonatiszt, miniszter (x Nagybecskerek, 1882. szeptember 20.)
17. 1526. Ferdinánd cseh királyt a pozsonyi országgyűlés magyar királlyá választja.
17. + 1551. Fráter György (Alvinc) bíboros, horvát származású államférfi (x Kamičić, Horvátország, 1482. január 1.)
17. + 1851. Pap Endre (Pest) költő, író (x Zsarolyán, 1817.)
17. x 1876. Ágoston Emil (Aranyosmarót) építész (+ Berlin, 1921. június 15.)
17. x 1901. Szabó Dénes (Kőrispatak) orvos, sebész (+ Szeged, 1978. január 21.)
17. + 1901. Székács Ferenc (Budapest) bíró, jogi író (x Pest, 1844. július 19.)
17. + 1951. Koller Gusztáv cirkuszigazgató (x?, 1870. augusztus 2.)
18. + 1626. Zrínyi György, gróf (Pozsony) horvát bán (x Csáktornya, 1599. január 31.)
18. x 1701. Radvánszky László (Radvány) író (+ Radvány, 1758.)
18. x 1851. Róth Samu (Ménhárd) tanár, a Magas-Tátra kutatója (+ Lőcse, 1889. november 17.)
18. x 1876. Halmi Margit (Budapest) színésznő (+ Budapest, 1936. december 3.)
18. x 1851. Imre József (rődmezővásárhely) szemész, egyetemi tanár (+ Budapest, 1933. szeptember 9.)
19. + 1926. Lehner Vilmos (Budapest) gyümölcs termesztő, iskolaigazgató (x Pest, 1857. szeptember 4.)
20. 1626. Bethlen Gábor és II. Ferdinánd követi Pozsonyban békét kötnek.
20. + 1951. Schiffer Ernő (Budapest) röntgenológus főorvos (x Budapest, 1893.)
21. + 1801. Gvadányi József, gróf (Szokolca) császári lovasgenerális, költő, író (x Rudabánya, 1725. október 16.)
21. x 1851. Kogutowicz Manó (Seelovitz) geográfus, térképész (+ Budapest, 1908. december 21.)
21. x 1876. Fodor Árpád (Dunavecse) író (+ Pilisliget, 1954. március 5.)
21. x 1876. Konkoly-Thege Gyula (Aranyosmarót) agrárstatistikus, akadémikus (+ Budapest, 1942. december 6.)
21. x 1901. Czako Jenő (Kéthodony) református lelkész, író (+ Cegléd, 1958. augusztus 5.)
21. x 1901. Pártos Alice (Üszög) orvos, balneológus (+ Budapest, 1966. november 12.)
21. x 1926. Tamás Gizella (Budapest) hidrobiológus (+ Balatonfüred, 1975. augusztus 19.)
21. x 1926. Tari János (Apátfalva) tanár, a Szegedi Szabadtéri Játékok igazgatója (+ Szeged, 1970. április 13.)
22. 1476. Mátyás és Beatrix házasságot köt Budán.
22. + 1476. Pongrácz János (?) erdélyi vajda (x?)
22. x 1851. v. 1858. június 3. Erdélyi Marietta (Kassa) operaénekesnő (+ Budapest, 1928. február 4.)
22. + 1926. Farkas Sándor (Csongrád) gyógyszerész, archeológus (x Szentés, 1862. november 9.)
23. x 1876. Nagy Géza (Budapest) zongoraművész (+ Budapest, 1938. október 12.)
24. + 1976. Solyom Jenő (Budapest) evangélikus lelkész, egyetemi tanár (x Kolozsvár, 1904. július 25.)
25. x 1901. Dallos István (Nyitra) író, újságíró (+ Nyitra, 1972. április 21.)
26. x 1876. Ereky István (Esztergom) jogász, egyetemi tanár, akadémikus (+ Budapest, 1943. május 21.)
26. + 1901. Berecz Károly (Miskolc) író, ügyvéd (x Rimaszombat, 1821. október 12.)
26. x 1901. Koppányi Tivadar (Gyöngyös) farmakológus, egyetemi tanár (+ Budapest, 1985. január 22.)
26. + 1926. Benedikt Henrik (Budapest) orvos (x Bécs, 1871. szeptember 6.)
27. + 1426. Ozorai Pipo (Lippa) kincstartó, szörényi bán (x?, 1369.)
27. + 1476. Maróti Mátyás (?) macsói bán (x?)
27. x 1826. Lindner Ernő (Késmárk) könyvtáros, műfordító (+ Budapest, 1902. szeptember 25.)
27. 1926. Megjelenik a pengő és a fillér.
28. x 1851. Gonda Béla (Szőlőske) mérnök, műegyetemi magántanár, vízügyi

	szakíró, technikátörténész († Budapest, 1933. augusztus 7.)	31. 1551.	A székelyvásárhelyi erdélyi országgyűlés hűségnyilatkozatot tesz I. Ferdinándnak.
28. x 1901.	Janáky István (Hódmezővásárhely) építész († Budapest, 1966. január 13.)	31. + 1826.	Kluch József (Mocsonok) nyitrai római katolikus püspök, egyházi író (x Znióvár, 1748. március 30.)
28. x 1901.	Simon Andor (Sajókaza) költő († Budapest, 1986. július 8.)	31. x 1901.	Gáspár László (Fogarás) újságíró († Budapest, 1958. április 2.)
28. x 1926.	Kiss István (Kaba) bábművész († Budapest, 1982. április 11.)	31. x 1901.	Pap Géza (Cegléd) református lelkész, esperes († Budapest, 1970. február 14.)
30. + 1926.	Burián János (Budapest) szótár-szerkesztő, tanügyi író, tanár (x Szemet, 1852.)	31. 1926.	Kölnben bemutatják Bartók Béla A csodálatos mandarin című daljátékát.
30. 1951.	Megszűnik a Kis Újság, a Független Kisgazdapárt lapja.		

Összeállította: Németh László

„Ott hul éltek vala a magyarok...”

Válogatás az észak-moldvai magyarság népi emlékezetének kincsestárából

Románvásár (Roman) környékén élő magyar népcsoport népünk műveltségének és nyelvének legrégebbi rétegeit őrizte meg jószerével napjainkig. A moldvai magyarokkal foglalkozó erdélyi és magyarországi kutatók szóhasználatában észak-i csángó gyűjtőnév alatt ismert terület jelentősebb települései a következők: Balusest, Bargován, Gyerejest, Jugán, Kelgyeszt, Ploszkucény, Szabófalva, Újfalva stb. Területük csaknem sík, viszonylag jó mezőgazdasági termőföld. A magyar nyelvet a moldvai magyarságnak ezen csoportja veszítette el a legjobban. Ma már csak Szabófalván és Balusesten, általánosan ott is csak az ötven év felettiek, valamint Kelgyesztben és Újfaluban tudnak magyarul, valamint a délre szakadt Ploszkucény idősebb lakói. Bargován, Bráza, Dókia, Jugán Talpa és még megannyi katolikus falu népe mára már nem beszéli ősei nyelvét, a magyart. Nyelvészeti és néprajzi szempontból e terület nyelve és műveltsége tartogatja mindmáig a legfigyelemreméltóbb rejtőzködő értéket. Ez a nyelvjárás egyes kutatók szerint a magyarság XIII–XIV. századi nyelvállapotának máig eleven emléke.

A vidék népi műveltsége mintegy hetven esztendővel ezelőtt került a magyarságkutatás érdeklődésének látóterébe Domokos Pál Péter és Lükő Gábor írásai nyomán. Ám a kutatás – bár a moldvai magyarság belső néprajzi határait ismertette – mindeddig azonban mégsem kezelte megfelelő módon elkülönítve ezeket a különböző eredetű és különböző korokban letelepedett csoportoknak a hagyományait. Most megkísérjük azt, hogy átfogó, mégis olvasható, közhíros módon válogatást nyújtunk az észak-moldvai magyarság népi emlékezetének hallhatatlanul gazdag kincsestárából. Az észak-moldvai magyar nyelv az utolsó óráit éli. Úgy tűnik a beindult asszimilációs folyamat az észak-i csángók esetében visszafordíthatatlan. Erkölcsi kötelességünk hát számba venni, mit öröközt meg az egyetemes magyar műveltség számára ennek a sokat szenvedett etelközi népcsoportunknak az emlékezetét. A válogatási lehetőségünk nem túl széles, hiszen a néprajzi gyűjtés ebben az esetben a 24. órában kezdődött el. Mégis azt mondhatjuk, hogy folklórhagyományunk legrégebbi s így mindenképpen a legértékesebb alkotásai kerültek elő e területről. A válogatásba bekerült jó néhány szép szöveg és dallam Balla Péter, Domoko Pál Péter, Jagamas János, Seres András, Veress Sándor és Wichmann Györgyné gyűjtéséből. A ma is aktív folkloristák közül Domokos Mária, Gazda József, Halász Péter és Harangozó Imre gyűjtése is alapjául szolgált a válogatásnak. Külön köszönet illeti Kallós Zoltánt és Lükő Gábort, akik pártalan nagylelkűségről tanuskodva bocsátották a szerkesztők rendelkezésére moldvai feljegyzéseiket.

Kötetünk megjelenésével közérthetően, mégis tudományos igényességgel szeretnénk igazolni, hogy a moldvai magyarság legezárta csoportja is gyökeresen magyar s népi műveltségével éppen a legautentikusabb hordozója magyar nyelvi és kulturális hagyományainknak. Összegzésfele tehát ez a készülő kötet. Egy lassan-lassan feledésbe merülő műveltség utolsó, de még mindig meglevő tükröserepeinek legszebb darabjaiból összeválogatott gyűjtemény.

Előjegyezhető a következő címen: **Ipolyi Arnold Népfőiskola, Újkígyós Pf.: 10. 5661**

Honismereti Bibliográfia

Baranya. Emlékszáma az 1848-49-es forradalom és szabadságharc tiszteletére. Kiadja a Baranya Megyei Levéltár. Pécs, 1999 308 old. – **Ódor Imre:** Bevezető; **Nagy Imre Gábor:** Pécs szabad királyi város 1848 tavaszán; **Pálmány Béla:** Az első népképviselői országgyűlési választások Magyarországon; **Ódor Imre:** Az első népképviselői országgyűlés baranyai követei; **Hudi József:** Dunántúli parasztmozgalmak 1848 tavaszán és nyarán; **Hermann Róbert:** Adatok a drávai védvonal történetéhez 1848 június-szeptember; **Bona Gábor:** Az 1848-as honvédsereg Baranya megyei származású tisztjei; **Dobos Gyula:** Perczelek az 1848/49-es forradalomban és szabadságharcban; **Cserna Anna:** Batthyány Kázmér baranyai és Sztankovics Imre tolnai főispán-kormánybiztosok levelezése; **Füzes Miklós:** Batthyány Kázmér gróf dilemmája; **Márfi Attila:** Színjátszás Pécsen 1848-1849-ben; **Ra mann János:** A Kossuth bankok Baranyában; **Pordán Ildikó:** A törökországi emigráció és „hétköznapijai” László Károly és Perczel Miklós naplóiban; **Nagy Imre Gábor:** Baranya megye történeti kronológiája 1848-1849.

Beke György: Az Értől a Kölesérig. *Barangolások Erdélyben* 3. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó. Bp. 2000. 527 old. – Szociográfiai riportok a partiumi Biharból.

Benke László: A szellem napvilága. Fejezetek. Zánka Művelődéstörténetéből. *Zánkai Honismereti Tár* 1. Zánka, 1999. 124 old. – **Kocsis Ervin:** A zánkai iskolák 1739-1977 között; **Törödy István dr.** A zánkai iskola 1977-1994 között; **Péringerné Sárkány Mária:** A zánkai óvoda története; **Andocs Aranka:** Iskolán kívüli művelődés Zánkán (XIX. szd vége-XX. szd); **Dr. Szabó Lajosné – Csanádi Imre:** A zánkai Művelődési Ház építésének története; **Kocsis Ervin-Törödy István dr.** Tizenhárom év a zánkai Művelődési Ház történetéből; **Geisler Józsefné:** 25 évig voltam Zánkán könyvtáros; **Andocs Aranka:** Iskolán kívüli művelődés Zánkán; **P. Miklós Tamás:** Benke László.

Bódva-völgyi millenniumi képeskönyv. Szerk.: **Laki-Lukács László.** Bódvavölgyi Gazdaságfejlesztő Igazgatóság. Edelény, 2000. 134 old.

Buczkó József: Képek a régi Újfehértóról. Az Újfehértói Városi Múzeum Kiadványai 5. Újfehértó, 1999. 49 old.

Buczkó Imre: Újfehértóiak az 1848-49-es szabadságharcban. Az Újfehértói Városi Múzeum Kiadványai 3. Újfehértó, 1998. 29 old.

Buczkó József: Újfehértó zsidósága. Az Újfehértói Városi Múzeum Kiadványai 2. Újfehértó, 1998. 192 old.

Burics László: Nagyatád nagyközség múltja és jelene. Önkormányzat. Nagyatád, 1999. 61 old.

C. Tóth János: *Misterium Hungarorum.* Magyarországért, Édes Hazánkért Kiadó Bp. 2000. 230 old. – A hun-magyar rokonság mítosza, avagy a mítosz valósága; **Levédiától Pusztaszerig;** Géza életműve – a keresztény magyar állam alapjainak megteremtése; **Szent István életműve** – a keresztény magyar állam; **Pogány és keresztény párhuzamok a magyar kultúrában;** **Örökségünk** – a Regnum, Marianum és a Szent Korona; **Tények és remények.**

A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998. I.–IV. Szerk.: Filep Tamás Gusztáv és Tóth László. Bp. 1998. – **I. Szarka László:** A (cseh)szlovákiai magyar közösség nyolc évtizede 1918-1998; **Gyurgyik László:** A (cseh)szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének alakulása 1918-1998; **Szabómihály Gizella:** A nyelvhasználat törvényi szabályozása és a szlovákiai magyar nyelvvaltozatok jellemzői, 1918-1998; **Liszka József:** A (cseh)szlovákiai magyarság populáris kultúrája 1918-1998; **Molnár Imre:** A magyar anyanyelvű egyházak helyzete Csehszlovákiában. **II. Popély Gyula:** A magyar iskolaügy kálváriája (Cseh)Szlovákiában 1918-1945; **László Béla:** A (cseh)szlovákiai oktatásügy szerkezete, valamint közigazgatási és jogi keretei 1945 után; **Molnár Imre:** A szlovenszko magyar közművelődés meghatározó összetétele 1920-1945 között; **Tóth László:** Köz-Művelődés-Történet (1945-1948); **Filep Tamás Gusztáv:** Szempontok a (cseh)szlovákiai magyar sajtó első két korszakának történetéhez; **Lacza Tihaimér:** A magyar sajtó Szlovákiában 1945 után. **III. Filep Tamás Gusztáv:** A (cseh)szlovákiai magyar irodalom, tudományosság, könyvkiadás nyolc évtizede; **Tóth László:** A (cseh)szlovákiai magyar színjátszás nyolc évtizede 1918-1998; **Duka-Zólyomi Emese:** A (cseh)szlovákiai magyarok zenei élete 1918-1998; **Vojtek Miklós:** Magyar-szlovák színpaditánc-művészeti kapcsolatok 1918-1998; **Takács András:** A (cseh)szlovákiai magyar népitánc mozgalom. **IV. A (cseh)szlovákiai magyar művelődés kronológiája 1918-1998;** Ajánló bibliográfia a (cseh)szlovákiai magyar művelődés történetéhez 1918-1998.

A Csernátoni Tájékoztató negyedszázada. „Haszmann Pál boldog élete”. *Székely Nemzeti Múzeum Füzetek* II./4. Szerk.: **Könyv Ádám.** Sepsiszentgyörgy, 1999. 32 old.

Dankó József – Kovács Lajos: Hírünk a világon. Riportkönyv Dorogról. *Dorogi Füzetek* 18. Dorog Város Barátainak Egyesülete. Esztergom, 1999. 139 old.

Domonkos Ottó: Méhészeti irodalmunk néprajza (XVII. sz. közepe-XIX. sz. közepe). *A Soproni Múzeum kiadványa* 5. Sopron, 2000. 95 old.

Esterházy János: A kisebbségi kérdés. Válogatott beszéldek, interjúk. Bp. 2000. 299 old.

Fodor András: A somogyi diák. Napló 1945-1947. *Pannonia Könyvek*. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány. Pécs 1999. 361 old.

Fodor Dénesné – Fodor Dénes: Jászfákóhalma és a Jászkun Kerületek 1848. évi forradalmi kibontakozása a községi tanácsulások jegyzőkönyve alapján. Dokumentumgyűjtemény. Jászfákóhalma, 1999. 21 old.

Fórum. Társadalomtudományi Szemle. A szlovákiai magyar tudományos műhelyek folyóirata. Főszerk.: **Öllös László.** Fórum Intézet, Galánta, 1999. 2. sz. 176 old. **Öllös László:** Örökség és program; **Mátrai Julianna:** A kisebbségi magyar pártok politikai stratégiái Közép és Kelet-Európában I.; **Szesztay Ádám:** A hivatalos szlovák-magyar kapcsolatok élénkítése 1956-1957-ben; **Terebessy S. Aranka:** Középső-Zemplén népességfejlődése a dualizmus korában; **Lanstyák István:** Az 1999. évi kisebbségi nyelvtörvény; **Zeman László:** Ludmann Ottó; **Héder Ágnes:** Szűnyog, menta és társaik (autómárka nevek); **Tóth Károly:** A rendszerváltás évei; **Végh László:** A Magyar Figyelő (1933-1935) repertórium

Grétsy László: A mi nyelvünk. Íróink, költőink a magyar nyelvről. Tinta Könyvkiadó. Bp. 2000. 495 old.

Hagyományok és újítások a korai középkori vaskohászatban. Szerk: **Gömöri János** Dunaferr Alapítvány. Sopron-Somogyfajsz. 1999. 241 old.

Hagyományos női szerepek. Válogatta, a szöveget gondozta, szerkesztette **Küllös Imola.** Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság, a Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviseleti Titkársága. Bp. 1999. 320 old. – A tartalomról: **Küllös Imola:** Előszó; **Szenti Tibor:** A nők társadalmi és szexuális kiszolgáltatottsága magyar feudalizmus utolsó félszáz évében a Dél-Alföldön; **Deáky Zita:** Egy női szerep – közösségi feladatok és egyéni lehetőségek a bábamesterség tükrében; **Nagy Janka Teodóra:** „Ez férfi, ez asszonyi munka...” Szókásjog és etnikai sajátosságok a nemek szerinti munkamegosztásban; **Gemes Balázs:** „Női dolgok” a szekszárdi oláh cigány (lovári) és az öcsényi beás cigány közösségek életéből; **Piróth István:** A nők szerepe a helyi társadalom önszerveződő folyamataiban; **Balázs Lajos:** Egy sajátos asszonyi státusz – a csíkszentdomokosi „100 lejes feleség”; **Katona Imre:** Népköltészetünk műfajainak nemek közötti megoszlása; **Vég Vilma:** Miért nem tudunk (sok esetben) semmit sem a magyar női folklóról?; **Palya Bea – Sándor Ildikó:** Női szerepek a siratókban; **Küllös Imola:** Lányok és asszonyok a XVI-XVIII. századi magyar költészetben; **S. Sárdi Margit:** A költőnő szerepe és társadalmi lehetősége a XVII-XVIII. században; **Lanczen-dorfer Zsuzsanna:** Dely Mária balladájának igaz története; **Vasvári Zoltán:** Miért és hogyan lett női/leány műfaj az emlékkönyv?; **Szacsny Éva:** A szíren, mint jelkép. Apokaliptikus szimbólumrendszer elemei a református ábrázolásokon; **Turi Lujza:** A

nők és a hangszerjáték; **Keszeg Vilmos:** Nők a nemiségen innen és túl; **Csonka Takács Eszter:** Női tisztátalansági tabuk a magyar néphitben.

Hermann Róbert: A csornai ütközet története és okmánytára (1849. június 13.) Kiadja Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára. Sopron, 1999. 308 old.

Hints Miklós: Gyimesi helynevek. *Magyar Névtani Dolgozatok* 165. Szerk.: **Hajdú Mihály.** Csíkszereda, 2000. 56 old.

Hints Miklós–Janitsek Jenő: A Maros–Küküllő köze tizenkét településének jelenkori és történeti helynevei. *Magyar Névtani Dolgozatok* 161. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszék-csoport Névutató Munkaközössége. Bp. 1999. 114 old.

Horváth Zoltán–Sövény Mihály–Szénásiné Harton Edit: Bácsalmás. Fejezetek egy felső-bácskai kisváros történetéből. Bácsalmás, 1999. 298 old.

Huszonöt éves a Tatabánya Város Fesztivál Fúvószenekara. Jubileumi Évkönyv. Szerk: **Ádám Éva.** Tatabánya, 1999. 32 old.

Hús éves a Balatonkeresztúri Bárdos Lajos Női Kar. Balatonkeresztúr, 1999. 80 old.

Janitsek Jenő–Hári Gyula: Sepsiszentkirály helynevei. *Magyar Névtani Dolgozatok* 167. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtudományi Intézet Névutató Munkaközössége. Bp. 2000. 48 old.

Janitsek Jenő–Szöcs Lajos: Kúsmód jelenkori és történeti hely- és családnevei. *Magyar Névtani Dolgozatok* 155. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszék-csoport Névutató Munkaközössége. Bp. 1998. 48 old.

Janitsek Jenő–Szöcs Lajos: Sófalva történeti és mai család- és helynevei. *Magyar Névtani Dolgozatok* 164. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtudományi Intézet Névutató Munkaközössége. Bp. 2000. 84 old.

Kelemen István: Siófok néptánc-története a kezdetektől napjainkig. Szerző. Siófok, 1999. 118 old – A 35 éves Balaton Táncgyűttes.

Keresztes Gyula: Marosvásárhely régi épületei. Drifprescar. Marosvásárhely, 1998. 138 old.

Kesztlő története. Feld: **Radovics Istvánné.** Foto: **Gaál Lajos.** Szerk.: **Katona István.** Kiadja az Önkormányzat. Kesztlő, 1999. 73 old.

Kisebbségek Magyarországon, 1999. Szerk.: **Demeter Zayzon Mária.** Kiadja a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal. Bp. 2000. 285 old – A tartalomról: Kisebbségekről Díj 1998 (Orbán Viktor és Dávid Ibolya köszöntője) és a díjazottak; Kisebbségek Magyarországon; Kormányzati intézkedések a cigányság társadalmi integrációjának elősegítése érdekében; A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekhez kapcsolódó intézmények és civil szervezetek listája; A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségeket érintő jogszabályok és az állami irányítás egyéb jogi eszközei válogatott jegyzéke.

Kislábaim, gyertek haza. Népi mondókák és gyermekjátékok Összegyűjtötte és feldolgozta: Gágyor József. Madách-Posonium. 1999. 360 old.

Kiszler Gyuláné: 1848-49 Kölesden. Szerzői kiadás, h. n., é. n. 177 old.

Kolta László: Vörösmarty Mihály emléke Tolna megyében. *Völgyesi Füzetek* VI. Kiadja a Völgyesi Múzeum. Bonyhád, 2000. 28 old.

Kovács Lajos: Dorogi emlék. Közművelődési Közhatalmú Társaság. Dorog 1999. 31 old. – Készült Bartalos József képeslapgyűjteményének felhasználásával.

Kovács Dániel: Zemplénagárd krónikája. Önkormányzat, Zemplénagárd, 2000. 304 old.

A középfokú szakoktatás története Magyarországon a felvilágosodás korától napjainkig. Szerk: Kiss Vendel, László János. Kiadja a Múzeum. Tatabánya, 1999. 131 old. – Tudományos konferencia anyaga.

A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője Kolozsvár, 1999. 3-4. 48 old. – Balogh Ferenc: Vidéki tájházak fejlesztési lehetőségei Erdélyben; Cseri Miklós-Berényi Marianna: A tájházak létesítésének, működtetésének és berendezésének tapasztalatai Magyarországon; Mihály Zita: A népi, épített örökség helyzete Csíkbán; Magyarai Márta: Tájházak Hajdú-Bihar megyében; Olosz Katalin: Egy magyarregei jobbágyház és porta leírása Koós Ferenc emlékiratában; Kardalus János: A festett bútort megjelenése a paraszti lakásban; Asztalos Enikő: A lakásberendezés változásai a Nyárad mentén 1880-tól napjainkig; Dimény Attila: Falumúzeum születik Eszterháson; Pozsony Ferenc: 25 éves a Csernátoni Múzeum; Erdélyi magyar tájházai; A bogdándi konferencia programja.

Kriza János Társaság Évkönyve 8. Szerk: Czégenyi Dóra, Keszeg Vilmos. Kolozsvár, 2000. 301 old. – Kürti László: Kalotaszeg-határ, régió, fogalom; Borbély Éva: Szászdaróc szászok nélküli társadalma; Turai Tünde: A gazdasági töke; Zsemlyei János: Nagykárolyi vásári vámjegyzék 1801-ből; Szőcsné Gazda Enikő: Adatok az úrhírművek történetéhez; Gazda Klára: Keresztény jelképek a népi díszítőművészetben?; Demény István Pál: Európai-e a sámánizmus, keletiek-e a táltos mondák?; Szacsny Éva: Protestáns ördögképzetek; Telenkó Bazil Mihály: A görög katolikus papi dinasztia kérdése; Takács György: „Hirdesd a számból eredett szent ígétet...” Halász Péter: A moldvai magyarok tavaszi ünnepköréről; Fazekas Loránd: A farsang múltja és jelene két túrháti faluban; Könczei Csongor: A zenei és táncbéli improvizációk összefüggéseiről.

Ligeti Gábor: Balatonlelle. Lellei séták. *Tájak, korok, műzeumok kiskönyvtára* 559. TKM Bp. 1998. 20 old.

Liszka József: Állított keresztényi buzgóságból. Tanulmányok a szlovákiai Kisalföld szakrális kismélekeiről. Liliu Aurum. Dunaszerdahely. 2000. 222 old.

L. Juhász Ilona: Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia (1991-1992). Liliu Aurum Kiadó. Dunaszerdahely, 2000. 217 old.

A magunk útján. A Jászok Egyesülete és „A Jászságer” Alapítvány első tíz éve (1990-1999). Kiadja „A Jászságer” Alapítvány. Bp. 2000. 115 old.

Magyar Múlt. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat. Sydney, 1999. 96 old. – Halász István: Búcsú László Gyula professzortól (angol); Halász István: Az Ómagyar Műveltség jelentősége; Megemlékezés Halász Istvánról; Erdélyi István: In Memoriam László Gyula; Kristó Gyula és László Gyula: Baráti vitázás a „Kettős Honfoglalás” elméletéről; Gergely Ernő: Torockó város történetéből; Horváth Lajos: A Krími Kánság hadserege a Kárpát-medencében 1683-1684-ben; Török Béla: Magyarország a II. világháborúban; Goór György: A Szent László Hadosztály vázlatos története; Telhel Magda: Délvidéki mérszárlások 1944-ben; Földváry Gábor: Kossuth Lajos és az 1848/49-es szabadságharc; Csajághy György: Ősi fúvós hangszerünk: a tárogató síp.

Major Miklós: Kémer. A helyét kereső szilágyi nagyközség. h.n., é.n. 64 old.

Marcali 90 éves iskolája. Emlékkönyv. Szerk: Kiss Lajosné, Szabó Gyuláné, Gál József. Noszlopy Általános Iskola. Marcali, 1999. 126 old.

Matyikó Sebestyén József: Zsidók Siófokon. Ethnica Kiadó. Debrecen. 2000. 110 old.

Nagygyörgy Sándor-Nagygyörgy András: A Kis-Balaton varázsa. Ht Modulo Bt. Bp. 1999. 122 old.

Nagy Jenő: Százéves szövetség. Fejezetek Somogy tűzvédelmének történetéből. Somogy Megyei Tűzoltószövetség. Kaposvár 1999. 200 old.

40 éves a segesvári magyar líceumi oktatás. Kiadja a Gaudeamus Alapítvány. Segesvár, 2000. 91 old.

Nyelvünk és Kultúránk 110. Kiadja a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Bp. 2000. 198 old. – A tartalomról: Nagy Gáspár: Nyelv-tan. IX. ANYANYELVI KONFERENCIA: Pomogáts Béla: Három évtized; Komlós Attila: „Gyermekek testvérek, legyünk mások” – az Anyanyelvi Konferencia 1996-2000 közötti tevékenységének időrendi áttekintése; Nagy Károly: Szigeteket, szórványokat is megtartó haza a magasban. ANYANYELVÜNK, KULTÚRÁNK ÁLLAPOTA ÉS TÁVLATAI: Balla D. Károly: Hátrányból előny; Bánya János: Tanulók és tudósok előtt a nyelvkról; Beke György: Egyetlen anyanyelvünk van; Bujdosó Alpár: A gondolkodás világa – a nyelv világa; Borbándi Gyula: Az anyanyelvi mozgalom: a múlt és a jövő; Galambos Ferenc Irénusz: Fogatkozó anyanyelv; Gálfalvi Zsolt: A különbözőségek egymást kiteljesítő együttléte; Gál Sándor: Rosszabbakra készülődve; Göncz László: A magyar nyelv és kultúra a Kárpát-medencében honos és őshonos; Grétsy László: Anyanyelvi kultúránk és stratégiai tennivalóink az ezredfordulón; Kántor Lajos: Szintek és félelmek; Lázár Oszkár: Nincs okunk borúlátásra; Martonyi János: Az euró-

pai integrálódás és a nemzeti öntudat erősítése; *Nagy Pál*: Tudathasadásainkról; *Nádor Orsolya*: Inkább kihívás, mint veszély; *Péntek János*: A felelősség és a gond közös; *Pokorni Zoltán*: Megbízható és lelkiismeretes munkával; *Rockenbauer Zoltán*: Arany János és Szabédi László szellemében; *Szathmári István*: Az anyanyelv megtartó erejének felhasználása; *Szépe György*: Jegyzetek a jubileum alkalmából; *Várdy Béla*: A magyar öntudat és a magyar megmaradás kérdése; *Világhy Katalin*: Új utakat kell keresni. A MAGYAR KULTÚRA TERJESZTÉSE: *Pomogáts Béla*: Magyarok közt a nagyvilágban; *ÖRÖKSÉG Széplaki Károly*: A gesták mondaanyagának vándorlása; *TÖRTÉNELEM*: *Pomogáts Béla*: Trianon és következményei; *NYELVÜNK ÉLETE*: *Péntek János*: Ezredfordulós esélyek és veszélyek anyanyelvünk használatában; *ISKOLA ÉS NYELV*: *Róth Lajos*: Anyanyelvű szakoktatás a Vajdaságban 1945-től napjainkig; *MŰHELY*: *Szathmári István*: Márai Halotti beszéd című verséről; *Márai Sándor*: Halotti beszéd; *Tamási Áron*: Kedves Márai Sándor!; *Pásztor Emil*: Egy és más Vörösmarty Szózatáról; *INTERJÚ*: *Beke György*: Életre szóló hűséggel; *Aniszi Kálmán*: Nyelvörkődés felsőfokon; *IN MEMORIAM*: *Szász János*: Mircea Zaciú; *Beke György*: A barátság ára az őszinteség; *SZEMLE*: *Alabán Ferenc*: Határon túli magyar irodalmak kaleidoszkópja; *Czegő Zoltán*: Táj és költője ígézetben; *Csöke Péter*: Tanulmánykötet a Székelyföld és a Szászföld határvidékéről;

Oláh Vilmos: Jaj a legyőzöttek: Siófok második világháborús története. Szerző. Siófok, 1999. 80 old.

Pájer Imre: Bodonhely. Falutörténeti vázlatok. Kiadja az Önkormányzat. Bodonhely, 2000. 63 old.

Pest megye a millennium évében. Szerk.: *Dr. Szabó Imre*. Kiadja a TIT Teleki László Ismeretterjesztő Egyesület. Bp.2000. 200 old. – A megye településeinek története, természeti értékei, irodalmi emlékei, művészeti és műemléki értékei.

„Rákóczi urunk...hadaival itten vagyunk” Szerk: *Takács Péter*. Kiadja az Erdély-történeti Alapítvány és a Periferián Alapítvány. Debrecen-Nyíregyháza, 2000. 144 old. – *Balogh Béla*: Nagybánya gazdasági és katonai szerepe a II. Rákóczi Ferenc vezette felkelés első harmadában; *Kovács Ágnes*: Károlyi Sándor társadalmi-politikai nézetei a szabadságharc idején; *Ulrich Attila*: II. Rákóczi Ferenc tokaj-hegylajai szőlőgazdálkodása; *Zachar József*: Torók támogatásra épülő kuruc utóküzdelmek 1711-1739; *Kis Domokos Dániel*: „Vezér valék! És ime hontalan!” Rákóczi, mint a számkivetettség jelképe; *Mandula Tibor*: Galambos Ferenc Kuruc szenátor, tiszántúli vicegenerális iratai; *Csatáry György*: Dokumentumok a szatmári várostromhoz (1703–1704); *Takács Péter*: A Rákóczi hagyomány 1848/49; *Németi János*: Kuruckori legendák Nagy-károlyban és környékén; *Tamás Edit*: Erdély és Patak nagyszonya, Lorántffy Zsuzsanna.

Rózsa Miklós: A kanizsai Városi Tanács igazgatási és bírói tevékenysége báró Gračich Jakab földesurasága idején (1704-1717). *Nagykanizsai Honismereti Füzetek* 23. Nagykanizsa. 2000. 113 old.

Selmeczi Kovács Attila: Kézimalmok a Kárpát-medencében. Eszköztörténeti monográfia. Bp. 1999. 168 old.

Siófok Fürdő 100 éve a várossá avatásig. Szerk: *Fazekasné Mulesza Olga*, *Krasznainé Szabó Katalin*. Városi Könyvtár. Siófok, 1998. 157 old.

Skultéty Csaba: A Szabad Európa Rádiótól az Ung partjáig. Kiadja a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Bp.2000. 250 old.

Somogyi Honismeret. A Somogy Megyei Honismereti Egyesület tájékoztatója. Kaposvár 1999. 2. 140 old. – *Damjanich Jánosné levele*; *Gálné Jáger Mária*: Somogy megye császári önkormányzata; *Dr. Bősze Sándor*: Noszlopy Gáspár kormánybiztosi tevékenysége; *Dr. Oláh Vilmos*: Hol sírjaink domborulnak; *Dr. Horváth József*: Professzor Csokonai; *Cserveni Zoltán*: A szuloki „Vörösmarty-sírversek”; *Dr. Nagy Gyula*: A kaposvári kórház és Kaposi Mór története; *Dr. Marek János*: A civil társadalom „Somogyországért”; *Lévai József*: Kaposvári cigányzenészek története; *Mihály Gyula*: A vankósert menés (Lakodalmi szokások Kötsén); *Fehér abrosz*, talpas pohár, gyertyaláng – a borbírálatról; *Koltay Péter*: Horváth János szőlősgyörki plébánosról; *Horváth Aladár*: Nagy Vince hányatt élet; *Bősze Gábor*: Mégegyszer Reingl Rafael török-koppányi r.k. esperes marcali szolgálatáról; *Dr. Vértés László*: Bajor Gizi Balatonföldváron; *Matyikó Sebestyén József*: Búcsú Pillér Dezsőtől; *Bodó Imre*: Szobrot avattak Fekete István szülőfalujában; *Dr. Sipos Csaba*: Dunántúli honismereti találkozók;

Somogyi Honismeret. A Somogy Megyei Honismereti Egyesület tájékoztatója. Kaposvár. 2000. 1. 134 old. – *Dr. Magyar Kálmán*: Bodrog-Alsó-Bü X. századi nemzetségi központjának régészeti kutatása; *Dr. L. Szabó Tiünde*: Somogy megye középkori emlékei; *Filőlő András*: A kaposvári Ivánfa-hegy története; *Deák Varga Dénes*: Meditáció Barcs váráról; *Lévai József*: Hová tűnt a csokonavisontai Széchenyi szobor?; *Dr. Filőlő László*: Apanévből származó családnevek, Kaposvár, 1731–1900; *Friesz Kázmér*: Ragadványnevek Zamárdiban; *Tóth Jenő*: Szépasszonyok; *Uő*: A szürke ló meséje; *Dr. Gál József*: Noszlopy nyomában; *Bodó Imre*: Száz éve született Fekete István író; *Uő*: Száz éve született Hausz Mihály iskolaszervező gazdasági tanár; *Dr. Szirmay Endre*: Kassától Kaposvárig.

A Szabadságharc zászlaja alatt. Az 1848–1849-es forradalom a Partiumban és a Bánságban. *Partiumi Füzetek* 13. Szerk: *Dikréth Géza*. Kiadja a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és a Nagyváradai Római Katolikus Püspökség. 2000. 435 old. – *S. Németh Katalin*: Nagyvárad a szabadságharcban; *Dányi Gabriella-Sánta Lídia*: Hírnevéhez méltóan; *dr. Fleisz János*: Az országos fegyvergyár áttelepítése és működésének kez-

detei Nagyváradon – 1949. január; *Nánási Zoltán*: Székelyhid is fegyvert fogott; *Erdei János*: A forradalom eseményei Szilágysomlyón és környékén; *Erdei Attila*: Naplórészletek 1848-ból; *Mazur Réka*: Kővár vidékén történt; *Hitter Ferenc*: Felsőbánya a forradalmi árban; *Varga Mária*: Arad forró márciusa; *Bartha Lőrinc-Keresztesi Csaba-Lehoczky Attila*: Arad vára a forradalomban; *Zabán Márta*: Pécskai mementő; *Király Emőke*: Lugos történelmi hónapjai; *Sütő-Egeressy Zsuzsa*: Temesvár ostroma; *Fazekas Lőrinc*: Szatmár megyei kastélyok és birtokok 1848-49-es vonatkozásai; *Gudor Botond*: Erdélyi hegyalja – a konfliktusok földje; *Varga Mária-Varga Viola*: Nagysándor József, a vértanú; *Nyári Katalin*: Damjanich János, a szabadságharc oroszlánja; *Földi Cristina-Doris*: Gróf Leiningen-Westerburg Károly tábornok életútja; *Sáfrány Lajos*: Teleki Blanka – a forradalom kiemelkedő nőalakja; *Kormánys László*: Szacsavay Imre politikai életútja; *dr. Fleisz János*: Rulikowski Kázmér emlékezete; *Kordics Imre*: Egyháziak a viharos korszakban; *György Irén*: Gyalóky Lajos – Szalacs híres szülőtte; *Dukrét Géza*: Bihari, máramarosi és szatmári emlékművek; *Puskás Tibor*: Elfeledett hősök; *dr. Kovács Géza*: Aradon ítélték el őket; *Pávai Gyula*: Kálvária a halál után; *Kordics Imre*: Verebélyi Marzsó Imre; *Nagy Aranka*: Kazinczy Lajos, a tizenötödik aradi vértanú; *Józsa István*: A Petőfi-ikonográfia változásai; *Péter I. Zoltán*: Nagysándor József emléktáblája; *Kordics Imre*: Emléküket őrizzük; *Emődi János*: Néhány 1848-as emlék Váradon; *Benedek Zoltán*: Elpusztított emlékek Nagykárolyban; *Balla Erzsébet*: Albisi síremlék; *Fazekas Lőrinc*: A szabadságharc emlékművei és emlékhelyei Szatmár megyében; *Lakóné Hegyi Éva*: A Zilah partak völgye és a Tóvishát 1848–49-es emlékei; *Pávai Gyula*: „A hősök emlékének... Arad polgársága”; *Görgicze Andor*: Egy szobor drámája; *Matekovits Mihály*: Az aradi Szabadság-szobor; *Pálkovics István*: „Nézz vándor a jelle és dobbanjon a szíved...”; *Borbély Gábor*: Kossuth-szobrok Erdélyben; *Dánielisz Endre*: A szabadságharc eszméinek továbbélése a hajdúvárosban; *Magyar Etelka*: Mártírok a népi emlékezetben.

Szabolcs Szatmár Szemle. Kiadja a Megyei Önkormányzat. Nyíregyháza, 2000. 128 old.–A tartalomról: *Fónai Mihály*: A felsőoktatás helyzete és várható tendenciái Nyíregyházán; *Anka István*: Szakmunkás, technikus és üzememőnk értelmisége; *Láczy Magdolna*: Az ezredvég iskolái; *Húse Lajos-Gurály Edina*: Szerepek a munkanélküliség problémájának enyhítésében; *Hegyes Mária*: Az szja-bevallások tapasztalataiból; *Sipos László*: Alapítványok és egyesületek; *Moldova György*: Európa hátsó udvara.

Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle. Kiadja a Megyei Önkormányzat. Nyíregyháza, 2000. 129–256. old. – A tartalomról: *Takács Péter*: Történelem és mítosz; *Szűcs Gábor*: Telegy Kata, egy XVI. Századi magyar verselő nő; *Katona Csaba*: Adalékok Nagykálló lakosságának kontinuitásához (1714–1758); *Láczy Magdolna*: Nemesek, tulajdo-

nosok és birtokosok Szabolcs megyében a XVIII. szd. Végén; *Takács Péter*: Portrévázlat Lónyay Menyhértől; *Lakatos Sarolta*: Kállay Miklós – pályaképvázlat.

Százak Tanácsa 2000. Szerk.: *Fekete Gyula*. Bp. 2000. 468 old. – *Albert Gábor*: Veszélyérzet és jövőkép; *Andrásfalvy Bertalan*: A magyar kultúra? Mi-lyen a magyar kultúra? Mit kell tennünk a magyar kultúráért?; *Balassa Sándor*: Egy per margójára; *Balczó András*: Dirigál a disznófejű nagyrú; *Balogh János*: A bioszféra alázatra tanítja az embert; *Bakay Kornél*: Királysírok; *Bánffy György*: Édes anyanyelvünk; *Báthory Katalin*: Magyarország igazodási kényszereiről; *Bencsik András*: Az ezredfordulóra; *Béres József*: A legszebb ajándék nyolcvanadik születésnapomra; *Bíró Zoltán*: A hatalmi harc éve (1989); *Bolbercz Pál*: Tanatológia és eszkatológia; *Budai Ilona*: „...embernek ének őzi az időt...”; *Chrudinák Alajos*: Volt egyszer egy szerkesztőség; *Csath Magdolna*: Erkölc nélkül nincs sikeres gazdaság; *Csete György-Dulánszky Jenő*: A Debrecen, református templom; *Csoóri Sándor*: Menjünk haza? Jók voltunk, jók és engedelmesek, Furulya-csonk a szánk; *Czakó Gábor*: Rózsaidő; *Czine Mihály*: Protestantizmus és iradalom; *Csúcs László*: A diagnózis ismeretében; *Dobó Andor*: Gondolatok az ezredfordulón; *Döbrentei Kornél*: Katarzis és erkölcsi megigazulás; *Dörner György*: Ostobaságnak tartom a világméretű semlegességet; *Eperjes Károly*: A hite mögött fedezet van; *Erdős László*: A hon- és országvédelem 2000-ben – az általános hadkötelezettség szándékával; *Fekete Gyula*: Justice for Hungary; *iffi*: *Fekete Gyula*: Az emberi tőke, mint termelési tényező megőrzésének esélyei Magyarországon; *Gidai Erzsébet*: Kiművelt, egészséges emberfőkre van szükség; *Görömböi András*: Csoóri Sándor köszöntése; *Győri Béla*: A magzati élet törvény sem védi; *Gyulay Endre*: 2000-ik karácsony felé; *Halász Péter*: A moldvai csángók anyanyelvű vallásgyakorlatának helyzete és a megoldás lehetőségei; *Hegedűs Loránd*: „Ezer esztendő Előtted” (Zsolt. 90., 4.); *Horváth Lajos*: Kórvázlat; *Jobbágyi Gábor*: Isten visszatért a földi Világba; *Kádár Béla*: Globalizációs kihívások – gazdaságpolitikai válaszok; *Kahler Frigyes*: „Türelem és igaz ítélet...”;

Szellemi örökségünk: Kibéd (1499–1999). Írta, válogatta: *Borbély Emma*. Impress Kiadó. Marosvásárhely, 1999. 64 old

Szénássy Árpád. dr.: Az 1848/49-es szabadságharc emlékhelyei (Pozsonytól Komáromon át Ipolyásáig). KT Kiadó. Komárom, 1999. 184 old.

Szénássy Zoltán: Komáromi m. kir. 22. gyalogezred. KT Kiadó. Komárom, 2000. 200 old.

Szita Ferenc: A somogyi könyvtárhálózat kiépítéséről és fejlődéséről 1949–1992. *Somogyi Könyvtártörténeti Füzetek* 2-3. Megyei és Városi Könyvtár. Kaposvár, 1999. 275 old.

Szülőföldünk. Kiadja a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület. Miskolc, 2000. 219 old – *Fazekasné Majoros Judit*: Az 1848/49-es szabadságharc csatái Abaújban, Borsodban és

Zemplénben; Árvai Ferenc: „Győztesen, vagy sohasem térni vissza” – egy zempléni önkéntes története 1848-ban; Gulya István: A szabadságharc alulnázatban. Porcs János visszaemlékezése az 1848–49. évi miskolci eseményekre; Rémiás Tibor: Egy miskolci ügyvéd, Lukács István 1848-as naplójából; Hadobás Pál: Az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc kitüntetései; Nagy Károly–Varga Andrásné: Emlékezés az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc 150. évfordulójára; Környei László: Borsod-Abaúj-Zemplén megye könyvtártörténetéből; Tóth Katalin: Miskolc első nyilvános könyvtára. A Miskolci Evangélikus Egyházközség Könyvtárának története (1817–1930); Hideg Ágnes: A miskolci Herman Ottó Múzeum Könyvtárának története; Kis Józsefné: A miskolci Léway József Muzeális Könyvtár története; Garamvölgyi Ernőné: XVI. szd-i könyvek a miskolci Léway József Muzeális Könyvtárban; Farkas Ibolya: Tiszaújváros könyvtára; Tengeri Lászlóné: Baktakék könyvtártörténete; Tumikné Csűrűs Ágnes: A vakok és gyengénlátók könyvtári ellátása, különös tekintettel a miskolci hangos könyvtárra; Józsay Zsolt: A II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár Zenemű- és Hangtára; Vörös Zoltánné: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Borsod Megyei Szervezetéről; Mikefalvi Czigány Balázs: A bodrogközi Cigánd falu kialakulása és nevének eredete; Zelenák István: Zempléni csodarábbi-történetek; Holopce Péter: „Márpedig inkább semmit, mint valami igénytelen díb-dáb alkotást”; Kossuth Lajos szobra Miskolcon; Spóner Péter: Amíg egy terv valóra válik; Deák Ferenc szobra Miskolcon; Vécseyné Fodor Zsuzsanna: A szikszói református templom; János: A jelentősen polgárosult Tokaj kereskedőrétege 1849-ben; Rémiás Tibor: Levelek a síralomházból, 1958. november 15-én, Rémiás Pál kivégzése napján írt búcsúlevelek; Kisfalusi János: Nagybojti és húsvéti búcsúk a Csereháson; Fehér József: A magyarok „ősi” ételei; Lénárt Béla: A NAT a honismereti kutatók táborának bővülését eredményezheti; Szalipszki P.–Rémiás T. – Z. Felhős E.–Bácsi Cs.–Titkos Sné: Honismereti gyűjtőtábor Csinca, 1997; Dobog Béla: Séta a Bódva-völgyében; Titkos Sándorné: A miskolci Zrínyi Ilona Gimnázium; Dienes Dénes: 20 éve született alsóvadászi Czövek István; Szotáczy István: Sötér Kálmán, a legnagyobb magyar méhész, élete és munkássága;

Tabi Kilátó 2000–2001. Szerk: Bertalan Béla. Kiadja a Polgármesteri Hivatal. Tab, 2000. 235 old. – A tartalomból: Dr. Nagy Kálmán: A 895. évi magyar honfoglalás; Dr. Magyar Kálmán: Szent István király államszervezésének somogyi emlékeiről; Dr. Nagy Kálmán: A modenai ima (900) és az első itáliai hadjárat (898–900) története; Dr. Magyar Kálmán: Somogy első honfoglalói; Bősze Gábor: Török-koppány a török hódoltság alatt; Dr. T. Mérey Klára: Az első betelepülők Tabon a török uralom után; Bősze Gábor: Történetek Török-koppány múltjából; Miriam és Péter; Dr. Takács Lajos: A tabi római katolikus plébánia újjászervezése; Trunk Jenő: Visszaemlékezés a két világháború közötti Tabra; Dr.

Kapronczay Károly: A lengyel „menekültügy” rövid története 1939–1945 közötti Magyarországon; Dr. Bősze Sándor: Zsidósors Tabon 1944-ben; Paska György: Bachus tölt poharat; Matyikó Sebestyén József: Egy ismeretlen, korabeli Csokonai arckép Kaposváron; Bősze Gábor: A babona keletkezése; Bíró Hajnalka: Tab testkultúrájának történeti feldolgozása (1982–1994); Johanné Kúster Margit: Gyermekünkért.

Tilhof Endre: TósokBerénd és temploma. Fejezetek a község múltjából. Ajka, 2000. 42 old.

Tíz éves a Dorogi Környezetvédelmi Egyesület. Szerk.: Szombath László. Dorog, 1999. 48 old.

Tóth László: Köz-Művelődés-Történet. Bp. 2000. 333 old. – „Hívebb emlékezésül...” A csehszlovákiai magyarság hangja a „hallgatás éveiben”; A (csehszlovákiai magyar színjátszás nyolcvan éve: 1918–1998; Köz-Művelődés-Történet (A csehszlovákiai magyar közművelődésről, 1945–1999).

Tóth Pál Péter: Szórványban. Püski. Bp. 1999. 272. – A magyar és a vegyes(magyar-román, román-magyar) családok helyzete Észak-Erdélyben 1942–1944 között.

Tóth Sándor: Örökös szomjúság. Szemelve nyek Lengyeltóti történetéből. Önkormányzat Lengyeltóti, 1999. 100 old.

Vasi Szemle. A Vas Megyei Közgazdasági Tudományos és Kulturális folyóirata. Szombathely, 2000. 2. sz. 159–292. old. –A tartalomból: Rácz György: A Ják nemzetség és monostoralapításai; Zsámbéky Mónika: Adatok két szombathelyi kegy-szobor történetéhez; Eperjessy Ernő: A rönkhúzás szokása a rábament szlovénekknél; Boross Marietta: Paraszti „kódexek”; Kapiller Ferenc: Kovács Ferenc gencsapáti káplán életáldozata; Molnár Mónika: Végh József, az Őrség nyelvének kutatója; Ilon Gábor-Mészáros Melinda-Kövecses László: Előmun-kálatok Vas megye régészeti topográfiájához az Árpád-kortól a korai újkorig I.;

Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok Szerk.: dr. Tóth Dezső. XVIII. Kiadja a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület. Veszprém, 2000. 220 old. – Solymosi László: A veszprémi püspökség és a somogyi régió a XI. szd-ban; Veress D. Csaba: István nagyfejedelem és Koppány vezér háborúja; Rainer Pál: Középkori temető a Veszprémvölgyi úton; H. Szabó Lajos: István király dénára; Rásky Mihályné: Pályázatok Szent István tiszteletére (Kis-lalmi Anita: Szent István, Boros Anita: Szent István megkoronázása, Holl Virág: Monda a veszprémi vár kútjáról; Vársárhelyi Ágnes: Boldogasszonyfal-va); Molnár Jánosné: Szent Imre kultusza; H. Szabó Lajos: A bánhidai Turul-emlékmű; Mezei Zsolt: Szent István és kora (bibliográfia); Hangodi László: A szombathelyi 7. Honvédsáskölj tápolcai kato-nái; Uő: Egy tápolcai testvérháaspár az 1848/49. évi szabadságharcban; H. Szabó Lajos: Akiket tá-vollétükben halálra írtéltek; Krúty Zsolt: A heinrichau apátok magyarországi vizitációi 1701–1810.; Mezei Zsolt: Ferences kolostori könyv-

tárak Veszprém vármegyében a XVIII. szd.-ban; *Huszár János*: Pápa tűzvédelme a középkor végén; *Bontó Józsefné*: A veszprémi takarékpénztár; *Tóth Dezső*: A dácai katolikus iskola története; *Huszár János*: A pápai iskolák államosítása; *Bali József*: Fába formált emlékezet, *P. Miklós Tamás*: Benke László; *Csiszár Miklós*: Kiadványok az 1848-49-es polgári forradalom és szabadságharc Veszprém megyei eseményeiről; *Mezei Zolt*: Pápai könyvtárak a századfordulón; *Csiszár Miklósné*: Veszprém megyei helytörténeti bibliográfia; *Uő*: Bibliográfia a kéziratok honismereti, helytörténeti művekről

Végváriné Babirák Ilona: Oroszlány: egy magyarországi falu legendája és igaz története Művelődési Központ-Népfőiskolai Társaság, Oroszlány-Majk. 1999. 605 old.

Vértés László: Németh László és a Balaton. Szerző. Bp. 1999. 24 old.

Vértés László: Somogyország Balaton-partjának orvostörténelméből. Szerző. Bp. 1999. 101 old.

Zachár Gyöngyi: A Marcali Gimnázium története (1952-199) Szerk: *Gál József*. András Péter Kiadó, Marcali, 1999. 66 old.

Zounuk. *A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve* 14. Szolnok, 1999. 430 old. – *Botka János*: A kun és a jász népcsoporti jogok védelmezése a XVI. szd. közepétől a remptióig; *Jenei Gyula*: Szempontok észrevételek a Jászság népességstatisztikai adatainak értelmezéséhez a XVII-XVIII. szd. fordulóján; *Zádorné Zsoldos Mária*: Az 1831. évi kolerajárvány a Jászságban; *Babucs Zoltán*: Jász-kun csapattekst 1848/49-ben; *Cseh Géza*: Adatok Alexander Imre alispán életútjához (Kunhegyes 1883- Bp. 1969); *Négyesy László*: A vitézi rendről; *Urbán László*: A vasutak újjáépítése Jász-Nagykun-Szolnok megyében a II. vh. után; *Benedek Gyula*: Oklevelek Jász-Nagykun-Szolnok megye történetéből 1326-1524; *Papp Izabela*: Egy város a jászkunsági görögök származási helyén – Kozani; *Szabó Antal*: A törökszentmiklósi Álmásy uradalom vagy-on- és jövedelem helyzete (1845-1850); *Szikszai Mihály*: Az első világháború „hősi emlékei” Jász-Nagykun-Szolnok megyében.

Zsembery Dezső: Dorog és környéke egészségügyének és bányakórházának története. *Dorogi Füzetek* 19. Dorog Város Barátainak Egyesülete. 1999. 101 old.

KÖZLEMÉNY

Az Országos Rádió és Televízió testület a rádiózásról és a televíziózásról szóló

1996. évi I. törvény 84. §-ának (2) bekezdése alapján pályázatot hirdet

Millenniumi Kulturális gyűjtemény című pályázati programjának keretében belül

- irodalmi és művészeti alkotások előadóművészi megjelenítésének, közvetítésének támogatására 300.000.000 forintos keretösszegben
- portréfilm, portréfilm-sorozat készítésének támogatására 200.000.000 forintos keretösszegben
- filmszociográfiai készítésének támogatására 300.000.000 forintos keretösszegben

Pályázatot nyújthat be minden olyan természetes és jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, amelynek tevékenységi körében a film-, és videógyártás, illetve a rádió-televízió műsorszolgáltatás szerepel, és

– vállalja, hogy a közvetítés mind tartalmában, mind minőségében megfelel a médiatörvényben a közszolgálati műsorszámokra vonatkozóan rögzített követelményeknek, valamint

– technikai megvalósításában legalább a BETACAM-SP vagy a digitális rögzítés minőségi követelményeinek megfelel és a közszolgálati műsorszolgáltatóknál alkalmazott technikai, minőségi követelményekhez, normákhoz illeszkedik,

A pályázati felhívás átvethető a Műsorszolgáltatási Alapnál (Fontana Irodaház, 1052 Budapest, Váci utca 16/b, IV. emelet, telefon: 267-5050) munkanapokon 9 és 16 óra között, valamint megtalálható a Műsorszolgáltatási Alap honlapján (<http://alap.ortt.hu>).

A pályázat beadási határideje:

2000. október 24. 17 óra,
2000. október 25. 17 óra, c.) 2000. október 26. 17 óra

A pályázattal kapcsolatos konzultáció helye és ideje: a Műsorszolgáltatási Alap hivatalos helyisége, 2000. szeptember 27-én és 28-án, valamint október 4-én és 5-én 10 és 16 óra között.

Árpád-házi Kinga és Hedvig emléke egy lengyel faluban

Szent Kinga a wojniczi Szent Leonárd templom mellékoltárán

Boldog Kinga utca – utcanevtábla Wojniczban

Szent Kinga emléktáblája Wojnicz főterén

Szent Hedvig emléktáblája Wojnicz főterén

B. Hajdú László: Márianosztra, utcarészlet (olaj, vászon)

† Orosz László: Sopron az Ikával (olaj, farost)